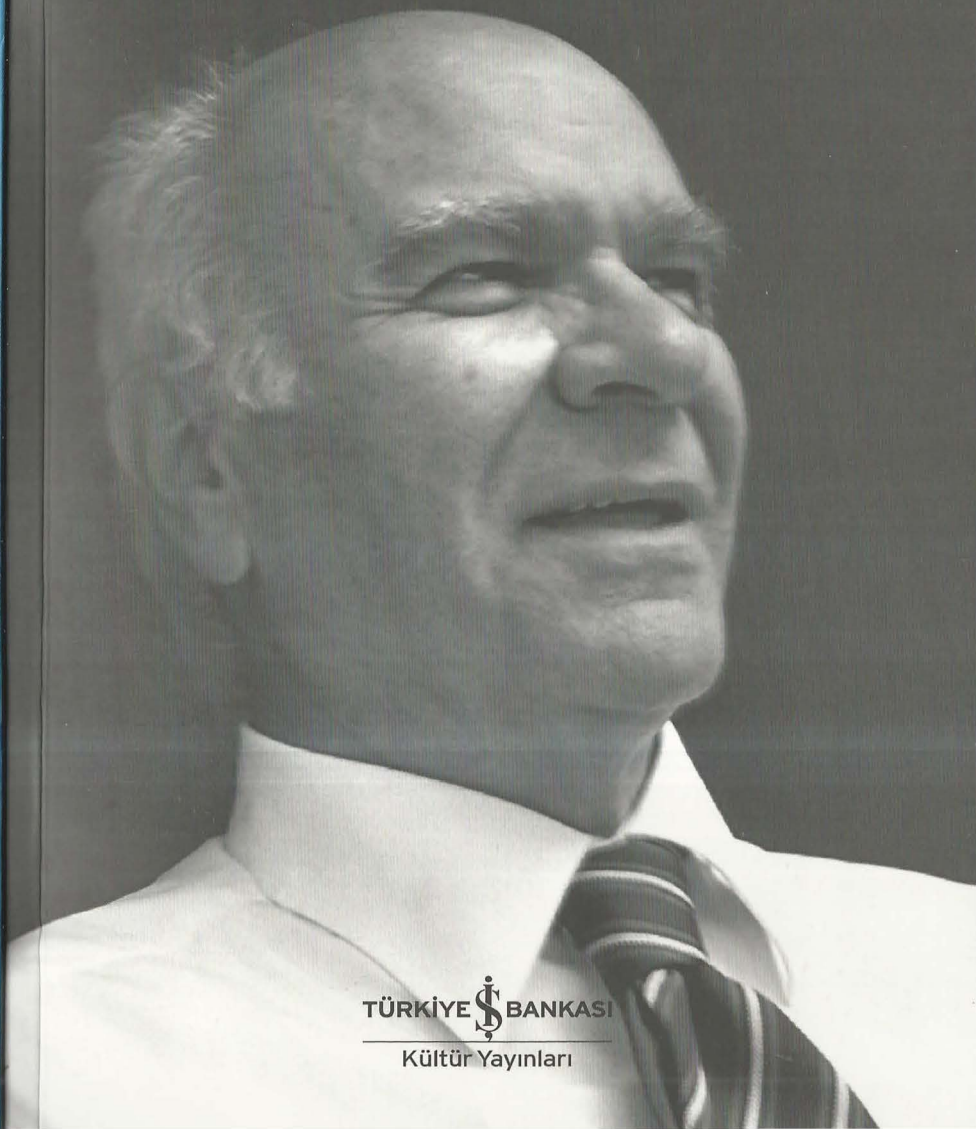
"doğan aferin desinler diye... hasol kitabı"

aferin desinler diye...

"Doğan Hasol Kitabı"

Söyleşi: Derya Nüket Özer

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 2262

DERYA NÜKET ÖZER 1958'de Antalya'da doğdu. TED Ankara Koleji ve Ankara Fen Lisesi'ni bitirdi. 12 Eylül 1980'de Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi'ni yarım bırakmak zorunda kaldı. 1996'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü'nden mezun oldu. 1993-2006 yılları arasında *Yapı* dergisinde editörlük yaptı. Sanal Mimarlık Müzesi projesini yürüttü. Halen Yeditepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Yönetimi Bölümü'nde öğretim görevlisi. Mimarlık tarihi ve kültür mirası yönetimi konularında çalışıyor. Bu alanda çeşitli dergi ve gazete yazılarının yanı sıra çeviri kitapları bulunuyor.

NEHİR
SÖYLEŞİ
—44—

AFERİN DESİNLER DİYE...
DOĞAN HASOL KİTABI

SÖYLEŞİ
DERYA NÜKET ÖZER

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2011
Sertifika No: 11213

EDİTÖR
LEVENT CİNEMRE

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

REDAKSİYON/DİZİN
ŞÖHRET BALTAŞ

GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASKI: HAZİRAN 2011

ISBN 978-605-360-286-6

BASKI
KİTAP MATBAACILIK SAN. TİC. LTD. ŞTİ.
DAVUTPAŞA CADDESİ NO: 123 KAT: 1
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 482 99 10
Sertifika No: 16053

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Nehir Söyleşi

aferin desinler diye...

DOĞAN HASOL KİTABI

Söyleşi Derya Nüket Özer

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Giriş · vii

BİRİNCİ BÖLÜM
Damalı Bir Yatak... Karlar Üstünde · 1

İKİNCİ BÖLÜM
Galatasaraylı Olmanın Anlamı · 47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Üniversite Yıllarına Damgasını Vuran İki Olgu: Yokluklar ve 27 Mayıs İhtilali · 89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Meslek Hayatının İlk Yılları · 129

BEŞİNCİ BÖLÜM
Yapı-Endüstri Merkezi'nin Kuruluşu · 171

ALTINCI BÖLÜM
Ankara ve OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi · 189

YEDİNCİ BÖLÜM
Yeniden İstanbul... · 197

SEKİZİNCİ BÖLÜM
Yeniden Yapı-Endüstri Merkezi · 213

DOKUZUNCU BÖLÜM
Kültür Alanında Yapı Dergisi ve YEM · 231

ONUNCU BÖLÜM
Has Mimarlık · 255

ON BİRİNCİ BÖLÜM
Yazılar - Kitaplar · 287

ON İKİNCİ BÖLÜM
Galatasaray Spor Kulübü · 295

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
Sivil Toplumculuk · 307

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
Yurtdışından İzlenimler · 325

ON BEŞİNCİ BÖLÜM
Kıssadan Hisse · 341

EK
Ayşe Hasol Erktin Söyleşisi · 373

Yaşamöyküsü · 393

Doğan Hasol'un Kitapları · 399

Dizin · 403

GİRİŞ

"Denizin üzerinde kayalıklar
*Zamanın adımlarını ölçer"**

Hayat hikâyelerine dalmak keyifli ama bir süre sonra insan karşısındakine sorduğu soruları kendine de sormaya başladığını fark ediyor. Aynaya sürekli bakıp, giderek kendine yabancılaşan insan gibi "Ben kimim gerçekte?" demeye başlıyorsunuz. Hayatı anlamlı kılan insan mıdır, hayat mı var ediyor insanı? Hayatlarımız Hayyam'ın dediği gibi "toprakta eriyen bir toz zerreciğinden" mi ibaret? Yoksa Tagore'un "Tanrı insanların fenerlerini kendi büyük yıldızlarından da çok sever" sözüne mi tutunmak gerek?

Her hayat nice serüven ve nice dersle dolu. Okuyucu ise ancak kendisi ne arıyorsa onu bulup çıkarıyor. İnsan olmanın dokunaklı halleri, eğer okuyabilirsek her hayatta var. Başarının sırları da öyle.

Ben hep "insanın kaderi, doğduğu evdir" derim. Hayatımıza yön veren hüzün ve sevinçler orada benliğimize yerleşir. Yaşam yolumuzu çizme, hedeflerimiz, mutluluk beklentilerimiz orada başlar. Evimizin çizdiği hayat yolunda ya da ona rağmen ilerleriz ama referansımız hep orasıdır. Tesadüfler, seçimlerimiz, çalışkan ya da tembel, güçlü ya da zayıf yanlarımız ise hayatlarımızı birer serüvene dönüştüren diğer olgulardır. Doğan Hasol'un hayatını dinlerken de bunu düşündüm.

Türkiye'nin son 74 yılı var bu hayat hikâyesinde. Türkiye tarihinin izleri, herkesin yaşadığı zorluklar ama elbette çok kişisel acılar ve sevinçler de... Aslolan ise başarı. Büyük bir sü-

---

* Tuğrul Tanyol, "Oda Müziği" XIV (XXVI), Telos Yayınları, 1992.

kûnetle bütün zorlukların, şanssızlıkların üstesinden gelme yeteneği...

Herkes hayatta bir iz bırakır. Kimilerininki mütevazı, kimilerininki derin ve kalıcıdır. Doğan Hasol, Yapı-Endüstri Merkezi ile 1960'ların sonunda yapı alanında "bilgiyi herkes için ulaşılır" kılmak üzere yola çıkmıştı. O günün Türkiye'si için tamamıyla yeni bir kavramdı bu. Yapı-Endüstri Merkezi hem yapı sanayisini hem de mimarlık kültürünü programına almıştı. Dolayısıyla son 40 yıl içinde mimar olan herkes deyiş yerindeyse Yapı-Endüstri Merkezi'nin rahle-i tedrisinden geçmiştir. *Yapı* dergisi, mimarlık kitapları, mimarlık toplantıları, mimarlık kütüphanesi bilgisayarın henüz bu denli olanaklar sunmadığı yıllarda çok önemli birer eğitim ve kültür hizmetiydi. Bugün bilgisayarın geniş çaplı kullanımıyla, sanal Mimarlık Müzesi'nin de eklenmesiyle, bu hizmetlerin kapasitesi daha da artmış bulunuyor. Yapı-Endüstri Merkezi'ni herhangi bir fuar şirketinden farklı kılan şey, işte kâr beklentisi olmayan bu hizmetlerdir. Bunlar sponsorluk işleri değil, tam tersine şirketin kuruluş misyonu içerisinde yer alan faaliyetlerdir. Doğan Hasol'un mesleki açıdan bıraktığı en derin iz budur bence. Hem kâr ederek gelişen bir kuruluş yaratmış hem de ne pahasına olursa olsun eğitim ve kültür hizmetinden taviz vermemiştir. Bir de elbette Mimarlık Sözlüğü var. Kendisi, yıllara yayılan olağanüstü bir emeğin ürünü olan Mimarlık Sözlüğü'nü geleceğe kalacak en önemli eseri sayıyor. Doğan Hasol, mimarlık için gereken her durumda göreve hazır olduğunu vurguladı sıkça. Mimarlar Odası, Mimarlık Vakfı, İMSAD; UICB gibi kuruluşlardaki çoğu dönem yöneticilik düzeyinde olan faaliyetlerini anlattı. Bir de Galatasaray Spor Kulübü yöneticiliği var tabii. Onu tanıyan herkesin de vurguladığı gibi, işleri örgütleme yeteneği belki de Doğan Hasol'un en belirgin özelliği. Bu çabaların öyküsünü söyleşimizde uzun uzun konuştuk; okuyacaksınız.

Doğan Hasol'un anlattıkları Cumhuriyet'in ilk çocuklarının dünya görüşlerinin ve ruhsal biçimlenişlerinin oluştuğu koşulları bir kez daha düşünmek için çok ilginç ayrıntılar sunuyor. İmparatorluğun ardında bıraktığı sıkıntılar, savaş, yeni bir toplum

ve yeni bir kimlik edinme mücadelesi içinde yetişen ve Cumhuriyet aydınlarını oluşturan bu çocukları anlamak, özellikle Türkiye'nin içinden geçmekte olduğu bu dönemde çok önemli diye düşünüyorum. Yapı-Endüstri Merkezi başta Doğan Hasol olmak üzere bir grup mimar ve mühendis tarafından "kâr etme hedefi olmadan" kurulmuştu. "Kâr etmeyi amaçlamadan" bir şirket kurma fikri bugünün değerlerine çok yabancı, hatta saçma. Bunu Cumhuriyet kuşağının ve 1968 rüzgârının idealizmini hatırlayarak yorumlamak gerekiyor hiç şüphesiz. Hasollar ailece mimar. Doğan Hasol'un eşi Hayzuran Hanım ve kızları Ayşe Hasol Erktin halen birlikte mimarlık yapıyorlar. Ben Ayşe Erktin'le de konuştum. Kitabın ekleri içinde bulacağınız bu söyleşide Doğan Hasol'un mimarlık anlayışından çok farklı bir anlayış kendini gösteriyor. İki kuşak arasındaki bu fark yine farklı tarihsel süreçlerin bir ifadesi olarak değerlendirilmeli hiç kuşkusuz.

Doğan Hasol'la 1990 yılında birlikte çalışmaya başladık. *Yapı* dergisinde 14 yıl genel yayın yönetmenimdi. Bu nedenle olsa gerek, onun meslek hayatına ilişkin değerlendirmelerimi net ifadelerle dile getirebiliyorum. Dergi, bir dünya görüşünü yansıtır. Mimarlık yalnızca sanat ve yaratıcılık değil, toplumsal bir iştir üstelik, o nedenle dünya görüşü meselesi önemlidir. Doğan Hasol'la elbette çok farklı düşüncelerimiz, hayata ilişkin çok farklı yaklaşımlarımız var. Ama temel ilkelerde; mimarlığın toplumun hizmetinde bir meslek olduğu ve yazı işlerine reklamcı baskısını sokmama noktalarında uyumluyduk. Su üstüne çıkmayan çatışmalarımız mutlaka oldu. Kaçınılmaz bir şey bu. Büyük kazançlarım oldu, onun kılı kırk yaran titizliğinden çok şey öğrendim. Yine de bunlar bir insanı çok özel kılmaz, hatta başarılı bir şirket kurup yönetmek de öyle. "Herkes hayatta bir iz bırakır" demiştim. Bu izler tek tek insanların hayatında yer ediyorsa önemli belki de. Ben 1978 kuşağındanım. O kuşağa mensup pek çok genç gibi ben de bir gün kendimi okulsuz ve sakıncalı buluverdim. Bildiğim tek şey kitaplardı ve kitapçılık yapmaya başladım. Sevgili Bülent Kumral sayesinde Yapı-Endüstri Merkezi Kitabevi'ne girdim. Arada kitap tanıtım yazıları yazıyordum. Bir gün Doğan Bey, "Sen dergiye geç, hem de bir meslek sahi-

bi olursun" dedi. Çok şaşırdım ve duygulandım. Yetenekli bulunduğum için değil ama fark edildiğim, üzerime kafa yorulduğunu hissettiğim için duygulandım. Doğan Bey'le benim 12 Eylül maceralarım üzerine bugüne kadar hiç konuşmadık. Ama bir çıkmazın içinde olduğumun farkındaydı belli ki. Kendisine bu söyleşi sırasında da birkaç kez, "Kurduğunuz şirket önemli tabii ama herkes bir şirket kurabilir" dediğimde şaşırdığını, başarısının küçümsendiği gibi bir hisse kapıldığını fark ettim. Oysa başarılı bir patronla çıkarlarınız uyuştuğu sürece uyumlu çalışıp çatışma çıktığında olsa olsa medenice ayrılır gidersiniz ama her zaman vefa duymak zorunda hissetmezsiniz kendinizi. Benim Doğan Bey'e kızdığım zamanlar olmuştur elbette. Ne var ki "bir meslek sahibi olursun" sözüne duyduğum vefa bir süre sonra kızgınlıklarımı hep alıp götürmüştür. Hayat serüvenimde yolumu değiştiren, bende kalıcı bir iz bırakan kişidir Doğan Hasol. Okuyacağınız söyleşiyi yapma önerisi geldiğinde de aynı cümleyi gülümseyerek hatırladım.

Kaçınılmaz olarak bu söyleşi soru-cevaptan çok sohbet biçiminde gelişti. Yapı-Endüstri Merkezi'nin ve Has Mimarlık'ın büro ortamlarında, Sapanca'da göl kenarında ve Üsküdar'da yalıda konuştuk. Kimi gün iş ortamının resmiyeti ve temposu içinde, kimi gün yanan suları ya da neredeyse yalının camlarına vuran denizi seyrederek söyleştik. Bilmem bu ortamların farklı izlenimleri yansıdı mı sözlerimize... Bazı yönlerini ve meslek yaşamının 16 yıl gibi küçümsenmeyecek bir bölümünü oldukça iyi bildiğim bir insanı hiç tanımayanlara tanıtmaya çalıştım. Umarım bunu başarabilmişimdir. Ben kitabın adına dikkat çekmek istiyorum sadece: "Aferin desinler diye" cümlesi Doğan Hasol'a ait. O'nun, hala sürdürmekte olduğu bütün uğraşlarının nedeni olarak verdiği yanıt bu. Son derece içten, yaptığı işleri kutsallaştırmadan, alkışlanma güdüsünü bir zayıflık saymadan verilmiş bir yanıt. Ama yine okuyucu fark edecektir ki kazanılan aferinler erdem yolundan sapmadan kazanılmış.

Doğan Hasol'un hayatı oldukça zengin. Başarıya giden yolların sırlarını arayanlar için de yanıt var, insanın dokunaklı yaşam macerasının, akan zamanın adımlarının şiirini bulmak is-

teyenler için de. Bir toz zerreciği ya da yıldızların ışığından daha parlak bir fener... Hepimizin hayatı gibi... Doğan Bey "mutlu ve huzurlu bir hayatım oldu" diyor. Galiba en önemli sır bu cümleyi kurabilmede.

Derya Nüket ÖZER

BİRİNCİ BÖLÜM

Damalı Bir Yatak... Karlar Üstünde

Savaş boyunca hep korkmuşuz. Almanlar geldi, gelecek... Gece karartma var, pencereler mavi kâğıtlarla kaplanıyor ya da siyah stor perdelerle. Işık sızdığı anda bekçi kapınızda belirir. Otomobillerin farları, tramvayların ışıkları bizim defter kapladığımız mavi kâğıtlarla kaplanmıştı. Bu nedir? Önlem ve korku. Işıklarınızı kapatıp dışarıya baktığınız zaman ışıldakların gökyüzünü taradığını görürdünüz. Zaman zaman "bilmem nerede bir düşman uçağı düştü" diye duyulurdu. Bir ürperti dönemiydi.

Bebek Doğan Hasol, babası Kâmil Hasol'la (1938).

— Bir insanın hayat hikâyesi nereden başlar? Kendi hatırlayabildiği anlardan mı, yoksa kendisinden önceki kuşakların hikâyeleriyle mi?

— Belleğim epeyce güçlüdür. Daha önce çıkan kitaplarım için de soranlar oldu: "Notlar mı tutmuştun, nasıl yazdın bunları?" Aslında anılar bellekte yer ediyor ve tutulmuş notlar kadar geçerli oluyor bence. Bir örnek verebilirim: Ben ikiyaşındayken ailece büyük Erzincan depremini yaşadık. Oradan bazı sahneleri hatırladığımı sanıyorum. İnsan iki yaşında bütün bunları hatırlayabilir mi, diye sorabilirsiniz ama ben açık seçik bazı şeyleri hatırlıyorum. Karların üzerine serilmiş bir yatak... Damalı bir yatak. Üstümüze olabildiğince çok şey örtülmüş, etrafta koşuşturan insanlar, karanlık, telaş, haber getirenler, haber götürenler... Bunları hatırlıyorum. Dolayısıyla, nereden başlatacağız dediğiniz zaman geriye pek fazla bir şey kalmıyor. Ondan öncesine gelince: 2 Kasım 1937'de Sivas'ta doğmuşum. Sivas'ta doğuşumun nedeni, babamın oradaki görevi. Annemle babam Samsun'da evlenmişler. Ablam Yıldız Samsun'da doğmuş. Babam, Demiryolu Hattı İnşaat Başmüdürlüğü'ne memur olarak girmiş. Aile önce Sivas'a, sonra Erzincan'a gelmiş. Erkek kardeşim Yalçın 1939'da depremden birkaç ay önce Erzincan'da doğmuş, küçük kız kardeşim Asuman ise 1945'te İstanbul'da.

— Tam bir memur ailesi hayatı.

— Evet, tam bir memur ailesi tablosu söz konusu. Yaşamımızın bir dönemini demiryolu belirledi. Demiryolu Sivas'a ulaşmış, babam Sivas'ta göreve başlamış. Demiryolu Erzincan'a uzanmış, babam Erzincan'da göreve atanmış. Erzurum'a uzanmış, neyse ki bu kez oraya gitmek gerekmemiş. Babamın görevi Erzurum'a nakledilmemişti ama trenin arkasına eklenen bir servis

vagonuyla zaman zaman Erzurum'a kadar uzanması gerekiyordu. Salonu, yataklı kompartımanı ve mutfağı, kuzinesi olan son derecede konforlu bir servis vagonuydu, aşçısı bile vardı. Daha okula başlamadığım için yola giderken zaman zaman babam beni de götürürdü. Aşkale'yi, Kandilli'yi anımsıyorum. Erzincan'dan Erzurum'a giden trenin arkasına bağlanırdı servis vagonu. Aşkale'de, Erzurum'da bir kör hatta çekilir, babam işlerini orada görürdü. Bir hafta kadar bir süreyi babamla servis vagonunda geçirirdik. (Babamla çok yakın iki arkadaş gibi oluşumuzun bu seyahatlerde başladığını düşünürüm.) Aşkale'de en çok hoşlandığım şey, karlara uzanıp boyumu ölçmemdi. Bu seyahatler savaş sırasında olduğu için, bazı kıtlıklara karşı kırsal alanda sağlanan bazı kolaylıklar da olabiliyordu. Örneğin ekmek sıkıntısı vardı, ekmek karneye bağlanmıştı ama biz Aşkale'de, Kandilli'de bulunduğumuz sırada kırsal çevreden sağlanan buğdayı Erzincan'a götürüyorduk. Darlığa karşın, annem orada sakızlı, çok güzel kokulu ekmekler yapabiliyordu.

Doğan Hasol'un annesi Hürriyet Hanım ve babası Kâmil Bey Erzincan'da (1940'ların başı).

— Siz bu sıkıntıları, çocuk gözüyle, doğrudan bir savaş sıkıntısı olarak algılayabiliyor muydunuz? Yoksa yalnızca bir yokluk duygusundan mı ibaretti hissettiğiniz şey?

— Savaş Erzincan'da da hissediliyordu. Birincisi, yokluk vardı. İnsanlar aradıkları şeyi bulamıyorlardı. Dediğim gibi, ekmek karneye bağlanmıştı, her ay pul gibi kuponlar nüfus cüzdanına işlenerek verilirdi. Fırına ekmek almaya gittiğimiz zaman, parayla birlikte küçük kuponları da vermek zorundaydık. Kupon veremezseniz yalnızca paranız, ekmek almaya yetmezdi. Onun dışında, genelde mütevazı bir yaşam düzeyi söz konusuydu. Örneğin radyo bile çok az evde vardı. Babamın arkadaşlarının akşamüstleri ajans saatlerinde (o zamanlar haberlere ajans denirdi) penceremizin altına çömelip orada radyodan ajansı dinlediklerini hatırlıyorum. Onların kaygıları elbette bize de yansıyordu. Almanlar nereye kadar gelmiş, nereleri işgal etmiş? Türkiye'ye de gelirler mi korkusu hep vardı.

— Kaç yaşındaydınız bunlar olurken?

— 5-6 yaşlarındaydım.

— Yani ilk anılarınız arasında savaş ve yokluk var.

— Evet, savaş ve yokluk. Zor yıllardı doğrusu. Bunu çocuk olarak da hissetmek mümkündü. Elektrik yoktu, evler gazyağı ile aydınlanırdı. Gazyağı bulmakta da sıkıntı vardı. Biz memur ailesi olarak bu sıkıntıları daha az çektik. İlkokula bu ortam içinde başladım.

Erzincan en büyük felaketi depremle yaşamıştı. Şehir tümüyle yıkılmıştı, zaten çoğu ilkel şekilde yapılmış kerpiç evlerden oluşuyordu. 27 Aralık 1939 akşamı deprem oldu. Biraz önce anlattığım sahneleri yaşadık. Evler yıkıldı, barınacak, tutunacak bir şey kalmayınca babamın bağlı olduğu daire Divriği'ye nakledildi. Biz de tabii ailece Divriği'ye geçtik.

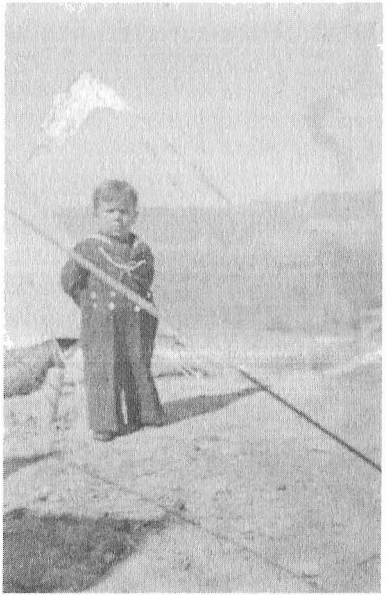
— Yardımların ulaşmadığı anlatılır...

— Doğru... Tabii, bugünkü haberleşme olanakları falan ortada yok. Erzincan'a ulaşan doğru dürüst bir yardım da yok. Aslında

İstanbul'dan, Türkiye'nin öteki yerlerinden pek çok şey toplanmış, eşyalar, giysiler, gıda maddeleri, ama bunların Erzincan'a geldiğini pek kimse görmemiş.

— *Peynirler belki de bakkallarda satılıyordu...*
— Hayır. Bakkal kalmamıştı ki peynir satılsın. Bunu yıllar sonra Diyarbakır'da gördük, askerlik yaptığım sırada. Diyarbakır'da, Varto depremi sonrasında yardım olarak gelmiş Hollanda peynirlerinin bakkallarda satıldığını gördüm; teneke kutular içinde. Söylenen şuydu: "Yöre insanları bu peynirlere alışık değil, yemiyorlar." Aslında açlık insana neler yedirir... O peyniri mi yemeyecekler?

— *Divriği'de hayat kolay mıydı peki? Divriği epeyce küçük olmalı o yıllarda.*
— Divriği'ye geçtiğimizde hemen ev bulamadık; bizi çadırlara yerleştirdiler. Mevsim kıştı. Çadırlarda çektiğimiz sıkıntıyı ha-

Divriği'de bir bahriyeli... O zamanların çocuk modasına uygun bir kıyafet. Doğan Hasol 1939 Erzincan depremi sonrasında çadırlar arasında.

tırlıyorum. Babam hastalandı, sıtma nöbetleri geçirdi. Biz bütün kardeşler boğmacaya yakalandık. Mahruti çadır denen o konik çadırlardan vermişlerdi. Doktor Nedim Göksoy bizleri iyileştirdi, sonra da babamın çok yakın dostu oldu. Daha sonra ev bulundu, oraya geçtik; yine bir kerpiç ev. Büyükçe bir evdi. Divriği'de ne kadar kaldığımızı hatırlamıyorum, belki bir, belki iki yıl.

Erzincan yaşanabilir duruma gelince yeniden oraya döndük, yeni yapılan lojmanlara yerleştik. Lojmanların hemen tümü yıkılan eski şehrin kuzeyinde idi. Yakınımızdan demiryolu geçerdi; istasyona yakındık. Şehirle bizim aramızda demiryolu vardı. Şehirde ne vardı derseniz, çok az şey: seyrek yapılar, çay bahçeleri, bir bahçe sineması... Hayatımda bir sinema filmini ilk kez orada gördüm.

— *Neydi hatırlıyor musunuz?*

— Üstümüze doğru dörtnala gelen atlar vardı. Çok korktum atlar bizi çiğneyecek diye. O kadar korkmuşum ki dayanamayıp uyudum. Filmden yalnızca, üstümüze doğru gelen atları hatırlıyorum. Onun dışında şehirde bir tek otomobil vardı. Üstü açılan, arkası da geriye doğru hafif yatıp koltuk haline gelen küçük bir otomobil. Hiç unutmuyorum onu... Vahap Bey adında, Erzincan'ın en zengin insanı olduğu söylenen birine aitti.

Okulumuz şehir yerleşmesinin de kuzeyindeki bir yerdeydi. Tek katlıydı, çok hoştu. Baharda gelincik tarlası haline gelirdi çevresi. Kıpkırmızı gelincik tarlasının ortasında bir okul. Nazmiye Hanım adında bir öğretmenimiz vardı, genç hoş bir hanımdı, ama aslında birinci sınıftan çok fazla bir şey hatırlamıyorum. Hatırladığım sadece o gelincik tarlası ve kışın okula gitmek için çektiğimiz sıkıntıydı. Erzincan'a çok kar yağardı. Okula gitmek için bizden önce geçmiş olan askeri kamyonların tekerlek izlerini sürerdik. Kar belki belime kadar gelirdi küçücük boyumla. Ancak o tekerlek izlerinin içinde yürüyerek gidebilirdik okula.

— *Demiryolu çocuğu olmak nasıl bir şey? Biraz yalnızlık mı? Macera mı?*

— Bence keyifliydi. Bir kere içinde bulunduğumuz ortam demiryolu inşaat teşkilatı mensuplarının bulunduğu bir ortamdı. İyi bir dayanışma vardı, özellikle de deprem felaketini birlikte yaşamış aileler arasında. Az önce de söylediğim gibi, babamın arkadaşları gelirler radyodan ajans dinlerlerdi. Ayrıca sık sık bir araya gelinir, mesire yerlerine gidilirdi. Tortum Şelalesi'nde çekilmiş toplu fotoğraflarımız var. Babamın, arkadaşlarıyla balık tutmaya, kuş avlamaya gittiği olurdu; bazen beni de götürürlerdi. Bir çocuk için eğlenceliydi oradaki ortam.

İstasyona da yakındık. Bazen tren saatlerinde istasyona giderdik. İstanbul'dan gelen treni, oradan gelip Erzurum'a geçen insanları izlerdik. Nedense tren istasyona geldiği zaman, belki de başka plakları olmadığı için, oradaki büfeden her zaman "İncecikten bir kar yağar tozar Elif Elif diye" türküsü çalınırdı. Bir de tren yolu çocuk oyunlarımız vardı. Yolcu treni seyrek geçerdi; geçenlerin çoğu marşandiz katarıydı. İstanbul-Erzurum yolcu treninin her gün galiba bir gelişi bir gidişi vardı. Tren gelmeden önce raylara çiviler yerleştirirdik, çiviler yamyassı olurdu bütün vagonlar üstünden geçtikten sonra. Yassı çivilerle kama yapardık sözümona. Böyle bir oyunumuz vardı. Demiryolu çocuğu olmanın bir yanı da bu oyunlar olmalı.

— Çocukluğumdan bende kalan buharlı trenlerin o çok özel kokusudur...

— Yağ ve isle karışık bir kokudur. Tabii kömürlü trenlerdi onlar. "Öküz trene bakar gibi" diye bir deyiş vardır. O dönemde trene yalnız öküzler bakmazdı, biz de bakardık! İlginçti. Şehrin hayatında pek rolü yoktu ama bizim yaşamımızda vardı, şehir demiryolunun bir hayli uzağında kalırdı, ama yine de karşılamaya, yolcu etmeye gelenlerin yanı sıra sanki İstanbul'u ya da Erzurum'u solumaya, bir çeşit özlem gidermeye gelenler olurdu istasyona.

— Şehirdeki insanlar nasıl bir iz bıraktı sizde?

— Babamın şehirde dostları olmuştu. Çay bahçeleri akşamüstü buluşma noktalarıydı. O çay bahçelerinde kuru üzümle çay

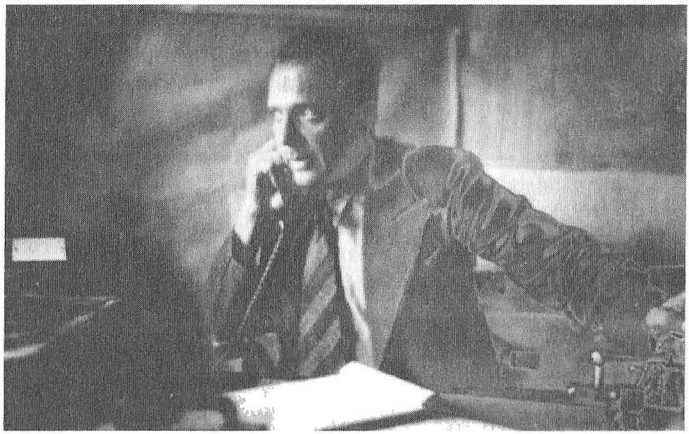
içildiğini hatırlıyorum. Yine savaşın etkilerinden biriydi bu. Şeker fabrikaları Türkiye'nin ihtiyacına herhalde yetmiyordu. Ciddi bir şeker darlığı vardı. Hatta daha sonra, çok partili döneme geçişte siyasi konuşmalarda, "Şekerin kilosu beş liraya çıkmadı mı?" şeklinde eleştiriler dile getirilmişti. Aslında bunlar savaşın getirdiği sıkıntılardı. Belki İstanbul'da daha da çok hissedilmiştir savaşın sıkıntıları. Onu bilemiyorum. Kırsal bölgede etkiler böyleydi.

Gaz lambası faslından sonra evlere elektrik verilmeye başlamıştı, ama sadece akşamları, belli bir saatten sonra. Bir iki defa nasıl yakaladık bilmiyorum, Ankara Radyosu'nda cumartesi akşamları yayınlanan "Ayşe Abla" adlı çocuk programını keşfettik. Elektriğin geç saatte verilmesi nedeniyle biz bu programı düzgün izleyemiyorduk. Birkaç arkadaş, herhalde bize akıl da verilmiş olacak, valinin evine gittik. Basamaklarla çıkılan bir platformu vardı evin. Kapıyı çaldık, vali bey çıktı, bizi karşıladı. Biz küçücük boyumuzla valinin karşısındayız. Ben sözcüyüm... "Ayşe Abla" programını izlemek istediğimizi, onun için cumartesi akşamları elektriğin daha erken saatte verilmesini istedim. Bu girişimden sonra isteğimiz kabul edildi, program günleri elektrik daha erken saatte verildi.

— *Valinin kapıyı açıp çocuklarla konuştuğu, korumasız, protokolsüz, oldukça demokratik bir ortamdan söz ediyorsunuz...*
— Ne koruması efendim?.. Böyleydi. Herhalde ben o zaman 6 yaşındaydım.

— *TRT Ankara'dan yayın yapıyordu...*
— Daha TRT ortada yok. Uzun dalga Ankara Radyosu... Zaten dinlenebilen başka radyo da yoktu. Uzun dalga Ankara Radyosu ülkede uzun yıllar tek iletişim aracı olarak kalmıştır. Orta dalga ve kısa dalga ulaşmazdı.

— *İnsanların hayatında çok etkili olmalı radyo.*

Kâmil Hasol Erzincan'daki çalışma yerinde. Telefon manyetolu... (1940'ların başı).

— Elbette, çok önemli. Tek haber alma kaynağı o. Gazeteler Erzincan'a gelir miydi, ya da kaç gün sonra gelirdi, hiç hatırlamıyorum.

— *Yerel halkla memurların ilişkisi nasıldı? Bir ayrım var mıydı?*

— Bir birliktelik vardı. Erzincan'da var mıydı, hatırlamıyorum ama Sivas Halkevi'nde tiyatro çalışmaları yapmışlar. Halkevinde babam arkadaşlarıyla birlikte sahneye çıkmış. Daha sonra İstanbul'a gelip bizi bulan ünlü oyuncu Talat Artemel Sivas'taki sahneden yetişme imiş. Erzincan'da babamla aynı işyerinde çalışan arkadaşlarının çoğu da demiryolu yapımının gidişini izleyerek yine Sivas'tan gelmişlerdi. Düzeyli insanlardı. Şehirde kim memurdu, kim değildi, doğrusu ben farkında değilim. Ama akşamüstleri şehre inilir, herkes gibi çay bahçesine, sinemaya gidilirdi. Dilaver'in Lokantası diye anılan ünlü bir lokanta vardı. Oraya gidilir, yemekte içki içilirdi. O bir ayrıcalıktı galiba. Bir de annemle babamın bir akşam çok şık giyinip Cumhuriyet Balosu'na gittiklerini hatırlıyorum. İlginçti o günlerin şehir hayatı.

— *Ailenizin kökeni ne?*
— Anne tarafım da, baba tarafım da asker ailesi. Babam hep İstanbul'a dönmeyi düşlerdi. Ailesi İstanbullu idi; babaannem İstanbul'da, Kadıköy'de oturuyordu. Birinci sınıfı bitirdikten sonra beni ninemle birlikte trene koyup İstanbul'a gönderdiler. Galiba üç günde geldik Haydarpaşa'ya. Ninem kim? Babamın dadısı Fatma Ülfet... Çok yaşlı İşkodra'lı bir Arnavut. Genç kızlığında Selanik'te aileye katılmış. Ailenin kaderini paylaşmış, hiç evlenmemiş. "Ben evlatlarımdan ayrılmam" diyerek bir bağlılık duygusuyla, aile nereye, o oraya taşınmış. Uzunca zaman babaannemle meşgul olmuş, sonra babamı büyütmüş. Babam onu da Sivas'a ve Erzincan'a getirmiş. Aileden biriydi artık; sıra biz kardeşlere gelmişti, bizim ninemizdi. Hepimize büyük emeği geçmiştir.

— *İstanbul'a niçin gönderilmiştiniz?*
— İstanbul'u ilk kez görüyordum. Babamın amaçlarından biri de beni ilkokuldan sonra Galatasaray'da okutmaktı. Ailece İstanbul'a dönmeye karar verilmişti artık; ben ikinci sınıfın birinci dönemini kaçırmayayım diye beni daha erken gönderdiler.

— *Babanız da bildiğim kadarı ile Galatasaraylı.*
— Evet öyle. Aile İstanbullu. Samatya Altımermer'den.

— *Ama Rumeli göçmeni...*
— Bir Rumeli bağı var. Örneğin babamın halası Süreyya Halamız tam bir Rumeli şivesi ile konuşurdu. Babaannemin babası miralay (albay). Babam 1905'te Selanik'te doğmuş. Ailenin paylaşamadığı bir erkek çocuk olacak ki asıl adı Kâmil'e birçok başka ad eklenmiş: Mehmet, Hasan, Hulki... gibi. Ailede herkes farklı adlarla çağırırdı babamı. Babası, o daha 7 yaşındayken Balkan Savaşı sırasında İşkodra'da şehit düşmüş; Erkanıharp (kurmay) Binbaşı Sadettin Bey. Feridun Fazıl Tülbentçi, *Resimli Tarih Mecmuası*'nda onun öyküsünü yazmıştı. Bende o dergi var. Bizimkiler Selanik'ten İstanbul'a dönmüşler.

Doğan Hasol'un büyükbabası Erkanıharp (Kurmay) Binbaşı Sadettin Bey. Sadettin Bey Balkan Savaşı sırasında Ekim 1912'de İşkodra'da şehit olmuş.

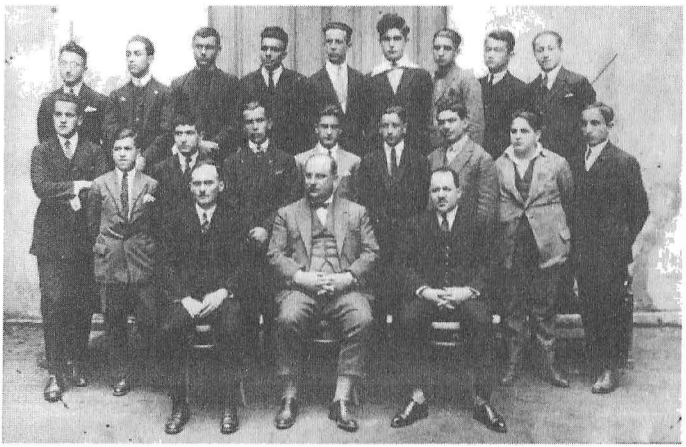
— İstanbul'da başka akrabalarınız var mıydı?

— Pek çok akraba var. Ailem, İstanbul'da Samatya'da babaannemin babasının evine yerleşmiş. O bir konak aslında. Ne var ki felaket, dedemin ve babaannemin babasının ölmesiyle bitmemiş, büyük Samatya yangınında o konak da gitmiş. Yangından sonra daha küçük bir ahşap eve taşınmışlar. Ben küçükken babam beni götürdü, satılmış olan o ahşap evi gösterdi sonradan. O bir zengin konağı değildi artık. Aile sıkıntılara düşmüş. Peş peşe gelen yangınlar, ölümlerle epeyce sıkıntılı bir döneme girilmiş. Sonunda babamın okul dönemi başlamış. 1916 yılı olmalı... Babaannem iyice çaresiz kalınca babamı tutmuş elinden, Talat Paşa'ya gitmişler. Talat Paşa dedemin Selanik'ten arkadaşı. Babamı görünce çok duygulanmış ve Galatasaray'a yerleşmesini sağlamış. Hatta beş altın da armağan etmiş. Onunla okul ihtiyaçlarını karşılamışlar ve Galatasaray'a başlayan

her öğrenci için yapıldığı gibi, bir de Küçük Larousse alınmış. Küçük Larousse, bizim büyük sözlüklerin büyüklüğündedir, hatta biraz daha büyüktür. 1909 baskılı o sözlük babamın armağanı olarak bende. Yani bugün yüz yıldan daha uzun ömürlü bir sözlük.

Babamın Galatasaray yılları böyle başlamış. Sporla, atletizmle uğraşmış. Kulübün erken dönem 100-200-400 m sürat koşucularından olmuş. İyi dereceler yapmış. Güzel fotoğrafları var, Ömer Besim Koşalay'la, Vildan Aşir Savaşır'la... Yine Galatasaray'ın önemli isimlerinden Ulvi Yenal, iyi arkadaşıydı; son zamanlarına kadar, aralıklı da olsa haberleşmeleri devam etti. Spora fazlaca daldığı için, babam derslerde iyi bir öğrenci olmamış. Kendisi kusuru hep spora bulurdu; onun için de benim spor yapmamı hiç istememişti.

— *Başka kardeşi var mı?*

Kâmil Hasol Galatasaray Lisesi öğrencisi... Toplu sınıf resminde arka sırada soldan dördüncü. Solunda Cezmi Şahingiray ve onun yanında Galatasaray'ın ünlü kalecisi Ulvi Yenal. Önde öğretmenlerden Halit Bey, efsanevi Müdür Behçet (Gücer) Bey ve yardımcısı Fethi İsfendiyaroğlu (1920'lerin başı).

Doğan Hasol'un dedesi Yzb. Mehmet Vasfi Bey çocuklarıyla... Solda annesi ve dayısı; sağda teyzeler. Yaklaşık yüz yıllık bir fotoğraf.

— Bir kızkardeşi varmış, çok erken vefat etmiş; sanıyorum genç kızlık çağına bile gelemeden. Ailenin sıkıntısı hep sürüyor. Yetim maaşı gibi bir gelir var ama sınırlı. Bir akrabaları, sanıyorum babaannemle kardeş çocuğu olan Fahri Bey Samsun'a vali olmuş. İstanbul'a bir gelişinde, herhalde babamın bir an önce hayata atılabilmesi düşüncesiyle, birlikte Samsun'a gitmeyi önermiş. "Bak ben Samsun'da valiyim, orası tütün bölgesi, çok iyi bir tütün eksperliği okulu var. Kısa sürede bitirip hayata atılabiliyor orada okuyanlar. Gel, seni kısa yoldan tütün eksperi yapalım" demiş. Babam dayısının bu fikrine uymuş ve 1925'te okulu bırakarak Samsun'a gitmiş. Ama Samsun'da nedense o yıl tütün eksperliği okulu açılmamış. Vali Fahri Bey de bir eşkiya takibinde vurulup ölünce babam ortada kalmış. O sırada, Galatasaray'dan herhalde daha önce mezun olmuş, oranın varlıklı ailelerinden birine mensup bir arkadaşı ile birlikte bir girişimde bulunmuşlar. Büyük bir jeneratör getirerek evlere elektrik vermişler bele-

diyeden önce. Evlerdeki tesisatı da kendileri kuruyorlarmış. Büyük paralar kazanmışlar ama gençlik yıllarında kazandıkları paraların hepsini bir güzel bitirmişler. Daha sonra, belki de belediye devreye girdiği için bu işi yapmaktan vazgeçiyorlar. Babam bir süre yabancı bir tütün şirketinde çalışıyor. Sonra da DDY İnşaat Teşkilatında görev alıyor. O sırada annemle evleniyor.

— *Bir aşk evliliği mi?*

— Öyle olmalı. Başka nasıl olabilir ki? Ne var ki babaannemi İstanbul'da bırakmış, Samsun'a kaçmış ama annesine çok büyük bir saygısı ve bağlılığı vardı. Yani adeta sözünden çıkmayacak kadar... O nedenle herhalde babamı kolay paylaşamamış olacaklar, annemle babaannemin araları hiçbir zaman çok iyi olmadı. Zaman zaman bunun annemle babamın ilişkilerine de yansıdığını görürdük. Böylece, özellikle geçim sıkıntılarının da eklendiği koşullarda gerilimli zamanlar olurdu epeyce. Biz bundan evin çocukları olarak rahatsızlık duyardık.

— *Anneniz?*

Doğan Hasol'un annesi; oturanlar arasında soldan ikinci. Samsun'da ortaokulda.

— Annemin ailesi Samsunlu. Annemin babası da asker. Lübnan'da bir askeri hastanenin müdürü olarak bulunmuş bir Osmanlı subayı: Yüzbaşı Mehmet Vasfi Bey. Annem 1909'da Lübnan'da Sur'da doğmuş; çocukluğu oralarda geçmiş. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'in ve esen özgürlük havasının hemen ardından dünyaya geldiği için annemin adı Hürriyet olmuş. Kırık dökük Arapça konuşurdu. Anıları arasında, o yıllarda Araplar'ın Türkler'e karşı olan kötü davranışları yer tutardı.

— *İmparatorluktan kopma sürecinin doğal sancıları herhalde.*
— Annem anlatırdı. Çok aşağılanmışlar orada. Enver ve Cemal paşaları kastederek sokak köpeklerini "Enver, Cemal!" diye çağırırlarmış. Oralarda tutunmak olanağı kalmayınca dedem aileyi Samsun'a göndermiş. Peşlerinden de kendisi gelmiş ve emekliliğini istemiş.

Osmanlı'nın Perişanlık Dönemi

— *Anlaşılan o ki, ailenizin her iki tarafının da hayatına imparatorluğun son yıllarının sıkıntıları damgasını vurmuş.*
— Çaresiz, o sıkıntılar yaşanmış. Felaket felaketi izlemiş. Selanik'te güzel bir hayatları varken dedem şehit düşüyor, İstanbul'a geliyorlar. Bu kez İstanbul'da konak yanıyor ve maddi sıkıntıya düşüyor aile. Ötekiler ise Lübnan'da gayet güzel yaşarken imparatorluk çatırdıyor, onlar da Samsun'a göç ediyorlar, yeni bir hayata başlıyorlar. Bir savrulma dönemi... İnsanların oradan oraya savruldukları bir dönem. O dönem ailelerinin sıkıntıları çoktur. Mübadillerin sıkıntısı vardır, her ailenin benzer sıkıntıları vardır. Uzak cephelerde şehit düşenler, ne uğruna bu dünyadan göçüp gittikleri belli olmayan insanlar... Yemen, Sarıkamış... Bir sürü de macera... İmparatorluk, yayılmacılık belki bir dönem toplumların hoşuna gidiyor ama sonuçta parçalanacağı kesin. Osmanlı'nın son dönemleri bunun örnekleriyle doludur. 1800'lerde Avrupa'da ulusçuluk hareketleri başlıyor ve imparatorluğu oluşturan birçok eyaletin Osmanlı'dan koptuğunu görüyoruz. Ulusal bilinçlenme, başkaldırıları ve kop-

maları getiriyor. Biz olup bitene hep nankörlük diye bakıyoruz. Onlar bağımsızlıklarını ilan ettikçe Osmanlı gerilemek zorunda kalıyor. Bütün bu kargaşa içinde Osmanlı'da perişanlık dönemi yaşanıyor. Hani kuruluş, yükseliş, duraklama, gerileme dönemlerinden söz edilir ya, herhalde son dönem de tam bir perişanlık dönemi olmalı.

— *Doğal bir süreç yaşanıyor aslında.*

— Elbette. Bütün imparatorlukların bir sonu var. Sona doğru çok zor bir dönem. Osmanlı İmparatorluğu sadece Türk değil. Biz nedense Türklükle Osmanlılığı hep iç içe sayarız. Evet, iç içeliği var ama öyle kaynaklar var ki, "Osmanlı bir imparatorluktur. Ne kadar Türk ise o kadar da Yunan'dır, o kadar da Rum'dur" diyor. İstanbul'daki Bizans nüfusu nereye gitti? Onlar da burada kaynayıp eridiler. Evlilikler olmadı mı? Bütün Anadolu için geçerli bu. "Biz bir arada, dostça yaşardık" deniyor. Elbette, zaten herkes Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasıydı. Tabii dostça yaşanacaktı. Gerçekten de bir arada dostça yaşandı. Ama sonra birtakım toplumsal bilinç ve anlayış değişiklikleri, dış etkiler, iç etkiler vs ayrışmayı getirdi. Siz yönetim olarak birlikte yaşamanın hakça, insanca düzenini kuramamışsanız ayrışma eğilimleri beliriyor. Kurtuluş Savaşı sonrası Atatürk'ün yaptıkları bence bu bakımdan çok değerli. Düşmanı topraklardan atmak, ülke insanlarını aynı bilinç ve inançta toplamak ve cahil bir toplumu çağdaşlığa yöneltmek kolay yapılacak işler değil. Sonuçta bir dünya savaşında yenik düşen müttefik ülkeler arasında tek başarılı ülke siz olacaksınız. Yapılmış uluslararası bir antlaşmayı, Sevr'i yırtıp atacaksınız, başarılarınızla, güçlü devletleri dize getirip yeni bir antlaşma imzalamaya mecbur edeceksiniz. Çok ilginç bir durum. Mustafa Kemal Samsun'a geçmeden önce çalıştığı gazete, Ref'i Cevat Ulunay'ı bir görüşme yapmak için gönderiyor. M. Kemal'in yapmak istediklerini dinliyor Ref'i Cevat ve gazetesine dönüyor. Soruyorlar: "Ne diyorsun?" "Adam çıldırmış" diyor, "Anadolu'ya gidecekmiş de, ordu toplayacakmış da, düşmanı yenecekmiş... Adam çıldırmış!" Sonra biliyorsunuz, 150'liklerden biri oldu Ref'i Cevat, Kur-

tuluş Savaşı'na karşı çıktığı için. Sonra 150'yi oluşturan öteki insanlar gibi affa uğradı, Türkiye'ye döndü. Dönüşünden sonra bir gün sormuşlar: "O zaman böyle düşünüyordun, şimdi ne diyorsun?" Söylediği şu: "Ben haklıydım, çünkü Mustafa Kemal'in yaptıkları aklın alacağı şeyler değildi, çılgınlıktı. Ama yaptı. Ben hâlâ haklı olduğumu iddia ediyorum." Çok ilginç olmalı o dönemleri yaşamak, içinde olmak. Sonradan konuşmak çok kolay.

— Osmanlı'nın tebaası Osmanlı'ya karşı bağımsızlık mücadelesi verip ondan koparken Osmanlı'nın kendisinin de değişmek zorunda kalmasına, kendine bir kimlik bulma çabasına ve hatta bağımsızlık mücadelesine girişmesine değinmek gerek herhalde.

— İmparatorluk alışkanlıklarıyla o dönüşümü yapmak kolay değildir. Yüzlerce yıl bir imparatorluk yönetmişsiniz. Onun kendine göre kemikleşmiş kuralları var. Osmanlı İmparatorluğu zayıflamış bünyesi ve felsefesi içinde bu dönüşümü yapamazdı. Düşünsel yapısı büyük bir engeldi; ayrıca gücü de tükenmişti. Bu açıdan bakıldığında Atatürk devrimlerinin yapılması kaçınılmaz bir zorunluluktu ve kuşkusuz en iyi çözümdü. O bakımdan Atatürk'ün yaptığı, çağı yakalayan gerçek bir devrimdi.

— Başlangıcı Selanik'te olan bir hareket aslında bu.

— Tabii. Selanik o dönemin çok önemli bir noktasıdır. Selanik Türkiye'nin Avrupa'sı, Avrupa fikrini temsil eden noktasıydı sanırım. Hareket Ordusu da oradan geliyor.

— Atatürk'e o delice cesareti veren örneklerden biri de Sovyetler Birliği, 1917 devrimi. Dolayısıyla bir dayanışma var.

— Çanakkale Savaşı'nın sonucu nedir diye baktığınız zaman biri de 1917 Sovyet Devrimi'nin gerçekleşmesine yaptığı katkıdır. İtilaf devletlerinin ana hedefi İstanbul'u almanın ötesinde, Boğazlar'ı aşacak donanma ile Karadeniz'den Rusya'ya kadar uzanmak ve Boğazlar ile Rusya'yı denetim altına almaktı. Çanakkale Savaşı'nı yitirmeleri Rusya'da 1917 devriminin gerçekleşmesine yol açmıştır.

Cumhuriyet'in Kendini Aradığı Yer ve Alman Sergisi

— Bizim kuşağımız Sovyetler Birliği düşmanlığı ile büyütüldü. Sovyetler Birliği'yle ideolojik bir yakınlığımızın olması başımıza çok dertler açtı. Oysa Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir yakınlık, dayanışma var. Sizin hatırlayabildiğiniz yıllarda günlük hayatta Sovyetler Birliği nasıl algılanıyordu?

— Hiç de dostça algılanmıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında öyle algılanmış olabilir. Kurtuluş Savaşı sırasında dostlukları var. Taksim Cumhuriyet Anıtı'nda bile bağımsızlık savaşımıza katkılarını anmak üzere Sovyetler Birliği generallerinin heykelleri yer alır. Savaş sırasında bizde ciddi bir Almanya korkusu vardı. Stalin de çok dost gibi görünmüyordu. Buna karşılık Avrupa'daki totaliter rejimlerin etkileri Türkiye'ye de çeşitli alanlarda yansımıştı; mimariye bile yansımıştı. Örneğin, Almanya'dan gelen ünlü bir sergi vardır, Hitler'in has adamı Mimar Albert Speer'in hazırladığı. İstanbul'da Eminönü Halkevi'nde Prof. Bonatz'ın öncülüğünde açılan o sergi mimarlığımızın gidişini çok fazla etkilemiştir. Albert Speer, kendi neoklasik anlayışı doğrultusunda gösterişli projeler, yapılar yaptı. Nuremberg'de 400 bin kişilik bir Deutsche Stadion tasarladı. Hitler'in silahlanma bakanı oldu. Savaş sonrasında tutuklandı ve yirmi yıl hapis yattı. İşte, propaganda amacıyla hazırlanmış olan serginin yansıttığı şey, totaliter rejimin güç simgesi olan dev boyutlu, ağır yapılara dayanan mimarlığıdır. Hitler Almanyası'nın mimarlığını yücelten yapılar, ışıklandırılmış maketler, projeler... Sonradan İkinci Ulusal(cı) Mimarlık dediğimiz, o dönemde "Milli Mimari" olarak anılan akım, işte o Alman mimarlığından esinlenerek geliştirilmiş olan anıtsal bir mimarlık türüdür. Örneklerini verelim: İÜ Fen ve Edebiyat Fakültesi binası, İstanbul Spor ve Sergi Sarayı, Harbiye Açıkhava Tiyatrosu, İstanbul Radyoevi, Anıtkabir... Bu taş cepheli yapılar bir çeşit ulusalcılığa yönelme, romantik bir şekilde sözümona kendi benliğimize yönelme gibi görülmüştür. Sosyal ve tarihsel gelişmelerin mimari akımlara çok zaman çarpıcı bir şekilde yansıdığı bilinir. Geriye dönüp baktığımızda, 18. yüzyıl başlarında Avrupa'yla yakınlaşmanın, çeşitli alanlarda ülkeye yansıdığı gö-

rülür. Batı'nın denediği kalıplar başta İstanbul olmak üzere bütün imparatorluk topraklarında denenmiştir. Osmanlılar kendilerine özgü bir Barok ve Ampir üslubu yaratmışlardır. 19. yüzyıl sonlarına doğru da Avrupa'da moda olduğu üzere, hem Batı'nın hem de Doğu'nun plastik öğelerine dayalı seçmecilik (eklektisizm) akımı gündeme gelmişti.

Yine o sıralarda Avrupa'da güçlenmeye başlayan ulusçuluk hareketleriyle Balkan Savaşı'ndaki yenilgi sonrasında imparatorluktan kopmalar başlayınca bu kez İslam dayanışmasından, Panislamizm'den çare umulmaya başlandı. 19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı, mimariye de yansıdığı gibi Osmanlı-İslam sentezi dönemidir. Kısa bir süre sonra din kardeşimiz Araplar'ın da imparatorluktan kopmalarının yarattığı düş kırıklığı ile sonraki yöneliş Pantürkizm'e doğru olacaktır. Din bağları yerine ulusçuluk ön plandadır artık. Bütün bu toplumsal ve siyasal gelişmelerin yansımaları mimarlık akımlarında izlenebilir. 1908'de ilan edilen II. Meşrutiyet'le birlikte gelişen milliyetçilik eğilimleri Mimar Kemaleddin ve Vedat (Tek) beylerin öncülüğünde bu kez Selçuklu-Osmanlı dini yapılarından aktarılan klasik öğeler ve sistemlerle sözümona ulusalcı yeni bir mimarlık yaratmaya yönelir. Bu, bugün Birinci Ulusal(cı) Mimarlık olarak anılan, o günkü adıyla Neoklasik Türk üslubudur. Akımın etkileri Cumhuriyet'in ilk yıllarında bile görülür. Daha sonraki yıllarda, 1920'lerde Almanya mimarlığının izleyicisi olduk. Yaratıcı değil, mühendisliğe dayalı mimarlık... Ankara, özellikle de Bakanlıklar bu mimarlığın örnekleriyle doludur.

— *Bu etkiler sadece Almanya'dan kaynaklanmıyordu ama.*

— Tabii ki hayır. Totaliter rejimlerin tümü söz konusu. Nazizmin yanında faşizm de var, Stalinizm de. Bunların hepsinin etkisi var. Totaliter rejimlerin mimarlığı, ezici güç gösterisine dayalı bir mimarlıktır. Ama o sergi Almanya'dan geldiği için ben o serginin etkilemedeki payının daha büyük olduğunu düşünüyorum. Ne var ki mimaride geriye dönük akımların sonucu hiçbir zaman tutarlı olmuyor. Bir özenti, bir taklit mimarlığı olmanın ötesine geçemiyor. Bir parantez açalım burada: Mimarlık

yaratma sanatıdır. Her sanat dalında olduğu gibi, mimarlıkta da yeni bir şeyler söyleyeceksiniz, yeni bir dil geliştireceksiniz, çağdaş olacaksınız, mümkünse hiç söylenmemişi söyleyeceksiniz.

"Sandaldan Denizi Avuçladım"

— İstanbul'a, çocukluğunuza dönersek... Yeldeğirmeni'ne geldiniz ninenizle birlikte. Erzincan, Divriği, Erzurum, Aşkale'den sonra çok farklı bir çevreye ama babanızın hedeflediği "ait olduğunuz yere" döndünüz. Nasıl bir duyguydu bu değişiklik?

— Babaannemi ilk kez görüyordum. Tabii babaannem beni çok iyi karşıladı. Gerçi Sivas'ta doğduğum zaman o da oradaymış ama ben kendisini ilk kez görüyordum. Kısa bir süre sonra annemi özlemeye, babaanneme "anne" demeye başladım. Öyle bir özlem ki... Düşünün 6 yaşlarında bir çocuğun durumunu. Aile uzakta kalmış. Koşullar bugünkü gibi değil. Trenle üç gün ötede diye düşünüyorsunuz ailenizi. Ninemle trende yolluğumuzu paylaşırken giderek uzaklaştık yuvadan. Haydarpaşa'da yalnızca

Doğan Hasol'un babaannesi Pervine Hanım ile babası ve annesi (Sivas, 1937).

babaannemi değil, denizi, martıları, vapuru da ilk kez görüyordum. O görüntüler beni çok sardı.

— *İlk kez mi görüyordunuz denizi?*
— İlk kez görüyordum. Samsun'a bebekken gitmişim; hatırlamıyorum. Öğleden sonra babaannem beni aldı, tramvayla iskeleye inecektik. O zaman Üsküdar ve Kısıklı tramvayları Yeldeğirmeni'nden geçerek Kadıköy'e varıyor.

— *Karakolhane Caddesi'nden...*
— Evet, Karakolhane Caddesi'nden. Evimiz cadde üzerinde, önünden tramvay geçiyor. Yakında bir kilise var, bir Rum ilkokulu ya da ortaokulu var köşede. Yeldeğirmeni mütevazı ancak çok düzgün bir semt. Bir şehre geldiğimi orada algıladım doğrusu. Yeldeğirmeni'nden Söğütlüçeşme'ye doğru iner yol. O yokuştan tramvayla indik ama bir yerde durduk, "buradan öteye yürüyeceksiniz" dediler. İndiğimizde ilk gördüğüm şey ürkütücü bir kazaydı. Bir tramvay yokuşu çok hızlı inmiş ve devrilmiş. O yokuş iner, sağa döner ve Altıyol'a varır. Söğütlüçeşme solda kalır.

— *Şimdiki Salıpazarı'na, yani eski Kuşdili Çayırı'na inen Söğütlüçeşme Caddesi.*
— Evet, aynı yol. Bugün de aynı... Trafo tesisleri falan var. Tramvay o kadar hızlı inmiş ki devrilmiş orada. Kuzu gibi yatan koskoca bir tramvay... İskeleye kadar yürüdük babaannemle. İskelede en çok dikkatimi çeken şey bir vapur ve etrafına dizilmiş yuvarlak kırmızı beyaz şeyler... Onlar can simidi imiş. Babaannem bana onları anlattı. Yine o gün beni bir sandala bindirdi. Bir kayıkçı kürek çekiyor. Haydarpaşa'ya geçtik; sonra da Kadıköy'e döndük. Sandalda eğilip denizi avuçladım bol bol.

— *Rıhtım kumsal mıydı?*
— Kumsal değildi. Bugün konservatuar olarak kullanılan bina o zaman sebze haliydi, sonra itfaiye oldu. Ya da tersi, tam hatırlamıyorum. İskelede tramvaylar dururdu. Yanda bir cep var-

dı, orası taksi durağıydı. Karşıda da bir benzin istasyonu ve kaymakamlık binası vardı. Uçta İnci Gazinosu... İskeleyi sağa alıp devam ettiğiniz zaman en uç noktadaydı. Şimdiki balonun arkasında belki. Orası bir parktı, bugünkü gibi araçlara açılmış değildi. Küçük bir parktı. Park o zamanki kaymakamlık, şimdiki belediye binasının önünde de devam ederdi. Büyük bir canlılığı vardı Kadıköy iskelesinin.

— *Yeldeğirmeni'nde farklı lisanlar da duydunuz.*
— Elbette, konuşulan birçok dil vardı. Rumca, Ermenice, sıradan Yahudiler'in konuştuğu eski İspanyolca ve daha iyi yetişmişler için Fransızca... Bir de yukarıdan pencereden baktığım zaman çok hoşuma giden bir görüntü vardı: incir tablaları. Çok hoş dizerlerdi incirleri o yuvarlak tablalara. Erzincan'da meyve olarak ne yerdik hatırlamıyorum ama babam bir defa İskenderun seyahatine gitti, dönüşte bir hevenk muz getirdi. Muzu ilk kez o seyahat nedeniyle Erzincan'da gördük ve tattık. Bir de babaannemin bize gönderdiği, geldiğinde bayram ettiğimiz şeyler vardı. Küçük sandıklar içinde Balık Pazarı'ndan alınmış lakerdalar, füme balıklar gönderirdi. Erzincan'da onları tatmak hoştu, çünkü hiçbir şekilde bulunması olanaklı değildi o tür şeylerin. Yörede yetişen türleriyle sebze meyve ise boldu. Yörede yetişmeyenler pek bulunamazdı.

— *Babaanneniz yalnız mı yaşıyordu?*
— Bir akrabası, oğlu ile alt katta yaşıyordu, babaannem üst katta.

— *Ev duruyor mu?*
— Ev duruyor olduğu gibi... Karakolhane Caddesi 39 numara. Üç katlı bir evdi. Nasılsa yıkılmadı.

— *Gazi İlkokulu'na mı yazıldınız?*
— Evet, Gazi İlkokulu çok yakındır zaten. Caddenin Acıbadem yoluyla kesiştiği dört yol ağzında. O da Birinci Ulusal(cı) Mimarlık akımı yapılarından biridir. Güzel bir binaydı. Fakat çok garip

bir disiplin vardı o okulda. Sert bir müdire hanım vardı; koşan çocukları ayakkabılarını almakla tehdit ederdi. Yani bir ilkokul düşünün, bırakın yaramazlık yapmayı, koşmak bile yasak. Bunu yapıp yapmadığını hatırlamıyorum ama öyle korkardım ki... Zaten hayal meyal hatırlıyorum okulu. Dalıp dalıp gidiyordum. Annemi özlüyordum, babamı özlüyordum. Ne yaptığımı bilmiyordum okulda. O okulu hiç sevmemiştim, öğretmenimi de hiç hatırlamıyorum.

Üsküdar... Gerçek Dünya ile Öteki Dünya Arasında

— Birinci dönemden sonra bizimkiler İstanbul'a geldiler. Üsküdar'da bir ev bulundu. Gündoğumu Caddesi'nin devamında, İnadiye Yokuşu, Menzilhane Yokuşu gibi adlarla anılan geniş bir yol üzerinde. Osmanlı ordusu sefere çıkarken bu yolu kullanırmış. Yokuşun altında Ağa Hamamı vardı; mahallenin hamamıydı. Karşısında yine kendi haline terk edilmiş, çocukların oyun yeri haline gelmiş, duvarları bile olmayan bir mezarlık ve İskender Baba türbesi... Mezarlıklarla iç içedir Üsküdar. Gerçek dünya ile öteki dünya arasında yaşıyormuş gibi bir duygu verir insana. Mezarlık duvarı bu dünya ile öteki arasındaki sınır gibidir. Üsküdar'da bu sınır yer yer yok edilmişti; iki dünya adeta iç içeydi. Evlerin tümü ahşaptı. Yol epeyce yukarıda mezarlıklarla birleşir. Dik bir yokuş, arnavutkaldırımı kaplı. Orada bir ev tutuldu, üç katlı ahşap bir ev. Kışın barınmak, bütün evi ısıtmak çok zordu; bu nedenle orta katı kullanırdık sadece. Yazın bütün eve ve bahçeye yayılırdık. Çok güzel bir bahçesi vardı, çeşit çeşit meyve ağaçları... Eriğin her çeşidi vardı. Öyle uzmanlaşmıştım ki, gözümü kapayıp bana bir erik verseniz, tadından hangi ağaçtan koparılmış olduğunu anlayabilirdim. Bütün mahalleye o bahçeden meyve verirdik. Mahalledeki arkadaşlarla da orada oynardık.

— Benim çocukluğumda gazozun içine leblebi doldururduk. Kim icat etmiş bilmem. Sizin çocukluğunuzun bu tür eğlenceleri var mıydı?

— O gene vardı, ama ben pek sevmedim, denemedim. Mesela çitlembik atmak vardı. Ağza çitlembik alınır, içi delik çubuktan üflenerek çitlembikler birilerine atılırdı; çarpınca acıtırdı. Bunu da pek denemedim. Başka ne yapılırdı?.. Çember çevirirdik. Otomobil lastiğinin iç kenarı kesilir, o çember olur, bir de kalınca bir demir telin ucu kıvrılır, çember onunla yönlendirilirdi. Oyuncak yoksunluğu vardı o dönemde. Çocuklar, tahta arabalar yaparlardı. Bir ahşap tablanın altına dört tane rulmanlı tekerlek koyarlardı, üstüne oturup yokuş aşağı salıverirlerdi kendilerini. Ayrıca topaç çevirirdik, çelik-çomak oynardık; "mile", "misket" ya da "gazoz" denilen bilyalarla oynadığımız oyunlar vardı. Eskiden gazoz şişelerinin ağzında cam bilyalar olurmuş; biz onu görmedik. Bu nedenle olmalı, cam bilyanın bir adı da "gazoz"du. Bunların dışında, köşe kapmaca, ortada sıçan, birdirbir, uzuneşek, güvercin takla gibi oyunlar da vardı. Kızların oyunları daha farklıydı.

— Ona ne deniyordu? Benim çocukluğumda da anlattığınıza benzer bir şey vardı, tornet denirdi.

— A hayır, o sonradan çıktı. "Trotinet" dediğimiz şeydi. O çok lüks, ne diyorsunuz!.. Kendileri yapanlar da olurdu ama aslı ithaldi. Bizim oyuncaklarımız uydurma oyuncaklardı. Galatasaray'daki ilk yıllarımızda çaput topu ile maç yapardık.

— Çaput topu nedir?

— Kötü bir bezi top haline getirirsiniz, üstünü iple sararsınız. Sözümona bir top olur. Oynamaya başlarsınız, tabii daha maçın ortasına gelmeden o ipler çözüler, top dağılır, herkesin üstü başı toz toprak içinde kalır... Top tekrar sarılır. Tenis topu bulmakta zorlanırdık. Yani tenis topu ile de futbol maçları yapılırdı. Bulan onu bulurdu, bulamayan çaput topu ile oynardı. Bir de iç lastiği olan meşin toplar vardı, tıpkı eski otomobil iç lastiklerindeki gibi. Hâlâ radyoda, televizyonda "meşin yuvarlak"tan söz ederler. "Meşin yuvarlak" o zamandan kalma bir deyiş, şu anda meşin top yok. Kunduracıların yaptığı bir şeydi o. Dikerler, yuvarlak hale gelir, içine iç lastiğini koyarsanız. O balon gibi bir şeydir,

üfleyerek ya da bisiklet pompasıyla şişirir, ağzını bağlarsınız. Bazen oyunun ortasında patlardı. Şimdi toplar plastik, gramajı bile ayarlanmış.

— *Meşin toplar ağır olurdu.*
— Tabii. Islandığında meşin, suyu çeker, ağırlaştıkça ağırlaşırdı. İç lastiği patlamadıkça yahut meşinin dikişleri açılmadıkça sorun yoktu. Ama açıldığı zaman felaketti.
Bisiklet de yine zor bulunan bir şeydi ama vardı. Özellikle lise çağında epeyce bisiklete bindik. "Automoto" marka bisikletler çok ünlüydü. Mercedes arabaya sahip olmak gibi bir şeydi Automoto bisikleti olmak. Bizim oyuncağımız pek olmadı ama savaş sonrası yıllarında varlıklı kimselerin bile oyuncağı olamıyordu. Döviz darlığı nedeniyle ithal edilemiyordu. Oyuncakta ciddi bir sıkıntı vardı.

— *Benim çocukluğumda da annem Almanya'ya veya başka bir ülkeye gidenlere oyuncak ısmarlardı. Renkli toplar, gelin bebekler ya da ağlayan bebekler bu yolla geliyordu. Aramızda tam bir kuşak var ama bizim çocukluğumuzda da Türkiye'de nitelikli oyuncak üretilmiyordu, ithalat yine sınırlıydı.*
— Öyleydi. Mimarlık Fakültesi'nden sınıf arkadaşımız Hikmet İnhan, eşi Fatoş'la Fatoş Oyuncakları'nı kurmuştu.

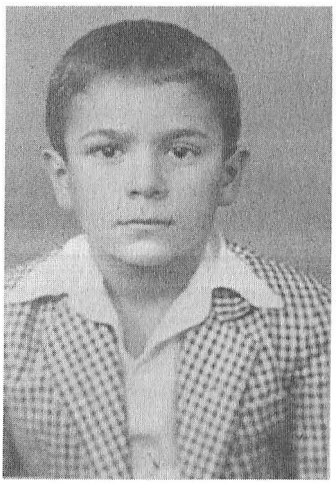
— *O bizden sonra... Fatoş Oyuncakları adeta bir devrimdi.*
— Evet, evet. Öyküsü şu: Çocukları olduğunda, oyuncak bulamamışlar. Fatoş kendi çocuğu için oyuncak tasarlayıp yapmaya başlıyor. Çevreden istekler başlayınca, bakıyorlar ki bu enteresan bir iş. Bez oyuncaklarla işe başladılar, sonra Fatoş o işi çok büyüttü. Çin rekabeti gelinceye kadar çok büyük bir marka oldu. Yazık ki Hikmet'i çok erken kaybettik.

Aslında çocuklukta oyuncak çok önemli. Bir anekdot aktarayım: İTÜ'den mezun bir mühendis arkadaşımdan dinlemiştim. Üniversiteyi bitirdikten sonra Almanya'ya gidiyor. İş arayışında... Bir yere başvuruyor, "Senin durumun uygun görünüyor ama bir sakıncası var. Sen Türkiye'den geliyorsun, oyuncakla hiç oy-

namamışsındır, onun için bu işi beceremezsin" diyorlar. Bu ilginç bir öyküdür. Çocukların oyuncakla oynamış olmasının yeteneklerini geliştirmede çok önemli bir rolü var. Biz de, çözemediğimiz bazı mekanik şeyleri torunumuza çözdürüyoruz.

— *Yine çocukluğunuza dönersek, aile Üsküdar'da bir araya gelmiş oldu demek ki. Kalabalık bir aileydiniz.*
— Yedi kişiydik; dört kardeş, annem babam ve ninem. Daha sonra yine Üsküdar'da, Tunusbağı tramvay durağında başka bir eve taşındık, ninem orada öldü. Ben Galatasaray'da öğrenciydim ninem öldüğünde. Karacaahmet'te bizim aile kabristanındadır mezarı.

— *Üsküdar'a taşınınca okulunuz da değişti mi? Ayakkabıları kaptırmaktan kurtulabildiniz mi?*
— Değişti tabii. İyi de oldu. Üsküdar'daki ilkokulun benim yaşamımda çok önemli bir yeri var: Üsküdar 30. İlkokul, bugün Halil Rüştü İlköğretim Okulu. İkinci sınıfın ortasındaydım. Orada hiç unutamayacağım bir öğretmenle karşılaştım. Genç bir öğretmen sınıfa girdiğim zaman, "Aa, işte" dedi, "size bahsettiğim

Doğan Hasol ilkokul 2. sınıfta.

arkadaş geldi. Şimdi bakalım ne yapacaksınız, onunla nasıl yarışacaksınız?" Başladı beni övmeye. "Eyvah" dedim "yanlış dosya göndermişler öteki okuldan buraya. Ben böyle bir çocuk değilim". Ama onun dolduruşuyla ben çok çalışkan bir öğrenci oldum. Foyam meydana çıkmasın diye çok çalışır oldum.

— *Aslında çalışmayı pek sevmiyordunuz galiba.*
— Bilmem, galiba seviyorum. O günden beri hep çalıştığıma bakılırsa. Çok okuyan bir çocuktum. Babaannemle kaldığım zaman, *Akbaba* dergileri gelirdi. Ben o dergileri sonuna kadar okurdum. Hatta babaannem "gözlerin bozulacak, müdir-i mes'ulüne kadar okudun" diye takılırdı. Elime ne geçse okurdum.

— *Ama sınıf birincisi olmak gibi bir çabanız yok.*
— Yok... Öyle bir kavram da yoktu kafamda zaten. O zamana kadar okulda ne yaptığımı da pek hatırlamıyorum. Onun bilincinde değildim. Ama öğretmen övünce ders çalışmak zorunlu

Öğretmen Perihan Ongan Üsküdar 30. İlkokulu 5. sınıf öğrencileriyle Küçüksu çayırında piknikte (1948). Doğan Hasol en önde solda.

Doğan Hasol ve ablası Yıldız, öğretmenleri Perihan Ongan'la Küçüksu'da (1948).

oldu. Sonra öğretmenin gözdesi oldum. Uzun yıllar görüştük! 93 yaşında öldü öğretmenim.

— *Öğretmeniniz kimdi?*

— Perihan Ongan. Ünlü müzisyen Emin Ongan'ın eşiydi. Tam bir Cumhuriyet öğretmeniydi. Her gün yenilik yapmayı severdi. Sınıfın, sıraların düzenini değiştirirdi. Örneğin, "Bir süre küme çalışması yapacağız" der, üçer sıra karşılıklı bir araya getirilir, öylece bir küme oluşturulur, kümeler arası yarışılır. İki hafta sonra sıralar yeniden eski haline getirilir, bu kez karşılıklı yerleştirilir. Bugün yemek pişireceğiz denir. Yemekhane gibi bir yer vardı, erzak alınır, orada bize yemek pişirmeyi öğretir. Herkesin bir işi vardır, kimisi bulaşık yıkar, kimisi soğan doğrar... Kız erkek ayrımı yok. Bir gün sınıfa leğenler konur, sular, toz boyalar... Ebru yaparız kâğıtlara. Ebrulu kâğıtlar ziyan edilmez; onlarla da güzel yazı yarışması yapılır. Güzel yazı öyle gelişigüzel olmaz, bir şiiri aktarırsınız; dolayısıyla şiir öğrenirsiniz. Sonra da şiir okuma yarışmaları yapılır. Mahallemizi tanıyalım denir. Haydi çı-

karız, okulun çevresinde tur atar geliriz. Gözlemlerimizi yazarız. Küçüksu Çayırı'na, Çamlıca'ya pikniğe gideriz. Ben dört yıl Perihan Ongan'da okudum. Benim için çok büyük bir mutluluktu. Bizi çok iyi yetiştirdi. Münazaralar yapılırdı. Bir defasında Eminönü Halkevi'ne gittik. Bina Milli Türk Talebe Birliği oldu Halkevlerinin kapatılmasından sonra. Orada ilkokul öğrencileri arasında yapılan bir toplantıda kürsüye çıktığımı hatırlıyorum. İlkokul öğrencilerinin fikirlerini alıyorlar sözde. Ben orada, "İmtihan denen baş derdinden kurtulmak istiyoruz" gibi laflar ettim. Bu konuşma ertesi gün bir gazetede küçük bir haber olarak çıktı. Gazetede çıkan ilk haberim o oldu.

Daha önce de bir tiyatro maceramız var. Bana sakal bıyık taktılar. Üsküdar'daki bugünkü kaymakamlık binası o zaman Üsküdar Halkevi idi. Orada temsiller, konferanslar verilirdi. Benim de ilkokuldayken sahneye çıkışım orada oldu. Küçük sınıftaydık herhalde. Sahnenin bir yanından giriyorum, "20'nci yüzyıldayız, kim inanır periye?" dedikten sonra sahnenin öbür ucundan çıkıyorum. Sahneye ilk ve son çıkışım o oldu galiba tiyatro sanatçısı olarak! Meğer 21. yüzyılda da cinlere perilere inananlar olacakmış. Geçen gün gazetelerde okuduk bir çocuğu öldürdüler içindeki cini çıkaracağız diye. Neyse, o güzel ilkokul dönemi bitti ve 1948 Haziran'ında ilkokuldan mezun oldum.

"Oh, Savaş Bitti!"

— *Savaş da bitmişti artık.*

— Savaş 1945'te bitti. Savaşın bittiğini şöyle hatırlıyorum. Çok hoş bir bahar günüydü. Birileri bağırıyordu: "Oh, savaş bitti!" Sıkıntı ve korku dolu yıllardan sonra büyük bir mutluluktu...

— *Savaşın artık kapıya dayandığı hissediliyordu herhalde.*

— Tabii, felaket her biçimde hissediliyor. Bizim evde de korku ve kuşku hâkimdi. Babam kendisinin yeniden askere alınacağı kaygısıyla bekleyişteydi. Almanlar Yunanistan'ı işgal etmişlerdi, her an Türkiye'ye gelebilirler deniyordu. Büyük devletlerle

birtakım görüşmeler sürüyormuş, ayrıntılarını sonradan öğrendik. Tabii o zamanlar ben onları idrak edebilecek durumda değilim. İsmet Paşa'yı zorluyorlar. O da girmemek için her türlü marifeti gösteriyor. Biraz söz veriyor, sonra geri adım atıyor. Türkiye savaşa girmedi ama her an girebilirdi. Almanlar Yunanistan'dan sonra Türkiye'ye yönelselerdi savaşmayacağım diyecek halimiz yoktu ki, çaresiz savaşacaktık. Babamın askere alınması bizim için tam bir felâket olurdu. Özel bir firmada çalışıyordu ve babamın aylığından başka hiçbir gelir kaynağımız yoktu. Yedi nüfus sadece babamın çalışmasına bakıyorduk. Bizim için tek umut, savaşın bir an önce bitmesiydi. Önce bir bahar sabahı Almanya'nın teslim olduğunu duyduk. Ama Uzakdoğu'da savaş hâlâ devam ediyordu. Hiroşima ve Nagasaki'ye atılan korkunç atom bombalarından sonra da Japonya'nın teslim olduğu haberi geldi. Derin bir nefes aldık.

Savaşın sonuna doğru ekmekler giderek daha da bozulmuştu. Erzincan'dayken biz babamın sağladığı buğday dışında da fırından ekmek alıyorduk, o yine de oldukça beyaz bir ekmekti. Artırabildiğimiz ekmekler çarşı fırınında peksimete dönüşürdü. Ekmekler dilimlenir, fırına gönderilir, kurutulmuş gevrek halde gelirdi. Bilmiyorum, şimdi peksimetin ne olduğunu bilen var mı? İstanbul'a geldikten sonra ekmeklerin cinsi değişti. İstanbul'daki arpa, yulaf, darı karışımı ekmekten peksimet bile yapılamıyordu; tazeyken bile un ufak dağılıyordu. Zaman zaman gazetelerde ekmekteki yulaf miktarının artırılacağına ilişkin haberler olurdu. Bir karikatür hatırlıyorum; bir adam giderek eşeğe dönüşüyor, kulakları uzamaya başlıyor o ekmeği yedikçe, sonuçta eşek olup çıkıyor. Bir o karikatürü hatırlarım o yıllardan, bir de bir Hitler karikatürünü. Katlanır kâğıtlara bir Hitler resmi çizilmiş, ayağında çizmelerle bir boy resmi, fakat öyle çizilmiş ki yıllara göre kâğıdı katladıkça Hitler giderek küçülüyor. Savaşı iyi özetleyen bir karikatürdü. Dev gibi bir Hitler, kâğıdı katlıyorsunuz Hitler her yıl biraz daha küçülüyor, biraz daha küçülüyor, biraz daha küçülüyor... Sonunda yok oluyor.

Korkunç bir savaştı yaşanan. Neyse ki Türkiye bu savaşın dışında kalma basiretini gösterebildi. Bu aslında İsmet İnönü'nün

büyük bir siyasal başarısıydı. Ne var ki sonradan gelen yeniyetme politikacılar İnönü'yü korkaklıkla suçladılar. İnönü'nün, savaşın dışında kalmakla "erkekliğimizi öldürdüğünü" ileri sürdüler.

— *Toplumda ciddi bir duyarlılık vardı demek ki...*
— Toplumda bu duyarlılık vardı ama öte yandan müthiş bir sol korkusu da vardı Ruslar'ın Boğazlar'la, Kars ve Ardahan'la ilgili talepleri korku salıyordu. Toplumda bir gerilim vardı. Çocukluğumda merakla beklediğim gazete Aziz Nesin'in *Marko Paşa*'sıydı. Babamın getireceği *Marko Paşa*'yı merakla beklerdim. *Marko Paşa* yasaklanır, *Merhum Paşa* çıkar, *Merhum Paşa* yasaklanır, *Öldü Paşa* çıkar... Çocuk yaşıma karşın onları ben keyifle okurdum.

Özgürlüğü Hissetmek İstiyordu İnsanlar

— *Babanız da bunları okurdu. Yani siyasetin o tarafındaydı?*
— Babam hep doğrudan yana bir adamdı. Çok okuyan bir insandı. Her gece yatmadan saatlerce okur, öyle yatardı. Siyasi düşünce olarak demokrasi yanlısı bir adamdı, siyasal saplantıları yoktu. Zaten sol-sağ ancak aşırı uçlarda konuşulan bir şeydi. Günlük hayatın içinde sağın solun çok fazla yeri yoktu. İnsanların savaş korkusu ve ekmek derdi vardı. Ruslar Boğazlar'ı istiyor, acaba onlarla savaşır mıyız, şeklinde korkular vardı. Bence Stalin'in yaptığı en büyük hata odur. İki ülke arasındaki dostluğu bozan, zedeleyen şey budur. Kars'ı, Ardahan'ı istemesi, Boğazlar'ı istemesi. Bunlar herkesi ürküten, rahatsız eden isteklerdi. Babam Demokrat Parti'nin 1950'de iktidara gelmesine sevindi, onu biliyorum. Demokrat Parti ile tek partili dönemin sıkıntıları bitecek, özgürlük gelecek diye bekleniyordu. Tek parti döneminin getirdiği sıkıntılar vardı, biraz da savaşın getirdiği sıkıntılardı onlar. Ama dediğim gibi Avrupa'daki totaliter hareketler Türkiye'nin siyasal ortamına da yansıyordu. Mimaride olan özentiler gibi toplumsal yaşamda da özentiler vardı. Örneğin, Hitler için kullanılan "Führer", bize "şef" olarak yansıdı. Böylece İsmet Paşa "Milli Şef" olmuştu; Atatürk de "Ebedi Şef" olarak anılıyordu. Zor-

lu bir dönemdi. Tek parti döneminin getirdiği sıkıntılar vardı, haksız tutuklamalara varan baskıcı davranışlar vardı. Ilımlı bir milliyetçilik Cumhuriyet'in çimentosu gibi kabul görüyordu. Aşırı milliyetçilik ise komünizm gibi dışlanıyordu.

— *Bunlar nasıl bir tepki uyandırıyordu sizde?*
— Benim çocuk yaşlarıma rastlıyor bunlar ama büyük bir haksızlık olduğunu işitiyor, hissediyorsunuz. Örneğin Sabahattin Ali'nin öldürülmesi olayı. Tabii gazeteler olan biteni rahatlıkla yansıtamıyor. "Kaçmak isterken vuruldu" diye anlatıyorlar acımasızca, hainlikle suçluyorlar. 1950 sonrasında çok partili dönemde olmasına rağmen Nazım Hikmet'in kaçışı da öyledir: "Nazım Hikmet yabancı gemiye atlayıp kaçtı", "hain kaçtı", "suçu olmasa kaçar mı" diye veriyorlardı haberi. Yansıtma biçimi çok önemli tabii. Halkın algılaması da onların haberi yansıtma biçimiyle sınırlı. Perde arkasını bilmiyorsunuz işin. Basın da güdümlü, her şey güdümlü o yıllarda.

1946 seçimlerinde çok partili sisteme geçilmişti, ama yine tek partili sistemin baskısıyla seçimler yapıldı. Bizim mahallemizin muhtarı Muhsin Bey, koyu bir CHP taraftarıydı, mahalledeki parti temsilcisi gibiydi. "Ekmek yediğiniz partiye sırtınızı dönmeyin" gibi laflar ediyordu. Babam ona çok kızıyordu mesela, "Partinin bana bir kuruşluk hayrı yok, neden ekmek yediğim parti olsun?" diyordu. Savaşın suçları da tek parti dönemine ve CHP'ye yüklenmişti. Taşınması zor bir yüktü bu. Özgürlüğü hissetmek istiyordu insanlar. 1946'da yapılan seçimleri hatırlıyorum. "Açık oy, gizli tasnif" diye bir sistem söz konusuydu. Komik bir durum. Bizimkiler, çok iyi biliyorum, oylarını gidip Demokrat Parti'ye verdiler. Bir camide yapılıyordu oy verme işlemi. Oy verme işlemi bittikten sonra kapılar kapandı. Sandıklar caminin iç tarafında açılmış. Listeler açıklandı. Bizim mahalleden Demokrat Parti'ye hiç oy çıkmamış nasıl olmuşsa.

— *Sizin ailenin oyları da güme gitmiş.*
— Evet, güme gitmiş. O dönem böyle bir dönemdi. Demokrat Partilileri "kasketliler" diye küçümsüyorlardı. Ama 1950'de DP

seçimleri kazandı. Tabii herkes çok umutluydu, "demokrasi geldi gelecek" diye... Ne var ki DP iktidarı yaptıklarıyla her şeyin üstüne tuz biber ekti. Halkın dini duygularını istismar ederek işe başladılar. On yıllık iktidarın sonucu bir felaket oldu. Belki de Türkiye'nin bugünlere gelmesindeki, sıkıntılara düşmesindeki önemli yol ayrımlarından biridir DP iktidarı diye düşünüyorum.

— *Çocukluğunuz ve ilk gençliğiniz Cumhuriyet'in adım adım kurmaya çalıştığı demokratikleşme evrelerine denk düşüyor.*
— Demokrasi bilmediğimiz, alışmadığımız bir şey. Yüzlerce yıl kul olmuşsunuz, tebaa olmuşsunuz. Sorunları hep, "padişah efendimiz düşünür, padişah efendimiz çözer" diye beklemişsiniz. Hep başkasından beklenmiş yani. Toplumun fikri tembelliği, eylem tembelliği biraz da buradan kaynaklanıyor. Size söz hakkı verilmezse siz de bir süre sonra inisiyatif alma gücünüzü geri plana itersiniz. En küçük bir kurumdan tutun, devlet yönetimine kadar götürün, insanlara bir şey yapma özgürlüğünü ve hakkını tanımazsınız onlarda bir tembelleşme başlar. Toplum, düşünmek, çözüm üretmek yerine tartışmadan inanmaya yöneltilirse orada yalnızca tekseslilik olur. Orada demokrasi yeşermez. Demokrasi çokseslilikiir.

— *Bu noktada teslimiyet başlıyor.*
— Evet teslimiyet başlıyor. Köylerde karar ağalara bırakılmış oluyor, kentlerde de "padişah efendimiz düşünür, bilir" denmeye başlıyor. Bu eylemsizlik düzeni içinde insanlar daha az düşünür, daha az katılımcı oluyorlar. Başlangıçta Demokrat Parti'nin attığı adımlar iyi gibi göründü. En azından baskıcı tek parti düzenine, merkezi otoriteye bir başkaldırı söz konusuydu. O bile beklenmedik bir tepkiydi. Ancak daha başlangıçta, ezanın ve anayasanın dilini yeniden Arapçaya dönüştürmek gibi ödünleri oldu. Ekonomiyi biraz liberalleştirdiler, Ne var ki liberal kesimde sermaye birikimi yoktu; sermaye sadece devlette vardı. İnsanlara biraz daha girişim özgürlüğü tanımanın yararları olmadı değil. Aslında 1954'e kadar ekonomiyi fena sürdürmediler. Bazı atı-

lımlar yaptılar. 1954 seçimlerini daha büyük çoğunlukla kazanmak iktidar partisinin başını döndürdü. O denge kaybıyla 1954 sonrası ülke için kötü bir dönem oldu. '57 seçimlerine gelindiğinde siyasal ortam ve ekonomi çok kötü bir durumdaydı. Belki '57 seçimlerini de kaybetmişti DP, onu bilmek mümkün değil. Gaziantep'te Adliye binasını yaktılar mesela, oyları yok etmek için. Seçim sonuçları da geç açıklandı. '60'a doğru da zaten baş aşağı gidiş başladı.

Sarhoşları Bile Bey Diye Anılırdı Üsküdar'ın

— İsterseniz yine biraz Üsküdar'a dönelim. Üsküdar'da hayat nasıldı?

— Sıcak dostluklar vardı, komşuluk ilişkileri iyiydi. Bir de, Üsküdarlılar geçmişleriyle övünürlerdi. Üsküdar bir kültürel odak gibiydi. Daha çok Doğancılar, İhsaniye, Yalıboyu, Salacak semtleri düşünürün, yazar çizerin çokça yetiştiği semtlerdi. Bir de Üsküdarlılar birbirlerini sıcak bir dayanışma içinde korurlardı. Yoksulluk da yok değildi. Paşalimanı'nda ve Şemsipaşa'da tütün depoları vardı. O semtler tütün kokardı. Bir kesim kadın-erkek tütünde çalışırdı. Tekel'in bu bölümünün adı Fransızcadan alındığı şekliyle "Reji" idi.

Esnaf herkesi tanırdı, herkes esnafı tanırdı. Mesela o dönemde Foto Kenan vardı, Ar Foto vardı, Alptekin Pastanesi vardı. Çok güzel akide şekerleri yapan Şekerci Zekeriya Bey, kırtasiyeci Acem Cevat, kunduracı Yaşar vardı.

— Her mahallenin unutulmayan ilginç kişileri vardır. Üsküdar'da sizde iz bırakan kimler var?

— Üsküdar'da ilginç kişiler vardı. Kabadayıları vardı Üsküdar'ın. Onların pek kimseye zararları olmazdı; daha çok kendilerineydi zararları. Örneğin Arap Yaşar, siyahi bir adamdı, iriyarı, eski güreşçi tipli. Bir gün Arap Yaşar'ı birine kızdığı için kendisini jiletlerken gördüm bir kalabalığın ortasında. Bir de kibar giyimli, Kıvırcık Muzaffer denen bir adam vardı. O da Üsküdar'ın kabadayılarındandı.

Ünlü sarhoşlar da vardı. Orhan Bey diye birisi vardı mesela. Herkes Orhan Bey diye hitap ederdi ona. Çocuklar sataşırlardı ama o her zaman boynunda kravatı, siyaha dönüşmüş beyaz gömleği, lacivert takım elbisesi ile gezerdi. Akşamları bir yerde sızar kalırdı. Ünlü içicilerden bir de Şükrü Bey vardı. Kısacası, sarhoşları bile "bey" diye anılırdı Üsküdar'ın.

Başka birisi... Aklı az bir adam... Tabut taşırdı. Bizim okulun bulunduğu Toptaşı Caddesi üzerinde bir dizi marangoz atölyesi vardı, aralarında bir de tabutçu. Aldığı tabutu camiye mi, hastaneye mi götürürdü bilmem, tabutu kafasına geçirir, yokuşu öyle çıkardı.

İsmail Dümbüllü'yü hatırlıyorum. Üsküdar'da otururdu. Birileri ona sataşırlardı, o da laf yetiştirmeye çalışırdı. Bir şakalaşmaydı, atışmaydı. Güzel cevaplar verirdi. Pazar günleri de ünlü Salacak Bahçesi'nde sahneye çıkardı.

— *Kanaat Lokantası?*

— Kanaat'i daha sonra fark etmiş olabilirim. Biz lokantaya gitmezdik. Kadın berberi Aziz vardı. Saçlara perma yapar, boya yapar. Eldiven falan yok tabii o zamanlar, o nedenle olsa gerek tırnakları, parmakları simsiyahtı adamın. Berber Aziz'in kardeşi Ebe Huriye Hanım komşumuzdu, kız kardeşim Asuman'ın ebe annesi olmuştu. Çevrede hemen herkes birbirini tanırdı: Nüfus memurları, Miralaylar (Albaylar), Kaymakam Beyler (Yarbaylar), Komiser Şefi Beyler, Avukat Behzat Hanım... Behzat Hanım'ın bir kardeşi vardı, biraz fiyakacı gibi gelirdi bize, bizden büyüktü. Biz onu belki de kıskandığımız için "bobstil" diye alaya alırdık. Bisikletiyle yokuşu çıkmaya çabalardı, o zaman vitesli bisiklet de yok, çok zorlanırdı.

— *"Bobstil" dönemin hem modası hem de alaycı bir niteleme olsa gerek.*

— Herhalde. Anlamını da tam bilmiyorum. Fiyakacı mı demekti acaba?

Miralaylar vardı. Yokuşun alt ucunda iki saraylı hanımın, artık ayakta zor duran çok büyük bir ahşap konakları vardı.

Onun karşısında İskender Baba Türbesi... Mumlar yakılır, adaklar adanırdı. Türbenin önündeki küçük mezarlık eğrilmiş mezar taşlarıyla bizim oyun yerlerimizden biriydi. Mezar taşlarıyla birdirbir oynardık. Orası mezarlık vasfını yitirmiş gibiydi.

Yokuşun alt başında kırık-çıkıkçı Ethem Pehlivan vardı. Bağlarbaşı tramvay deposunun kapıcısıydı. Her zaman gri üniforması olurdu üzerinde, göğsünün sağ tarafında da bir İstiklal Madalyası. Ethem Pehlivan, İstiklal Savaşı'na katılmış ve yaralanmıştı. O nedenle de sekerek yürürdü. Mahallede kimin bir yeri kırılsa, bir yeri çıksa o tedavi ederdi. Benim de sol kolum dirseğimden çıkmıştı, yine o, yerine oturtmuştu.

Biraz aşağıda Gündoğumu Caddesi'nde pazar kurulurdu. Meşhur cuma pazarı... Ahmediye'den başlayıp neredeyse bizim yokuşun altına kadar gelen... Üsküdar'da ahşap evler çok sayıdaydı. Çok hoş ahşap evlerin hâlâ ayakta olduğu sokaklar vardı. İlk yıllarda sokaklar hâlâ akşamları bir görevlinin gelip tek tek yaktığı havagazı lambalarıyla aydınlanıyordu. Üsküdar güngörmüş, sonradan fakir düşmüş bir semtti. Ama gururluydu.

— Eyüp, Fatih ve Üsküdar İstanbul'un Müslüman semtleri olarak anılır.

— Öne çıkan abartılı bir Müslüman kimliği yoktu Üsküdar'ın. Birisi ölür mevlit okunur, birisinin bebeği olur yine mevlit okutur. Mahalledeki kadınlar ve çocuklar gider, dinler; şeker verilir, ellere gülsuyu dökülür... Öyle aşırı bir Müslüman kimlik yoktu.

— Aşırılık anlamında değil. Ama örneğin Yeldeğirmeni dendiğinde akla Rum, Yahudi ve Müslümanlar'ın bir arada yaşadığı bir semt geliyor.

— Evet. Yeldeğirmeni çok karmaydı. İstanbul'da birçok yer öyleydi. Kuzguncuk da öyleydi. Bağlarbaşı'nda Ermeniler vardı. Kuzguncuk daha çok Yahudiler'in mahallesiydi. Üsküdar'da dinin ağırlığını hissetmedim.

— Üsküdar'ın güngörmüş kimliğine damgasını vuran kurumlar olmalı, Mevlevihane, Üsküdar Musiki Cemiyeti gibi.

— Üsküdar Musiki Cemiyeti çok canlıydı. Benim oraya devam eden arkadaşlarım da oldu. Başında hoca olarak Emin Ongan vardı. Cemiyetin başkanı değildi, belki bir dönem yapmıştır ama başöğretmeni gibiydi oranın. Eşi Perihan Ongan bizim öğretmenimiz olduğu için Emin Bey okula gelip bize keman da çalardı.

O yıllardan bir de Missouri'nin gelişini hatırlıyorum. Zaten benim çağımda herkes onu hatırlar. Büyük bir olaydı. Bizi de öğretmenimiz o gün Şemsipaşa'ya götürdü. Dev gibi bir zırhlının geldiğini orada gördük. Gururlandık da... İkinci Dünya Savaşı'nın belki de tek galibi, koskoca ABD bize, Washington'da vefat etmiş olan Türkiye büyükelçisinin cenazesini dünyanın en büyük zırhlısıyla gönderiyordu. Üstelik İkinci Dünya Savaşı'na son veren antlaşma bu geminin güvertesinde imzalanmıştı. Bu bir jestti, artık Sovyetler Birliği'nin gelip Boğazlar'ı bizden isteyememesi anlamında bir güvenceydi bizim için.

Yine o günlerde yapılan gariplikleri sonradan okumuşsunuzdur. Örneğin Beyoğlu'ndaki genelev sokağı baştan aşağı boyandı, Amerikalı denizcilere hazır hale getirildi.

— *"Amerika bize iyi davranıyor" sevincinde bir eziklik duygusu öne çıkıyor sanki.*

— Var tabii ezikliğimiz. Savaş boyunca hep korkmuşuz. Almanlar geldi, gelecek... Gece karartma var, pencereler mavi kâğıtlarla kaplanıyor ya da siyah stor perdelerle. Işık sızdığı anda bekçi kapınızda belirir. Otomobillerin farları, tramvayların ışıkları bizim defter kapladığımız mavi kâğıtlarla kaplanmıştı. Bu nedir? Önlem ve korku. Işıklarınızı kapatıp dışarıya baktığınız zaman ışıldakların gökyüzünü taradığını görürdünüz. Zaman zaman "bilmem nerede bir düşman uçağı düştü" diye duyulurdu. Bir ürperti dönemiydi. Artık bütün bunlar geride kalmış, savaş bitmiş, özgür nefes almaya başlamışsınız; ABD size dostluk elini uzatıyor. Korunma duygusu hoşunuza gidiyor.

— *Gelecek için de umut veriyor olsa gerek.*

— Gelecek için de umut veriyor. "Bakın o sıkıntılı günler bitti. Güzel günler gelecek, daha güzelleri de olacak" diye umutla-

nıyorsunuz. Simsiyah ekmek yerine francalanın çıkması bile mutlu ediyor. İnanır mısınız, insanlar francalayı siyah ekmeğe katık ettiler. Bembeyaz mis gibiydi; onun kokusunu hiçbir zaman unutamıyorum. Bütün bunlar insana rahatlama duygusu veriyor, bütün dertlerinizi unutuyorsunuz. Herhalde insanların hayatını en yaşanabilir kılan şey mutluluk ve umut olmalı.

— Peki, eve dönersek kardeşlerinizle aranız nasıldı? En yaramazınız hanginizdi?

— En yaramaz rahmetli Yalçın'dı. Annemin deyişiyle en sinsi bendim. Ablam Yıldız benden iki yaş büyüktü; evde aklı temsil eden oydu. O benden bir sınıf ilerideydi ama sene kaybetti. Sonra aynı sınıfta okumaya başladık. Aramızda hem dayanışma hem de gizli bir yarış vardı. Aynı sınıfta olmak güzeldi. Sonra o Beyoğlu Kız Lisesi'ne gitti. Savaş yıllarında Almanlar'ın gitmesiyle boşalan Alman Lisesi binası Beyoğlu Kız Lisesi olmuştu. Savaş sonrasında Almanlar yeniden dönünce Beyoğlu Kız Lisesi, Atatürk Kız Lisesi adıyla Fındıklı'ya, Güzel Sanatlar Akademisi'nin yanındaki binaya taşındı. Yalçın benden iki yıl sonra okula başladı. Yine aynı okuldaydık, fakat öylesine yaramazdı ki 30. İlkokul'da barınamadı ve başka okula gönderildi. Küçük kızkardeşim Asuman savaşın bittiği günlerde doğdu. Aramızda 8 yaş fark var. Çok şükür o hayatta. Onun bizden daha keyifli bir çocukluk hayatı oldu.

— Anneniz nasıl baş ediyordu sizlerle? Ahşap bir evde yedi kişilik aile ile?

— Hepimizle ayrı ayrı uğraşması gerekiyordu. Ninem yaşı çok ilerlediği için artık yardımcı olamadığı gibi, kendisi bakıma muhtaç hale gelmişti. Annemin işi gerçekten zordu.

— Babaanneniz Üsküdar'da sizinle birlikte mi otururdu?

— Hayır. O hep Kadıköy'de, Yeldeğirmeni'nde yaşadı. Her cumartesi akşam yemeğine babaanneme gitmeyi âdet haline getirmiştik. Biz kardeşler sırayla ikişer ikişer bu ziyaretlerde babama eşlik ederdik. Bayramlarda hepimiz topluca babaannemi

ziyarete giderdik, annem de katılırdı bu ziyaretlere. Böyle bir düzenimiz vardı. Daha sonra babaannem hastalandı. Annem o dönemde kendisine çok iyi baktı. Sonra kaybettik babaannemi.

Shakespeare'den "Arabın İntikamı"

— Üsküdar'daki meşhur mekânlardan söz edelim biraz. Mesela Dümbüllü'nün çıktığı Salacak Bahçesi... Nasıl bir yerdi?

— Kız Kulesi'nin tam karşı yamacındaki Salacak Bahçesi çok revaçta olan bir gazinoydu. Karşıda Cağaloğlu'nda Çifte Saraylar vardı. Beyoğlu tarafında da Tepebaşı Gazinosu. Oralar İstanbul'un ünlü yazlık eğlence mekânlarıydı. Özellikle pazar günleri büyük eğlenceler olurdu. Hamiyet Yüceses, Safiye Ayla, Perihan Altındağ Sözeri gibi ünlü sanatçılar, ünlü müzik toplulukları gelirdi, Dümbüllü Tiyatrosu da gelir, tuluat yapardı.

Bir de, Doğancılar'da Ay Park vardı. Daha çok yazlık bahçe sineması olarak kullanılırdı. Zaman zaman da Sadi Tek tiyatrosu gelirdi oraya. Sadi Tek uyarlanmış oyunlar oynardı daha çok. Shakespeare'in "Othello"su orada "Arabın İntikamı" olurdu.

— Üsküdar'da dışadönük, eğlenceli bir hayat olduğu anlaşılıyor. Bir de plaj vardı değil mi?

— Aşağıda Salacak Plajı vardı. Salacak'la Harem arasındaki kıyı tamamen çakıllıktı. Çürüksulu Yalısı'nın altında Çiftekayalar denen bir yer vardı. İri kayalarla çevrili, ileride denize çıkışı olan adeta doğal bir havuz. O dönemin Üsküdarlıları yüzmeyi orada öğrenmiştir. Başkaya'ya kadar yüzebilen yüzme öğrenmiş sayılırdı. Başkaya en uzak kayaydı. Başkaya'nın ötesine geçen artık iyi bir yüzücüydü. Sonraki yıllarda Çiftekayalar'ı, sanırım bir balıkçı barınağı haline getirdiler. Böylece bütün sihrini, güzelliğini kaybetti orası. Fotoğrafçı Othmar'ın çektiği çok güzel fotoğraflar vardır Çiftekayalar'ı gösteren. Bazı geceler komşularla Çiftekayalar'a inerek güneşin batışını seyrettiğimizi, gece de mehtapta denize girdiğimizi hatırlıyorum.

İstanbul keyifliydi. Rahat yaşanan bir yerdi. İstanbul'un her yanı plajdı. Plajlar sırayla uzanırdı. Anadolu sahilinde Kü-

Çiftekayalar... Üsküdar-Harem sahil yolu yapımı öncesi.

çüksu'da, Salacak'ta, Moda'da, Fenerbahçe'de, Caddebostan'da ve Suadiye'de plajlar vardı. Hepsi tertemizdi. Arkalarındaki mütevazı lokantalarında bir şeyler yiyip içebilirdiniz. Pazar günleri oralar dolup taşardı. Ama İstanbul yalnızca bir milyon nüfuslu bir şehirdi. Önceleri, Moda Plajı'nda kadınlara ayrılmış küçük bir bölüm vardı; oraya "Kadınlar Hamamı" denirdi. Ayaklar üzerinde yükseltilmiş, brandayla çevrili ahşap iskeletli bir bölüm. Çapkınlar oraya dalmaya çalışırlardı, muziplik olsun diye... Kaçgöçün egemen olmadığı bir dönemdi. Tramvayın son durağında, yarımadadan önce Fenerbahçe Plajı vardı. Yarımada tamamen kendi halinde, çam ağaçlarını barındıran bir piknik alanıydı. Kalamış koyu ise herkese açık bir plajdı. Nefis bir koydu. Denize doğru iskele uzanırdı. İskeleye yandan çarklı bir vapur gelirdi sabah akşam. Sabahları Kalamış'ta oturanları alır işlerine götürür, akşamları da işten gelenleri iskeleye bırakırdı. Vapurdan çıkanları karşılamaya gelenler bile olurdu, o işin biraz bahanesiydi. Büyük teyzemler bir süre Ka-

lamış'ta "Yakup Ağa'nın bostanı" diye anılan bostanın arkasında, Sıtkı Paşa'nın köşkü denen bir binada oturdular. Ben yaz tatilinde bazen orada kalırdım. Her sabahki işim önce Kızıltoprak'a gidip alışveriş yapmaktı. Tramvayla gider, tramvayla dönerdim. Bazen de yürürdüm. Sonra mayomu giyer sahile inerdim. Sahilde herkes kızlı erkekli denize girerdi. Kalamış İstanbul'un sayfiyesiydi. Yerleşme bugünkü gibi yoğun değildi; marina da yoktu. Tramvay yolu boyunca Fenerbahçe'ye doğru iki, üç katlı şık evler vardı. Bahçelerinde heykeller bulunan, güzel düzenlenmiş bahçeleri olan, özenilerek yapılmış evlerdi bunlar. Biraz ileride de ünlü Belvü Gazinosu vardı. Fenerbahçe Plajı'nın hemen yanında Devlet Demiryolları kampı vardı, oraya tren de gelirdi işe gidip gelenler için.

— *Bugünkü Orduevi, subay lojmanları falan yoktu tabii.*
— Hayır, hayır hiçbiri yoktu. Plaj dizisi Caddebostan, Suadiye Plajları'yla sürüp giderdi. Maltepe Süreyya Plajı daha sonra yapıldı. Kartal'da da Nizam Plajı...

— *Çocukluk yıllarımda karıştırdığım eski tarihli Hayat mecmualarında plaj güzeli yarışmalarını okumak, kazananların fotoğraflarına bakmak çok eğlendirirdi beni. İstanbul'un sosyal hayatında önemli bir şey olduğu anlaşılıyor plajların.*
— Tabii, yazın insanların sere serpe soluklandıkları yerlerdi oralar.

— *Üsküdar'ın arkasında herhalde bir başka sayfiye uzanıyordu, değil mi? Altunizade, Çamlıca...*
— Sık yerleşme Bağlarbaşı'nda biterdi. Kısıklı'ya, daha çok Çamlıca'ya ulaşmak için giderdik. Üsküdar iskelesinden kalkan tramvaylar iki doğrultuya giderdi: Kısıklı'ya ve Kadıköy'e. Üsküdar-Kısıklı tramvayı Bülbülderesi, Fıstıkağacı yoluyla Bağlarbaşı ve Altunizade'den geçerdi. Bülbülderesi'nde Selanik Mezarlığı vardı, Bağlarbaşı'nda da tramvay deposu.

12 numaralı tramvay Kadıköy'e giderdi. Birinci mevki tramvaylar yanlış hatırlamıyorsam sarı, ikinciler açık yeşildi Anadolu

yakasında. Avrupa yakasındaki tramvay renkleri farklıydı. Üsküdar'daki, İETT'den bağımsız özel bir şirketti. "Üsküdar, Kadıköy ve Havalisi Halk Tramvayları Şirketi" idi galiba adı.

— *Nasıl bir özel şirketti bu? Yabancılardan kalan bir şirketin devamı mıydı?*
— Bilmiyorum. İsmet Paşa'nın üvey kardeşi Hasan Rıza Temelli'nin de ortak olduğu bir şirketti; tramvaya biner "paso" deyip geçerdi. Görevlilerin çoğu kendisini tanırdı zaten.

Kısıklı'ya giden tramvaylar Kısıklı Meydanı'nda bir daire çizerek geri dönerdi. Oradan Büyük Çamlıca'ya gidilirdi. Büyük Çamlıca bizim mesire yerimizdi. Okulla da giderdik, ailece de. Biraz ileride suyuyla ünlü Tomruk vardı. Yusuf İzzettin Köşkü'nün yanı başında. Kısıklı'da güzel lokantalar, o zaman gazino denen kafeler bulunuyordu. Altunizade'deki Millet Parkı da bugünkü gibiydi.

— *Peki ya Selamsız?*
— Selamsız Romanlar'ın yaşadığı bölgeydi. Toptaşı'nın üst bölümünde de yine Romanlar yaşardı. Zaten birbirine yakındır bu mahalleler. Pek geçtiğimiz yerler değildi Selamsız tarafı.

— *Mesirelere gidiş gelişler de otomobille değildi herhalde.*
— Hayır, hayır. Tramvayla gidilirdi her yere, mesireye de, işe de. Tramvay hayatın bir parçasıydı. Kadıköy'de fayton, fakat daha çok çekçek arabası vardı. Uzun yıllar çalıştı onlar. Tramvay olmasına rağmen bazı kimseler fayton sefasını severlerdi. Faytona binip Bağdat Caddesi'nden geçerlerdi. Tramvaydan söz açılmışken, Bostancı ve Fenerbahçe'ye giden tramvaylar yollar epeyce düz olduğu için römorklu olurdu. (Öndeki araca motris denirdi, arkadakine römork.) Yaz aylarında Bostancı ve Fenerbahçe tramvaylarına yanları açık römorklar takılırdı. Kenarında alçak bir parmaklığı olan, elinizi uzatsanız dışarı ile temas edebileceğiniz türden araçlardı. Onlarla örneğin Bağdat Caddesi'nden geçmek çok keyifliydi. Sırf gezme amaçlı olarak tramvayla Bostancı'ya gidip döndüğümüz olurdu. Bağdat Caddesi

bugün de güzel bir cadde ama o zamanlar daha pitoresk, sağlı sollu ahşap köşklerin olduğu seyrek bir yerleşme alanıydı. İstanbul'un yazlık semtlerinden biriydi. Hoştu doğrusu. Tramvay kimseyi sıkıntıya sokmadan yıllarca hizmet etti. Kahır çeken bir araçtı. Yorulmazdı, kar yağdı diye yolda kalmazdı, raylara biraz kum dökünce karda buzda sürekli olarak çalışabilirdi. Yokuş da tırmanırdı. Örneğin Bankalar-Şişhane yokuşunu çıkardı. Kaldırmakla haksızlık ettiler, hem tramvaya hem de İstanbullulara. Bugün birçok Avrupa şehri yeniden tramvaya dönüyor. Paris'e bile tramvay koydular. Elbette daha gelişmişini. Bizde tramvayı iyileştireceklerine İstanbul'un başına troleybüs derdini sardılar. Troleybüsün boynuzları sık sık yerinden çıkardı. Şoför ya da biletçi inerek boynuzlarla teller arasındaki ilişkiyi yeniden kurmaya çalışırdı, o arada yollar tıkanırdı. Sonra troleybüsleri kaldırmak zorunda kaldılar. Bu işleri günlük kararlarla yapmamak gerekiyor. Bugün de metrobüsü getirdiler. Bence metrobüs yerine raylı sistem, tramvay çok daha tutarlı olurdu. Kabataş'tan Zeytinburnu'na çalışan tramvay bugün çok iyi işliyor. Metrobüsler kötü değil ama tramvay çok daha işlevsel. Tek defada çok daha fazla yolcu taşıyabiliyor, elektrik kullandığı için kirliliğe yol açmıyor, rayı belli, izi belli.

— Bütün bunları tabii Boğaz Köprüsü'nün henüz yapılmadığı bir zamanda hayal etmek gerekiyor. Bağlantı yollarıyla, köprülerle bozulmamış bir coğrafyayı düşlemek gerekiyor. Boğaz geçişi...

— Araba vapuru taşıtların Boğaz'ı geçiş aracıydı. Çok fazla sayıda otomobil yoktu zaten. Üsküdar ve Kabataş, araba vapurlarının iskelesi olmuştu. İlk zamanlar çok küçük vapurlar işlerdi. Askeri çıkarma gemileri gibi tek kapaklı gemiler kullanıldı başlangıçta. Yanaşır, sekiz on otomobil alır, gider karşı tarafa, araçları geri geri çıkarırdı. Sonra, başka vapurlar devreye girdi; yurtdışından araba vapurları getirildi, sonra da bizde yeni vapurlar yapıldı. Giderek büyüdü araba vapurları. Araba sayısı arttıkça vapura talep de arttı. Meydan doldu, meydan genişletildi. Bazı gün ve saatlerde Üsküdar'da meydana sığmayan taşıtlarla Doğancılar'a kadar uzayan kuyruklar oluştu. Sonra

Harem'den Sirkeci'ye bir hat açıldı, o da yeterli olmadı; Köprü gündeme geldi. Köprü ayrı bir tartışma konusudur. Uzun hikâyedir, ona şimdi girmeyelim. Ben bunları bir anı şeklinde söylemiş olayım.

— *Üsküdar karşıya geçiş için çok elverişli bir nokta bugün de.*
— Hâlâ çok iyi bir nokta. Ben şimdi de Üsküdar'da oturuyorum. Acele bir işim olursa karşıya motorla geçiyorum. Beşiktaş ve Kabataş'ın yanı sıra Üsküdar-Eminönü, Üsküdar-Haliç deniz bağlantısı bile var şu anda. Geçenlerde Haliç'teki Kadir Has Üniversitesi'ne gitmem gerekiyordu. Çok önceden kendimi hazırladım ama bir baktım ki 25 dakikada orada olmuşum. Üsküdar'dan bir motora bindim, Eminönü'nde indim. Bir taksiyle üç dakika sonra orada oldum.

Beşiktaş'ta Bir Uçak Fabrikası, Bir de Neyzen Tevfik

— *Eski Üsküdar iskelesi nasıldı?*
— Ahşap bir iskele vardı. Daha sonra Mimar Orhan Şahinler'in tasarladığı iskele yapıldı. Orhan Bey'in yaptığını sonradan bozdular, ama esası Orhan Şahinler'in tasarımıdır. Üsküdar iskelesi her zaman çok iyi iş gördü. Teyzemler Beşiktaş'ta oturduğu zaman iki küçük vapur çalışırdı. Biri gider, öteki gelirdi. Çok küçük oldukları için lodosta zorlanırlardı, siste işlemezlerdi..

Zaman zaman vapura binip Beşiktaş'a teyzemlere giderdik. Şimdi Deniz Müzesi'nin bulunduğu yerde otururlardı. Yakınında, bugün otel inşaatı sürmekte olan yerde Austro Türk Tütün Şirketi yer alırdı. O da tütün kokan bir binaydı. Binanın yanında bir dizi ev vardı. Teyzemler o evlerden birinde otururdu. Çok güzel bir manzarası vardı tabii. Önünden vapurlar geçerdi. Evlerle deniz arasında dar bir yol vardı. Yine orada, bugünkü Deniz Müzesi inşaatının bulunduğu yerde Nuri Demirağ'ın uçak fabrikası vardı. Pek fabrikaya benzemezdi, bir hangardı. Tek tük uçak olurdu içinde. Uçaklar deniz uçağı mıydı, pek de hatırlamıyorum. İskelenin karşısında park vardı, kenarında da bugünkü gibi Zühtü Müridoğlu'nun Barbaros heykeli. İskeleden çıkışta,

parkın alçak duvarının karşısında, sağda birtakım salaş barakalar bulunuyordu. Onlardan birinde de Neyzen Tevfik yaşardı. Yükseltilmiş ahşap bir döşemesi vardı. Onun üzerine oturur, bazen ney üflerdi. İhmal edilmiş bir kıyafetle dolaşırdı; kendi kendine bir yaşamı vardı.

— *Çok görünür, ulaşılabilir bir haldeydi desenize.*

— Kapısı hep açıktı. Bu anlattıklarım benim 7-8 yaşıma ilişkin şeyler. Zor bir hayatı olmalıydı Neyzen Tevfik'in, hatırladığım kadarıyla. İnsanların değeri ölümlerinden sonra anlaşılıyor. Kimsenin Neyzen Tevfik'e orada sahip çıktığını görmedim. Bir göz odada, döşemesi yükseltilmiş dükkân gibi bir yerde öyle yaşardı. Herhalde yatağı vardı kenara konmuş. Oda bomboştu, eşya falan yoktu.

Akşam saat 4'ü sabırsızlıkla beklerdik; o saatte iskeleye çok güzel çıtır simit gelirdi, "beşlik simit"... Simit beş kuruştu. Sözüm ona bizi evde çaya beklerlerdi ama biz yolda bitirirdik simitleri.

İKİNCİ BÖLÜM

Galatasaraylı Olmanın Anlamı

Her şeyden önce özgür düşünce, eleştirel bakış ve kardeşlik... Fransız İhtilali'nin mottosu liberté, égalité, fraternité *(özgürlük, eşitlik, kardeşlik) okula sinmiş gibidir. Galatasaray'ın bana kazandırdığı en önemli şey budur.*

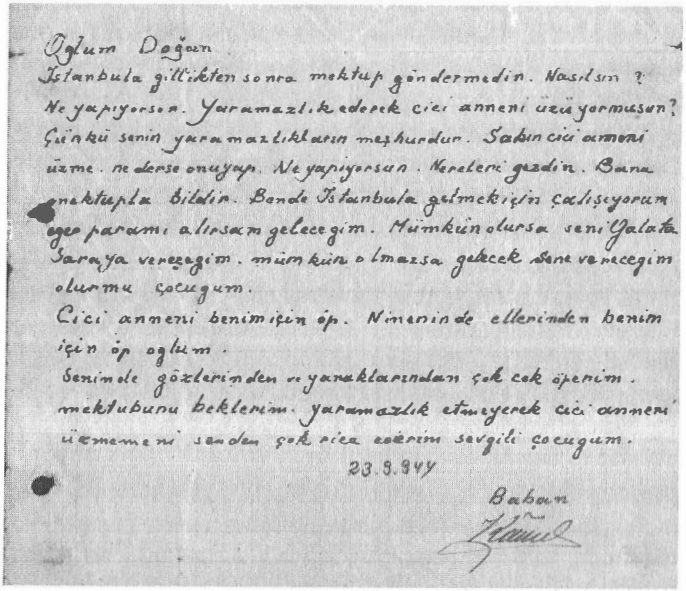

Doğan Hasol, Galatasaray Lisesi yetiştirici sınıf öğrencisi (1949).

Babadan Oğula Armağan Bir Düş: Galatasaray

— Üsküdar'daki o güzel okuldan sonra yeni bir okul, yeni bir yaşam başlıyor...

— İlkokulu bitirdikten sonra sıra Galatasaray'a gitmeme gelmişti. Aslında babamın ideallerinden biriydi herhalde benim Galatasaray'a gitmem, çünkü kendisinin yarım bıraktığı okulu benim tamamlamamı istiyordu. Hatta o kadar ki, beni önceden İs-

Oğlum Doğan
İstanbula gittikten sonra mektup göndermedin. Nasılsın ? Ne yapıyorsun. Yaramazlık edecek cici anneni üzüyormusun? Çünkü senin yaramazlıkların meşhurdur. Sabın cici annemi üzme. nederse onuyap. Ne yapıyorsun. Nerelere gezdin. Bana mektupla bildir. Bende İstanbula gelmekiçin çalışıyorum ogep paramı alırsam gelecegim. Mümkün olursa seni Galata Saraya verecegim. mümkün olmazsa gelecek sene verecegim olurmu çocugum.
Cici anneni benimiçin öp. Nimerinde ellerinden benim için öp oglum.
Senimde gözlerinden ve yanaklarından çok cok öperim. mektubunu beklerim. yaramazlık etmeyerek cici anneni üzmemeni senden çok rica ederim sevgili çocugum.
23.9.944
Babanın
İsmail

Doğan Hasol'a babasının Erzincan'dan gönderdiği 23 Eylül 1944 tarihli mektup.

tanbul'a babaannemin yanına gönderdiklerinde babam bana bir mektup göndermişti. Eylül 1944'te özenle yazıp gönderdiği o mektupta beni Galatasaray'da okutma hedefini ısrarla tekrarlıyordu.

— *Başka bir seçenek yok muydu? Dönemin başka saygın okulları da vardı hiç şüphesiz.*
— Başka bir seçenek hiç düşünülmedi. Erzincan'dan itibaren beni Galatasaray'a vermek istiyordu. Bu, hep kafasında kurduğu bir düşünceydi.

— *Robert Kolej?*
— Robert Kolej özel okuldu ve paralıydı; Galatasaray devlet okuluydu, parasızdı. Okul taksitleri söz konusuydu ama bu sadece, yemek içindi; Robert Kolej'e babamın gücü yetmezdi. Benim dışımda üç çocuk daha vardı. O dönemin üst düzey tercihleri, genelde ya Robert Kolej ya da Galatasaray olurdu. Varlıklı aileler biraz da yeni Amerikan modasıyla Robert Kolej'i tercih ederlerdi.

— *İstanbul Erkek Lisesi, Haydarpaşa Lisesi, Kabataş Lisesi, Vefa Lisesi de bir başka tercih grubunu oluşturuyordu herhalde.*
— Onlar da iyi liselerdi, ama onlarda yabancı dil zayıftı. İstanbul Erkek Lisesi'nin Almancaya dönmesi yıllar sonraya rastlıyor. Haydarpaşa Lisesi bize çok yakındı; arkadaşlarımın birçoğu Haydarpaşa Lisesi'ne gittiler; orada sınıflar çok kalabalıktı. Anımsadığım kadarıyla 60 kişilik, 80 kişilik sınıflar söz konusuydu orada. Yatılısı da vardı ama gündüzlüsü çok fazlaydı. Galatasaray'ın daha ayrıcalıklı bir konumu vardı.

Babam bir pazar akşamüstü, "Haydi bakalım hayırlısı" deyip evden çıktı. Sonradan öğrendim ben olup biteni. Okulun kapısında veliler sıraya girmişler. Akşam altıda başlamış sıraya girme işi. Arada bir, sırada bozulmalar olmuş. İsimler yazılmış, kendi aralarında listeler yapmışlar. Sabaha kadar orada beklemişler. Sabah kapılar açılınca bir koşuşturmadır başlamış. Herhalde babam eski atletlerden olması dolayısıyla çabuk varmış kayıt bürosuna ve kaydını yaptırmış. Çok mutlu bir halde geri döndü.

— Sınavla girilmiyor muydu Galatasaray'a?

— Hayır, sınav benim girişimden iki yıl sonra başladı. Yalçın'ı yazdırmak istediler; o sınava girdi ama başarılı olamadı.

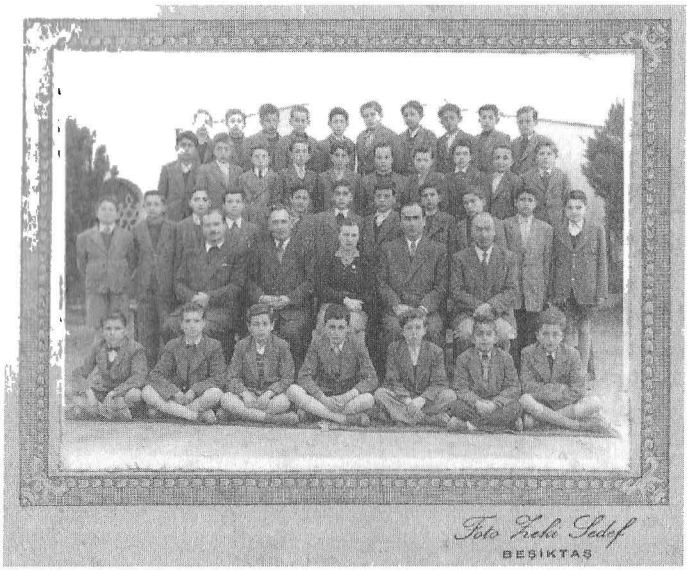
Böylece ben Ortaköy'de "yetiştirici" denen hazırlık sınıfına başladım. Çok hoş bir ortam vardı Ortaköy'de. Deniz kenarında Feriye Sarayları olarak anılan binalardan birinde, bugün Galatasaray Üniversitesi olan binadaydık. Okula başladığımız günlerde hava elverişli olduğu için teneffüslerde bahçede ve deniz kenarında olmanın tadını iyice çıkarıyorduk. Geçen gemilere sataşıyorduk... "Kaptan düdük" diye bağırırdık, kaptan da düdük çalardı. Kaptanlar da bu işten hoşlanıyor olmalılar ki hep yakından geçmeyi denerlerdi.

— Yetiştirici sınıfla birlikte ilkokul da Ortaköy'deydi.

— Evet, ilkokul kısmı da oradaydı. Zaten en büyük sınıflar yetiştirici sınıflarıydı. Birinci sınıftan beşinci sınıfa kadar ilkokul kısmı vardı. 7 yaşında okula gelmiş olan çok küçükler –bize göre minikler– vardı aramızda. Onların giyinmesine soyunmasına yardım eden görevli ablalar vardı. Değişik bir ortamdı. Örneğin, yemiş odamız vardı. Sepetler içinde hem pazar akşamı ya da pazartesi sabahı gelirken getirdiğimiz hem de çarşamba günleri yapılan anne ziyaretlerinde getirilen meyveler, çerezler bulunurdu. Yemiş odası akşamüstü açılırdı; paylaşım esastı. Ailesi uzaklarda olan ve hiç ziyaret edilmeyen arkadaşlarımızla, yani daimi yatılılarla nevalemizi paylaşırdık. Dayanışma küçük sınıflardan itibaren başlardı Galatasaray'da.

— Yeni bir dille, Fransızca ile tanışmanız nasıl oldu? Zorluk çektiniz mi?

— Fransızca yepyeni, çok değişik bir şeydi bizim için. Ben ilk bir ay kadar bocaladığımı hatırlıyorum ama ondan sonra çok iyi oldum. Orada da ilginç bir olay başıma geldi. Akşam etüdüne bir ay kadar, asıl Fransızca öğretmenimiz Madam Calloud geldi. Daha sonra etüt ağabeyleri ve başka Türk öğretmenler onun yerini alacaktı. Ama bir ay asıl Fransızca öğretmenimiz geldi. Bizi alıştırmak üzere diyelim. Ben bir akşam yeterince ça-

Galatasaray Lisesi yetiştirici C sınıfı (1948-49 öğretim dönemi). Sol başta oturan Doğan Hasol. Öğretmenlerin arkasındaki sırada soldan dördüncü, İnan Kıraç, sıranın en sağında Yavuz Zeytinoğlu, en üst sırada sol başta ise sonradan ünlü bir tiyatrocu olan Ege Ernart.

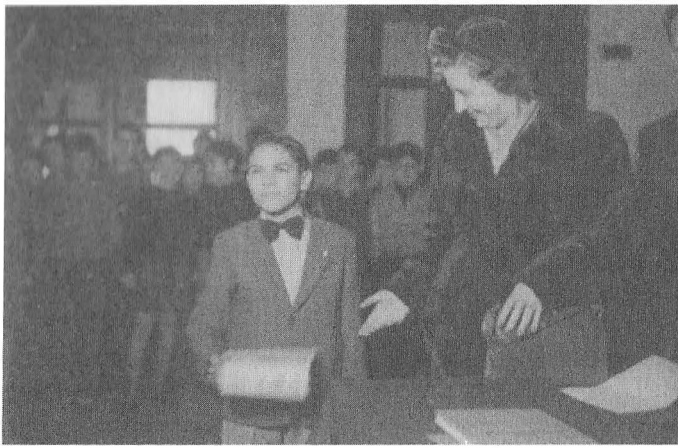
lıştığıma karar verip dalıp gitmişim. Evi özlüyorum... Sis var. Babam acaba eve dönmüş müdür?.. Madam Calloud geldi başıma, söylediği bir sözcüğü yazmamı istedi. Bir şey yazdım ama yanlış yazdım; şöyle saçımı şakağımdan tuttu, "Niçin yanlöş, niçin yanlöş?" diye. Çok utandım tabii. Ondan sonra kendimce bir yöntem geliştirdim. Ezberlemek zorunda olduğum sözcüklerin Türkçelerini bir tarafa yazıp karşılarına Fransızcalarını koyuyordum. Fransızca sözcükleri 30'ar, 40'ar defa yazıyordum. O yöntem çok işe yaradı ve ben ikinci aydan itibaren sınıfın en parlak öğrencisi oldum Fransızcada. O yılın sonunda bana ödül bile verdiler.

— Peki, okul eğlenceli miydi?

— Ortaköy yaşamının en keyifli anlarından biri de bahçede yapılan voleybol ve hentbol maçlarıydı. Sınıflar arasında iyi bir rekabet oluşmuştu. Hentbol ve voleybol oynanırdı; okulun sahası buna elverişliydi. Sonraki yıllarda okul kızlara göre düzenlenirken yeni binalar yapıldı ve o bahçeler kayboldu. Kışınsa bizi içeriye kapatırlardı. Alt kattaki basık, kapalı salonlarda zaman geçirmek gerçekten can sıkıcıydı. Orada da tenis topuyla, kendimizce düzenlediğimiz daha büyükçe bir sahada bir çeşit pinpon oynardık ya da gerçekten pinpon oynardık. (O zamanlar masa tenisi denmiyordu). Çatlayan toplar tırnak cilası ya da asetonla yapıştırılarak yeniden devreye girerdi. Garip bir cezalandırma yöntemi anımsıyorum, daha çok Fransız hocaların uyguladığı. Derste yaramazlık yapan öğrenci, teneffüsü, belirlenmiş bir yerde ayakta durarak geçirirdi. Bu cezanın adı, "Au piquet" idi. Baharın ilk günlerinde bizi yeniden bahçeye çıkarmaya başladılar. Bu, yeniden doğaya, güneşe kavuşmak gibi bir şeydi, yeniden doğuş gibi bir şey...

— *Ortaköy günlerinden sizde iz bırakan anılar var mı?*
— Yine o sıralarda iki önemli yıldönümü yaşadık. Birincisi 29 Ekim 1948... Cumhuriyet'in 25. yıldönümü. Büyük coşkuydu. Toplumun o günkü yaşama sevincine, kutlamaların merkezi Taksim Meydanı'nda tanık olmuş ve töreni, yaşanan mutluluğu babamın omuzlarından izlemiştim. İkincisi 10 Kasım'dı. Atatürk'ün ölümünün 10. yıldönümü... O gün okuldaydık... Bütün gazeteler siyah başlıklarla çıkmıştı. Büyük hüzündü.

Ortaköy'de yıl sonlarında vapur gezisi yapmak gelenek olmuştu. Hep heyecanla onu bekledik. Vapur gelecek, bizi alacak, velilerimizle birlikte önce bir Boğaz turu yapacağız, sonra da Büyükada'ya gideceğiz. Bu, her yıl tekrarlanan bir programmış. Okulun kapanmasına yakın günlerden birinde Şehir Hatları vapuru rıhtıma yanaştı. Galiba Halas vapuruydu tam hatırlayamıyorum; biz vapura bindik. O ünlü Boğaz turunu yaptık, sonra da Büyükada'ya uzandık. Büyükada'ya gittiğimizde, sanıyorum Patrik Athenagoras'tı; o gün o da oraya gelmişti, siyah cüppesi ve beyaz sakalıyla heybetli bir duruşu vardı. Bazı arkadaşlar gidip onunla sohbet bile ettiler.

Doğan Hasol yetiştirici sınıf birinciliği armağanı alırken (1949).

Ama bütün bu cennet gibi ortama karşın biz yine de Beyoğlu'na, yukarıdaki mektebe –öyle anılırdı– gitmeyi düşlerdik. Oranın çekiciliği başkaydı.

— *Ortaköy'de hayat bugünküne göre farklı olmalı. Çok daha sakin...*

— Ortaköy bugünkü Ortaköy gibi değildi. Tamamen konut bölgesiydi. Ben Üsküdar'dan Ortaköy'e gitmek için saatleri uyarsa Üsküdar-Ortaköy vapuruna binerdim ya da Üsküdar-Beşiktaş vapuruyla Beşiktaş'a gelirdim. Oradan okula kadar yürürdüm ya da tramvaya binerdim. Bahçekapı-Bebek tramvayı Ortaköy'den geçerdi. İki vagonluydu diye hatırlıyorum. Yol epeyce boştu. Otomobil sayısı son derece azdı. İstanbul'da trafik sıkışıklığı yaşanan yerler yine vardı, örneğin Beşiktaş-Karaköy arasında, Camlı Köşk'ün orada, Dolmabahçe'de, Fındıklı'da yol tıkanırdı. Ama Ortaköy tarafında, Boğaz tarafında öyle bir sıkışıklık söz konusu değildi.

— Beyoğlu'na geçiş özleminde Ortaköy'deki küçük çocukların arasından çıkıp büyüklerin arasına katılma özlemi vardı herhalde..

— Bilemiyorum. Ama Beyoğlu'ndaki okul adeta geleceğimizin biçimleneceği bir tapınak gibi görünürdü bize uzaktan.

Bizim Zogo Kral Olmuş

— Galatasaray geleneğindeki "devrecilik"in kaynağı yemiş odalarından başlayan dayanışma duygusu mu?

— Ben dayanışmayı iki nedene bağlarım. Birincisi yatılılık. Galatasaray'da yatılılık çok önemlidir. Yatılılık dar alanları paylaşma, bütün günü birlikte geçirme, iyiyi ve kötüyü bir arada yaşama demektir. Bunlar çok önemli şeylerdi. Aynen askerlikte denizaltıcılarda görülen şeydir bu. Denizaltıcılar da dayanışmalarıyla ünlüdür; çok dar alanları paylaşırlar gemide. Bir arada yaşama terbiyesidir, kültürüdür bu. Galatasaray'da sabah uyandırılırsınız ya da kendiniz kalkarsınız, lavaboya koşarsınız, orada bir aradasınız; sonra sınıfa inersiniz, etüde girersiniz yine bir aradasınız. Kahvaltıda, derslerde, öğle yemeğinde, oyunlarda, akşam etüdünde, akşam yemeğinde hep bir aradasınız. Yatarken de bazen havlu kavgası oyununa ya da başka muzipliklere katılırsınız. Bunlar bir kardeşlik ortamı yaratıyor.

İkincisi ise, Galatasaray, Fransız İhtilali'nden etkilenmiş bir kurumdur. 1789'da Fransız İhtilali olmuştur. İhtilalin oturması çok uzunca bir zaman almıştır. Galatasaray'ın kuruluşu 1868'dir. Osmanlı padişahı Sultan Abdülaziz'in, okulun kurulması için Fransızlar'dan destek almış olması sarayın da Fransız İhtilali'ni bir anlamda bir aydınlanma devrimi olarak görmesidir diye düşünürüm. Galatasaray bir Osmanlı okulu, imparatorluk okuludur. "Lycée Impérial Ottoman de Galata-Sérai" (Galatasarayı Mekteb-i Sultanisi) adıyla kuruluyor. Bundan önce de zaten saraya yakın çevrelerin çocukları için 1855'te bir hazırlık okulu olarak Paris'te kurulmuş bir Osmanlı okulu var: Mekteb-i Osmani. O okul kısa bir süre açık kalıyor, 1874'te kapanıyor. Çocukların orada Batı anlayışı ve bilimiyle yetişmesini sağlamaya çalışıyorlar. Ne var ki bu külfetli bir iş. Benzer bir okulun İstanbul'da kurulması düşünülüyor. Kuruluştan itibaren Fransız hocalar geliyor.

Ayrıca Galatasaray Lisesi bir dostluk potasıdır. Okulun öğrencilerini yalnızca Türkler, Müslümanlar oluşturmuyor; imparatorluğun her yanından gelenler var. Nitekim kulübün kuruluşunda da pek çok yabancı isim vardır. Bulgarlar, Sırplar vardır. Onlar Osmanlı tebaası, kimse onları kendisinden değilmiş gibi görmüyor. Galatasaray'da "insan kardeşliği" söz konusu. Fransız İhtilali'nden etkilenme dedim; ihtilalin üç ana fikri vardır: "liberté, égalité, fraternité"; yani bize geldiği o günlerdeki deyişle, "hürriyet, müsavat, uhuvvet"; bugünkü Türkçeye çevrilecek olursa "özgürlük, eşitlik, kardeşlik"... Buna zaman zaman, "adalet" gibi başka şeyler de eklenebiliyor. Biz adaleti eklemişiz. Kısa bir süre önce de Fransa'da buna "laïcité" (laiklik) eklemek istiyorlardı. Galatasaray'daki kardeşliğin, yatılılığın yanı sıra biraz da bu fikirlerden geldiğini düşünürüm. Tam aydınlanmacı bir davranış, aydınlanmacı bir tutumdur bu.

— *Galatasaray'ın mayasında Fransa ile olan bu ilişki adeta bir ortaklık olarak kendini hissettiriyor. III. Napoleon'un okula bağışladığı kitaplar olduğunu biliyorum.*
— Çok doğrudan bir ilişki var. Sultan Abdülaziz'in Fransa ziyareti önemli bir etmendir. Boşuna değil Fransa ile olan bu ilişkiler. Demek ki Osmanlı İmparatorluğu yüzünü Batı'ya çevirirken, ya da bir başka deyişle Batılılaşma hareketleri başladığı zaman kurumlar da değişiklik ve uyum göstermeye başlıyor. İlginçtir, Uzakdoğu'da da, örneğin Japonya'da da Batı'ya yönelme yine 1850'lerde başlamış. O dönemde sanayi devrimini yaşayan Batı, Uzakdoğu'yu da bir hayli etkilemiş oluyor, yalnızca Osmanlı'yı değil.

— *Evrensel bir dönüşüm dönemi olarak kabul etmek gerekiyor hiç kuşkusuz.*
— Öyle bir dönem. Fransız İhtilali etkilerinin ve endüstri devriminin giderek yaygınlaştığı bir dönem.

— *Daha önce konuştuğumuz, ulus olma mücadelelerinin, ulusal hareketlerin damgasını vurduğu bir dönemden geçiyor bütün dünya.*

— Elbette. Şunu anlatırlar: Kral Zogo vaktiyle Galatasaray Lisesi'nde öğrenciymiş. Okuldan sonra Arnavutluk'a gitmiş ve gazeteciliğe başlamış. Daha sonra Arnavutluk Osmanlı'dan kopunca Zogo'dan bir türlü haber alınamamış. Günün birinde haber gelmiş; Zogo, "Ben Arnavutluk kralı oldum" diyormuş. Böyle ilginç öyküler var. Okulda saraydan çocuklar da var ve onlar tebaadan öğrencilerle kardeşlik içinde bir arada okuyorlar.

Galatasaray Lisesi'nin hedefi her zaman topluma ileri düzeyde eleman yetiştirmek olmuştur; Osmanlı'da da, Cumhuriyet'te de. Galatasaray Üniversitesi'nin kuruluş gerekçesi de budur.

— Geçmişten gelen Acemi Oğlanlar Ocağı geleneği hâlâ sürüyor bir bakıma.

— Galatasaray'ın yerleştiği noktada, 1481'den günümüze hep okullaşma olmuş. Orada ilk kurulan okul Enderun-u Hümayun. Sonra değişiklikler geçirmiş, tıbbiye olmuş, askeri okul, mühendislik idadisi olmuş, sonunda 1868'de Galatasaray Mekteb-i Sultanisi, Cumhuriyet'ten bu yana da Galatasaray Lisesi...

"Çocuk Beyoğlu'nda Serseri Olur"

— Beyoğlu'na geçince sizin hayatınız epeyce değişmiş olmalı. Hem ortam değişti, hem yaşınız büyüdü...

— Evet, Beyoğlu'na geçtik. Ben olan bitenin pek farkında değildim ama beni Galatasaray'da okuttukları ilk yılda ailemin sıkıntıya düştüğünü sonradan anladım. Teyzemin eşi babama birlikte çalışmayı teklif etmişti. Enişte Bafra'da büyük bir tütün tüccarıydı. İstanbul'a nakletmeyi düşündüler ve buraya gelip Kalamış'ta Sıtkı Paşa Köşkü'ne yerleştiler. Aslında üç katlı bir apartmandı bu. Giriş katında karı koca iki yazar Valâ Nurettin ve Müzehher Va-Nu otururlardı. Eniştemle babamın ortak iş girişimleri yolunda gitmedi. O arada enişte'min İstanbul'a taşıdığı birikimini başka bir yerde değerlendirmek isterken kısmen kaybetmesi onların da sıkıntıya düşmelerine yol açtı. Babam işinden ayrılmış bulunuyordu. Sıkıntı hepimizi etkiler duruma geldi. Altıncı sınıfa başlayacağım sırada bir gün babam, "Haydi

okula gidelim. Ben müdürle görüşeceğim" dedi. Gittik... Ben ne olduğunun pek farkında değildim, bana pek anlatmadı da, "Sen aşağıda, ön avluda dur, ben müdüre çıkacağım" diyerek ayrıldı. Biraz sonra geldi, sarıldı beni öptü. "Haydi bakalım, bu iş halloldu" dedi. O arada okulun müdür muavinlerinden, –Muhittin Sandıkçıoğlu imiş, sonradan öğrendim– ve babamın okul arkadaşlarından birisi, yanımıza geldi. "Niçin Behçet (Gücer) Bey'e kendini hatırlatmadın? Çok üzüldü senden sonra" dedi. Babamın okuldan ayrılmasının üzerinden yıllar geçmişti. Ayrıca, bir çekingenliği vardı, kendisi okulu bitirmediği için ilişkilerini biraz uzak tutar olmuştu. Zaten uzun yıllar Anadolu'da kalmış, okulla bağları biraz gevşemişti, ama yüreğinde o bağlılık hep vardı tabii. Meğer o günkü ziyaretimizin nedeni şu imiş: Yıllık 530 lira olan okul ücretini annemin bileziklerini satarak karşılamışlar. İkinci bir 530 lirayı vermeye ailenin gücü yetmez hale gelmiş. O nedenle babam benim gündüzlü olmam için ricada bulunmayı düşünmüş. Gündüzlülük Galatasaray'da pek kabul edilen bir şey değildi. Ancak eviniz çok yakınsa olabilirdi. Öyle bazı örnekler vardı. Beyoğlu'nda, Elmadağ'da oturan gündüzlü arkadaşlarımız vardı. Benim durumum pek kabul edilebilecek gibi değildi. Ama Behçet Bey çaresiz, kabul etmiş.

Böylece ben gündüzlü oldum. Üsküdar'dan Beyoğlu'na gidip gelmeye başladım. Bu gidiş gelişler de keyifliydi. Tabii benim için biraz zor bir durumdu, çünkü yolda çok zamanım geçiyordu. Akşamüstü üç buçukta ders biter, herkes top peşinde koşturmaya giderken ben okuldan çıkarım, arkadaşlarımın çevreden ısmarladıkları sandviçleri sağlayıp parmaklıklardan içeriye atarım, dördü çeyrek geçe köprüden kalkan vapurla Üsküdar'a geçerim... Üsküdar-Kuzguncuk-Beylerbeyi-Çengelköy yapardı 16.15 vapuru; öğrenci vapuru gibiydi âdeta, St. Benoit'dan, Beyoğlu Kız Lisesi'nden, Sankt Georg Avusturya Lisesi'nden öğrenciler o vapurla geçerlerdi. Herkesin yeri neredeyse belliydi. Ben vapurda biraz da ders çalışmaya, ertesi günün ödevini yapmaya falan çabalardım. Ertesi sabah da 8.10 vapuruyla Üsküdar iskelesinden Galata Köprüsü'ne giderdim. Köprüye çıktığım zaman çoğu kez köprünün üzerindeki duraktan tramvaya binerdim. Karaköy-Bankalar Cad-

desi-Şişhane-Tepebaşı yoluyla da Galatasaray'a gelirdim. Gayet rahat yetişirdim ilk derse. Yaz kış bu program gayet güzel çalışırdı. Bazı günler aklıma eserdi, Tünel'den geçerdim. Bu tercihte biraz da ablamın okulunun etkisi vardı, o ve arkadaşları Tünel'le çıkarlardı, ben de onlara katılırdım. Tünel meydanına çıkar, oradan okula kadar yürürdüm.

— *Yüksekkaldırım'dan inip çıkmaz mıydınız?*
— Yüksekkaldırım'dan indiğim de olurdu. Bazen aklıma eserdi, "Haydi Yüksekkaldırım'a" derdim. Yüksekkaldırım'dan yokuş aşağı iniş çok keyifli olurdu. Çok canlı bir ortamı vardı. Orada sigara paketlerine halka atılan, asılmış balonlara ateş edilen bazı dükkânlar vardı. Onların önünde insanlar toplanır, halkayı sigara paketine geçiren kazanmış olur ve sigarayı alır. Bunun bir bedeli vardır tabii. Önce beş tane halka satın alınır örneğin. Gerçek üçkâğıtçılar vardı, "Bul karoyu, al parayı" diye bağıran. Karoyu bulmanız lazım ama asla bulamazsınız, öyle bir el çabukluğu ile çalışırlardı ki... O arada ilginç şeyler de olurdu; meraklılar onların başına toplandığında birisi bağırır: "Aman, cüzdanlara dikkat!.." Herkes cüzdanı neredeyse elini oraya atar, biraz sonra cüzdanlardan bazıları kaybolurdu. Tabii ben öğrenci harçlığımla, öyle bir tehlikeyle karşılaşmadım hiç. Oradan inmenin de öyle bir keyfi vardı. Yüksekkaldırım'dan indikten sonra bazen Domuz Sokağı'ndan geçerdim. Sağlı sollu, ışıklı, tertemiz domuz kasapları vardı o sokakta. Sokak da zaten adını onlardan almıştı. Ancak saat beşte evde olabilirdim. Yorgun argın ulaşırdım eve. Sabah erken kalkmam gerekirdi. Arkadaşlarımın etütte geçirdiği zamanı ben yolda geçiriyordum. Bu benim için bir sakınca oluşturmaya başladı tabii ama sonra toparlandım, yine iyi bir öğrenci oldum.

— *Bugünkü çocuklar için normal bir kayıp bu. Bugünün çocukları o süreyi servis minibüslerinde geçiriyorlar. Ama sizinki her gün şehrin içinden bir geçiş. Her gidiş gelişte de biraz daha büyümek belki. Yani şehre katılmak, ondan bir şey almak, ona bir şey katmak.*

— Tabii, bu geliş gidişler bana çok şey kazandırmıştır. Şehri tanımak, insanları tanımak gibi bir deneyim ve mücadele gücü kazandırdığını hep düşünmüşümdür. Kimse Aksaray'ın yerini bilmezken ben İstanbul'un her tarafını biliyordum. O konuda ciddi bir deneyim kazandığımı düşünebilirim. Aile çevresinden bazı yakınlarımızın, benim gündüzlü olduğumu duyunca, "bu çocuk Beyoğlu'na nasıl yalnız gidip gelecek; serseri olur" türünden şeyler söylediklerini duyuyordum. Beyoğlu'nun her tarafını gezdim, iyiyi de, kötüyü de gördüm, deneyim kazandım ama serseri olmadığımı düşünüyorum.

— *Belki olgunlaştınız diyelim.*

— Belki... Hep anlatırlar: "Beyoğlu şöyle iyiydi, böyle iyiydi..." Neredeyse, "Beyoğlu'na smokinle çıkılırdı" diyecekler... Belki öyle çıkanlar olmuştur ama Beyoğlu hep aynı Beyoğlu'ydu. Belki bugünkünden biraz daha iyiydi. Ama ondan da emin değilim. Hayır, bugünkü Beyoğlu bence çok daha iyi. Hele İstiklal Caddesi... İstiklal Caddesi bence bugün çağdaş dünyanın en önemli noktalarından biri. Akşamüstü oranın cıvıl cıvıl oluşuna, genç insanlarla dolup taşmasına, yaşamasına bayılıyorum. Yabancılar da bundan çok fazla etkileniyorlar. Bence dünyanın en güzel, en canlı yerlerinden biri Beyoğlu. Kültürel, sanatsal zenginliğini de buna eklemek gerekiyor. Bir ara, 6-7 Eylül sonrası ciddi bir çöküntü yaşadı, toplumsal yapısı değişti. O birahanelerin açıldığı, seks filmleri furyasının geçerli olduğu dönemde Beyoğlu düşüşteydi. Her şeye rağmen Beyoğlu bugün çok iyi bir noktaya geldi. Ayrıca, o devirde de söylendiği kadar soylu bir yer idiyse neden "bu çocuk serseri olur" diye korkuyorlardı? Genelevler bile Beyoğlu'nun göbeğindeydi. Eski genelevlerin bulunduğu yer Abanoz Sokağı'ydı, sonradan sokağın ismini Halâs (yani kurtuluş) Sokağı olarak değiştirdiler. Evleri sözümona boşalttılar ama etkinliğin komşu sokaklara dağılmasını önleyemediler. Evler bu kez çevrede gayriresmi olarak çalışmaya başladı. Bir ara hangi salaklıkla bilmiyorum, trafiği Halâs Sokağı'ndan geçirdiler. Örneğin, Aksaray'dan Taksim'e giden dolmuş Halâs Sokağı'ndan geçerdi. Kapılarda yarı üryan hanımları görmek çok olağandı.

— Beyoğlu her zaman İstanbul'un dinamizmini yansıtan bir vitrin olmuş. Bugün de öyle. İstanbul'un farklı kültürlerinin ve sınıflarının var olduğu bir mekân Beyoğlu.

— Eski İstanbul'un üç bölgesini düşünelim: İstanbul Yarımadası ya da Suriçi, Beyoğlu-Galata ve Üsküdar-Kadıköy. Eski İstanbul, Bizans artı Osmanlı'dır. Anadolu yakasında Kadıköy ve Üsküdar daha yeni mahalleler. Beyoğlu ise yabancıların çok yoğun olarak bulunduğu bir bölge, hemen eteğindeki Galata ise liman bölgesi. Venedikliler, Cenevizliler... Dışarıdan gelen bütün gemiler oraya yanaşıyor. Beyoğlu daha çok Avrupalılar'ın, Levantenler'in, Hıristiyanlar'ın yaşadığı bir bölge. Sefaretlerin orada yoğunlaşması da bundan dolayı. Bugün konsolosluklara dönüşmüş o sefaretlerin hepsi özenle yapılmış yapılardır ve saray diye anılır. Fransız Sarayı, İngiliz Sarayı, İtalyanların Venedik Sarayı... Bunlar çok önemli yapılardır. Rus Sefareti, Hollanda Sefareti, İsveç Sefareti falan... İstanbul'un Avrupa'sıdır Beyoğlu. Aynı zamanda limana gelen, biraz da başıbozuk insanların eğlence ve macera aradıkları bir yerdi. Beyoğlu'nun yapısı öteden beri bu. Beyoğlu'nun yapısı 6-7 Eylül olaylarıyla büyük dönüşüme uğradı. Olay Türkiye için, İstanbul için felaketti, Beyoğlu içinse başlıbaşına bir felaketti. Kıbrıs olaylarının tırmanmasının ardından Beyoğlu'nun Levanten ve Rum nüfusu Beyoğlu'nu terk etmek zorunda kaldılar. Onların bir bölümü evlerini bırakıp kaçtı; 1964'te hükümetin aldığı bazı kararlarla, Yunan uyruğunda olanlar da Yunanistan'a baskı amacıyla sınır dışı edildiler. Gidenler mülklerini bırakıp kaçtılar. Daha sonra Tarlabaşı kaba kuvvetin işgaline uğradı. Dolayısıyla Beyoğlu'nun asıl kabuk değiştirmesi bence o döneme rastlar. Bu süreç İstiklal Caddesi'ne doğrudan çok fazla yansımadıysa da caddeden Kasımpaşa'ya uzanan bölgede kendisini gösterdi. Beyoğlu hâlâ o bakımdan belini doğrultamıyor. İstiklal Caddesi'nin parıltısı Tarlabaşı'nda yok. Yavaş yavaş iyileşme işaretleri görünüyor ama hâlâ anlamlı bir iyileşme yok.

Çocukluğumuzda, özellikle yılbaşına doğru, annem bizi ışıltılı Beyoğlu'na götürürdü. Beyoğlu sinemaları daha gösterişliydi. Üsküdar'da o tarihlerde Hale Sineması ve Bizim Sinema vardı. Hale Sineması sinema gibi yapılmıştı; Bizim Sinema'ya ise Üs-

küdarlılar ahır derdi; bir hangardı gerçekten. Bazen ucuz Arap filmleri, ucuz Amerikan filmleri gösterilirdi. Beyoğlu'nda ilk defa Şark Sineması'na gitmiştik. Şark Sineması, Ağa Camisi'nin ve İnci Pastanesi'nin sırasındaydı. Orada Suzan Yakar'ın bir filmini gördüğümü hatırlarım.

Beyoğlu'nda barlar, gazinolar vardı. Londra Bar, Moulin Rouge gibi, farklı düzeylerde eğlence mekânı oluşturan birtakım yerlerdi bunlar. Taksim'de meydana bakan Kristal Gazinosu, biraz ileride bugünkü Ceylan Intercontinental Oteli'nin yerinde Taksim Belediye Gazinosu... Ayrıca ünlü lokantalar vardı: Abdullah Efendi, Degustasyon, Aziz gibi. Beyoğlu böyle bir karma Avrupa'ydı, çok kozmopolit bir bölgeydi.

— Beyoğlu, mağazalarıyla da bir Avrupa imiş. Sizin Galatasaray yıllarınızda eski ünlü mağazalar hâlâ var mıydı?

— O döneme göre, gerçekten hoş mağazalar vardı. Avrupa mağazaları gibi mağazalardı onlar. Ben Avrupa'yı çok geç gördüm gerçi ama. Mağaza adlarıyla da belki Beyoğlu, Avrupa gibiydi. Markiz ve Lebon pastaneleri, Çituris Biraderler, Kohen Hemşireler, Lion d'Or, Nea Agora, Zahariadis, Sabuncakis, Franguli gibi. Vitrinlerde çok hoş ithal ürünler bulunurdu. Alman Kitabevi, Haşet (Hachette) Kitabevi... Haşet tabii, bizim cennetimizdi, ilk gözağrımız Fransızca kitaplarıyla... Gerçek bir Fransız kitabeviydi. İncil satan dükkânlar bile vardı.

— Yüksekkaldırım'da da benzer bir atmosferden söz etmek mümkün müydü?

— Yüksekkaldırım karakter değiştirdi. Müzik aletleri satan dükkânlar var şimdi. Müzik aletleri çok sonradan geldi. Eskiden şapkacılar, pulcular, antikacılar, eski kitap satan dükkânlar vardı. Aşağıya, Kuledibi'ne doğru da, daha önce sözünü ettiğim o üçkâğıtçılar, halkacılar, yani panayır oyunları diyelim, o türden dükkânlar vardı. Onlardan sonra merdivenli yol başlardı. Yolun ortasında bir boru vardı, kışın insanlar kayarlarsa tutunsunlar diye. Sonradan basamaklar kaldırıldı, hatta yol trafiğe açıldı. Renkli bir yerdi Yüksekkaldırım.

Tramvay köprüden kalkar, Karaköy'e gelirdi. Karaköy'de şimdiki geniş meydan yoktu. Haşim İşcan'ın belediye başkanlığı zamanında altgeçit yapıldı, o günkü kararsız düzeni hâlâ sürüyor. Royal'in çikolata vitrini çok zengindi; tramvay hemen önünde dururdu. Yine orada Hasan Itriyat Deposu vardı. Hoş vitrinli mağazalardı onlar. Karşıda Tünel'e giden yolun köşesinde, giyim için Bon Marché binası vardı. Tramvay Karaköy'den Bankalar Caddesi'ne dönerdi. Bankalar Caddesi taş banka yapılarıyla hâlâ aynı, biraz da kasvetli görkemini koruyor. Yokuşla Şişhane'ye ulaşılırdı. Tepede, tam karşıda o günkü kaymakamlık, bugünkü Beyoğlu Belediyesi binası görünür. Onun önünden sola dönünce düzlükteki durak 6. Daire durağıdır. Fransa'da "arrondissement" sistemi, yani ilçe belediyeleri sistemi uygulanırken en son kurulan, en modern ilçe "6 ème arrondissement"dır. Bu nedenle en gelişmiş ilçe niyetine o tarihler Beyoğlu da 6. Daire olmuş. 1, 2, 3, 4, 5 yok ama 6 var. Hemen orada, o düzlükte Terzilik Okulu, Sanayi Odası binaları... Tramvay sonra Tepebaşı'na ulaşırdı. Solda Dram Tiyatrosu vardı, yüzük taşı gibi bir tiyatro yapısıydı; çok küçüktü ama çok hoştu. Aktör Kadri Ögelman'la babam kardeş çocuğu idiler. Bir gün bizi oraya davet etti. Jean Anouilh'in "Colombe" oyununu ailece izledik. Oyunun Türkçe adı "Beyaz Güvercin"di. Nedret Güvenç oynuyordu. Çok başarılı bir oyundu. Nedret Güvenç oyundaki başarısı nedeniyle daha sonra hep "Beyaz Güvercin" olarak anılacaktı. Dram Tiyatrosu ne yazık ki bir gece yanıverdi. Onun biraz ilerisinde, bugünkü TRT binasının olduğu yerdeki Komedi Tiyatrosu sonradan yapılmış bir yapıydı. Tramvay ileride İngiliz Konsolosluğu'nun köşesinden tekrar sağa döner, Galatasaray meydanına ulaşır, orada Taksim'e doğru Tünel'den gelen tramvay hattıyla birleşerek İstiklal Caddesi'nden Taksim'e çıkardı.

Çiçek Pasajı yine vardı ama bence çok daha farklı görünümdeydi: Fıçılar masa gibi kullanılarak üzerlerinde bira içilirdi. Bira fıçıları vardı her yerde. Biraz salaş, berduş, balıkhane lokantaları gibiydi, ayrıca tepsilerde midye dolması benzeri şeyler satan seyyar satıcılar da oraya gelirdi. Kendine özgü, keyifli bir yerdi. Üniversite öğrenciliğimizde de öyle devam etti, 1978

yılında bakımsızlıktan çökünceye kadar... Sonraki onarımda biraz fazla yenilendi, fazla gıcır gıcır oldu. Panayot'un meyhanesi İngiliz Sarayı'nın karşısında, yine bugünkü yerindeydi. İçeride duvar boyunca fıçılar diziliydi. Barın arkasındaki duvarda, yüzleri müşterilere dönük fıçılarda çeşitli şaraplar vardı. Cumhuriyet Meyhanesi yine vardı, ama bunların hepsi daha otantik haldeydi. Bugünküne bakan da bugünkü için otantik diyebilir ama daha cana yakın, daha sevimli yerlerdi o günün Beyoğlu meyhaneleri.

— *Müdavimlerinden kaynaklanıyordu belki.*
— Tabii. Müdavimlerinden ve onların beklentilerinden. Midye tava, midye dolması, kokoreç pasajın rengiydi. Madam Anahid akordeon çalardı. Ama Çiçek Pasajı yenilendikten sonra belediyeciler Anahid'i oraya sokmamakta direndiler bir süre. "Bu kadın zaten akordeon çalmayı bile bilmiyor" dediler. Kadıncağız zorla girebildi; kısa bir süre sonra da öldü. Pasajda bir de tansiyon ölçenler vardı. Tansiyon kontrolünün doğru yeri olmalıydı pasaj. Çiçek Pasajı'nın köşesinde Degustasyon Lokantası vardı. O iyi bir lokantaydı.

"Çarşafa Ne Hacet..."

— *Öğrenciler hafta sonları çıktıklarında ne yaparlardı?*
— Sinemaya giderlerdi çoğunlukla. O dönemde kız-erkek ilişkileri zaten son derece zayıf durumda. En fazla yanaşabildiğiniz, akraba kızlarıdır. Bakışmanın, bir iki söz etmenin ötesinde yakınlaşma pek söz konusu değildi. En fazla yapılan şey "konuşmak". Ne konuşuluyor, o da belli değil ya.

Örneğin, bir arkadaşımızın gözüne kestirdiği bir kız öğrenci varmış. Atlas Sineması girişinde ona rastlıyor bizimki. Kıza bir şey söyleyemiyor, arkadaşlık teklif etmeyi beceremiyor. Gişeye yöneliyor, kıza da "Ben sinemaya giriyorum, beni seven arkamdan gelsin" diyor. Beceriksizlik bu boyuttaydı. Anlatılan efsaneler çoktu ama bunların pratikte yaşanıp yaşanmadığı pek belli değildi. Avcılık, balıkçılık öyküleri gibi... Taksim Belediye Gazi-

nosu'nda her yıl geleneksel okul çayı olurdu. Gazinoyu o zaman Galatasaray'ın eski ünlü futbolcularından Leblebi Mehmet işletirdi. Orada da ayrıcalıklı yere sahiptik. Çay öncesi herkes bir akraba kızını ayarlamaya çalışırdı. 12. sınıflar da çaya kısa bir süre kala kendi aralarında dans antrenman seansları düzenlerlerdi; son etüt bu işe ayrılırdı. Onların komik fotoğrafları vardır. Bazıları başlarını bağlamışlar falan... Galatasaray okul dergisinde çıkardı bu fotoğraflar. O çayların çok başarılı geçtiğini düşünemiyorum. Dışarısı Galatasaray için ulaşılması güç bir dünyaydı. Tam bir erkek okuluydu. Kız öğrenciler 1965'ten itibaren alındı okula. Kızların gelmesi bence iyi oldu ama galiba kızları da biraz erkekleştirdiler. Galatasaraylı kızlar da öyle nazenin, hanım hanımcık değil.

— *En yakın kız lisesi ile ilişki kurulmuyor muydu?*
— Tiyatro oyunları için Notre Dame de Sion'la işbirliği ve rol paylaşımı yapılırdı.

— *Okulla semtin ilişkisi nasıldı?*
— Yatılı öğrenciler için akşam okuldan kaçmak bir marifetti. Kaçış, Galatasaray Meydanı'na bakan küçük kapının yanındaki parmaklıklardan olurdu ya da arkada bizim "pant" dediğimiz, İtalyan Kız Lisesi'ne doğru eğimli, bugünkü Cezayir Sokağı'nın karşısına rastlayan rampadan. Eskiler efsane gibi anlatırlardı bu kaçışları. Son sınıfa geldiğimizde, aynı zamanda tercüme hocamız da olan müdürümüz Macit Saner bir gün bizimle söyleşirken, "artık 12. sınıfa geldiniz, size bizim dönemimizle ilgili bir anıyı anlatayım" dedi. "Biliyor musunuz biz arkadaki panttan çarşafları birbirine ekleyip inerdik, sonra da o çarşaflara tutunup çıkardık." Bunu anlatırken, "Siz düzgün, disiplinli çocuklarsınız, biraz da uykudasınız" demek istiyor olmalıydı. Arkadaşlar çok güldüler bu işe. "Hocam çarşafa ne hacet! İniş 10, çıkış 20 saniye" diyerek eski yöntemi biraz ilkel bulduklarını belirttiler. Gerçekten de oradaki istinat duvarında suları boşaltan barbakan delikleri vardı. Öğrenciler yöntemi bulmuşlar, eğik istinat duvarının deliklerine basa basa ustalıkla inip çıkıyorlardı. Ka-

çınca ne yapıldığı biraz da abartıyla anlatılırdı. Yapılan bir şey yoktu aslında. Amaç, özgürlüğün tadına varmak, ışıklar içinde bir Beyoğlu'nda tur atmak... Işıklar içinde diyoruz ama İstiklal Caddesi bugüne göre çok sönüktü, yılbaşına doğru biraz canlanırdı. Kaçaklar bir muhallebi, bir sandviç yerler, sinemaya gidecek kadar bile zamanları zaten olmazdı. Dönüp gelirlerdi yuvaya, çıktıkları yoldan.

— *Asıl heyecan kaçışın kendisi olmalı.*

— Bir arkadaşımın öyküsünü biliyorum. Babası Ankara'da görevli bir generaldi. Bir akşam bizimki, öndeki parmaklıktan kaçmış. Bir-iki saat sonra kapıya gelmiş; yine parmaklığa tırmanıp içeri girecek, birisi ayağından yakalamış. "Bir baktım" diyor, "babam". Babası Ankara'dan gelmiş, oğlunu okulda aramış, bulamayınca orada beklemiş.

Bunlar yatılılığın verdiği keyifler. Galatasaray'ın özelliklerinden biri de okulda "şikâyet"in olmamasıdır. Bir öğrencinin gidip bir hocaya, "Efendim bana şunu şunu yaptılar" demesi yasak değildir ama böyle bir şey kabul görmez. Kimse kimseyi gammazlamaz. Böyle bir şey yapan olursa ayıplanır, dışlanır.

— *Ağabeylerin ağabeyliklerini kötüye kullandıkları oluyor muydu?*

— Ağabeyler saygı görür. Bunu mekânların kullanım hiyerarşisinde de görürsünüz. Şimdi nasıldır bilmiyorum ama bizim zamanımızda Grand'Cour'a çıkmak ancak lise öğrencilerine açıktı; ortaokul öğrencileri Grand'Cour'a çıkamazlardı. Grand'Cour futbol maçlarının yapıldığı sahaydı. Bir duvarının önündeki açık tuvaletlerden teneffüslerde sigara dumanı tüterdi. Bir de arkada çiçek bahçesi vardı, o ünlü rampanın üstündeki çiçek bahçesi yalnızca 12. sınıflara açıktı. Bunların dışındaki bahçeler herkese... Bu hiyerarşinin özendirici bir yanı var. "Ben liseye geçince o bahçeye girebileceğim" ayrıcalığına kavuşacaksınız, onu hedefliyorsunuz ya da "12. sınıfa geldiğimde artık çiçek bahçesi bana da açık olacak" diye düşünüyorsunuz.

Ağabeyliğin kötüye kullanıldığı örnekler olabilir ama ben bunun çok genellenebilecek bir şey olduğunu düşünmüyorum. Kızların okula alınmaya başlandığı sırada bazı olaylar olmuş. Hatta bir gece bizi, o dönemin lise müdürü Prof. Dr. Yıldızhan Yayla, güvendiği mezunlar olarak okula çağırdı. Çocuklar bir şamata gecesi yapmışlar, orada olaylar çıkmış, sonra kızlarla çatışmışlar. Bundan dolayı Yıldızhan'ın bazı yakınmaları vardı, onları nasıl çözeceğini konuştuk. Hatta bir grup arkadaş kendisine destek olmak üzere o gece okulda kaldı. Bunun genellenecek bir tarafı olduğunu düşünmüyorum. Ama kızların, pekişmiş erkek okulu alışkanlıklarını sürdüren bünyeye kabul edilmesinde bazı zorluklar yaşandığı da bir gerçek. Nedense bizim "ah keşke olsa" diye iç geçirdiğimiz olay gerçekleşince buna tepki koyanlar olmuş. Bunu anlamak güç.

— Uyum sorunu mu, yoksa okulun kimliğinin değişmesine karşı bir tepki mi?

— Kimlik konusunda bir fanatizm hep olmuştur. Bir de belki kızların yanında pek rahat davranamayacakları kaygısı var. Bu arada kardeşlik, kız-erkek ilişkilerine de yansımaya başlamış. Mesela ufak tefek gönül işleri neredeyse ensest kabul edilmeye başlanmış. "İnsan hiç kardeşiyle flört eder mi?" diyenler olmuş; tabii bunu aşanlar da. Kısa bir süre önce yitirdiğimiz okulun emektarlarından Daire Şefi Altan Altuğ vardı. Çiçek bahçesinde okulun tatil olduğu ya da tatilin yaklaştığı günlerden biri... Bir erkek öğrenciyle bir kız öğrencinin çimler üzerinde biraz fazla yakınlaştıklarını görmüş. Ne yapsın? Öğrencilere yaklaşmış, "Çocuklar yeni ilaçladık çimleri, aman dikkatli olun zehirli bir ilaçtır" demiş. Çocuklar fırlayıp kaçmışlar.

Altan da yıllarını verdi Galatasaray'a ve okulun ünlü, vefakâr emektarları arasına girdi. Zaten hocalar arasında da emektarlar çoktu, 30 yıllık, 40 yıllık olanlar vardı. Fransızlar da dahildi buna. Hatta aralarında çocuğunu Galatasaray'da okutmuş olanlar vardı. Mesela Mösyö Mossé'nin oğlu Galatasaray Lisesi'ni bitirmişti; mükemmel Türkçe bilirdi.

— Kız öğrencilere okulun yetişkinleri de pek hazırlıklı değildi anlaşılan. Peki hocalar kimlerdi?

— Bir öğretmenler odası vardı. Ders dışı saatlerde Fransız ve Türk hocalar orada birlikte olurlardı. Aralarında çok büyük bir yakınlık olduğunu sanmıyorum. Bir aralık şöyle bir şey oldu: O güne kadar yerli hocalar genellikle Galatasaray Lisesi mezunlarından oluyordu. Onların Fransız hocalarla yakınlaştıklarını biliyorum. Ama daha sonra okula birtakım müdahaleler oldu. Biz okula geldiğimiz zaman müdürümüz Behçet Gücer'di. Behçet Gücer Galatasaray'da uzun süre müdürlük yapmış, babamın da müdürü olmuş saygın bir eğitimci. Milli Eğitim çevrelerinde çok iyi tanınıyor, istediği öğretmeni kendi kadrosuna alabiliyor. Öyle bir gücü var. Hatta bir ara milletvekilliği yapmış. Onun milletvekilliği Galatasaray'ın lehine mi oldu, aleyhine mi, pek bilemiyorum. Çünkü 1950'de CHP milletvekilliğinden ayrılarak, yine müdür olarak okula döndü. Fakat DP iktidarı Behçet Gücer'e karşı tavır aldığı için kısa bir süre sonra emekliliğini istedi ve emekli oldu. Behçet Bey'in Galatasaray'daki lakabı "Patron"du. Son derece otoriter, o ölçüde de şefkatliydi. Yatakhane katında bir lojmanı vardı. Behçet Bey'in gece yatakhaneleri dolaşıp öğrencilerin üstünü örttüğü anlatılır ama gündüz koridora çıktığı zaman "Eyvah, Behçet Baba geliyor!" veya "Patron geliyor" diye herkes kaçışırdı. Emekli olduktan sonra rahatsızlandı, Alman Hastanesi'ne yattı, bir gün vefat haberi geldi, bütün okulu hüzne boğdu. Gücer'in ayrılmasından sonra müdürlüğe, daha önce de okulda müdürlük yapmış olan Fethi İsfendiyaroğlu atanmıştı. Atatürk'ün 1930'da okulu ziyareti sırasında da Fethi İsfendiyaroğlu okulun müdürüymüş. Kendisi hep Behçet Bey'in yedeği gibi olmuş: Behçet Bey gidince yerine Fethi Bey gelmiş hep. Ondan dolayı da Fethi Bey'in Behçet Bey'e karşı sanıyorum bir kırgınlığı olmalıydı. Behçet Bey'in okuldan ayrılmasının ardından yönetim kadroları da çok değişmişti. Hiç Fransızca bilmeyen öğretmenler okula müdür muavini olarak dışarıdan atan-

dılar. Onlar okulun huyunu suyunu bilmiyorlardı, Fransız hocalarla hiçbir diyalogları yoktu, okulun geleneklerinin farkında değildiler. Tabii, çok büyük bir tepkiyle karşılandılar. Öğrenciler bu kadroyu benimsemedi. Bazıları için küçültücü şarkılar, şiirler bile uyduruldu.

Bir gün Behçet Bey'in öldüğü haberi geldi, bir tören yapılacağı duyuldu. 1952 yılıydı, ben ortaokulun son sınıfındaydım. Biz öğrenciler Alman Hastanesi'nin önüne gittik, Behçet Bey'in cenazesi alındı, okula kadar getirildi. Büyük taçkapının açılacağını, okulun bahçesinde tören yapılacağını umuyorduk. Okulun önüne geldiğimizde taçkapı kapalıydı. Yandaki kapıya yöneldik, herhalde orası açıktır diye... Oranın da kapalı olduğunu gördük. Kısacası, okulun kapıları okulun efsanevi müdürüne kapatılmıştı. Onun üzerine bazı büyük sınıf öğrencileri parmaklıklardan atlayarak içeriye girdiler, kapıları açtılar. Behçet Bey'in cenazesi okula böylece sokuldu. Binanın önündeki orta kapının önüne gelindi. Cenaze orada bir yere kondu. Cenazeyi Tevfik Fikret'in de kullandığı müdür odasına çıkarma girişimleri vardı. Muvaffak Benderli –edebiyat hocamızdı, avukattı, daha sonra baro başkanlığı da yapmıştır, son derece tutarlı bir insandı, çok sevilen bir hocaydı– yatıştırıcı bir konuşma yaptı. Sonra cenaze oradan alındı, disiplin içinde okuldan çıkarıldı ve kabristana uğurlandı. Ben ayrıldım eve gittim, akşam adeta bir isyan havası yaşanmış okulda. Bazı pencerelerin camları kırılmış, idareye karşı yüksek sesle, eleştiri dozunu aşan bazı sözler söylenmiş. O günden sonra biz müdürü görmedik; İsfendiyaroğlu, Galatasaray ortamında bir daha hiç görünmedi. Daha sonra başka müdürler geldi ama hiçbirinin efsanevi müdür olması kolay değildi Behçet Bey'den sonra. Daha sonra Galatasaray Lisesi'nde müdürlük, bir prestij mertebesine yeniden kavuştu. Prof. Dr. Yıldızhan Yayla epeyce bir süre müdürlük yaptı ve Galatasaray Üniversitesi'nin kurucu rektörü oldu. Onun hemen ardından Prof. Dr. Erdoğan Teziç görev aldı; o da GS Üniversitesi Rektörü ve sonra da YÖK Başkanı oldu.

— Galatasaray Lisesi'nin milli eğitim sistemi içindeki statüsü nedir? Bir profesörün lise müdürü olması sıradışı bir durum.

— Lise, normalde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlıydı, ama 1950'ye kadar biraz ayrıcalıklıydı. Sonra, DP iktidarının, öteki liselerle aynı düzeye getirme çabaları oldu, asgaride buluşturma, asgaride eşitlik yani. Daha sonra da lise, Türkiye ve Fransa arasındaki ikili anlaşma uyarınca Galatasaray Eğitim Kurumları kapsamına alındı, bir bakıma GS Üniversitesi'ne bağlandı. Müdür atamaları rektörlük önerisi ile Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılıyor. Lise Galatasaraylılar tarafından büyük bir bir prestij noktası sayılır, Galatasaraylılığın ana kurumu olarak görülür. Kulübün kuruluşu da okuldan çıkmıştır. Şu anda lise müdürünün odası Tevfik Fikret'in odası, masası Tevfik Fikret'in kullandığı masadır. Dolayısıyla o rütbeye ulaşanlar Tevfik Fikret'in masasında otururlar. Bu hâlâ çok saygı gören bir konumdur okulda. Tevfik Fikret'in odasında, Tevfik Fikret'in masasında, hatta onun kullandığı eşyaları kullanarak müdürlük sürdürmek. Böylesi bir gelenek var.

— Geleneğin önemi konusunda Galatasaray belki çok daha derin incelenmesi gereken bir örnek. Cambridge'e, Oxford'a baktığınızda geleneğin önemi ortaya çıkıyor. Örneğin Cambridge'de ortaçağ mekânlarında sürüyor eğitim hâlâ. Mezuniyet törenleri ortaçağ geleneklerine göre yapılıyor. Bu başta insana ilginç, hatta komik gelse de daha sonra sürekliliğin ne denli önemli olduğunu fark ediyorsunuz. Newton'un çalıştığı aynı ortamda DNA'nın şifresinin çözülmüş olduğunu hatırlamak, Newton ile Hawking'in aynı sürecin birer parçası olduğunu hissetmek kurumsal sürekliliğin önemini düşündürtüyor insana. Galatasaray'da bu süreklilik çok belirgin.

— Doğru. Örneğin "Tevfik Fikret'in masasında oturmak" önemlidir. Tevfik Fikret Galatasaray için bir simgedir. "Galatasaray Spor Kulübü'nün kurulduğu sınıfta okumak" da önemlidir. Galatasaray Spor Kulübü bugün Türkiye'nin dünyadaki

en önemli markası konumunda; dünyanın her tarafında insanlar Galatasaray'ı biliyor. Çin'de de biliyor, Kore'de, Güney Amerika'da da. O sınıfta okumuş olmak bir ayrıcalık gibi görülür. Ama bütün bunlar gelişmeyi engelleyecek şeyler değil, tutuculuk anlamına gelmiyor. Amaç, gelenekten güç almak, geleneği geleceğe basamak yapmak.

— Gelenek geleceğe dair bir sorumluluk mu yüklüyor?
— Yüklüyor tabii. Siz Tevfik Fikret'in masasına oturuyorsanız, Tevfik Fikret anlayışıyla davranmak zorundasınız.

— O açıdan Galatasaray iyi öğrenciler yetiştiren bir okul olmanın ötesinde sosyal bilimler alanında, siyasette mezunlarıyla çok etkili bir kurum.
— Vaktiyle zaten Galatasaray Lisesi mezunu olmak yetiyormuş kamuda üst düzeye erişmek için. Şimdi de özellikle sosyal bilimler alanında bir hayli üst düzeyde Galatasaraylılar var.

Bugün ülkede ilköğretim ve ortaöğretim sisteminin değişmesi Galatasaray'a da bazı değişiklikler getirdi. Eskiden ya birinci sınıftan itibaren okula girilirdi ya da hazırlık sınıfına girilir ve Galatasaraylı olunurdu. Galatasaray'da yıllarca okunur, Galatasaraylılık iyice özümsenirdi. Örneğin ben sekiz yıl okudum. 12 yıl okumuş olan arkadaşlarımız var. Bu süreler iyi bir Galatasaraylı olmak için yeterli sürelerdi. Şimdi okula giren öğrenciler son derece parlak; Galatasaray Lisesi şu anda ilköğretim sonrasında Türkiye'nin en iyi öğrencilerini alıyor. Seçme sınavını kazananların arasında ilk 450 içinden alıyor. Bu müthiş bir şey. Öğrenci kalitesi bakımından Galatasaray bugün devlet okulları arasında çok ayrıcalıklı bir yere sahip. Ne var ki okuldaki eğitim süresi kısaldı. Öğrenciyi lise öncesi hazırlık sınıfına alıyorsunuz. Bir yıl hazırlık, sonra dört yıl da liseyi okuyor ve mezun oluyor.

— Bu süre aynı zamanda üniversiteye giriş telaşıyla geçiyor.
— Öğrencinin yaşamı, büyük bir telaş içinde sınavlar ve yarışmalarla geçiyor. Çok tatsız bir durum. En parlak öğrencileri alı-

yorsunuz ama onları Galatasaray anlayışına ne kadar yaklaştırıyorsunuz? O belli değil. Ayrıca bu öğrencilerin pek çoğu İstanbul'dan oluyor. Eskiden Türkiye'nin bir karmasıydı Galatasaray. Anadolu'da Galatasaray'ın şanını duymuş aileler, çocuklarını Galatasaray'a göndermek için yarışırlardı. Benim sınıfımda en az İstanbullular kadar Anadolu'dan gelmiş arkadaşlarımız da vardı. Galatasaray bir potaydı ve bu pota bir zamanlar Osmanlı tebaasının değişik bireylerini nasıl kendi içinde erittiyse bizim zamanımızda da Anadolu'dan ve İstanbul'dan gelenleri aynı biçimde eritir, kaynaştırırdı. Bugünkü durum biraz farklı. Daha çok, büyük şehirlerde başarılı olup gelen son derece parlak öğrenciler Galatasaraylı olmaya çalışıyorlar. Ne var ki aşağı yukarı 15 yaşında geliyorlar, kişilikleri bir ölçüde biçimlenmiş oluyor. O yaştan sonra yabancı dil öğrenmeye başlıyorlar, çok ciddi dersleri bir yılda öğrendikleri Fransızcayla sürdürmek zorunda kalıyorlar. Sürecin ciddi güçlükleri var. Bu durum bütün okullar için söz konusu. Tabii bu, yabancı dilde öğretim yapma iddiasında olan üniversiteler için de çok daha ağır bir şekilde var. Üniversiteler bugün, olmayacak bir şeyi yapmaya çalışıyorlar. Elbette üniversitede yabancı dil son derece önemli; olmazsa olmaz. Ama hiçbir üniversitenin yabancı dil öğretmek gibi bir görevi yoktur. Olmaması gerekir. Zaten o yaştan sonra öğretemez. Öğrettikleri kadarıyla da iyi bir üniversite öğretimi sürdürülemez. Dil küçük yaşlarda öğrenilir. Fransızcadan en iyi hatırladığım sözcükler yetiştirici sınıfta öğrendiklerimdir. Örneğin bir bağbozumu tablosu koyarlardı karşımıza. Çok güzel bir resim. Onun üzerinden bağbozumu nedir, üzüm nasıl toplanır, elma nasıl toplanır, meyve nasıl yerleştirilir, bütün bunların Fransızcalarını öğrenirdik. Her şeyin bir yaşı var. Sanıyorum ki İmam Hatip Okulları'na karşı, onları kapatamadıkları için eğitim sisteminde böyle bir değişiklik yaptılar ama bu değişiklik özellikle iyi gelişmiş eğitim kurumları üzerinde olumsuz etki yarattı. Şu anda Galatasaray'ın bir ilköğretim okulu var, ama o eski Galatasaray değil. Orada da ciddi kopukluklar oluyor. İlköğretim okulu birinci sınıfa kurayla öğrenci alıyor, oradan gelenlerin yukarıya doğrudan devam etme şansları var. Lisede, Tür-

kiye'nin en seçkin öğrencileriyle bir araya geliyorlar. Bu bakımdan aralarında bir uyum sorunu doğabiliyor.

— İki farklı ekol gibi oluyorlar adeta. Bir grup 7 yaşından beri Fransız kültürü ve Galatasaraylılıkla yoğrulmuş, öteki grup test çözme ustası...
— Adeta... Tam yoğrulmuşlar ama onlar büyük sınavlar kazanarak gelmemişler; şansları yardım etmiş. Ancak kurada çıkmak da kötü bir şey değil doğrusu.

— O sınıfa gelebildiklerine göre ağır bir eğitimle baş edebilecek kapasiteleri vardır aslında.
— Tabii, vardır. Ama başka bir ortamda yetişiyorlar. Şişli'nin altında bir okulda okuyorlar. Orası ne kadar Galatasaray Lisesi'dir? Bizim Ortaköy'de duyduğumuz heyecan, "yukarı mektep"te duyduğumuz heyecan o çocuklarda hangi düzeydedir, bilemiyorum.

— Galatasaray Lisesi'nde Türkiye'nin entelektüel hayatına damgasını vurmuş pek çok isim öğretmenlik yapmış. Sizin döneminizde de böyle isimler var mıydı?
— Bizde de Ahmet Kutsi Tecer, Esat Mahmut Karakurt, Orhan Şaik Gökyay, Zeki Ömer Defne gibi isimler vardı. Daha önceki dönemde Nadir Nadi, Ercüment Ekrem Talu, Halit Fahri Ozansoy okulda görev almışlardı. Çok sayıda, isim yapmış hoca vardı.

— Bu tarz hocalarla birlikte olmak mutlaka çok şey kazandırıyor ama özel olarak size kattıkları neler?
— Bir kere iyi hocada okuduğunuz zaman o size bir bilinç aşılıyor. Siz onu rol modeli kabul edip ona layık öğrenci olmaya, onun gösterdiği yoldan gitmeye çalışıyorsunuz. Çok iyi bir kadrosu vardı okulun. Ortaokulun birinci sınıfında Galatasaray'ın efsaneleşmiş hocalarından Sait Özçelik bizim hocamız oldu. Galatasaray Lisesi mezunu ve hayatı boyunca Galatasaray'da öğretmenlik yapmış, müdür yardımcılığı yapmış, çok parlak kariyeri olan bir insandı. Fransızcanın yanı sıra güzel yazı dersimize de gelirdi. Ders

haftada bir ya da iki saatti ama ben özenerek yazmayı ondan öğrendim. Sonra çok değerli Fransız hocalar vardı. Ernest Mamboury vardı. Mamboury İstanbul ve Ankara arkeolojisiyle ilgili kitapları olan tanınmış bir hocaydı. Yıllarını Galatasaray'a vermişti. Mamboury babamın da hocası olmuştu. Onların çizgisel geometri diye çevirebileceğimiz, "dessin linéaire" dersine girermiş. Onun dışında da çok parlak hocalar vardı. Örneğin matematik hocamız, fen sınıfında bize geldiği zaman 22 yaşındaydı: Mösyö Maumus... Çok canlı bir hocaydı. Fransa'da "agrégé" olmuş, yani öğretmenlik üstü bir derece almış, sonra Galatasaray'a gelmişti. Mösyö Robin fizik hocamızdı. M. Charésieux biyoloji, M. Larroumets felsefe, M. Pierre Dubois Fransızca ve felsefe hocalarıydı. M. Dubois papazdı; sonradan Vatikan'ın İstanbul temsilcisi oldu, ancak dinsel bir söylemini ya da yaklaşımını hiç hatırlamıyorum. Hepsi de örnek hocalardı; sanki öğretmen olarak yaratılmışlardı. Tabii onlarda okumanın bir keyfi var. Çok disiplinli insanlardı; sınavı yaparlar, bir gün sonra gelir sınav sonuçlarını açıklarlar. Kâğıtlar, üzerinde bütün düzeltmeler yapılmış olarak gelirdi. Kimi Türk hocaların tavrı farklı olabiliyordu. "Hocam kâğıtlarımız, ödevlerimiz, notlarımız?.." Bazılarından, "Çocuklar, bakamadım kusura bakmayın, diğer sınıfın da sınavları vardı, sıra gelmedi, dün akşam misafir geldi" türünden cevaplar alabilirdiniz. Fransızlar'da böyle bir şey yoktu. Belki Fransızlar'a misafir gelmiyordu, kim bilir!..

— Bu hocalar arasında sizde en çok iz bırakan kimdir, yaşamınızın sonraki dönemlerine damgasını vuran birisi var mı?
— Bir tek isim veremeyeceğim. Saydığım hocaların hepsinden etkilendiğimi söyleyebilirim. Bunlara eklenebilecek başkaları da vardır tabii; onların da en önemlisi Muvaffak Benderli olmalı.

Question Posée, Canlı ve Palamut

— Sınav heyecanı nasıldı? Kopyasız sınav olmaz...
— Sınavlar için öğrencinin yarattığı bir sürü kurnazlık vardı. Bizim "question posée", "canlı" ya da "palamut" dediğimiz tür-

den... Örneğin, her hocanın tutumu öğrenciler tarafından çok iyi izlenir, bilinirdi. Sınavda diyelim ki hoca gelir iki soru sorar; önceden hazırlanmış, akşam etütte çözülmüş sorular hocanın o gün verdiği soruların yerine konabilirdi. Sınav sonunda, önceden hazırlanmış kâğıtlar devreye girerdi. Hoca ne sorduğunu bir yere kaydetmiyorsa yandı. Çözülmüş özel sorularla herkes çok iyi notlar alırdı. Bu, "question posée" dir.

Bazen de dışarıya sorular uçurulur, öteki sınıflardan çalışkan arkadaşların hazırladığı kâğıtlar, zil çaldığında bir karambolle sınıfa girer; onlar teslim edilir. Bu da "canlı" dır.

Palamut da, sınavda hocaya göstermeden kullanılmak üzere önceden hazırlanmış ve küçük rulo haline getirilmiş kopya notlarıdır.

— Sınıf kompozisyonu nasıldı? Anadolu'dan gelen çocuklar ve İstanbullulardan öte gayrimüslimlerin oranı nasıldı?

— Bizim dönemimizde gayrimüslim olarak Rumlar, Ermeniler, Yahudiler vardı ama kimsenin kimseden farkı yoktu. Bizim çok sevgili kardeşlerimiz, arkadaşlarımızdı hepsi. Belki adlarından anlayabilirdiniz farklı olduklarını. Ama hiçbir sorun yoktu; tam bir kaynaşma vardı. B şubelerindekiler daimi yatılılardı. Aileleri İstanbul dışında olduğu için hafta sonları da okuldaydılar. Cumartesi pazar okul boşalır, onlar 150-200 kişi kadar okulda kalırlardı. Gündüz, isterlerse Beyoğlu'na çıkabilirlerdi. Koşullar onlar için bütün bir yarıyıl devam ederdi. Yarıyıl sonunda evlerine kavuşurlardı. Onların durumu bize biraz hüzünlü gelirdi ama arkadaşlık ortamında hiçbir fark söz konusu değildi. Kimsenin dışlanması söz konusu değildi Galatasaray'da. Çok kötü bir şey yapanlar, geleneğe ve töreye aykırı davrananlar zaten barınamazdı okulda.

— Lisedeki en yakın arkadaşlarınız kimlerdi?

— Erden Yöndel, Kaya Tuncer, Yavuz Zeytinoğlu, Ergin Serter... Galatasaray'dan sonra Erden, Stuttgart'ta mimarlık okudu, sonra oraya yerleşti, orada çalıştı. Kaya ABD'ye gitti ve başarılı bir inşaat mühendisi oldu, yıllar sonra İzmir'de Ege Serbest Bölgesi

ESBAŞ'ı ve onun yanı sıra Uzay Kampı'nı kurdu. ABD'ye sonradan gelmiş en başarılı kişilere verilen Ellis Ödülü'nü kazandı. Yavuz İTÜ Makina Fakültesi'ni bitirdikten sonra ailesinin işlerinin başına geçti. Ergin de İTÜ Elektrik Fakültesi'ni bitirdi, İTÜ'de asistanken YEM'in kuruluşuna katıldı.

— *Galatasaraylılar lakapsız olmaz. Sizinki neydi?*
— Lakap hep vardır. Önce, yetiştirici sınıftaki üç Doğan'dan en ufağı ben olduğum için "Petit" idi, sonra "Çingene"liğe terfi ettim. Galatasaray'da lakabın iyisi olmaz; birisi size bir şey yapıştırdı mı, o üstünüzde kalır.

— *Sevimli bir çocuktunuz anlaşılan. Öğrenciyken okul içinde güçlü aktiviteler, siyasi duruşlar, sanat, dergicilik gibi etkinlikler nelerdi?*
— Bir tek şey söyleyeyim: özellikle Fransız hocalardan bize, evrensel insan hakları dışında hiçbir siyasi görüş empoze edilmemiştir. Dinsel konularda da öyle. Galatasaray özgür düşüncenin ve laikliğin kalesidir. Bu açık. Herkes birbirinin inancına saygılıdır; kimse kimsenin inancına karışmaz. İsteyen oruç tutar, istemeyen tutmaz. Kimse kimseyi zorlamaz.

— *1868'lerde kuruluşunda bu ilke var zaten sanıyorum.*
— Evet. Okul ortamı din pratiğinden tamamen uzaktı. Zaten Tevfik Fikret'i müdürlüğü sırasında eleştirenler yobazlardır. Başka kim eleştirecek? Eleştirilerden biri de mescidin üzerine bir konferans salonu kurması. Onu bir türlü içlerine sindirememişler. Fikret'in fikirlerini de zaten sindiremiyorlar. Galatasaray'ın felsefesi nedir derseniz, Fikret'in düşünceleri, Atatürk'ün düşünceleridir.

Okulda kültürel etkinlikler çok fazladır. Özellikle tiyatro ve müzik. Bugün tiyatro alanında Galatasaray'ın Konferans Salonu'ndan (şimdi Tevfik Fikret Salonu'dur orası) yetişen çok sayıda isim var. Oradan yetişenler Cep Tiyatrosu'nu, AST'ı, Genç Oyuncular'ı kurdular. Ferhan Şensoy Ortaoyuncular'ı kurdu. Genç Oyuncular'ın, 1960'lı yıllardaki Erdek Şenliği'nin arkasında

Galatasaraylılar vardır. O sahnenin tozunu yutmuş olanlar bir haylidir: Mehmet Ulusoy, Ege Ernart, Erol Günaydın, Ergun Köknar, Ayberk Çölok, Çetin İpekkaya, Şevket Altuğ, AST'ın kurucusu Asaf Çiğiltepe, Atila Alpöge, Genco Erkal ve şu anda adlarını anımsamadığım birçoğu. Genco Erkal ilkokulu Galatasaray'da bitirmişti. Genco 5. sınıftayken biz yetiştiricideydik; Galatasaray ilk kısmından sonra Robert Kolej'e gitti. Ayrıca daha sonraki yıllarda da ünlü müzisyenler var o sahnede yetişen; Barış Manço, Timur Selçuk gibi... O kadar çok sanatçı var ki... Haldun Taner örneğin, çok iyi bir tiyatro adamıdır. O da Galatasaraylı'dır. Tiyatroya başka bir şekilde büyük emek ve destek vermiş bir insandır. Ferhan'ın Ortaoyuncular'ı Yapı-Endüstri Merkezi'nde kuruldu. Geçirdiğimiz acı deneyimlerden sonra adeta yeminliydim o salonu tiyatroya vermemeye, ama Galatasaraylı Ferhan gelince iş değişti.

— *Epeyce muhalif isim var bunların arasında...*
— Düşünen adam eleştirir, eleştirince de muhalif olur. Yeni bir şeyler ortaya koymak istiyorsanız, var olanla yetinmemek ve muhalif olmak zorundasınız. Tersi mümkün değil; bugün yapılan her şeyi onaylarsanız zaten hiçbir şey olamazsınız. Muhalif olmak esastır gelişim için. Ben pek çok konuda kendime dahi muhalifim.

— *Galatasaraylıların kardeşlik ilişkisi, birbirlerini kardeş olarak sahiplenmeleri bütün bir hayat boyu sürüyor.*
— Evet, adeta bir kalite belgesi gibi.

— *Bugünden geriye baktığımızda, bugünkü kimliğinizde Galatasaray'ın size kattığı en önemli şeyler neler?*
— Her şeyden önce özgür düşünce, eleştirel bakış ve kardeşlik... Fransız İhtilali'nin motto'su liberté, égalité, fraternité (özgürlük, eşitlik, kardeşlik) okula sinmiş gibidir. Galatasaray'ın bana kazandırdığı en önemli şey budur. Örneğin, Galatasaray'da kıyafet, saç kontrolü yoktur. Hocalar dahil, kimse kimsenin giyimine, saçına başına karışmaz. Bütün okullarda erkek öğrencilerin saç-

ları üç numara tıraş edilirken Galatasaray'da uzun saç vardı. Cumartesi günü okuldan çıkarken şıklaşılır. Onun dışında en pejmürdesinden en iyisine kadar her türlü kıyafete rastlanır. Öğrenciliğimde bir gün köprüden vapura bindim, Üsküdar'a gidiyorum; yine çantamı çıkardım defterimi açtım, ödevi çözmeye çalışıyorum. Karşımdaki kadıncağız bana bakıp bakıp gülüyor. "Efendim, bir şey mi var?" diye sordum. "Şu şapkana bir baksana" dedi. Çıkarıp baktım şapkama, toz toprak içinde. "Sen savaştan mı çıktın, n'oldu?" dedi. Gündüzlü olduğum için evden beni doğru dürüst giydirip öyle gönderiyorlardı okula. Lacivert ceketim, göğsümde Galatasaray arması, kafamda kasketim var. O zaman ortaokullarda kasket giyilirdi. Benim kasketimde de bir Galatasaray arması var. Okula böyle gidiyorum. Sınıfların arkasında portmanto vardı, boydan boya da çengeller. Sabahları ceketimi, kasketimi oraya asıyorum. Bana boyuna söyleniyor arkadaşlar: "Bu ne kılık? Bu kılıkta okula mı gelinir?" Kaskete bakınca anladım ki kasketle ya top oynamışlar ya da tozlu bir yere sürmüşler kıyafetimi protesto etmek için. Ben farkında olmadan başıma kasketi geçirip çıkmışım. İlginçtir; okul içindeki günlük kıyafetlerle, cumartesi günü öğlende Galatasaray pilavı, yoğurtlu havuç kızartması, parmak tatlısı yedikten sonra dışarı çıkarken giyilen kıyafet kıyaslanamaz. Kısacası, Galatasaraylı her şeyin en iyisini de bilir, en kötüsünü de.

İstanbul'da İki Yıkım Üst Üste

— Size lise son sınıfta, yetişkinliğe doğru ilerlerken İstanbul'da da önemli değişiklikler oluyordu..

— 1955 yılı yaz tatilinde, yani 11'inci sınıftan sonra çalışmak için Balıkesir'e gittim. Daha önceki okul tatillerinde de boş durmamıştım. Babamın işyeri Tahtakale'deydi. O piyasadaki Yahudi çocukların yaptığı gibi ben de tebrik kartı, çatapat, balon, çiklet satmayı denedim. Babam engellemedi, hatta yüreklendirdi. Balıkesir'de Fransızlar'ın şantiyesi vardı. İki şirket, Entreprise Chemin ve Colas birlikte havaalanını inşa etmekteydiler. Bir yıl önce arkadaşımız Kaya Tuncer, tatilde Fransızlar'ın yanında tercüman

İlk uçak yolculuğu (9 Temmuz 1955). Doğan Hasol yaz tatilinde tercüman olarak çalıştığı Balıkesir'den İstanbul'a uçmuş. O zamanlar çok yaygın olan "şipşak" fotoğraf düzeni Yeşilköy Havalimanı'nda da çalışıyor. Daha güvenlik sorunu yok. Uçağın kapısına kadar gelen fotoğrafçı resminizi çekiyor ve elinize fotoğrafı alacağınız yerin adresini tutuşturuyor. Bu fotoğraf, o zamanların ünlü fotoğraf ajansı İFA'ya ait.

olarak çalışmış, bizim de oraya gidebileceğimizi söylemişti. Babası Balıkesir'de lise öğretmeniydi. Başvuruda bulundum, kabul ettiler. 1955 yaz tatilinde, yani 11. sınıftan sonra ben de Balıkesir'e gittim. 17 yaşındaydım. O tatili ve sonraki yıl sonu tatilimi Fransızlar'ın şantiyesinde geçirdim. İlginç bir çalışma ortamıydı benim için. Çevremizde Fransızlar var, bir şantiyede işçilerin, mühendislerin arasındayım. Bir de kendi başına buyruk bir hayat. Önce bir otelde kaldım. Sonra sınıf arkadaşım Erden Yöndel'le birlikte, bir Fransız çiftin kiralamış olduğu genişçe daireyi paylaştık. Orada çok ve çeşitli insan tanıdım. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden gelmiş genç öğrenciler vardı. Çoğunlukla da Galatasaray'dan gelenler... Onlarla bir yandan hoşça vakit geçirdik, bir yandan da iyi bir deneyim oldu benim için. Bize verdikleri ücret de tatmin ediciydi; ayda 450 lira. Birkaç defa İstanbul'a uçakla gittim geldim. O tarihlerde küçük uçaklar, Dakotalar var, 21 ya

Aralık 1955. İstanbul Hilton yeni açılmış. Fransız arkadaşlarıyla birlikte Galatasaraylı üç kafadar tercüman: Erden Yöndel, Doğan Hasol, en sağda Kaya Tuncer.

da 24 kişilik. Basit bir havaalanı vardı. Askeri havaalanıydı ama günde bir iki sivil uçak da kalkardı. Çok iyi hatırlıyorum, tek yön giderseniz 20 liraydı, gidiş-dönüş 36 liraydı. Bu çok büyük bir para değildi aslında. Ancak uçaklar bugünkü uçaklarla kıyaslanacak gibi de değildi. İki motorlu, pervaneli Dakotalar. C-47 olarak da anılan bu uçaklar Müttefiklere II. Dünya Savaşı'nı kazandırmış gözde uçaklardı. 500-600 m yükseklikte topoğrafyayı izleyerek gidebilen, basınç ayarı olmayan. Bütün engebeleri izliyor, yani tepelere, dağlara geldiği zaman yükseliyor, deniz üzerine geldiği zaman alçalıyor. Bu iniş çıkışları çok fazla hissediyorsunuz. Uçuş keyifli ama fırtına olursa berbat tabii, fırtınada savruluyorsunuz. Kötü havada, uçağa binmeye hazırlanırken, inenlerin yüzüne bakardık. Keyifli mi iniyorlar, hırpalanmışlar mı diye. Babam bir ara beni ziyarete geldi Balıkesir'e. Onu da uçakla dönmeye ikna ettim. Babam da hayatında ilk kez uçağa binmiş oldu. Balıkesir böyle bir maceraydı.

Eylül ortasına doğru İstanbul'a döndük. Döndüğümüzde bizi büyük bir sürpriz bekliyordu. 6-7 Eylül olaylarının izleri orta-

daydı: yakıp yıkmalar, yağmalar... 6 Eylül akşamı, Atatürk'ün Selanik'teki evine bir bomba atıldığı haberi taşkınlıkların ve korkunç olayların ateşleyicisi olmuştu. İstanbul korkunç bir haldeydi. Hâlâ yer yer yanık kokusu vardı. Kırılmış vitrinler, yığılmış çöpler görüyordunuz. Gayrimüslimlerin mağazaları yağmalanmış, camları kırılmış. Yağmalama da saçma sapan... Düşünün ki kumaş toplarını almışlar, İstiklal Caddesi boyunca açmışlar. Tam bir vandalizm. Sonradan ortaya çıktı ki bu olayların başlamasına biraz da, dış politikayı iç siyasette kullanmaya yeltenen, Kıbrıs konusunda kamuoyunu canlı tutmak isteyen hükümet neden olmuş, sonra da engellemekte aciz kalmıştı. İstanbul'da Rumlar'a ait dört bin ev ve işyerinin zarar gördüğü söyleniyordu. Zaten 27 Mayıs sonrasında Yassıada duruşmaları sırasında bunların da hesabı soruldu hükümetten. Hiç yaşanmaması gereken böyle bir olay yaşadık ne yazık ki.

6-7 Eylül vandallığının en çarpıcı sonucu tabii, bütün dünyaya rezil olmamızdı. Birinci yönü budur. İkinci yönü hükümetlerin tutarsızlığının, cahilliğinin başımıza neler getirebileceğini göstermesidir. Üçüncü yönü ise, İstanbul'da toplumsal dengelerin değişmesidir. O tarihe kadar bir arada yaşama kültürüne sahip olan İstanbulluların, Müslümanlarla gayrimüslimlerin arasına bir çizgi çekilmiş oldu. Toplum bölündü, parçalandı. Kendilerini güvenlik içinde hissetmeyen gayrimüslimler, yüzyıllardır İstanbul'da yaşamakta olan ailelerin bireyleri İstanbul'u terk etmek zorunda kaldılar. Bunun sonucu en çok Adalar'da, Beyoğlu'nda ve Tarlabaşı'nda görüldü. Beyoğlu'nda yaşamakta olan Levantenler ve Rumlar İstanbul'u terk etmeye başladılar. Bu, adeta bir kaçış şeklinde oldu. Daha sonra da Kıbrıs'ta olayların tırmanması sırasında bu iş doruğuna çıktı.

Yine aynı dönemde bizi hayrete düşüren başka bir olgu daha vardı. Balıkesir'den İstanbul'a döndüğümüzde, Başbakan Adnan Menderes'in başlatmış olduğu imar hareketi denen etkinliğin İstanbul'u nasıl perişan hale düşürdüğünü gördük.

— İki yıkım üst üste...

— Yıkımlar art arda geliyordu. Adnan Menderes İstanbul'u imar etme hevesine kapılmıştı. Daha önce İran'a gitmiş, Tahran'ı gör-

müş, Tahran'daki geniş caddelerden etkilenmiş, sonra da orada gördüklerini İstanbul'a uyarlamaya kalkışmıştı. İnsan faktörü unutulmuş, sıra otomobil egemenliğine gelmişti. Menderes, altında Cadillac otomobili, etrafında yardakçılarıyla dolaşıyordu.Yardakçıların, "Siz zaten doğuştan mimarsınız, en büyük mimar sizsiniz" diye kendisini pohpohladığı, onların arasında mimarların da bulunduğu anlatılırdı. "Beyazıt'tan baktığım zaman bilmem nereyi göreceğim, şuradan baktığım zaman şurayı göreceğim..." Kendisini adeta Parisli Haussmann gibi görmeye başlamış bir tavrı vardı. Hatta Mimarlar Odası'nın eski başkanı rahmetli Haluk Baysal anlatırdı, "Belediyede paftaların üzerine T cetvelleri yetişmiyordu, kalas getirip çizim yapılıyordu" diye. Yıkımlar devam ediyordu. Yıkımlarda hak hukuk söz konusu değildi. Binalar kamulaştırılıyor ya da kamulaştırılmadan yıkılıyordu. Sahiplerine birtakım belediye bonoları veriliyordu; karşılığı olmayan geçersiz bonolar... O dönemde pek çok insan bu şekilde haklarını kaybetti, yani gayrimenkulleri zorbalıkla ellerinden alınmış oldu. Binalar sözümona kamulaştırıldı, ancak bedelleri ödenmedi, ödense de tam olarak ödenmedi.

Bu, işin birinci yüzüydü. İkinci yüzüne baktığınız zaman, o arada pek çok eski eser kaybedildi. Tarihe, acımasız bir saldırı söz konusuydu. Bir örneğini vereyim. Sonradan beni çok ilgilendiren bir yapı olmuştur, Üsküdar'daki Mimar Sinan yapısı Büyük Hamam. Onun önündeki soyunmalık bölümleri yol genişletilmesi sırasında gözünün yaşına bakmaksızın kaldırılmıştı. Biraz ileride Kırklar Türbesi vardı. İçinde yeşil örtülü kırk adet sanduka bulunan bu yapı da yıkılarak kaldırıldı. Yapının tarihi ve mimari değeri var mıydı hatırlamıyorum ama bir bakıma dinci ödünlerle geçinen bir iktidarın, kırk yatırın bulunduğu türbeyi bir emirle ortadan kaldırması, üzerinde düşünülecek bir olaydı.

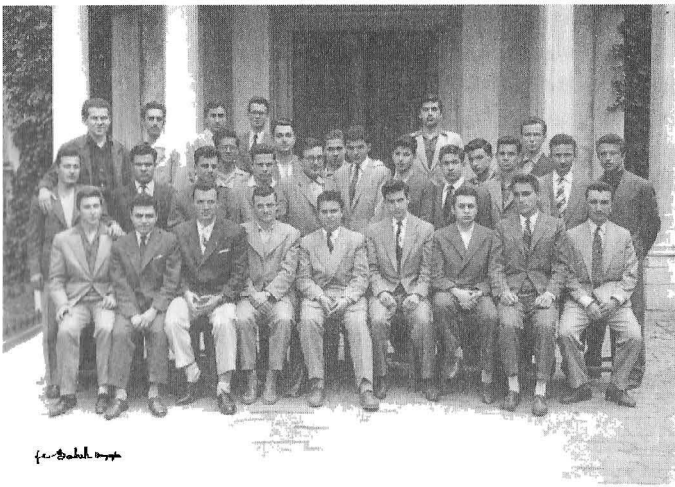
Ayrıca o dönemde bazı camilerin de yıkıldığı biliniyor. O tarihte yıkılan yapıların listeleri vardır. Pek çok tarihi eser yol açılmasına kurban edildi. Vatan Caddesi, Millet Caddesi... Aynı şey Beşiktaş'ta da yapıldı, Barbaros Bulvarı açıldı. Barbaros Bulvarı hiçbir şehircilik kuralına uymayan bir uygulamaydı. Nitekim yıllarca o zamanın teknolojisiyle üretilmiş olan kamyonların yo-

kuş aşağı giderken frenleri patladı. Her sabah Barbaros Türbesi'nin yakınında, devrilmiş kamyonlarla karşılaşmak kanıksanır hale gelmişti. Bir tek ağaç yoktu, yeşillik yoktu cadde üzerinde. Denizden ya da Üsküdar'dan baktığınızda, karşıda dımdızlak bir yol görünürdü. Bugün biraz daha kendine geldi oralar. Yeşillendi, kenarı park olarak düzenlendi.

Menderes imarının götürdükleri getirdiklerinden her bakımdan daha çoktu. İmara ayrılan yüklü parasal kaynak ülke çapında ekonomik bunalıma neden oldu. Bilindiği gibi inşaat yatırımı genelde verimsiz yatırım sayılır. Hele bu anlamda yapıyorsanız. Yani fabrika yatırımı yapıyorsanız tamam, ama sadece yol genişletme operasyonu şeklinde, üstelik plansız projesiz yapıyorsanız bu, tümüyle verimsiz bir yatırımdır. Devletin bütün kaynakları o dönemde İstanbul'un imarına aktarıldı ve o gidişin sonunda, borçlar arttı, 1958'de büyük bir devalüasyon geldi ve hükümet dış kredi arayışlarına girişti. Ekonomik yansımalar benim üniversite öğrencilik dönemime rastlar. Kısacası, Balıkesir'den İstanbul'a döndüğüm zaman anlattığım bu iki yıkımla karşılaşmıştım. Birisi 6-7 Eylül olaylarının yaptığı yıkım, öteki de Menderes yıkımı.

— İkisinin bir araya geldiği noktada, bir grup insan malını mülkünü her şeyini bırakıp gidiyor, bir grup insanın da karşılıksız senetlerle mülkleri ellerinden alınıyor. Dolayısıyla çok büyük bir sınıfsal dönüşüm yaşanıyor demek ki.

— Ciddi bir toplumsal dönüşüm söz konusu oldu. Evlerini bırakıp kaçan insanlar Türkiye'ye bir daha kolay kolay dönemediler. Özellikle Tarlabaşı işgale uğradı, birtakım açıkgözler, hatta taşradan gelen birtakım kişiler mafyalaşarak o binaları işgal ettiler. Birinci aşama binaların işgal edilmesiydi, ikinci aşama ise tapuların ele geçirilmesi olacaktı. Yapıların sahipleri adına düzenlenmiş birtakım sahte borç senetleri ibraz edilerek o yapılara el kondu. Yani, işgalciler sahte senetlerle oraların tapularını ele geçirdiler. Bu iş son yıllara kadar uzandı. Tarlabaşı hâlâ belini doğrultamıyor. Şimdi bazı binalar dokunulamadığı için yakılıyor, yerleri otoparka dönüştürülüyor ve işletiliyor. Bu şekilde Be-

Galatasaray Lisesi 12 Fen sınıfı (Doğan Hasol, orta sırada soldan ikinci); Ortada, daha 22 yaşındaki matematik hocası M. Maumus (1956).

yoğlu'nda yıkılmış, yakılmış binaların yerinde işletilen çok sayıda otopark var. Olaylar büyük bir toplumsal dönüşüme yol açtı. Hatırlayacaksınız, uzunca bir süre, "Beyoğlu eskisi gibi değil, Beyoğlu niteliğini kaybetti, eskiden böyle miydi?" sözlerini dinledik. Beyoğlu, oraya yeni yerleşen insanların yaşama biçimlerine uymak zorunda kaldı, uzunca bir süre onların etkisinde kaldı. Doğrudur; Beyoğlu çok kötü dönemlerden geçti, büyük bir değer kaybına uğradı. Neyse ki, son zamanlarda yeniden dirilme yolunda olduğunu düşünebiliriz. Bugün Beyoğlu'nun ne kadar canlı bir hale geldiğini daha önce de konuştuk, ama o dönemde yaşananlar yanlış politikalardan kaynaklanan toplumsal dönüşüm krizleriydi.

— *Liseyi bitirdiğiniz yıla geri dönersek...*

— Liseyi Haziran 1956'da bitirdim. Bitirme sınavında okullar arasında paralellik sağlamak üzere üç dersin soruları Milli Eğitim Bakanlığı'ndan gelirdi. Öteki derslerin sınavları sözlü ola-

rak yapılırdı. Sekiz yılı geçirdiğim okuldan ayrılmak hem sevinçli hem de hüzünlüydü. Sonraki dönemlerde zaman zaman okula gidip koridorlarda dolaştığım oldu, tıpkı eski yıllardaki gibi.

— Bu karışık dönemde liseyi bitirdiniz. Sizin dönemin yıllığının ilginç bir öyküsü vardır. Anlatır mısınız?

— Galatasaray Lisesi'nde âdettir. Her yıl mezunlar kendi dönemleri için bir yıllık çıkarırlar. Hazırlıklar, çalışmalar yapılmıştı ama yıllık bir türlü çıkmadı. Elli yıl boyunca o konu dilimize dolandı. Yıllıkla meşgul olan arkadaşımızı suçladık hep. Almanya'da okumuştu üniversiteyi, şaka yollu "Bizim paramızla Almanya'da okudu" falan bile dedik. Yüzüne karşı da söylediğimiz için rahatlıkla söz edebiliyorduk. Büyük bir olgunlukla, hiç sesini çıkarmadı zavallı. 2006 yılında mezuniyetimizin 50. yıldönümü geldi çattı. Yıllığı çıkarmaya yine o talip oldu. Yapmasının çok zor olduğunu biliyordum. "Sen uğraşma... Yardım et istiyorsan ama bu işi bana bırak, ben daha rahat çıkarırım" diyerek işe giriştim. Bizim yayıncılık yanımıza güveniyordum fa-

Doğan Hasol liseyi bitirirken (1956).

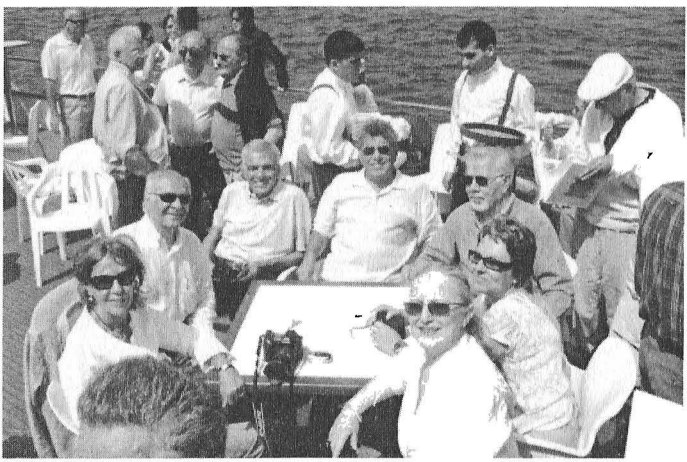

Galatasaray'dan mezuniyetin 50. yıldönümü töreninde (Haziran 2006). En sağda Lise Müdürü Gün Kut, yanında Kaya Tuncer ve Doğan Hasol.

kat ortada malzeme yoktu. Bir gün lisenin eski müdürü, bizim dönem arkadaşımız Yıldızhan Yayla (sonradan Galatasaray Üniversitesi'nin kurucu rektörü oldu) beni aradı. Müdüriyet odasında bir dosya bulmuşlar, o dosya acaba bizim yıllıkla ilgili olabilir miymiş? Okula gittik, define bulmuş gibi olduk. Tozlar içinde eski bir klasör... İçinde de o tarihte yapılmış olan bütün hazırlıklar... Herkes için yazılmış olan yazılar, anekdotlar, bazı fotoğraflar... Tabii müthiş bir şey bulmuş olduk. Hem sevindik hem de sonradan epey övündük dosyayla. Böyle bir dosya 50 yıl süreyle ancak Galatasaray'da saklanır diye. Yalnızca dosya değil, olay bütün açıklığıyla meydana çıktı. Yıllığı çıkarmakla yükümlü olan arkadaşımız yurtdışına giderken, bütün malzemeyi ve üzerindeki paraları çok sevgili Muvaffak Benderli hocamıza emanet olarak bırakmış, günün birinde nasıl olsa çıkarırız diye. Bir zaman sonra Muvaffak Bey bakmış ki yıllığın çıkacağı yok, üzerindeki parayı Okul Aile Birliği'ne devretmiş, malzemeyi de götürüp müdüre teslim etmiş. Elli yıllık sürede kaç müdür değiş-

tiği için, orada raflarda kalmış bizim dosyamız. Biz tam elli yıl sonra o dosyaya kavuştuk ve ondan yararlanarak çıkardık yıllığımızı. Çok güzel siyah beyaz fotoğraflar, o günün diliyle bizim delikanlılık aklımızla yazdığımız şeyler... Onların hepsini 50 yıl sonra yıllık haline getirdik ve yayımladık, çok da hoş oldu. Hepimiz için çok güzel bir sürpriz oldu.

— *Galatasaray'ın en orijinal yıllığı oldu herhalde.*
— Galiba... Bir genç arkadaşımız Kemal Suman *Bütün Dünya* dergisine yazdı öyküyü, "Galatasaray'da 50 yıl sonra çıkan yıllığın öyküsü" diye.

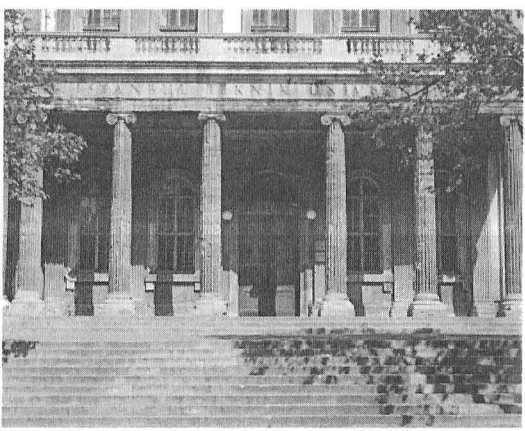

50. yıl tekne gezisi (3 Haziran 2006). Soldan itibaren Göksel Zeytinoğlu, Doğan Hasol, Yavuz Zeytinoğlu, Erden Yöndel, Ergin Serter, Meral Serter, Hayzuran Hasol.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Üniversite Yıllarına Damgasını Vuran İki Olgu: Yokluklar ve 27 Mayıs İhtilali

Her şey patlama noktasına gelmişti. Böyle tuhaf bir yargılama sistemi, özel bir mahkeme adeta. Bütün kurallar çiğneniyor. Bir çeşit sivil darbe... Durumu kurtarabilecek tek şey, belki Menderes'in istifa etmesiydi. Onun istifası olayları yatıştırabilirdi, o devirde bu istifa insanları tatmin ederdi. Öyle bir davranış yerine, büsbütün baskıcı ve yasaklamacı bir sıkıyönetim geldi. Her şey yasaklandı. Yürüyüşler yasaklanmış, okullar tatil edilmişti, ancak bir sinemada filmin ortasında insanların hep birlikte, "Menderes istifa" diye bağırmaya başlaması, "Kardeş kardeşi vurur mu" diye topluca marş söylemesi, sonra da İstiklal Caddesi'ne dökülmesi engellenemiyordu.

İstanbul Teknik Üniversitesi Taşkışla binası.

İTÜ Mimarlığı Kazandım, Kabataş'a Kadar Koştum...

— Galatasaray Lisesi'nde babanızın düşünü gerçeğe dönüştürdünüz. Ya üniversite?

— Haziran 1956'da liseyi bitirdikten sonra yine çalışmak üzere Balıkesir'e gitmiştim.

Yaz sonunda üniversite sınavlarına girmem gerekiyordu. O dönemde her okulun sınavı ayrıydı. Ben hariciyeci olmak üzere Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girmeyi tasarlıyordum. Hariciyeci olmak cazip geliyordu. O tarihlerde yurtdışına çıkmanın çok ciddi güçlükleri vardı. Yurtdışında yaşamak, özellikle Fransızca eğitim almış, Galatasaray'da okumuş birisi için cazip görünüyordu. Siyasal Bilgiler Fakültesi o günlerde bir bakıma Galatasaray'ın uzantısı gibiydi sanki. Belki de biz Galatasaraylılar abartıyorduk. Pek çok Galatasaraylı Siyasallı'ydı. Nitekim ben sınava İstanbul Üniversitesi'nin büyük anfisinde girdiğimde sınavda gözetmen olarak Galatasaraylı ağabeyimiz Haluk Ülman vardı; galiba asistandı o günlerde. Soruları, isteyenler Fransızca olarak yanıtlayabiliyordu; ben de öyle yaptım. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin ilk 40 öğrencisi burslu-yatılı olarak okuma hakkına sahip oluyordu. Ben 29'unculukla kazandım. O arada İTÜ sınavına da girdim. Başvuran 3500 kişi içinden 650 öğrenci alacaklardı. İTÜ o dönemin en gözde okuluydu. Liselerin en parlak mezunlarının öncelikli tercihi İTÜ idi. Sonraki yıllarda İTÜ'nün başbakanlar ve iki cumhurbaşkanı çıkarması bir rastlantı değildir. O zaman Teknik Üniversite'nin beş fakültesi vardı: İnşaat, Mimarlık, Makina, Elektrik ve Maden Fakülteleri. Elektrik Fakültesi'ne bağlı olarak da Meteoroloji Bölümü açılmıştı. Mimarlık, İnşaat ve Maden Fakülteleri Taşkışla'daydı, ötekiler Gümüşsuyu'nda. Ben Mimarlık Fakültesi'ni kazandım. İti-

raf edeyim, sınav öncesinde, mimarlıkla inşaat mühendisliğinin farkını tam olarak bilmiyordum; istediğimin aslında, inşaat değil de mimarlık olduğunu sınava girdikten sonra öğrendim. O nedenle, mimarlığı kazanınca daha çok sevindim.

Ama doğruyu söylemek gerekirse ben en çok Ankara'ya, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gitmeyi istiyordum. Galiba iki yaz tatili boyunca Balıkesir'de kendi başıma buyruk olmak hoşuma gitmişti, Ankara'da da öyle olacağımı hesap ediyordum. Ne var ki evdeki durum planlarımı değiştirdi. Babam ağır bir kalp krizi geçirmişti. Balıkesir'deki ikinci yazdan sonra İstanbul'a döndüğümde babamı yatakta buldum. Bizimkiler evi birkaç gün önce taşımışlardı. Daha önce anlattığım Gündoğumu Caddesi'ndeki ilk evimizden sonra Tunusbağı'na geçmiştik, tramvay caddesi üzerinde bir eve... Bütün gün önümüzden tramvay geçerdi. Gürültüsüne alışmıştık. Durak hemen önümüzdeydi. Bizim için büyük kolaylıktı. Tramvayın gelmekte olduğunu görür, evden çıkıp tramvaya binerdik. Bu kez yeni evimiz iskeleye daha yakın, Doğancılar yokuşunun hemen alt başında, bugün yerinde özel hastane olan bir apartmandaydı. Üst katımızda Dr. Talha Yapça'nın evi ve muayenehanesi vardı. Altımızda ise Celal Güner'in sonradan Kadıköy'e taşıdığı ünlü Gençlik Kitabevi.

Babamın geçirdiği kalp krizi hayatımızı altüst etmişti. Enfarktüs krizinden sonra kalp yetmezliği ortaya çıktı. Maalesef babam beş yıl o şekilde yaşadı. O beş yıl boyunca çok kaygılı günler geçirdik. Artık sıra, üniversiteye kaydolmama gelmişti. Babam ısrarcı oldu: "Aman evladım, "Bak ben kalp hastasıyım, ne olacağım belli değil, sen İstanbul'da ailenin başında kal." Babamın ayrıca iki itiraz nedeni daha vardı. Birincisi; "Sonuçta memur olacaksın" diyordu. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin hep Hariciye kısmını düşünüyordum. Oysa biliyorsunuz SBF'de İdari ve Mali bölümler de vardır. Babam ısrarla şunu söylüyordu: "Devlet memuru olacaksın, devlet memurluğu ne uzar ne kısalır. İşte devlet memurluğunda benim halimi gördün, aybaşı yılbaşı beklemekle geçer ömrün, sonunda da hiçbir şey olmaz." İkincisi, "Sen yumuşak başlı değilsin, iyi bir devlet memuru olamazsın" diyordu. Siyasal Bilgiler'in sonuçları daha önce belli olmuştu; Mimarlık

Fakültesi'ni kazandığımı, bir akşamüstü Taşkışla'da öğrendim. Çok mutlu oldum. O kadar sevindim ki, bir an önce eve varmak için Taşkışla'dan yokuş aşağı Kabataş iskelesine kadar koştum. Babamın isteğini gerçekleştirmek de benim için ayrı bir mutluluktu. Daha önce sonuçları öğrenmek üzere bir iki defa uğradığım Taşkışla binasını da çok sevmiştim. Bina yepyeniydi. Prof. Paul Bonatz ile Prof. Emin Onat'ın projelerine göre kışladan okula dönüştürülmüştü. Yüksek tavanları, geniş holleri, geniş dershaneleri vardı. Üstte, çatı katında da küçük küçük, şirin çalışma odaları olan bir binaydı. Mekân ve ortam çok hoştu.

— Kışlaların üniversiteye dönüştürülme kararı ilginç. Üniversitenin iddialı ve güçlü olması gerekiyor. Bu, o günün üniversitelerinin gücünden mi geliyordu?

— Kışlaların şehrin merkezinde kışla olarak korunması zaten mümkün değildi artık. Bu karar o nedenle çıkmış olabilir. Tabii bugün olsa, eğitime değil, turizme verilirdi. (Nitekim Turgut Özal'ın iktidarı döneminde Taşkışla'nın otel yapılmak üzere bir firmaya devredilmesi söz konusu olmuş ve tarihi bina Teknik Üniversiteli öğretim üyelerinin direnişi sayesinde kurtulabilmişti. Üstelik Özal da bir Teknik Üniversiteliydi.) 1950 öncesinde eğitime çok önem veriliyordu, hocalar çok saygı görürlerdi. Gerçi son zamanlarında Menderes biraz dengesini yitirerek hocalardan, "cüppeli eşkiyalar" diye bahsedecek duruma gelmişti ama o, anlık bir bilinç kaybıydı herhalde. Yoksa, üniversite gerçekten saygı görüyordu.

Taksim'deki tarihi kışla da daha önce yıkılmıştı. Keşke yıkılmasıydı. Ben bunu bina olarak söylüyorum tabii, kışla olarak değil. Eski resimlerde gördüğüm kadarıyla, ortasında maçların yapıldığı bir sahası vardı. Kışlanın karşısında da bugün oteller bölgesine dönüşmüş olan, Talimhane denen semt bulunuyordu. Yani kışlanın talimhanesi, askerlerin talim yaptığı bölge... Gümüşsuyu tarafı tamamen mezarlık. Orası sonradan Prost planına göre yeniden yapılandırıldı, ama keşke kışla yıkılmayıp korunsaydı. Çünkü tarihi binalar çok bilinçsizce yıkılıyor, bir daha yerine konmuyor. Ayrıca, korunması gerekli

bina dediğimiz zaman ille de çok eski olması şart değil. Bugün yıkılmak istenen Manifaturacılar Çarşısı da korunmalıdır. En azından mimarlık tarihi açısından korunması gerekir. Hilton Oteli de öyle. Sedad Hakkı Eldem'in Şark Kahvesi de öyleydi. Biraz da Sedad Bey'in hatasıyla, onun rızası da alınarak yıkıldı, yerine yüzde 75 ölçeğinde yeniden, sözümona Şark Kahvesi yapıldı ama o kahve aynı Şark Kahvesi değil. Replikalarla olmuyor bu işler.

— *Okula başladıktan sonraki izlenimleriniz neler oldu?*
— Öğretim yılı Kasım 1956'da başladı. Sınıfta 90 öğrenciydik; 70 yerli, 20 yabancı öğrenci vardı. Daha sonra öğrendiğime göre Mimarlık Fakültesi'nin toplam öğrenci sayısı 350 kadardı. Binayı üç fakülte paylaşıyordu. Emin Onat, yapımdan sonra ana girişin üzerindeki görkemli, balkonlu bölümü kendi kürsüsüne almış. Giriş cephesi ile Gümüşsuyu'na bakan cephe Mimarlık Fakültesi'nindi, İnşaat Fakültesi'nin de deniz manzarasına bakmak gibi bir ayrıcalığı vardı. İnşaatçılar Boğaz'ı, kısmen de Marmara'yı görüyorlardı. Maden Fakültesi daha çok Gümüşsuyu'na bakan tarafta alt kata yerleşmişti diye hatırlıyorum. Maden Fakültesi ilk öğrencilerini bizimle birlikte almıştı, bir-iki yıl sonra da yeniden düzenlenen Maçka Kışlası'na taşındı. Yine 1956'da, Ankara'da ODTÜ Mimarlık Fakültesi açıldı. Onlar da ilk öğrencilerini bizimle birlikte aldılar, eğitim orada dört yıl olduğu için, bir yıl önce ilk mezunlarını verdiler.

Taşkışla'da mutlu bir öğrencilik yaşamımız oldu. Girişten sonra soldan İnşaat Fakültesi koridoruna, sağ taraftan da Mimarlık Fakültesi koridoruna girilirdi. Mimarlık koridorunda ilk göze çarpan, boydan boya uzanan 103 numaralı dershaneydi. Orası modelaj atölyesiydi. Orada ünlü Alman heykeltıraş Prof. (Rudolph) Belling'i öğrencileriyle çamur yoğururken görürdük. Modelaj çalışmasının keyifli bir görünümü vardı. Orası Mimarlık Fakültesi'nin vitrini gibiydi. Beyaz gömleklerini giymiş öğrencilerin, yine beyaz gömleğini giymiş yaşlı profesörün çalışmalarına tanık olurdunuz. O tarihlerde mimarlar beyaz gömlek giyerlerdi; moda öyleydi. Ayrıca, birçoğu pipo içerdi. Niçin pipo? Çünkü

sigara içseniz bir eliniz sigarayla meşgul olacak, oysa pipoyu dişlerin arasına sıkıştırabiliyorsunuz. Ben hiç tütün içmediğim için öyle bir kültürüm yok, ama fiyakası güzeldi herhalde. Benim de beyaz gömleğim vardı. Dediğim gibi o günlerde en gözde okul, İstanbul Teknik Üniversitesi'ydi. Biraz da caka olsun diye okula giderken bazen T cetveli taşınırdı.

— Giriş sınavı nasıldı? Genel bilgi sınavından mı ibaretti? Yoksa yetenek sınavı ağırlıklı mıydı?

— Yetenek sınavı bizden önce varmış, ilk bizim dönemde kalktı. Ben Gümüşsuyu binasında sınava girdim. Arka arkaya iki gün öğleden sonraydı sınavlar. Birinci gün matematik (cebir ve geometri) sınavı oldu. 200 puan oradan veriyorlardı. Ertesi gün girdiğimiz sınavda da fizik ve kimya soruları vardı, 150 puan da oradan veriyorlardı. Böyle bir sınavdan geçtik biz. Kâğıtlar tek tek okunarak değerlendiriliyordu. Ortada bilgisayar yoktu o zamanlar.

— Tasarım yeteneğini ölçen bir sınav tarzı değildi yani.

— Hayır, tasarım yeteneğimizi ölçmek istemediler. Teknik Üniversite kendini sanayi devrimine uygun şekilde, işlev ve teknoloji ağırlıklı mimarlık eğitimi vermek üzere hazırlamıştı. Akademi'de uzun yıllar o yetenek sınavı devam etti. Güzel Sanatlar Akademisi, estetik ve üslup arayışına bağlı Fransız Beaux-Arts ekolünü izleyegelmişti. Akademik bir akım olan Milli Mimari ya da sonraki adıyla İkinci Ulusalcı Mimarlık Dönemi etkileri de Akademi'de biraz daha fazlaca vardı; özellikle de Sedad Hakkı Bey'den dolayı. Ama bu akımın etkileri İTÜ'ye de yansımadı değil. Teknik Üniversite hem programı dolayısıyla, hem Almanya'dan gelmiş hocaların etkisiyle, hem de mühendislik dallarını bünyesinde barındırdığı için biraz daha teknoloji ağırlıklı bir mimarlık yolunu seçmiş gibiydi. İki okul arasında bir rekabet olduğu hep ağızlardaydı. Bize, "Onlar daha sanata dönük, siz daha tekniğe dönüksünüz" gibi bir şeyler söylenirdi. Varsa da tatlı bir rekabetti; sorun yaratmazdı. Yeni mimarlık okullarının açılmasıyla o rekabet artık çok gerilerde kaldı.

— Öğrenciliğiniz Türkiye mimarlığının yeni bir dönemine denk geliyor. İkinci Dünya Savaşı sırasında gelen hocaların etkilerinin ardından dünyada da, Türkiye'de de yeni bir dönem başlıyor... Öğretim kadrosu nasıldı?

— Şöyle diyelim; 1940-1950 arası İkinci Ulusal(cı) Mimarlık'ın yoğun olduğu bir dönem. Daha sonra bu bir ölçüde, İstanbul Adliye Sarayı yarışmasında modern bir projenin birinci seçilmesiyle kırılmış oluyor. Sedad Hakkı Eldem ve Emin Onat'ın birlikte kazandıkları bir projeyle. Onun jürisinde Dudok gibi modernist bir isim var. Biraz da onun etkisiyle olsa gerek, Modern Mimari'ye dönüş başlıyor. Savaş 1945'te bitmiş; kimi totaliter rejimler iflas etmiş, faşizm ve Nazizm ortadan kalkmış, yalnızca Rusya'da Stalinizm devam ediyor. O nedenle her alana olduğu gibi mimarlığa da bir ferahlık gelmiş. Baskı ve savaş nedeniyle Avrupa'dan kaçan ilerici, öncü mimarların pek çoğu Amerika'ya sığınmış ve orada yepyeni bir mimarlık geliştirmişti. 1950'den sonra o mimarlık Türkiye'de de etkilerini göstermeye başlamıştı. Biz 1956'da fakülteye girdiğimizde yabancı hocaların pek çoğu ayrılmıştı. Prof. Bonatz da gitmişti. O dönemden kalanlar arasında İtalyan Paolo Verzone vardı, bizim sanat tarihi hocamızdı. Bir de daha sonra bize tasarı geometri dersine Alman profesör Horninger geldi. Horninger, derslerini Alman vurgularıyla Türkçe anlatırdı. Savaş yıllarında ailesiyle birlikte Türkiye'ye sığınmıştı. Hatta kızlarını Beyoğlu'ndaki High School'a gönderiyordu. Heykeltıraş Prof. Rudolph Belling vardı, o dönemde Almanya'dan Türkiye'ye gelmiş hocalar arasında en önemlilerden biriydi. Güzel Sanatlar Akademisi'nde de ders veriyordu.

Taşkışla'da iyi bir eğitim kadrosu vardı. Teknik Üniversite'nin birinci kuşak hocalarını tanıdık. Onlar bize yeni kuşak hocalara göre daha etkili görünürlerdi. Biz okula geldiğimizde Ord. Prof. Emin Onat henüz yoktu, milletvekiliydi o tarihte. 1957 seçimlerinde yeniden aday olmadığı için okula döndü. Biz ikinci sınıftaydık. Gelişi ilginçti. Emin Hoca fakültenin kurucusuydu ve

gerçekten çok saygın bir konumu vardı. Okulda ciddi bir hareketlilik yaşandı Emin Hoca dönüyor diye. Ne yazık ki 1961 yılı temmuz ayı içinde vefat etti. Vefat ettiği zaman 53 yaşındaymış. Şimdi düşündükçe insan hayretler içinde kalıyor. Bizim gözümüzdeki saygınlığıyla çok yaşlı görünüyordu. Öteki büyük hocalar Orhan Safa, Kemali Söylemezoğlu, Kemal Ahmet Arû, Mukbil Gökdoğan, Hamit Dilgan ve Said Kuran'dı. Hamit Dilgan matematik hocasıydı, çok hoş bir insandı. Said Kuran Statik ve Betonarme Kürsüsü'nün başındaydı, dekanlık da yapmıştı, sonra da rektörlük yapacaktı. İşte bunlar birinci hocalar kuşağını oluşturuyorlardı. Hepsi yabancı dil bilirdi, üstelik iyi derecede. İyi yetişmişlerdi. Kısmen dışarıda okumuşlardı. Örneğin Kemali Söylemezoğlu Akademi'yi bitirmiş, onunla yetinmemiş, sil baştan Stuttgart'a gitmiş, orada bir beş yıl daha yeniden mimarlık okumuş. Bonatz'ın Türkiye'ye gelmesinde galiba onun rolü vardı. Zaten sonra da Bonatz'la birlikte çalıştı Kemali Bey. Kemal Ahmet Arû, ünlü hoca Gustav Oelsner'in yardımcısı olarak şehirciliğe başlamış. Orhan Safa Bey'in babası Osmanlı döneminin hariciye nazırlarındanmış. Mürebbiyelerle yetişmiş, çocukluğunda Almanca öğrenmişti. Orhan Safa Bey, Kemal Ahmet Bey ve Kemali Bey Galatasaray Lisesi'nde okumuşlardı, birbirlerini Galatasaray Lisesi'nden tanıyorlardı. Bir sınıf ileri ya da bir sınıf geri... Ayrıca başka yabancı diller de öğrenmişlerdi. Kemal Ahmet Bey çocukluğunda veya gençliğinde Almanca öğrenmiş. Kemali Bey de Galatasaray'da öğrendiği Fransızcaya ek olarak, beş yıl okuduğu Stuttgart'ta Almanca öğrenmişti. Mukbil Gökdoğan 1. Yapı Bilgisi Kürsüsü'nün başındaydı. O da etkili bir hocaydı. Asıl mesleği inşaat mühendisliğiydi. Mimarlık Fakültesi'nde hoca olduktan sonra bir sınava girmiş ve mimarlık diploması almış. Dediğim gibi o kuşak bence etkileyici bir kuşaktı. Onlarla ilgili bazı öyküleri *Anılar Kuşlar Gibidir* adlı kitabımda anlattım. Mimari konumlarını değerlendirme noktasında değiliz ama o kuşak bence iyi yetişmiş, örnek bir eğitimci kuşaktı.

— *Vedat Tek örneğinde olduğu gibi, Osmanlı elitinin çocukları için uygun gördüğü eğitim süreçlerinden geçmişler belli ki.*

— Elitin bir parçasıydılar. Baktığınız zaman çok etkileyici bir konumları vardı.

— *Mimarlık ortamının o günkü kaygıları neydi? Genel olarak camianın eğilimleri nelerdi?*

— Bizim o dönemde mimarlığa yaklaşımımız biraz da İstanbul'a gelmekte olan yabancı dergilerden kaynaklanıyordu. Hocalar da biraz bunlarla besleniyordu. Türkiye'de düşünce yaşamı çok cılızdı zaten. Yayın ortamı yoktu. Bir tek *Arkitekt* çıkıyordu ama olanaksızlıkları vardı. Zeki Sayar'ın kişisel çabalarıyla çıkan bir dergiydi, kadrosu falan yoktu. Derginin Eminönü'nde Anadolu Han'da bir bürosu vardı. Belirsiz zamanlarda çıkan bir dergi haline gelmişti. Savaş yıllarında da yayınına ara verilmişti. Dolayısıyla *Arkitekt*'in ortamı yönlendirici bir durumu yoktu; sadece meslek pratiğine ilişkin günü yansıtıyordu. Buna karşılık, dışarıdan gelen birkaç dergi vardı. Bunlardan biri Fransızca L'Architecture *d' Aujourd'hui* (AA) idi. Çok düzgün yayımlanırdı. Gelişini heyecanla beklerdik. Ayrıca Pierre Vago'nun çıkardığı *Aujourd'hui* adlı dergi vardı. O bir sanat dergisiydi, *L'Architecture d'Aujourd'hui*'nin kardeşiydi. *Bauen und Wohnen* vardı, Almanca. Modern mimarlık örneklerini yansıtan bir dergiydi. *Baumeister* biraz daha teknik ağırlıklı bir Alman dergisiydi. İtalyan dergilerinden *Casa Bella* ve *Domus* gelirdi. Biz bu dergileri her ay başında heyecanla beklerdik. Bir de Finlandiya'dan gelen bir dergi vardı. Sonra bunlara *Japan Architect* ve *Shinkenchiku* eklendi. Ayrıca Amerika'dan gelen yoz, dekorasyon ağırlıklı ev kadını dergileri vardı. Tünel başında bir apartman girişinde Sander Kitabevi, Rus Konsolosluğu'nun karşısındaki sokakta da Erksan Kitabevi bulunuyordu. Yine oralarda İstiklal Caddesi üzerinde Türk-Alman Kitabevi ile bir de tabii Haşet... Taksim'e doğru Kitapsarayı açılmıştı. Ötekilerden daha görkemliydi. Her çeşit kitabın yanı sıra plak da satardı. Hepsini alamadığımız için heyecanla karıştırırdık dergileri, neler yapılıyor diye. Daha çok konut yapılıyordu. Savaş bitmişti ve konut gereksinimi ağırlıktaydı. Büyük yapılara daha sıra gelmemişti.

— *Okulda müfredat nasıldı?*

— Fakülteye başladığımızda haftada 40 saat ders görürdük. Çarşamba ve cumartesi günleri dörder saat, diğer günler 8 saat. Okul 5 yıl süreliydi. Birinci sınıfta mimari proje yapılmazdı. Ağırlıklı ders ve uygulama Prof. Mukbil Gökdoğan'ın başında olduğu I. Yapı Bilgisi Kürsüsü'nün yönetimindeydi. Kurşunkalemle teknik resim ağırlıktaydı. Şubat tatilinde gidip ölçerek bir şeyler yaptık. Ben bir camiden minber rölövesi yapmıştım. Yıl sonuna doğru, alıştırma şeklinde bir tenis hakem kulesi yaptırmışlardı. Bir rölöve yapmamızı istemişlerdi. Proje tasarımı ikinci sınıfta başlıyordu, I. Bina Bilgisi Kürsüsü yaptırırdı. Birinci proje mutlaka bir konut olurdu. Onu geçtiğiniz takdirde ikinci proje okul, kulüp benzeri küçük bir yapı olurdu. Daha sonraki sınıflarda yine konferans merkezi, büro binası, büyükçe okul, apartman gibi birtakım binalar yapılırdı. Bunlar, mimarlık kuramına, felsefesine çok fazla girmeden yapılırdı.

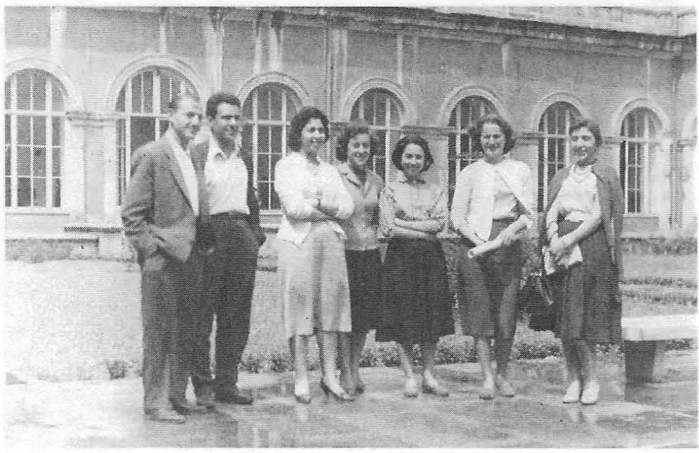
Taşkışla yakınında topoğrafya dersi uygulaması (1956-57). 10 Numaralı posta. Ayaktakiler (soldan sağa): Hayzuran Yunt (Hasol), Yaprak Ataman (Karlıdağ), Tuna Gürsan, Doğan Hasol, Yıldırım Doğan, Oya Oktav (Bekiroğlu). Oturanlar: Avni Hicazi, Erdal Müldür, Ayfer Eper (Özdeş).

Sanat tarihine ilk yıllarda Sabahattin Eyüboğlu gelirdi. Sabahattin Bey çok ünlüydü ama dersleri çok heyecan verici değildi. Ayrıca mimarlık tarihi dersi vardı. Prof. Verzone, Mükerrem Anabolu ile birlikte gelirdi derse. Mükerrem Hanım yeni doçent olmuştu, Fransızcadan çeviriyi o yapardı. Doğan Kuban asistandı. Serbest resim dersi de keyifli geçerdi; hocamız Ercüment Kalmık'tı, onun asistanı da Şadan Bezeyiş. Yine o sıralarda Almanya'dan ünlü mimar Rolf Gutbrod bizden ileri sınıflara mimari proje için konuk hoca olarak geldi.

Zaman zaman konferans vermek üzere ünlü yabancılar gelirdi. Louis Kahn ve Richard Neutra'nın geldiklerini hatırlıyorum.

Bir de topoğrafya dersi vardı, Doç. Mustafa Aytaç verirdi. Kürsüsü İnşaat Fakültesi'ne bağlıydı. Bize dersi pek sevdirememişti; dersin tek iyi yanı Taşkışla çevresinde açık havada yapılan uygulamasıydı.

— *Leman Tomsu da hocanızdı, değil mi?*

Taşkışla'nın orta avlusunda değişik sınıflardan mimarlık öğrencileri: Atilla Erbuğ, Doğan Hasol, Güngör Nalçacı (Aydoslu), Yaprak Ataman (Karlıdağ), Yıldız Sey, Hayzuran Yunt (Hasol), Oya Oktav (Bekiroğlu) (1958).

Taşkışla'nın önünde: Yıldırım Doğan, Oya Oktav (Bekiroğlu), Emel Yüksel (Alper), Hayzuran Yunt (Hasol), Ayfer Eper (Özdeş), Tuna Gürsan, Doğan Hasol.

— Leman Hanım I. Bina Bilgisi Kürsüsü'ndeydi, bina bilgisi dersini anlatmaya gelirdi, ayrıca proje yaptırırdı. Leman Tomsu ikinci kuşak hocalardandı, ilk saydığım hocalar kuşağından değil. Doçentti. Ayrıca, Almanya'da yetişmiş Doç. Sabri Oran vardı. Emin Onat'la birlikte Yıldız Teknik Okulu'nda da görev almışlardı. Barbaros Bulvarı üstündeki eski binayı, (bugün önüne gelen başka binalar kapatıyor) Emin Onat'la Sabri Oran birlikte yapmışlardı. Yıldız Teknik Okulu'nda da mimarlık bölümünün kurucusu yine Emin Onat'tı.

— Sedad Hakkı öne çıkan bir ad gibi görünüyor. Sedad Hakkı Bey'in etkisi nasıl hissediliyordu?

— Sedad Hakkı Bey o tarihlerde, Akademi'de hocaydı, çevresindekileri korkutmuş bir hocaydı. Bir de Hilton projesiyle il-

gisi olduğunu biliyorduk. Bizim öğrenciliğimize rastlar Hilton'un yapılması. Yeşil alan elden gidiyor fikri hiç yoktu o zamanlar. Koruma düşüncesi de yoktu. Düşünün ki İstanbul'un 1950'deki nüfusu bir milyon dolayında. O kadarcık bir nüfus var. İstanbul zaten yeşil... Tükenmesi mümkün değil gibi görünürdü.

— *O tarihlerde öğrencilik yaşamı nasıldı şehirde?*

— Rahat yaşanan bir şehirdi İstanbul. Vapura, tramvaya binersiniz, istediğiniz yere gidersiniz. Hayat keyifli... Fakültede daha birinci sınıftayken çok iyi bir grubumuz olmuştu. On kişi kadardık. Bir defasında şubat tatilinde buluştuk, Beşiktaş'tan bir vapura bindik Boğaz'a gitmek için... Biraz ileride Ortaköy'de indik. Biraz dolaştık, tekrar bir sonraki vapura bindik, Bebek'e gittik, sonra da Emirgân'da Çınaraltı'nda çay içtik, Sarıyer'e kadar uzandık. Vapur zaten kıyı kıyı iskelelere uğrayarak Sarıyer'e ya da Rumelikavağı'na kadar gidiyor. Bazen karşı kıyıya da geçiyor. O dönemde bugünkü gibi bir sıkışıklık yok. Tek darlık telefon darlığıydı. Telefon almanız çok zordu. Hatta bazı aileler çocuk doğduğunda onun adına PTT'ye başvuruda bulunurlardı, hiç olmazsa evlenme yaşında telefonu çıksın diye.

Üsküdar'da bazı mehtaplı geceler denize girerdik. Kıyıya, Çiftekayalar'a inersiniz, oradan çakıllar üzerinde yürüyerek Salacak'a uzanırsınız. Yıllar sonra bir gün Mimar Şevki Vanlı Ankara'dan telefon etti. "İstanbul'a geleceğim, beraberce bir şeyler yapalım. Behruz Çinici Salacak'ta bir ev almış; biz de öyle bir şey yapsak" dedi. Geldi. Birlikte Salacak'a gittik. Yıllardır gitmemişim. Bir baktım ki bizim çakıllı kıyı şeridinin üzerinden geniş bir yol geçirilmiş. Denize doğru uzanan iskele yok olmuş. Onun da üstünden asfalt yol geçmiş. Ahşap iskele binası hâlâ orada duruyor ama yolun kara tarafında, kenarda gömülü kalmış durumda... Şevki Bey, "Şahane değil mi? Ne kadar güzel" diyor. Ben, "Nesi güzel? Felaket!" diyorum. "Nasıl felaket?" diyor, "Beğenmiyor musun bu manzarayı?" Bir yandan da karşı tarafa, İstanbul'un, Sultanahmet Camii, Ayasofya ve Topkapı ile süslü şahane siluetine bakıyor. Ama ben çocukluğumun, Çürüksulu yalısının hemen altındaki Çiftekayalar'dan başlayıp taş-

ları hışırdata hışırdata Salacak'a yürüyüşlerimizi hatırlıyorum, suyun taşların üzerinde kırılışıyla çıkardığı hışırtılı güzel sesi düşlüyorum. Kıyıya çekilmiş balıkçı sandallarının arasından Salacak'a gelişimizi, denize doğru uzanmış ahşap Salacak iskelesini...

— *Siz bir manzarayı seyretmiyordunuz, o manzaranın bir parçasıydınız.*
— Tabii. Manzaranın içinde yaşıyorduk, manzaranın içindeydik. Akşamüstleri güneş batarken çay içerdik, gazoz içerdik Salacak'ta. Yukarıdan kıyıya yol iner, ahşap iskeleyle devam eder, vapurun yanaşacağı uçta sonra ererdi. Kıyıda hemen sağ tarafta bir salaş gazino vardı. Kız Kulesi'nin hemen karşısındaki yamaçta Salacak Gazinosu, aşağıda da Salacak Plajı... Kız Kulesi'ne vaktiyle bağlanmış olan, taş kaplı bir araba yolu vardır suyun altında. Bugün dahi sandalla üzerinden gitseniz suyun altında kalmış o taş yolu görürsünüz. Bazen Kız Kulesi ile kıyı arasından geçebilecek küçüklükte olan vapurlar o sualtı yolun üstünden geçerlerdi. Ama daha büyük vapurlar Kız Kulesi'nin dışından dolanırdı. Yani Harem'e, Salacak'a, şehir hatları vapurları yanaşırdı. Oralarda oturanlar İstanbul yakasına o vapurlarla bağlanırlardı.

Fakülte öğrenciliği yıllarında bazen arkadaşlarla Salacak'tan sandal tutardık. Altımızda mayolarımız olurdu çoğu kez, soyunur denize girer, sonra çıkar eve giderdik.

— *Bunlar herhalde Şevki Vanlı'nın bilemeyeceği şeyler.*
— Sanırım bilmediği şeyler... Galatasaray'da okumuş ama yatılı olduğundan, sonra da üniversite için İtalya'ya gittiğinden, şehrin geçmişini pek bilmiyordu belki de. Benim içinse gördüklerim, o gün yaşadığım inanılmaz bir şeydi, bir düş kırıklığı, bir şoktu.

— *Üniversite grubunuzda kimler vardı?*
— Üniversite grubumuzda kimler vardı... Hayzuran vardı, Yaprak Ataman (Karlıdağ), Oya Oktav (Bekiroğlu). Galatasaray'dan arkadaşım Erol Gürel vardı, şu anda Paris'te yaşıyor. Son-

ra, Ayfer Eper (Doğan/Özdeş), Yıldırım Doğan, Erdal Müldür, Tuna Gürsan, Ece Vardar, askerlikten ayrılarak gelmiş Erdal Alpatlı arkadaşımız vardı. Ürdünlü Avni Hicazi de zaman zaman bize katılırdı.

— İTÜ'de yabancı öğrenciler de vardı öyleyse. Hangi ülkelerden gelmişlerdi?
— Yunanistan'dan gelenler vardı, Araplar vardı, bir de Kerküklü, Kıbrıslı Türkler...

— Bu öğrenciler devletler arasında yapılan bir anlaşmayla mı geliyorlardı?
— Sanmıyorum. Teknik Üniversite'nin uluslararası konumundan dolayı bir kontenjan içinde geliyorlardı herhalde. Dersler Türkçeydi. Gelenler burada Türkçe öğrenirlerdi. Biraz zordu tabii durumları ama böyle bir gelenek vardı. Yıllar sonra, arkadaşım Yavuz Zeytinoğlu'nun bir iş görüşmesi nedeniyle Ürdün'e gidebilmesi için bir davet mektubu gerekiyordu. Davet mektubunu Avni Hicazi'den istedik. Yavuz kendisiyle temas etmiş, Avni şart koşmuş: "Doğan'la Hayzuran da seninle birlikte gelirlerse mektubu gönderirim, yoksa göndermem." Biz hep birlikte gittik Ürdün'e. Gittiğimiz günün akşamı Avni evinin bahçesinde bir parti verdi. 70 kişiydik. Türkiye'nin Amman büyükelçisi de katıldı davete. Katılanların arasında Ürdünlü doktorlar, diş tabipleri, mühendisler vardı. Hepsi Türkiye'de okumuş, Türkçe konuşan insanlardı. Yabancılar için o zamanlar Türkiye'de okumak belli ki bir ayrıcalıktı.

— Yunanlar eskiden Türkiye'den gitmiş olan Rumlar'ın çocukları mıydı?...
— Belki eski Rum ailelerin... Örneğin, arkadaşımız Hristo Tolidis vardır, Selanikli, hâlâ görüşürüz. Aile kökeni Türkiye'ye dayanıyordu ama kendisi, gelinceye kadar Türkiye'yi bilmiyordu, Türkçesi de zayıftı. Selanik'te doğmuş, okumaya Türkiye'ye göndermişler. Yabancı öğrenciler ne yazık ki Teknik Üniversite'de zorlanıyorlardı. Onlar için Maçka Teknik Okulu kurtarıcı olu-

yordu. Teknik Üniversite'de okuyabildikleri kadar okuyorlardı, sonra çoğu dört yıllık eğitim veren Maçka'dan mezun oluyordu.

— *Kız öğrencilerin oranı nasıldı?*
— Bizim sınıftakiler çok sayılırdı. 11 kız öğrenci vardı. 90 öğrencinin 11'i kız...

— *Onlar nereden gelmişti?*
— Çeşitli yerlerden... Gaziantepli olanı biliyorum, Bursa'dan gelmiş olanlar vardı. Bizden önceki sınıflarda birkaç yabancı kız öğrenci de vardı.

— *Mimarlık kız öğrenciler açısından nasıl kabul görüyordu? Niye mimarlık seçmişlerdi?*
— Mimarlık hanımlara daha uygun görülen bir meslek konumundaydı, bugün bu anlayış daha da ileri gitti. Daha çok büro ağırlıklı bir meslek diye düşünülür. İnşaat mühendisliğinin şantiye tarafı yoğundur. Makine, elektrik, maden daha çok şantiye ağırlıklı, daha teknik konular. Onun için o fakültelerde kız öğrenci sayısı azdı. Bizde hiç değilse 11 kız öğrenci vardı, biraz da o nedenle olsa gerek İnşaat Fakültesi'nin öğrencileri de boş zamanlarında bizim koridorlara gelmeyi tercih ederlerdi. Şimdi herhalde mimarlık okullarındaki kız ve erkek öğrenci oranı en az yarı yarıya; öğretim üyesi hanımların sayısı ise yarıdan fazla. Mimarlık hanım mesleği haline geldi.

— *Benim dikkatimi çeken, mimarlıkla ilişkili çeşitli toplumsal çalışmalarda, özellikle gönüllü çalışmalarda kadınlar erkeklerden çok daha fazla. Erkekler galiba yine işin şantiye tarafını götürmekteler.*
— Belki erkekler biraz daha maddiyat peşinde koşuyor. Biz bunu iş hayatında da görüyoruz. Hanımların çalışma hayatı daha istikrarlı bir süreklilik gösteriyor. Erkekler küçük bir ücret farkı için bile iş değiştirebiliyor. Onlar belki taşıdıkları bazı yükümlükler nedeniyle maddi konuların peşinde biraz daha faz-

la koşabiliyor.

— Farklı bir "iddia" sorunu da var mı acaba diye düşünüyorum. Star mimarlar arasında da erkekler tartışmasız olarak çok daha fazla.

— Ama öyle olması normal. Sayısal olarak öyle. Yurtdışında da kadın mimar sayısı daha az. Kadınların anne olarak yitirdikleri çok zaman var. Hamilelikte tam olarak çalışamıyorlar, araya doğum giriyor. Doğum sonrası dönemde, çocuğun yetişme sürecinde taşıdıkları sorumluluklar çok büyük. Bunların kaybettirdiği zaman önemli. İster istemez kendilerini geri plana çekmek zorunda kalıyorlar. Kolay değil doğrusu. Bütün bu sorumluluklar kadınları ciddi çabalar sarf etmeye zorluyor. Ör-

Gruptaki arkadaşlarla Adalar'a tekne gezisi (1958). Sol başta Hayzuran (Hasol), yanında Galatasaray'dan Ergin Serter ve Yavuz Zeytinoğlu ortada ayakta Doğan Hasol, önde Ayfer Eper, Yıldırım Doğan, en sağda Hayzuran'ın ağabeyi Tarık Yunt.

İTÜ'den mezuniyetin 25. yıldönümünde, tekne gezisi (1986). Doğan Hasol sol başta, Hayzuran Hasol oturanların arasında soldan ikinci.

neğin, Hayzuran'ın durumu... Hayzuran okulda benden daha başarılıydı. Benim çok değişik uğraşlarım vardı fakültedeki öğrenciliğim sırasında. Daha sonra çalışma yaşamımızda da bizim büronun belkemiği her zaman Hayzuran olmuştur. Ben galiba biraz rol çaldım.

— *Ben de bunu söyletmeye çalışıyordum!*
— Ben bunu açık yüreklilikle her zaman söylerim. Hayzuran'ın hak ettiği puanları ben toplamışımdır diye düşünüyorum. Bundan dolayı biraz vicdan azabı çekiyorum. Hayzuran çok başarılıdır. Hocalığı döneminde de öyleydi, büroda da öyle.

— *Sınıfta mı tanıştınız?*
— Sınıfta tabii. Biz erkek okulundan gelmiş olmanın çekingenliğine sahiptik biraz. Öneri kız arkadaşlardan geldi. "Bir arkadaş grubu kuruyoruz, katılır mısınız?" dediler. "Peki, katılalım bakalım" dedik. Birinci sınıfı keyifli, eğlenceli geçirdik. Önceleri aramızda Şevket Uğurluer de vardı, sonra koptu, müzikle uğraşmaya başladı. Amatörce uğraşıyordu, sonra pro-

fesyonelleşti. Okulu yıllar sonra bitirdi. Anlattığım gibi, vapurdan inip Emirgân'da çay içerek, sonra "yağmur yağdı haydi vapura binelim" diyerek programsız gezdiğimiz de olurdu, Kilyos'a veya Adalar'a gittiğimiz de... Bazı günler koşturarak topluca Beyoğlu sinemalarından birinin 12 matinesine yetişirdik. Elizabeth Taylor, Rock Hudson, James Dean, Nathalie Wood, Romy Schneider, Grace Kelly dönemi. Hafta sonu evlerde toplanıp danslı partiler yapardık. Rock'n Roll'un zirveye çıktığı zamanlar... Sınıflar ilerledikçe, ders yoğunluğu arttı, ilgi alanlarımız çeşitlendi ama bizim keyfimizden, arkadaşlığımızdan pek bir şey eksilmedi.

Harçlığa Ne Gerek Var?

— *Öğrenci harçlıkları bu hayatı sürdürmeye yetiyor muydu?*
— Öğrenci harçlıklarıyla yapılmıyordu bunlar. Biz zaten birinci sınıftan sonra mimari çizim için aranır elemanlar haline gelmiştik. Birinci sınıftan sonra ben Salıpazarı'nda staj yaptım. Salıpazarı liman inşaatı sürmekteydi. Babamın çalıştığı eski daireye bağlıydı orası; beni stajyer olarak aldılar. Kazıklar çakılıyor, kirişler, döşemeler için kalıp yapılıyor, demir döşeniyor, beton dökülüyordu. Bir şantiyenin ne olduğunu tam olarak orada gördüm. Teknik Üniversite'den başka arkadaşlar da vardı. En küçük sınıfta olan bendim. Rusuhi Yıldız vardı, Tamer Sungar, Mesut Ülkü vardı. Mesut Ülkü o tarihlerde Makina Fakültesi'nde ileri sınıftaydı, aynı zamanda Türkiye Milli Gençlik Teşkilatı'nın başkanıydı. O da, Tamer de Galatasaraylıydı. Sabah kim erken giderse elektrikli hesap makinesini kapardı. Bir tane elektrikli hesap makinesi vardı. Yapılan işlerin miktarını hesaplamak düşüyordu bize.

Şunu da eklemeliyim: Salıpazarı limanı geçici olarak yapılıyordu. İleride plana göre başka bir yere taşınacaktı. Aradan yarım yüzyıl geçti, şimdi ünlü Galataport projesiyle limanın rezidans, otel, apartman gibi yapılarla da desteklenerek aynı noktada geliştirilmesi düşünülüyor. İstanbul'un planı hâlâ yok!

İkinci sınıftayken seçim kazanarak Mimarlık Fakültesi Ta-

lebe Cemiyeti'nde görev aldık. Sonradan İTÜ'de profesör olan Orhan Göçer üçüncü sınıftaydı. O başkan oldu, ben başkan yardımcısı. Cemiyet olarak o yılın şubat tatilinde okulun da desteğiyle Antalya'ya öğrenci gezisi düzenledik. Aspendos'u, Perge'yi, Side'yi, oralardaki antik yapıları gördük. Alanya'ya gittik. Bir köyden biraz daha kabacaydı Alanya. Doğru dürüst bir oteli bile yoktu. Sözümona otele dönüştürülmüş evlerde kaldık. Tarihi kaleye çıktık, Damlataş Mağara'sına uğradık. Denize girenler bile oldu. Keyifli bir geziydi. Başımızda Doç. Necibe Çakıroğlu vardı. Alanya'ya vardığımız akşam Üsküdar adlı vapurun İzmit Körfezi'nde fırtınadan battığı haberi geldi. Ölen çok sayıda öğrenci vardı. Hepimizi kedere boğan bir haberdi. Programa göre, Antalya'dan vapurla dönecektik, ne var ki fırtına çıktı; vapur kıyıya yaklaşamadı. Tren ve otobüsle gitmiştik. Vapur yerine otobüsle döndük. Gidişimiz ilginçtir; öğrenci olunca bir yerlerde size hep arka çıkarlar. Tren biletleri numaralı değildi. Normal bir posta treni. Burdur'a kadar gideceğiz, oradan otobüslerle Antalya'ya... Bir arkadaşımızın DDY işletmesiyle yakınlığı vardı. Bize kopya verdiler: "Bir tren vagonu kör hatta olacak, siz biraz erken gidin, kör hattaki o vagona binin." Dediklerini yaptık ve bir vagonu doldurduk. Tren perona yanaştığı zaman orada bekleşen yolcular çok şaşırdı. Yola çıktıktan sonra gece kuşetleri açtık. Açmamak gerekiyormuş. Kondüktörler müdahale etmek istediler, söz geçiremediler. Öğrenci olmanın avantajıydı bunlar.

Orhan Göçer Ankaralıydı, tatilde Ankara'ya gidecekti ama birinin görevli olarak dernekte, yani İstanbul'da kalması gerekiyordu. O görevli ben olacaktım. Böylece, gelen staj yerlerinden birini benim doğrudan alma hakkım doğdu. Opera inşaatını seçtim; Taksim'de bugünkü AKM. Orada pek çok mimar tanıdım. Hayati Tabanlıoğlu o işlerin başındaydı, ama askerliğini yapmak üzere Erzurum'da bulunuyordu. Dönüşü heyecanla, biraz da ürkerek bekleniyordu. Hayati Bey'in çok sert olduğu söyleniyordu. Orada iyi mimarlar vardı. İlhan Tayman, Orhan Akyürek, Yusuf Ergüleç, Tacettin Onur. Mesadet Adaş vardı. Sıralasam uzun bir liste oluşturur. Sonra bir gün Hayati Bey gel-

di. Biz kendisiyle orada ağabey-kardeş gibi olduk; sonra da ilişkimiz aynı çizgide hep sürdü. O sıralar İlhan Tayman Unkapanı'ndaki Tekel Genel Müdürlüğü proje yarışmasını Yılmaz Sanlı ile birlikte kazanmıştı. Ben Opera'daki stajdan sonra o projede çalışmaya başladım. İlhan Tayman'ın İstiklal Caddesi üzerinde, Kadri Han'da bir odadan ibaret bir bürosu vardı. Ben orada sürekli çiziyordum. İlhan Tayman zaten Opera inşaatında görevliydi, saat 5'te oradan çıkınca büroya gelirdi. Ben de üniversiteden artan boş saatlerimde hemen büroya giderdim, akşam saat 8'e, 9'a kadar çalışırdım. Adeta bütün öğrencilik yaşamım boyunca ben o büroda çalıştım. O sırada İlhan Tayman, Nevzat Kurdoğlu'ya birlikte bir yarışmaya katıldı. O yarışmaya da yardım ettim; yetiştirmek için günlerce sabahlayarak çalıştık. Buraya "Harçlık yetiyor mu?" sorusundan geldik. Evden harçlık almıyorduk ki, biz iyi para kazanıyorduk. Dolayısıyla üniversite yıllarında parasal sorunumuz hiç olmadı, ta ki 27 Mayıs ihtilaline kadar. Menderes döneminde inşaat yatırımları doludizgindi. Paralı parasız, hesaplı hesapsız inşaat yatırımları yapılıyordu. Çok sayıda yarışma çıkardı. Taşkışla'nın koridorlarında mimarların gelip çizim yapacak öğrenci aradıklarını, ciddi saat ücretleriyle eleman aradıklarını biliyorum.

Mimarlar Yarışıyor

— *Yarışmalar konusu önemli.* Arkitekt *dergisinin eski sayılarına bakıldığında bir dönem bütün kamu yapılarının yarışmalarla elde edildiği görülür. Yarışma mekanizmalarının kendi içinde sorunları mutlaka var ama devletin kendine ait yapılarda bir kaygı ile hareket ettiğini gösteriyor yarışmalar. Tasarımla, yaratıcıkla ilgili kaygıları ifade ediyor. Ve bir bakıma da yaratıcılık konusunda bir teşviki ve herkese şans vermeyi...*

— Elbette... Yarışma projeleri bir jüri süzgecinden geçiyor. Yarışmalar bir yere kadar iyi bir yolda devam etti. O tarihlerde Bayındırlık Bakanlığı'nda Yapı ve İmar İşleri Reisliği diye bir birim vardı. Yapı ve İmar işleri Reisliği Türkiye'deki bütün kamu yapılarının denetimini ve inşaatını yapan bir bölümdü. Başın-

da benim hatırladığım tarihte Mimar Orhan Alsaç vardı. Orhan Bey güçlü bir kişilikti ve her şeye hâkimdi. Kadrosunda çalışan insanlar da yine güçlü mimarlardı. Bakanlıkta mimarların ciddi bir yeri vardı. Pek çok konu yarışmaya çıkarılıyordu. Orada sesini duyurabilen, işini iyi yapan, dediğini yaptırabilen, bakana kabul ettirebilen bir grup oluşmuştu, Orhan Alsaç gittikten sonra yerine Adnan Kocaaslan, sonra Neriman Birce, daha sonra da Bedi Görkem geldi. Onlar mimarlığın önemini kavramış görevlilerdi. Daha sonraki yıllarda Bayındırlık Bakanlığı'nın o bölümü, inşaat mühendislerinin egemenliğine geçti, yani zincir koptu. Birimin adı Yapı İşleri Genel Müdürlüğü oldu. Mimarlık biraz göz ardı edilir konuma geldi; daha önce çok değerli görülürken, sonraları bu işlere mühendislik işi gibi bakan bir anlayış geldi ve giderek yarışmaların sayısı azaldı.

O tarihlerde, 1960'larda, jürilerin kuruluşunda bazı sıkıntılar doğuyordu. Kazanan yarışmacılara iyi ücret ödeniyordu. Jüri üyelerine de yaklaşık mansiyonun yarısı kadar bir ücret ödenirdi. Fena değildi, iyi paralardı. Jüri üyelikleri zamanla, Bayındırlık Bakanlığı'nda çalışanların maaşlarına takviye gibi görülmeye başlamıştı. Tabii, bunlar sistemi yaralayıcı şeyler oluyor. Mimarlar Odası'nın da zaman zaman müdahaleleri oldu. Yarışma listeleri seçimle, mimarların oylarıyla hazırlanmaya başladı. Daha sonra yarışmaların sayısı azaldı. 1980'lerde Turgut Özal'ın iktidara gelmesinin ardından İmar ve İskân Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı içinde eritildi. Bugün geldiğimiz noktada ise, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı'nın hemen hemen bütün yetkileri elinden alınmış bulunuyor. Bugün her kamu kurumu, projesini kendisi dilediği gibi yaptırıyor, kendisi ihaleler açıyor, iş çığırından çıkmış durumda. Zaten bozuk olan kamu ihale sisteminin bir de kötü uygulanması nedeniyle, yapılan kamu binaları çok kötü. Mimarlığın çok uzağında. Oysa 1950'lerde, 60'larda kamu yapılarının çok daha tutarlı bir gidişi vardı. Bir yarışmaya, diyelim ki 50-60 ekip katılıyordu. Örneğin Maçka Oteli yarışmasını hatırlıyorum, 82 proje katılmıştı. Her yarışmanın gerisinde yaratıcı fikirler ve müthiş bir çalışma yatar. Her ekip iki kişi olsa, en az 160 mimarın düşünsel katkısı söz konusudur.

O projeler ayrıca bir jüri süzgecinden geçiyor. Gerçekten de konuların tartışılabileceği ortamlar yaratıyordu yarışmalar. Ne yazık ki bugün çok gerilerindeyiz bunun.

— *Düşünce üretilirken ciddi bir tartışma da yaşanmış oluyor. Ayrıca da galiba mimarların kamu kurumlarıyla çok etik olmayan bir ilişki içine girmesini de yarışma engellemiş oluyor, yani birtakım göbek bağlarını kesiyor. Şu anki durumda bir ihaleyi almak için bazı başka ilişkileri sürdürmek ve bağımlı olmak durumundasınız.*

— Yarışmalarda da sıkıntı yok değildi. Yarışma her şeyin en iyisidir anlamına gelmemeli. Yarışmanın da istismara uğradığı durumlar oldu. Bir jüri üyesinin bir başka mimarla ortak olarak yarışmaya katılması gibi durumlar da görülmedi değil. Bir de şöyle bir terslik söz konusuydu: Jürideki kişilerin anlayışına göre proje üretmek. Ancak bunlar yarışma kurumundan vazgeçmeyi gerektirecek sakıncalar değil.

— *Sistem içinde çözülebilecek sorunlar...*

— Evet, sistemin çözebileceği sorunlar. Sonuçta bir jüri var, jüri topluca değerlendiriyor. Bugün geldiğimiz noktada her bakanlık ya da kamu kurumu kendi bilgi ve görgüsü çerçevesinde garip uygulamalar yapmakta. Buradaki sakınca çok daha büyük. Sonuçlar ortada: Tarihe öykünmeler, o doğrultudaki anlayışı mimara empoze etmek ya da işi projesiz olarak müteahhide vermek, "projeyi sen yaptır" demek. Kime, neyi emanet ediyorsunuz? Müteahhit o işten azami kârı çıkarmak peşinde olan insandır. Siz ona "projeyi yaptır" dediğiniz zaman projede hangi kalem kendisi için yararlı olacaksa, o kalemi koyduracaktır. Hatta, avan projeyle ihalede bile, projenin uygulama projesine dönüşmesi aşamasında işin içine müteahhidin çıkarına uyan malzemeler, onun istediği iş kalemleri girecektir. Dolayısıyla hiç sağlıklı değil bu düzen ya da daha doğru deyişle düzensizlik. İşin doğrusu, projenin önceden doğru yöntemlerle yaptırılmasıdır, ondan sonra da elde edilmiş olan o projeyi anahtar teslimi fiyatla ihaleye çıkarmaktır. Türkiye bunu hâlâ öğrenebilmiş değil.

— *Sonuçta bugün yaratıcı düşünceyi teşvik edecek bir ortam sağ-*

lamak yerine son derece kritik, kamuya hesap verilmesi gereken yerlerde, mesela Haliç Köprüsü gibi noktalarda belediye başkanları "ben bunu böyle yaptım" diye ortaya çıkabiliyorlar. Tehlikeli bir noktaya gelindi.

— Elbette. Uygulanmak istenen Haliç Köprüsü projesi ciddi sakıncalar içeriyor. Eşsiz tarihsel çevreyle hiç bağdaşmayan, sözümona Altın Boynuz'u simgeleyen yüksek ayakları var. Köprü bu ayaklara gergilerle asılıyor. Ayrıca altta zaten başka taşıyıcı ayaklar var, yani alttaki ayaklarla taşınabiliyor, bir de üstten asılıyor. Ne gereği varsa? Ayrıca metro istasyonu da köprünün tam ortasında yer alıyor ve köprüyü gereksiz yere genişletiyor ve ağırlaştırıyor. Yayalar iki yana yürümek zorunda. Görülmemiş bir durum. İşte, eşsiz bir tarihsel çevrede tam yarışmaya çıkarılacak bir konu.

Öte yandan TOKİ uygulamalarına bakın. Bugün hangi TOKİ uygulaması bir ödül kazanmıştır? Oysa kamu yapılarının tümünün ödüllere aday olması gerekir. Mimarlığın yol göstericisi kamu olmalı, özel sektör kamuyu izlemelidir. Oysa bugün yaşanan durum tümüyle tersi. Bazı özel sektör kuruluşları ya da kişiler mimarlığa kamunun verdiğinden çok daha fazla önem veriyorlar. Kamunun mimarlığa bugünkü tutarsız bakışı Türkiye'nin ayıplarından biridir diye düşünüyorum. Mimarlık bir ülkenin uygarlık düzeyini gösterir. Yarına bugünden ne bırakacağız bu gidişle?

Toplumsal Gelişmeler Mimarlığa Yol Gösterir

— Bir de 1950'lerde, '60'lara giderken konutlarda da çok ciddi bir kalite olduğunu gözlemliyorum. Küçük şehirlerde bile konutlarda bir mimarlık kaygısı var. Kamunun dışında özel kesimde gerçekten mimarlık yapma kaygılarının, mimar kimliklerinin hissedildiği bir dönem olarak görünüyor 1940'lar, '50'ler. Benim tanık olduğum '70'lerden sonraki apartmanlaşma dönemi ise bir felaket...

— Mimarlık toplumsal olaylarla sıkı sıkıya bağlıdır. Toplumsal

gelişmeler mimarlığa yol gösterir. Toplumsal ve siyasal olaylardan, dinin ya da ulusal kimliklerin etkisi gibi konulardan söz ettik. Ekonomik göstergeler, yasalar, göçler, şehirlerin gelişmesi... Bütün bunlar mimariyi çok fazla etkiliyor. 1930-40 arasında yapılmış olan yalın, modern mimarlık örneği yapılar İstanbul'da, Ankara'da da vardı. Avrupa'daki gibi o kübist dönemin yansımalarıyla çok aklı başında yapılar yapılmıştı. Kadıköy'de bunların çok güzel örnekleri vardı. Zaman içinde bunlar yok oldu. Bunların kalmış tek tük örneklerine bugün de rastlayabiliyoruz. Örneğin, Bebek'te Ernst Egli'nin evi çok şükür hâlâ ayakta. Bunun gibi birkaç ev kaldı. 1960'lardaydı sanıyorum, kat mülkiyeti yasası çıktı. Bu yasa çıkınca bir parsel üzerinde çok sayıda mülkiyet oluşmaya başladı. Apartman yapılıyor, insanlar daire daire bunun sahibi olmaya başlıyor. Yapsat başladı hemen ardından. Yapsatın spekülatif baskısıyla belediyelerce plan değişikliklerine gidildi. Düşeyde arsa kazanımları başladı; örneğin altı katlı bina yerine sekiz katlı, dört katlı yerine altı katlı binalar yapıldı. Bu izinleri vermeye başladığınız andan itibaren oradaki mevcut binaların ölüm fermanını da vermiş oluyorsunuz. Çünkü kimse dört katlı binanın üzerine iki kat eklemekle yetinmiyor, çoğu kez ekonomik ömrünü doldurmamış o bina yıkılıyor, yerine yenisi yapılıyor. Böylece yapıların ömrü sahiplerininki kadar bile olmuyor artık. Şehir yoğun yapılaşmayla yeşilini kaybediyor, taşlaşıyor ve soluk alamaz hale geliyor. Ulaşımda ortaya çıkan ise tam bir çözümsüzlük...

Gecekondulaşma, kaçak yapılaşma daha önceki evrelerdi. Gecekondulaşma birinci aşamasında son derece masumdu. Kırsal yörelerden şehre gelmiş olanların başlarını sokacak bir barınak edinme çabasından ibaretti. Bulunan ucuz malzeme ile hazine ya da belediye arsaları üzerine derme çatma yapılar yapıldı. "Gecekondu", dil bakımından çok iyi bulunmuş bir terimdir. Adeta bir gecede, çok hızlı bir şekilde yapılıyordu. Kent merkezlerinden çok varoşlarda ortaya çıkıyordu bu binalar. Ancak, şehir merkezlerinde de, örneğin Nişantaşı'nda da hâlâ örneklerine rastlanabiliyor. İlk yapılan gecekondulara baktığımız zaman onlar adeta bir Anadolu köyündeki gibi tek katlı, bahçesinde

ağacı, kuyusu olan, tavuk beslenen yapılardı. Bir de hemşerilik bilinciyle birbirlerini çağırdıkları için İstanbul'un çeşitli yerlerinde, Anadolu'da aynı yöreden gelmiş insanların oluşturdukları küçük yerleşmeler halinde gelişti. Gelenler büyük şehirlerde adeta kendi yeni köylerini oluşturdular; bir arada yaşamayı denediler, birlikte iş yapmaya çalıştılar. Gecekondular öyle yapıldı. Fakat daha sonra, özellikle 1980 sonrasında, Özal anlayışı doğrultusunda getirilen imar afları, gecekondu afları, hatta tapu dağıtmalar, tapu tahsis belgeleri verilmesiyle birlikte gecekondular bir yandan yasallık kazandılar, bir yandan da spekülasyona açıldılar. Bazı yapsatçılar gecekondu sahiplerine kat paylaşım önerisinde bulundular. Bu şekilde, gecekondulaşmanın ikinci dönemi başladı, ki asıl korkunç olan budur.

Şimdi üçüncü evreyi yaşıyoruz. TOKİ geliyor, oradaki gecekondu sahiplerine belli bir pay vermek suretiyle onların arsalarını alıyor, oralara "TOKİ blokları" yapıyor. Bir paylaşım söz konusu olduğu için daha yoğun yapma ihtiyacı doğuyor. Çok yüksek ve yoğun yapılar yapma yoluna gidiliyor. Kuzey Ankara'da Esenboğa'dan şehre doğru gelirken gördüğünüz konutlar buna örnektir. Bu uygulama şehircilik ilkelerine ne kadar uygundur? Hiç değil herhalde. Oradaki gecekondu yapılaşması şehir planına göre yapılmış değil ki, oldubittilerle yapılmış. TOKİ bugün işgale dayalı olarak yapılmış yerleşmeleri doğru kabul edip geliştiriyor. Herhangi bir şehircilik planına dayanmadan bunları yapıyor. Hemen bir soruyla somutlaştırabiliriz: Bugün Ankara'da yeni yerleşme alanları açacak olsanız o noktalarda mı açarsınız, doğru yerleşme yerleri oralar mıdır? Esenboğa'dan girişte görüyorsunuz ki, insanların ve araçların tırmanması mümkün olmayan yerlere konut blokları dikiliyor. Yağmanın yarattığı yanlış yerleşme, yeni yanlış yerleşmelere, yeni yanlış yapılaşmalara yol açıyor. Ayrıca yeni yapıların çok özenilerek yapıldığı iddia ediliyor ama bunlar Fransa'nın 1950'lerde yaptığı, şimdilerde yıkmakta olduğu yapılar. Bu, işin teknik tarafı, bir de sosyal yapıyı düşünün. Tek katlı gecekondusunda tavuğuyla, keçisiyle, evcil hayvanlarıyla birlikte yaşayan insanları 11'inci, 12'nci katlara yerleştiriyorsunuz. Sulukule'de de aynı

şey yapıldı. İnsanları evlerinden çıkardılar, lütuf saydıkları yüksek yapılarda yaşamaya zorladılar. Ne kadar olabilirse... Benzer uygulama 1960'lı yıllarda Varto depreminden sonra Varto'da yapılmıştı. Orada da apartmanlar yapılmış, tek katlı konutlarda, hayvanlarıyla iç içe yaşamaya, hatta onların sıcaklığından yararlanmaya alışmış insanlara beş katlı apartmanlar tahsis edildi. Sonuç bir fiyaskoydu.

— *Gecekondularda ya da Sulukule örneğinde olduğu gibi daha eskiden gelen tarihi yerleşmelerde insanlar çok küçük metrekarelerde akılcı biçimde yerleşmeyi hayat pratikleri içinde becerebiliyorlar. Ama aynı metrekarede bir apartman dairesine o şekilde yerleşilmiyor.*

— Hâlâ plan disiplini yok. Bugün parsel bazında, ya da ada bazında uygulama yapılıyor. Bu, olacak şey değil. Bir genel planlama anlayışı yok. Sulukule'den uzaklaştırılıp apartmanlara yerleştirilenler de geriye dönüş çabasında. Başka bir örnek, Büyükdere Caddesi üzerindeki gökdelenleşme. Orada gökdelen yapanları suçlayamam. O haklar veriliyorsa bu haklar tabii kullanılacaktır. Oradaki parseller dar ve uzundur. Biz böylesi bir olayla Ambarlı'da bir fabrika projesinde karşılaştık. Ben dar, çok uzun parsellerin oluşturduğu düzene şaşırmıştım. Sonra çözdüm. Olay şu: Mübadeleyle ya da başka bir nedenle gelen göçmenlere vaktiyle tarımda kullanmaları için arsa verilmiş. O arsalar dar ve uzun, adeta "çiftlik" tanımındaki gibi. Çiftlik, bir çift öküzün bir gidiş bir dönüşte sürebileceği alandır. O alan bir "çiftlik" oluyor. Ölçü böyle belirleniyor. Yıllar önce Büyükdere Caddesi üzerinde dumansız sanayiye izin verilmişti. İlaç, kozmetik fabrikası türünden şeyler. Daha önce herhalde o arsalar küçük tarıma ayrılmıştı. Bugün oralara gökdelen yapılıyor. Ne oluyor? Ön tarafta bir gökdelen yükseliyor, arkaya doğru bir podyum uzanıyor, en arkada ise yüksekliği arkadaki yola göre belirlenmiş daha az yükseklikte bir yapı. Bir planlamaya dayanmıyor. Aslında belki oradaki arsalar alınıp topluca planlanabilirdi, hak sahiplerine de payları verilirdi. Gene gökdelen yapılırdı, ama kuralına göre daha doğru dürüst yapılırdı; daracık upuzun par-

sellerde yaptırmazdınız bunu. Ne yazık ki planlama anlayışımız hep "arkadan gelsin" şeklinde oluyor. Bugün hâlâ bir plan anlayışı yok. Kararlar hep parsel bazında veriliyor. Belediyeler planı, plan yapmayı değil, plan tadilatını (değişikliğini) seviyor. Yapılan işler çağdaş bilimsel şehircilik ilkeleriyle bağdaşmıyor. Hangi şehircilik ilkesine göre bunlar yapılıyor? Herhalde, belediyeciliğe göre yapılıyor denebilir. Türkiye'de şehircilik yoktur, belediyecilik vardır, onun kuralları da belediye yetkililerinin anlayışına ve insafına göre belirlenir.

"Hesap Cetveli Fabrikası mı Kursak?"

— 1950'lerin ikinci yarısına, sizin öğrencilik yıllarınıza dönersek...İstanbul'un tarihinde yıkımlar vardır; Septimus Severus yıkımları, 4. Haçlı Seferi yıkımları, bir de Menderes yıkımları. Siz tam o döneme tanıksınız. Bütün bu planlama sorunlarını, ilkesel sorunları şehirciliğe bakış açısından irdeleyebilme şansı veren bir dönem belki.

— Tam da öyle. İstanbul 1950'lerde şantiye gibiydi ve biz o şantiyede yaşadık. Yol genişletmek amacıyla her şey yıkılıyordu. 1960'larda Beyazıt Meydanı yıkıldı. Yerine tam ne yapılacağı belli olmadan yıkıldı. Piccinato'ya, Högg'e ve Turgut Cansever'e planlar yaptırılmıştı. Sonunda Cansever'in planı seçildi ama o plan da uygulanmadı. Şimdi herkes Turgut Cansever'e kızar, ama haksız yere kızarlar. Çünkü onun planı uygulanmadı, uygulanmasına izin verilmedi ki... Herkes hâlâ, "Ah, ne güzel havuzlu Beyazıt meydanımız vardı" diye iç çeker. İyi güzel de yerine konacak şey için kimse o olanağı vermedi. Anlaşılmaz bir durumdur bu.

Menderes döneminde Karaköy'de Kemeraltı Caddesi genişletilmişti örneğin, orada kısmen yıkılmış binalar kesit halindeydi. Mimarlık öğrencileri için bence çok güzel kesitler vardı. Banyoyu görüyordunuz, banyo yıkılmış ama klozet orada asılı duruyor. Döşeme, duvarlar, merdivenler kesit halinde görünüyordu. Bugün dahi Kemeraltı Caddesi belini doğrultabilmiş değildir. Bedrettin Dalan'ın belediye başkanlığı döneminde de

bazı benzer uygulamalar yapıldı. Tarlabaşı'nda da yol önce 30 m olacaktı, sonra genişlik ani bir kararla 36 m'ye çıkarıldı, 6 m'lik bir şerit daha yıkıldı.

— Söz buraya gelmişken, bugün her şey bilgisayarla yapılıyor. O gün elle çizim yapılıyordu. Kullanılan mimarlık malzemeleri nelerdi? Maketler nasıl yapılıyordu? Bir de okulun kütüphanesi var mıydı? Sizler için yeterli miydi?

— Üniversite öğrenciliğimize damgasını vuran iki temel şey vardır. Birincisi yokluklar, ikincisi 27 Mayıs. Devletin parası yanlış yatırımlarla tüketilince ekonomide darlık başladı, ithalat durdu. Örneğin Grafos bizim çizim aletimiz, yurtdışından gelmesi gerekiyor ama normal yollardan ithali mümkün değil.

İlkin kurşunkalemle çizim öğretilirdi, ardından çini mürekkebine geçilirdi. Biz okula başladığımızda tirlin'den grafos'a yeni geçilmişti. Bir kalem sapı ve özel uçlar... Sonraki yıllarda grafos'un yerini rapido (graph) aldı. Onun saltanatı da bilgisayar destekli çizime kadar sürdü. Ortada bugünkü hesap makineleri yok; yalnızca kollu Facit'ler var.

Mühendislik hesaplamalarında hesap cetveli kullanılırdı. Kâğıt bulamıyoruz. Aydınger kâğıdı yok, resim kâğıdı bir süre sonra piyasadan tamamen çekildi, onun yerini adi karton üzerine boya sürülmüş, fon kartonu adı verilen bir şey aldı. Gri-beyaz bir zeminin üzerine boya uygulanmış bir mukavva. Onun üzerine çizim yapıyoruz, fakat üzerindeki boya, zaten zor bulduğumuz grafos uçlarını aşındırıyor. Aydınger kâğıdı bulunmaz hale gelince de bazı beyaz kâğıtlara bezir yağı sürmeye başladık. Bezir yağı ile saydam hale geliyordu o kâğıtlar; çizimi onun üzerine yapıyorduk. Çizimin sonunda bileğimizden dirseğimize kadar olan bölüm yağ içinde kalıyordu. Böyle sıkıntılarla karşı karşıyaydık. Maket malzemesinde de sıkıntılar vardı.

Kütüphane olarak yalnızca Gümüşsuyu binasında girişin hemen üstündeki kitaplık vardı. Fakültelerde kitaplık yoktu.

Gümüşsuyu'nda öğrenci yurdunun yanında öğrenci yemekhanesi vardı. Bir gün çocuklar yemekleri beğenmemiş ve yememişler, boykot etmişler. O tarihlerde öğrenci boykotuna

daha alışılmamıştı. Ertesi gün üniversiteye hemen DP'li üç milletvekili geldi. Birini hatırlıyorum: Mehmet Faruk Gürtunca. Bir gazete çıkarırdı o zat. Gümüşsuyu binasında İTÜ Talebe Birliği vardı. Her fakültenin cemiyeti İTÜ Talebe Birliği'ni oluştururdu. Biz de görevli olarak Gümüşsuyu'na gittik. Milletvekilleri, boykotun niçin yapıldığını anlamaya çalışıyorlardı. Yanıt gayet basitti, yemeği beğenmemişti çocuklar. Fakat milletvekillerini bulmuşken dertler ortaya dökülmeye başladı. Hesap cetveli, resim kâğıdı, çizim araçları bulamadığımızdan yakındık. Milletvekilleri hesap cetveline hemen ayaküstü bir çözüm buldular, "Fabrikasını kuralım hemen" dediler. O dönem öyleydi. Adapazarı'na patates fabrikası, Konya'ya liman kurmayı vaat eden siyasiler vardı. Olmayacak yere şeker fabrikası kurmaktan söz ederlerdi, pancarı taşıyarak getireceklerdi. "Biz yaptık oldu" havası içindeydiler. Biz kendilerine hesap cetvelinin dünyada yalnızca iki fabrikası olduğunu (Aristo ve Castell), birkaç bin öğrencinin ihtiyacı için fabrika kurulamayacağını anlatmaya çalıştık.

— Başı dönmüş, sağduyusunu yitirmiş bir iktidar görüntüsü bu..

— İstanbul'un imarı çok fazla para tüketiyordu. Hükümetin dışarıdan kredi arayışları başladı. Sanıyorum 300 milyon dolar gibi bir paranın peşindeydi hükümet. Almanya'dan istendi. Almanya Başbakanı Ludwig Erhard Türkiye'ye davet edildi. Erhard ünlü bir iktisatçıydı aynı zamanda. O sadece nasihat etmekle yetindi. Bu kez krediyi Amerika'dan sağlamaya çalıştılar, oradan yüz bulamayınca da Rusya'ya yöneldiler. Paralar hesapsız kitapsız birtakım projelere yatırılmıştı, hazine tamtakırdı. Korkunç bir darlıklar dönemi başlamıştı. Nitekim 1958'de bir devalüasyona gidildi ve dolar 2.82'den 9.20'ye yükseldi. Biz hemen kitapçılara koştuk, kitap fiyatları yükselecek diye gücümüzün yettiği kadar çok kitap edinmeye çalıştık. Daha sonra siyasi bakımdan çok sert bir dönem, muhalefetle iktidar arasında müthiş bir çekişme dönemi başladı. İktidar bir sürü tutarsız, keyfi uygulama yapıyordu. Örneğin, Kırşehir, Osman Bölükbaşı'nın Millet Partisi'nin kalesiydi. İktidar partisine oy

vermediği için 1954'te cezalandırıldı: Komşu ilçe Nevşehir il yapıldı, Kırşehir de ilçe olarak ona bağlandı. Muhalefetteki CHP'nin toplantıları engellenmeye çalışıldı. İsmet Paşa'nın başına Uşak'ta taş atıldı. Gazetelere bir çeşit sansür uygulandı. Gazete matbaalarına yapılan gece baskınlarından sonra ertesi sabah gazeteler boş sütunlarla çıkabiliyordu. Ayrıca, siyasal iktidar muhalif gazetecileri tutuklamakla yetinmiyor, hoşuna gitmeyen gazetelere kâğıt tahsisini de kısıtlıyordu. O tarihlerde kâğıt devlet tekelinde idi, SEKA kâğıt vermezse gazete yeterli sayıda basılamıyordu. "Biz seçimle geldik, istediğimizi yaparız" şeklindeydi iktidar partisinin anlayışı. İktidar, Vatan Cephesi diye hayali bir şey uydurmuştu. Her gün devlet radyoları Vatan Cephesi'ne katılan yüzlerce kişinin adlarını duyuruyordu. O listelerde uydurma isimlerin yanı sıra ölüler bile vardı. Radyo sürekli olarak iktidar yanlısı yayınlar yapıyordu. Radyo için her yıl vergi ödenirdi, postaneye gidilir para yatırılırdı. Radyonuzu kullanmayacaksanız amerikanbezi bir torba içine koyar postaneye götürür, mühürletirdiniz. Hatırlıyorum, İTÜ Talebe Birliği'nden bazı arkadaşlarımız "Partizan Radyoyu Dinlemeyenler Cemiyeti" diye bir cemiyet kurmuşlardı; gidip radyolarını mühürletmek istediler. Ama uzun bir sorgulamayla karşı karşıya kaldılar. TBMM'de kabul edilen Tahkikat Komisyonu kurulması kararı ise bardağı taşıran damla oldu. 28 Nisan'da İstanbul Üniversitesi'nde, 29 Nisan'da Ankara'da Siyasal Bilgiler ve Hukuk fakültelerinde olaylar patlak verdi. Öğrenciler "Hükümet istifa" diye ortaya çıktılar. Solsağ çatışması yoktu; öyle bir bilinç yoktu ortada ama Demokrat Parti'nin baskıcı rejimine karşı bir direniş başladı. İTÜ'de de 29 Nisan günü hareket başladı. Biz de 29 Nisan günü Beyazıt'a gittik, İstanbul Üniversitesi'nin bahçesindeki Atatürk anıtının önünde İÜ öğrencileriyle bir araya geldik. Hava kararıktan sonra ben ayrıldım. Gecenin bir saatinde askerler gelmiş, orada bulunanları alıp kışlaya, Davutpaşa'ya götürmüşler, birkaç saat misafir ettikten sonra da, "Çocuklar, kaybolun" demişler.

— *Sizin kaçamayan arkadaşlarınız da vardı galiba...*

— Vardı. Sonradan ünlü bir tiyatrocu olan Ergun Köknar. O da Mimarlık Fakültesi'nde öğrenciydi. İri cüssesi pencere boşluğuna sığamadığı için kaçamamış! Ertesi sabah "Ne arıyorsun burada, haydi sen de git" demişler.

"Kardeş Kardeşi Vurur mu?"

— Menderes Hükümeti'nin sonunun geldiğini gösteriyordu bu tepkiler herhalde.

— Bu olaylar her gün devam eder hale geldi. Artık derslere falan girilmiyor; her gün bir yerde buluşuluyor, yürüyüş yapılıyor. Bazen İstiklal Caddesi'nde, bazen başka bir caddede. Zaman zaman Galata Köprüsü açılıyor, öğrenciler karşıya geçemesinler diye. Aslında öğrenciler yalnızca yürüyüp şikâyet ediyorlar; başka bir şey yapıldığı yok, herhangi bir taşkınlık söz konusu değil. 1 Mayıs 1960'ta İstanbul'da NATO toplantısı vardı, o gün sokağa çıkma yasağı ilan edildi. NATO, bomboş bir şehirde Belediye Sarayı'nda toplandı. Tahkikat Komisyonu kurulmuştu Meclis içinde. Yaklaşan sona doğru, iktidardaki Demokrat Parti milletvekillerinden oluşan 15 kişilik bir komisyondu bu. Astıkları astık kestikleri kestik bir havada, gözlerine kestirdikleri muhalifleri polis gücüyle alıyorlar, Ankara'ya getirip sorguluyorlar. İstanbul Hukuk Fakültesi hocalarından Prof. Hüseyin Nail Kubalı bu şekilde sorgulanmıştı. Tutuklama yetkileri bile vardı. Hükümet kendi özel yargısını kurma peşindeydi.

Her şey patlama noktasına gelmişti. Böyle tuhaf bir yargılama sistemi, özel bir mahkeme âdeta. Bütün kurallar çiğneniyor. Bir çeşit sivil darbe... Durumu kurtarabilecek tek şey, belki Menderes'in istifa etmesiydi. Onun istifası olayları yatıştırabilirdi, o devirde bu istifa insanları tatmin ederdi. Öyle bir davranış yerine, büsbütün baskıcı ve yasaklamacı bir sıkıyönetim geldi. Her şey yasaklandı. Yürüyüşler yasaklanmış, okullar tatil edilmişti, ancak bir sinemada filmin ortasında insanların hep birlikte, "Menderes istifa" diye bağırmaya başlaması, "Kardeş kardeşi vurur mu" diye topluca marş söylemesi, sonra da İstiklal Caddesi'ne dökülmesi engellenemiyordu.

5 Mayıs'ta da Ankara'da Kızılay Meydanında 555K olayı

oldu. 5'inci ayın, 5'inci günü, saat 5'te Kızılay'da... Adnan Menderes arabasıyla Kızılay'dan geçerken olayı görünce kendisini öylesine kaybetmiş ki, arabasından inmiş, müdahale etmeye kalkmış. Binlerce kişi var orada... Öfkeli bir tepkiyle karşılaşmış, hatta gençlerden biri Menderes'in yakasına yapışmış.

Okullar süresiz kapatılmıştı. Öğrencilerden aileleri taşrada olanlar İstanbul'dan ayrılıp memleketlerine gitmeye başladılar. Aslında hükümetin amacı okulları kapatarak sokak hareketlerine son vermekti. Aileleri İzmir ve çevresinde olan bir grup öğrenci de İzmir vapuruyla yola çıkmış. Vapurun adı da İzmir. Vapurda yine alışageldiğimiz "Kardeş kardeşi vurur mu" türküsü söyleniyor. Zaman zaman sloganlar atılıyor, "Menderes istifa" sözleri yankılanıyor. Ama bunun ötesinde herhangi bir eylem yok. Kaptan işgüzarlık yapıyor, telsizle haber gönderiyor İstanbul'a, "Öğrenciler vapurda isyan çıkardılar" diye. İzmir vapuru, emirle Çanakkale'den İstanbul'a geri çevriliyor. Düşünün, içinde başka yolcuları var ama öğrenciler slogan attılar diye vapur geri dönüyor, gelip Tophane rıhtımına yanaşıyor. Vapuru boşaltıyorlar, bütün öğrencileri de Balmumcu Kışlası'na götürüyorlar. O öğrenciler 27 Mayıs sabahına kadar tutuklu kaldılar. Menderes yönetiminin böyle bir demokrasi anlayışı vardı. Partilerinin adı Demokrat Parti idi ama demokrasiyi içlerine sindirememişlerdi. "Biz seçilmişiz, her istediğimizi yaparız" havasındaydılar.

— *Kitlesel, bütün topluma yayılmış bir karşı çıkış olduğu anlaşılıyor anlattıklarınızdan.*

— Evet öyleydi. O devirde Menderes, "Ben orduyu yedek subaylarla, astsubaylarla da idare ederim" diyebiliyordu. Ordu ile kavgalıydı. Üniversite hocalarına 'cüppeli eşkiyalar' diyordu. Üniversitelerle kavgalıydı. 28 Nisan günü polis, İstanbul Üniversitesi rektörü Ord. Prof. Sıddık Sami Onar'ı yerlerde sürüklemişti. Tahkikat Komisyonu'nun kurulduğu gün İsmet Paşa Meclis'te kürsüye çıkmış, "Öyle bir an gelir ki sizi ben bile kurtaramam" demiş. Onu gazeteler yayımlamaya cesaret edemediler ya da sansüre uğradılar. Bir tek CHP'nin gazetesi *Ulus* yayımladı. Öğ-

renciler elden ele korkarak dolaştırıyordu o günkü *Ulus* gazetesini.

28 Nisan-27 Mayıs arası bu çalkantılarla geçti ve 27 Mayıs günü ihtilal oldu. Cumhurbaşkanı, Başbakan, bakanlar, milletvekilleri tutuklanarak yargılanmak üzere Yassıada'ya gönderildiler.

— Benim bildiğim Sedat Çetintaş da Yassıada'da yargılananlar arasında.

— Öyle mi? Bilmiyorum, bundan haberim yok.

— Evet. Sedat Çetintaş 1957'de DP'den milletvekili seçilerek meclise giriyor. Bir eskicide Çetintaş'ın 27 Mayıs'ta yargılanmasına ilişkin evraklarına rastlamıştım. Eskici çok para istemişti, satın alamamıştım ama bir göz attım. Çok tuhaf bir form vardı evraklar arasında, Sedat Çetintaş'ın ve eşinin kişisel harcamalarının dökümü bu forma işlenmişti.

— Durum biraz da, kurunun yanında yaşın da yanması gibiydi. Örneğin Emin Onat da milletvekilliği sürseydi Yassıada'ya gidebilirdi, kusurlu bir şey yapmış olmaktan dolayı değil, belki Meclis'te el kaldırmış olmaktan sadece. Neyse ki 1957'de yeniden aday olmamış ve üniversiteye dönmüştü. (Aydın Boysan, Mimarlık Dergisi'nde, Emin Onat'ın 1960'ta 27 Mayıs sanıkları arasına girdiğini yazdı. Yanlış hatırlıyor olmalı).

Geriye dönüp 27 Mayıs'a baktığımız zaman, hani "akacak kan damarda durmaz" türünden bir olaydı. 27 Mayıs darbesini biz öğrenciler coşkuyla karşıladık, çünkü çok anti-demokratik, baskıcı bir gidişe "dur" denmişti. Zaten sloganlardan biri de "Ordu-gençlik el ele" idi.

— Benim de çocukluğumdan hatırladığım şöyle bir şey var: Annem ve babamın parmaklarındaki halkayı merak ederdim, "Herkesin yüzüğü altın, sizinkiler neden demir?" diye sorardım. "Biz ihtilalde devlete bağışladık" derlerdi. Bir de babam hiç de isyankâr bir insan olmamasına karşın, elinde bayraklarla yürüyüşlerde çekilmiş fotoğrafları vardı. Yani bizim ailede de belli ki 27 Ma-

yıs büyük bir coşku ile karşılanmış ve desteklenmişti. Ama sonuçta bir askeri darbe ve demokrasinin asker eliyle gelmesinde büyük bir çelişki olduğunu düşünüyorum. Siz bugünden geriye baktığınızda gördüğünüz şey ne?

— Bakın şöyle söyleyeyim. Demokrat Parti 1957 seçimlerinde bir darbe yemişti. Adnan Menderes iktidar hastalığına tutulmuş, "Ben kendime sabık başbakan dedirtmem" diyecek kadar demokrasi anlayışından uzaklaşmıştı. Siyasal iktidarın tutumu giderek sertleşiyordu. Şimdi denebilir ki 1961'de zaten seçim yapılacaktı, o seçimler sonunda iktidar zaten değişecekti. Gerçekten de değişecekti. Kesin olarak görünüyordu bu. Türkiye nüfusu o tarihlerde sanıyorum 30 milyonun altındaydı ve oransal olarak daha eğitimliydi. 1961'de değişecekti ama 61'de seçimlerin yapılacağının garantisi yoktu. Kimsede bu güven kalmamıştı. Öğrenci yürüyüşleri örgütlü değildi. Adeta görev haline gelmişti, yürüyüşü gören herkes katılıyordu. Bütün toplum ayaktaydı. Balkonlardan bayraklar atılıyordu, yürüyenler alkışlanıyordu. Bu bir toplumsal hareketti, sadece ordunun yaptığı bir şey değildi. Ortam böylesine bozulduğu zaman insanlar bir huzur beklentisi içine giriyorlar. Sonuçta da o kargaşaya "dur" diyen birileri çıktığı zaman kabul görüyor. Önemli olan o ortamı yaratmamak. Menderes bence o ortamı fazlasıyla yaratmıştır. Menderes'in asıl böyle bir ortamı yarattığı için, böylesi bir ihtilale neden olduğu için yargılanması gerekirdi diye düşünmüşümdür hep. Bütün bu olaylar kötü bir şekilde yaşandı. Şimdi yarım yüzyıl sonra, "yapılmalı mıydı, yapılmamalı mıydı?" diye tartışmanın hiçbir anlamı yok. Ona sebep olunmamalıydı bence. Her şeyden önce öyle bir baskı rejiminin Türkiye'ye gelmemesi gerekiyordu. Baskıcı rejimler patlamayla sonuçlanabiliyor. Tarihten ders çıkarmak lazım.

"Hürriyet Dedik, Cop Yedik; İhtilal Yaptık B.. Yedik"

— Ama ihtilal kendi sorunlarını da getirdi.

— İhtilal sonrasında ne oldu? Bir kere bütün işler bıçakla kesilir gibi kesildi. Bu, olağan bir durumdu, çünkü evin içine bir çekidüzen vermek, başıboşluktan kurtarmak gerekiyordu. Planlı

kalkınma döneminin başlaması düşünüldü. Planı hazırlamak kolay değildi. Ayrıca, Milli Birlik Komitesi'nde askerlerin kendi iç çekişmeleri oldu. Komite'den 14 üye dış görevler verilerek yurtdışına gönderildi. Bir çeşit sürgün... Bizim işlerimize gelince, işler tamamen durdu, askıya alındı. Hatta o zaman "Hürriyet dedik, cop yedik; ihtilal yaptık b.. yedik" demeye başlayanlar oldu.

Böylece, üniversitede biz dördüncü sınıfın en zor bir ayını meydanlarda geçirdik. Bu bizim için iyi olmadı, çünkü bir sürü projeyi yapmadan sınıf geçtik o yıl. Dördüncü sınıfın ikinci yarısı projelerin en yoğun olduğu dönemdir. Şehircilik, betonarme, ahşap çelik, köy yapıları, sıhhi tesisat, aydınlatma, 8'inci yarıyıl mimari projemiz... Bunların hiçbirini doğru dürüst yapmadık. O eksikliği ben meslek yaşamımda hep hissetmişimdir. İhtilalin başı Org. Cemal Gürsel'in bir gün Taşkışla'yı ziyaret edeceği haberi geldi. Geldiği zaman hava kararmak üzereydi. Biz orta avluda toplanmıştık. Üst kattaki bir pencereden bizlere hitap etti, sonunda da: "Çalışınız ve çalışınız ve çalışınız" dedi. Çalışacak iş kalmamıştı ki! Bu sıkıntılar bir süre devam etti, sonra her şey yoluna girdi yeniden. Uzun süren çalışmalarla bir anayasa yapıldı. Özgürlükçü bir anayasaydı gerçekten. Bana, 60 ihtilalinin Türkiye'ye kazandırdığı nedir diye sorarsanız, yanıtım "özgürlüğün gelmesi", "planlı kalkınma ve anayasa" olur. Türkiye'nin herhalde görüp göreceği en iyi anayasa oydu. Planlı kalkınma fikri de o dönem için çok önemliydi; Avrupa'da da revaçtaydı. Ünlü Fransız ekonomist Pierre Massé'nin *Le Plan ou l'Anti-hasard* (Plan ya da Tesadüfiliğe Karşı) kitabı bunun bir örneğidir. 27 Mayıs'ın en zayıf noktası Yassıada'daki yargılama oldu. Anlamsız davalarla gerilim sürdürüldü, zaman yitirildi.Ondan sonra tabii siyasi tartışmalar, çalkantılar yeniden başlamakta gecikmedi Albay Talât Aydemir'in yeni ihtilal denemeleri gibi.

— *Bu çalkantılı yıllarda okulu bitirdiniz...*

— Evet, okul dönemi aşağı yukarı böyle geçti. 27 Mayıs sonrasında sıra diploma projesine geldi. Diploma projesi için bize Pangaltı çevresi konusu verilmişti. Pangaltı çevresinin düzenlenmesi ve hamamın bulunduğu yapı adasında bir yapı oluş-

turmak. Ben bir büyük mağaza yapmıştım; bazı arkadaşlarımız büro yaptılar. Hamamı hepimiz koruduk tabii.

— *Otel olabileceğini hiçbiriniz öngöremediniz o zaman!...*
— Hayır. Hamamın yıkılabileceğini hiç düşünmedik ki! Yıllar sonra hamam yıkılırken Koruma Kurulu'nu telefonla aradım. "Tarihi Pangaltı Hamamı'nı yıkıyorlar, ne diyorsunuz?" diye sordum. "Ada, parsel numarasını verirseniz ilgilenebiliriz" dediler. Ben nereden bileyim hamamın adasını, parselini. İnanılmaz bir olaydır Pangaltı Hamamı'nın yıkılması.

— *Ben o sıralar* Yapı *dergisinde görevliydim, ben de epeyce bir koşturmuştum.*
— Olacak şey değil ama... Her şey Türkiye'de maalesef kılıfına uydurulup yapılabiliyor. Hamamı yıktılar, yerine otel yaptılar.

— *Ben otel projesinin ne menem bir şey olduğunu araştırmaya çalışırken "Hamamı otelin içinde koruyacağız" anlamında bir cevap almıştım. Projenin son halini bilmiyorum ama Emek Sineması'nda da aynı tezin savunulduğunu görünce bu koruma anlayışının hiç de yeni olmadığını hatırladım. Sizin öğrenciliğinizde anladığım kadarıyla kültür mirasını koruma konusu bugünkü gibi hararetle tartışılan bir şey değildi.*
— Bizim öğrencilik yıllarımızda koruma fikri pek yoktu. Biz Pangaltı'yı *"tabula rasa"* yapabiliyorduk. Çevredeki binaların hiçbirinin korunmaya değer olduğunu düşünmüyorduk, ama tarihi hamamı korumuştuk.

— *Koruma meselesinde ideolojik falan da olsa bir duyarlılık yok muydu?*
— Yalnızca camiler biraz korunuyordu. Belki de koruma bilincinden çok, din korkusuyla... Yine de Menderes döneminde yıkılan mescitler, türbeler oldu. Sadece şu bilinç vardı: Süleymaniye yıkılmaz, Ayasofya yıkılmaz, Dolmabahçe Camisi de yıkılmaz. Ama Beyoğlu yapıları yıkılabilir. Hele 19. yüzyıl yapıları... O tarihlerde 19. yüzyılın eklektisist, yani seçmeci yapılarını da öğ-

renmeye başlamıştık. Onlar bizim gözümüzde değersiz yapılardı. Cepheleri alıntılarla süslenmiş kişiliksiz, yoz yapılar diye bakıyorduk onlara. Mimarlık tarihi açısından haksız değildik ama onların da çağlarını yansıttıkları için korunması gerektiğini hiç düşünmüyorduk. Aslında mimar yeni yapılar üretmek konumunda olduğu için korumada biraz da ters kutuptadır. Egosuna egemen değilse, "Keşke şu yıkılsa da yerine ben yenisini yapsam" diye bile düşünebilir. Bunu çok uç noktalara götüren mimarlar olmadı değil. Dış dünyada da var. "O binayı yıkın, ben yerine yenisini, daha iyisini yapayım" diyebilen mimarlar çıkabilir. Mimarın bu iddiası bence çok yadırganmamalı. Ama koruma fikrinin temelde bütün toplumca benimsenmesi gerekir. Koruma ne kadar mimarın göreviyse, o kadar da sokaktaki adamın görevidir. Doğaldır ki hükümetin de görevidir. Sağlıklı koruma politikalarının geliştirilmesi gerekir.

Korunacak yapının ille de yüzlerce yıllık olması gerekmiyor. İki yıllık yapıyı da korursunuz. Öylesine bir mimari değeri vardır ki, onu korursunuz. Ayrıca, bir yapının nasıl korunacağı da önemlidir. Korunduğu sanılan pek çok yapı aslında mahvediliyor. Yapılan restorasyonların çoğu kötü. Pasta gibi gıcır gıcır yapılan surlar var. Onlar keşke onarılmayıp olduğu halde korunsaydı daha iyiydi. Restorasyon için getirilen en iyi tanım, "Bu yapının neresi restore edilmiş ki?" sorusunda yatar. Bu soruyu sordurduğunuz zaman iyi bir restorasyon yapmış sayılırsınız.

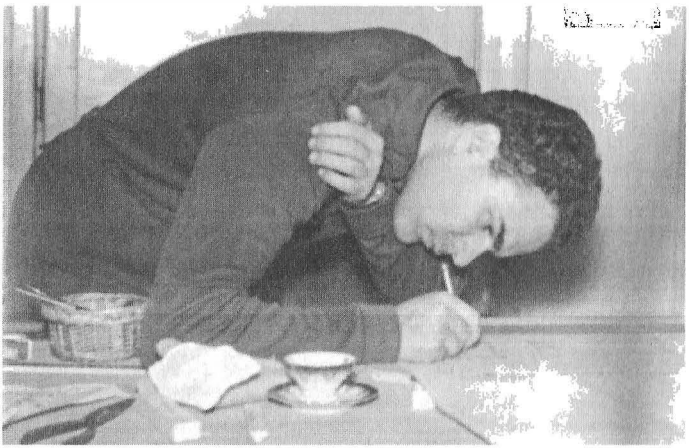
Ben son sınıftayken *Mimarlık ve Sanat* dergisi çıkmaya başlamıştı. Bülent Özer o zamanlar asistandı ve işin başındaydı. Opera binasındaki stajımdan beni tanıyan Mimar Orhan Akyürek, Bülent'e benim dergide yararlı olabileceğimden söz etmiş. Bülent Özer bir gün beni çağırdı, "Dergide bizimle çalışır mısın?" dedi. Derginin ilk sayısını görmüştüm zaten, gönülden razıydım; hemen ertesi gün başladım. Ondan sonra da derginin reklam işinden mizanpajına, baskısına kadar her işine koşan vazgeçilmez elemanı haline geldim. Çalışma yerimiz Mimarlık Tarihi Kürsüsü idi. Diploma projesi aşamasına gelmiştim. Diploma projesi kontrol hocam da Doğan Kuban'dı. Kürsüde çalışıyordum sonra dışarı çıkıp paftalarımı alarak tekrar içeri giriyor, ona gös-

teriyordum. Diploma projemi biraz zor yetiştirdim koşuşturmadan dolayı. Tamamlanmamış paftalarım bile vardı ama müsamaha gösterdiler. Zaten üniversitede asistan olarak kalmam söz konusuydu; bu biliniyordu. Aslında, ben okulu bitirdikten sonra kendi mizacıma daha uygun olarak serbest çalışma yolunu seçmek istiyordum. Oysa Bülent Özer, benim üniversitede kalmam konusunda ısrarlıydı; hatta biraz da oldubittiye getirerek daha ben mezun olmadan gitti, Kemali Söylemezoğlu ve Orhan Safa ile görüştü; benim üniversitede kalmam için gerekli ortamı sağlamış oldu. Benim de hoşuma gitti doğrusu bu öneri. Kasım ayı başında II. Yapı Bilgisi Kürsüsü'ne asistan oldum.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Meslek Hayatının İlk Yılları

Bir yandan üniversitede asistanım, öte yandan üzerimde Mimarlık dergisinin yayın uzmanlığı işi var..." İş üyelikle de kalmadı. O akşam yine başka aday da olduğu halde yönetim kurulu beni İstanbul şubesi sekreter üyesi seçti. Ne yapacağımı bilemedim. Ertesi gün kürsü şefimiz Orhan Safa Bey'le konuştum. Orhan Bey, "Artık bilmiyorum nasıl idare edeceksiniz?" dedi ama resmi olarak daha fazla bir şey söylemedi. Artık koltuğumun altında üç karpuz vardı.

Doğan Hasol meslek hayatının başlangıcında.

"İhtilal Önce Kendi Çocuklarını Yer"

— 1960'lar artık okulu bitirip meslek hayatına başladığınız dönem oluyor. O yılları biraz konuşabilir miyiz? Dünyada ve Türkiye'de neler olduğunu...

— II. Dünya Savaşı'nın şehirleri vurduğunu konuşmuştuk. Varşova ve Rotterdam'ın yıkılışını anlatmıştım. Almanlar Londra üzerinde bombalarla terör estirdiler. Savaşın son yıllarında İngiliz ve Amerikan uçakları Alman şehirlerinde birçok bölgeyi yerle bir etti. Aslında çok daha önemli insan kayıplarının verildiği Hiroşima ve Nagasaki var. Ağustos 1945'te kasıtlı olarak bu şehirlere atom bombası atıldı. Bir adamın bir düğmeye basması binlerce insanı yok etti. Avrupa'da savaş bitmişti ama Uzakdoğu'da devam etmekteydi. Japonları savaşmaktan vazgeçirmek için Amerika atom bombasını Japonya'daki insanlar üzerinde denedi ve yüz binlerce masum insanın ölümüne neden oldu. 52 milyon insanın yaşamına mal olan II. Dünya Savaşı'nda hedef olarak masum insanlar seçilebildi. Bu bir vahşetti tabii.

İkinci Dünya Savaşı bitmiş gibi oldu ama bu kez ABD ve Sovyetler Birliği'nin oluşturduğu iki kutup arasındaki soğuk savaş bütün dünyayı etkisi altına aldı ve Sovyetler'in çözüldüğü 1989 yılına kadar sürdü. Sonra da tek kutuplu ortamda ABD'nin dünya egemenliği dönemi başladı.

II. Dünya Savaşı'nın 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla bittiği söylenebilir. Ne var ki I. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerinde hâlâ sürdüğünü düşünüyorum. Avrupa ve ABD, Atatürk Türkiyesi'nin zaferini bir türlü içine sindirebilmiş değil, bunca yıl sonra hâlâ Sevr Antlaşması'nı uygulama peşinde.

1960'lar bütün dünya için özgürlük yılları oldu. Dünyada mini etek çıktı; hippiler, çiçek çocukları, uzun saçlı erkekler gel-

di; doğum kontrol olanaklarıyla cinsel özgürlük başgösterdi. O günlerin sloganı "Savaşma Seviş"ti. 27 Mayıs ihtilalinin böyle bir başkaldırıyla ilişkilendirilmesi düşünülebilir. Menderes'in liderliğinde, "Ben kendime sabık başbakan dedirtmem" diyen, çarpık anlayışta bir yönetim söz konusuydu. Nasıl bir demokratik anlayışsa... Celal Bayar cumhurbaşkanıydı ve perde arkasındaydı. Onları iktidardan uzaklaştıran 27 Mayıs'ın ardından 1960'lı yıllar Türkiye'de de bir özgürleşme başlangıcıydı. Gazetelere uygulanan ağır sansür, muhalefete uygulanan önlemler, öğrencilere ve üniversitelere uygulanan baskılar ortadan kalkmıştı. O tarihte çıkarılmış olan anayasa da tam bir özgürlük anayasasıydı. O anayasa demokratik hak ve özgürlükleri, sosyal devleti, emekçi haklarını güvenceye bağlıyordu.

— Bunun içinde herhalde örgütlenme özgürlüğünden ya da örgütlenme geleneğinin başlamasından da söz etmek gerekiyor. Sendikalar, öğrenci birlikleri, odaların toplumsal yaşama daha aktif katılımları, toplumsal yaşamda yerlerini belirlemeleri 1960'lardaki özgürlük dalgasının en görünür yanlarından biriydi kuşkusuz.

— Haklısınız. Doğru tabii. 1968'e kadar olan dönemde özgürleşme hız kazanırken 68'de daha da ileri götürme yolunda bir başkaldırı olduğu görüldü. Dönemin gözde sloganı, "Yasaklamak yasaktır"da bunu gösteriyor. 1968 öğrenci olayları mayıs ayında Fransa'da başladı ve bütün dünyaya yayılıverdi. Öğrencilerin yönetime katılması, işçilerin yönetime katılması gibi istekler ve daha geniş özgürlük arayışları 1968 olaylarını doğurdu. '68 olaylarını ayrıca konuşuruz. Şimdilik bunları not düşmüş olalım.

Asistan olarak İTÜ Mimarlık Fakültesi II. Yapı Bilgisi kürsüsüne girdiğimde garip bir durumla karşılaştım. "İhtilal önce kendi evlatlarını yer" derler; bunun iki örneğini gördük. Birincisi, yönetimdeki Milli Birlik Komitesi, orduda subay sayısının çok fazla olduğu gerekçesiyle ani bir kararla yüzlerce subayı emekliye sevk etti. O subaylar, emekli inkılap subayları (EMİNSU) diye anıldılar. İkinci adımda ise üniversiteleri ele aldılar. Aslın-

da o tarihlerde, üniversitelerle ordu, her ikisi de, "meşruluğunu yitirmiş" iktidarın karşısındaydı.

— Bu da ayrı bir tartışma konusu. Üzerinde düşünülmesi gereken bir konu...

— Tabii, düşünülmesi gerek. O ortamda üniversitelere de çekidüzen vermeye niyetlendi Milli Birlik Komitesi. İhtilali yapan askerlerin oluşturduğu, sonradan kurulacak Kurucu Meclis'in de üstünde bir komite söz konusuydu. O komite yönetiyordu ülkeyi. İçlerinde her rütbeden subay vardı; üsteğmenden orgenerale kadar... Onlar eşit düzeyde gibiydiler MBK içinde. Komitenin aldığı bir kararla 147'ler dediğimiz olay patladı: Bir anda çoğu profesör ve az sayıda doçent toplam 147 öğretim üyesi resen emekliye sevk edildi. Herhangi bir gerekçe gösterilmeksizin... Emekliye sevk edilenler arasında çok değerli profesörler vardı, Türkiye, hatta dünya çapında ünlü bilim insanları vardı.

— 27 Mayıs'a muhalif kişiler miydi bunlar?

— Hayır, hayır; onların muhalefetle ilgisi yoktu. Emin Onat'ın durumu biraz böyle açıklanabilir belki. 1954-57 arasında DP'den milletvekilliği yapmış, sonra üniversiteye dönmüştü. Üniversitenin en değerli hocalarından biri, Anıtkabir'in mimarı, her şeyden önce Mimarlık Fakültesi'nin kurucusu ve eski rektör. Herkes şaşırdı elbette onun emekli olmasına. Bizim kürsünün şefi Prof. Orhan Safa ile kürsüdeki ikinci profesör Muhittin Binan da aynı şekilde emekli edildiler. Keza Şehircilik Kürsüsü şefi Prof. Kemal Ahmet Arû da emekliye sevk edildi. Hiçbirinin gerekçesi belli değildi. O tarihlerde Prof. Mukbil Gökdoğan Bayındırlık Bakanı olmuştu, askeri yönetim altında. Bazı kimseler onun bazı reçeteler verdiğini ileri sürdüler ama bu iddianın doğrulanması mümkün değildi. Gerçekten de hiçbir şey çıkmadı ortaya. Bu hocalar birdenbire emekliye sevk edilince üniversitelerde bir öğretim üyesi açığı ortaya çıktı. Örneğin bizim kürsüde iki doçent kalmıştı: Ruhi Kafesçioğlu ve Abdullah Sarı. Bir de asistanlar vardı: Nihat Toydemir, Ayhan Özbilen, Turan Ilgaz ve ben. Ben çok yeniydim; öğrencilikten yeni çıkmıştım. Çaresizlikten, hiç âdet olmadığı halde bana da bir grup verdiler; yaklaşık 20 ki-

şilik bir öğrenci grubu... Ben de birçok şeyi ilk öğrencilerimle birlikte öğrendim.

Neyse ki MBK'nin hatası sonradan anlaşıldı ve telafi yoluna gidildi. 147'ler, bir buçuk yıl kadar sonra çıkarılan yeni bir yasayla üniversitedeki görevlerine döndüler. Bazıları, tabii haklı olarak, küstü üniversite ortamına, yönetime, her şeye... Çoğu da döndü. Orfan Safa Bey, Muhittin Bey ve Kemal Ahmet Bey yeniden göreve başladılar, bizim kürsü rahatladı; böylece ben de rahat bir nefes aldım. Çünkü asistanların görevi önce kendilerini yetiştirmektir. Ben birdenbire kendimi öğrenciyle karşı karşıya, öğrencinin içinde bulmuştum. Belki fena da olmadı, yüzme öğrenmek için denize atlamak gibi bir şeydi. Ne yazık ki 1961 yılı temmuz ayında Emin Onat bir kalp krizi sonucu öldü. Yazık ki üniversiteye dönemedi.

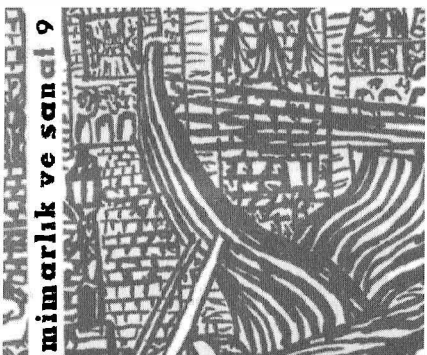
Orhan Safa Bey en yeniyetme asistan olarak beni kendisine yardımcı seçti; bir yarıyıl derslerine götürdü. Orhan Safa Bey'in mükemmel bir ders anlatış tarzı vardır. Ayrıca harikulade güzel çizimler yapardı. Tahtanın bir ucundan başlar, sonuna geldiği zaman ders sonuçlanmış olurdu. O çizim, fotoğrafı çekilecek kadar güzel olurdu. Öğrencilikteki notlarımı ortaya çıkardım ve o notları yenileriyle geliştirdim ve böylece mükemmel bir Orhan Safa ders notları dosyası oluştu. İkinci yarıyılda, "Artık gelmenize gerek yok" dedi ancak ben gitmek için ısrar ettim, bir yarıyıl daha o şekilde devam ettim. Ondan sonra da zaten gerek kalmadı, İmer Sunguroğlu geldi. İmer aslında benden çok daha önce mezun olmuş ama başka yerlerde, son olarak da Yeşilköy'de Hava Kuvvetleri'nde kontrol mimarı olarak çalışmış, sonra da fakülteye asistan olarak gelmişti.

Yeni Bir Dergi: Mimarlık ve Sanat

— Yine *Mimarlık ve Sanat*'a dönelim isterseniz. Kimler yazıyordu dergide?

— Bülent Özer, Doğan Kuban, Amerikalı konuk hoca David Gebhard, Sedat Gürel... Fakültenin öğretim kadrosundan birçok kişi yazıyordu.

O zamana kadar *Arkitekt* dergisi çıkıyordu. *Arkitekt*, mimarlık pratiğinde olan biteni aktarıyordu. Oysa *Mimarlık ve Sanat* dergisi başka bir tezle çıkmıştı. Çağdaş mimarlığı Türk mimarlık topluluğuna aktarmak, yeni fikirleri tartışmak üzere kurulmuştu. "Sanat ve mimarlık alanında eksikliğini hissettiğimiz fikir tartışmalarını teşvik etmek, daha salim bir sanat atmosferi ve yaratıcı bir ortam meydana gelmesine vesile olmak istiyoruz" deniyordu ilk sayının önsözünde. Başı çeken Bülent Özer'di, kurucusu ve sorumlu müdürü o idi. Doğan Kuban da etkin olarak katılmıştı dergiye. O zaman Doğan Kuban doçentti, Bülent de aynı kürsüde asistandı. Çağırdıkları zaman ben gönüllü olarak katıldım, bir süre sonra derginin her işine koşan adamı oldum. Dergide ayrıca asistanlardan Feyyaz Kuğu, Yılmaz Zenger, Âli İpekoğlu, Ayda Arel vardı. Dergiyi yaşatmak için reklam bulmamız gerekiyordu. Bir gün bir mühendis ağabeyimizden, İzzettin Somer'den reklam istedim. Kendisi taahhüt işleriyle uğraşırdı. "Ben sana reklam versem bir tane veririm, başkalarından reklam bulmaya çalışalım" dedi. Onun gayretiyle bazı reklamlar bulduk. Biz dergiyi amatörce çıkarma çabasındaydık, O ise, "Profesyonelce yapılabilecek hiçbir iş amatörce yapılamaz; batarsınız" diyordu. Nitekim onun dediği çıktı sonuçta. Amaç doğrultusunda iyi bir dergi çıkarıyorduk. Abonelerimiz bile var-

Mimarlık ve Sanat, *sayı. 9 (Temmuz 1963). Kapak: Mengü Ertel, Erkal Yavi, Vedat Orhun (San Organizasyon).*

Doğan Hasol Mimarlık dergisine sayfa düzenlemesi yapıyor (1964).

dı. Son derece güzel dış ilişkiler kurmuştuk; yurtdışından dergiler geliyordu, biz de onlara gönderiyorduk. Ne var ki on sayı çıkarabildik, sonra iyice zorlanmaya başladık ve nefesimiz tükendi. Cebimizden koyduğumuz paralarla ancak bir yere kadar gitti, uç uca eklediğimiz paralarla abonelere olan borcumuzu da ödedik ve dergiyi namusumuzla kapattık.

O tarihlerde Hulusi Güngör'ün gayreti, hatta biraz da oldubittisiyle Mimarlar Odası'nın dergisi *Mimarlık*'ın bir ya da iki sayısı çıkmıştı. Tabii tatmin edici değildi o sayılar. Oda'dan bize bir öneride bulundular. "Siz hazır bir kadrosunuz, yayın uzmanı olarak gelin bu işi *Mimarlık*'ta yapın" dediler. İlkin Bülent Özer'le ben *Mimarlık* dergisine yayın uzmanı olduk, Nihat Toydemir de bize katıldı. Daha sonra Bülent ayrıldı, yerine Necati Şen geldi. Biz yayın uzmanları olarak dergiyi düzenli bir şekilde çıkarmaya başladık. Erol Kulaksızoğlu yayın sekreteriydi. Dergi rayına oturmaya, aylık olarak çıkmaya başladı. (Daha sonra ben yayın sekreteri ve derginin yazı işleri müdürü

oldum.) Kısa bir süre sonra, 1965 yılı başında Şube'nin genel kurulu yapıldı. Gitmediğim o genel kurulda beni Mimarlar Odası İstanbul Şubesi yönetim kuruluna seçmişler. Bir pazartesi günü telefon ettiler ve haberi verdiler. Ayrıca, "Bu akşam yönetim kurulu toplantısı var, seni sekreter üye seçeceğiz" diye ısrar ettiler. Ben şiddetle karşı koydum: "Ben nasıl yönetim kurulu üyeliği yaparım ki?.. Bir yandan üniversitede asistanım, öte yandan üzerimde derginin yayın uzmanlığı işi var..." İş üyelikle de kalmadı. O akşam yine başka aday da olduğu halde yönetim kurulu beni İstanbul şubesi sekreter üyesi seçti. Ne yapacağımı bilemedim. Ertesi gün kürsü şefimiz Orhan Safa Bey'le konuştum. Orhan Bey, "Artık bilmiyorum nasıl idare edeceksiniz?" dedi ama resmi olarak daha fazla bir şey söylemedi. Artık koltuğumun altında üç karpuz vardı.

— Üç karpuzu taşımak zor ama herhalde yeni pencereler açılmış oldu sizin için.

— 1965 Temmuz'unda Paris'te Uluslararası Mimarlar Birliği'nin 13. genel kurulu toplanacaktı. Üniversitede müthiş bir hareketlilik başladı. UIA'nın Türkiye temsilcisi Mimarlar Odası'ydı. Bizden de katılım istendi, biz Oda adına Utarit İzgi'yi görevlendirdik. Utarit Bey o zaman Akademi'nin önemli hocalarından biriydi, Mimarlar Odası'nın komisyon çalışmalarına da katılırdı. İTÜ'de profesörler, doçentler sıraya girdiler, Paris'e gitmek üzere... Üniversiteden ödenek çıkıyor. O arada dekanlığa bir dilekçe verdim, "Ben de Paris'e gitmek istiyorum" diye. "Sen nasıl gidersin? Kurallara göre, seni 'bilgi ve görgünü artırmak' için bir yıllığına gönderebiliriz ama böyle kısa süreli gönderemeyiz" dediler. Ben de "Bir formül bulunabilir" diye ısrar ettim. Zorladım adeta. Rektörlüklerdeki muhasebe müdürlükleri Maliye Bakanlığı'na bağlıdır ve neredeyse özel yetkilerle donatılmışlardır. Gittim, konuyu oradaki muhasebe müdürüne anlattım. Dostça dinledi beni. "Sana bir formül bulmaya çalışalım" dedi. Ertesi gün beni aradı "Bir formül buldum ama çok kolay değil" dedi. "Senin kongre masraflarını ödeyeceğiz. Taşıt paranı da ödeyeceğiz. Ayrıca, yalnızca yolda geçen gün-

Asistanlar Nihat Toydemir'in evinde. Soldakiler: Güngör Nalçacı (Aydoslu), Hayzuran Hasol, Doğan Hasol, Bülent Özer. Karşısında Yıldız Sey, Oya Oktav (Bekiroğlu), Saim Beygo, Sevinç Toydemir.

ler için harcırah verebileceğiz." Ben düşündüm, tren dört gün sürüyor Paris'e kadar. Dört günlük harcırah oradan alırım. Oradan Londra'ya geçerim, oradan Rotterdam'a, oradan da Stuttgart'a. Yolda geçen günleri topladığım zaman alacağım harcırah fena olmuyordu. Biraz önce saydığım program nereden çıkmıştı, neden Paris'e, Londra'ya, Rotterdam'a gidecektim? Amacım biraz da oralardaki yapı merkezlerini görebilmekti. Teknik Üniversite'de Mimarlık Fakültesi'ne bağlı bir Yapı Araştırma Kurumu vardı. Kurum, Taşkışla'nın yanı başında bir yapı malzemesi pavyonu kurmayı düşünüyordu. Yapının karkası ancak yapılabilmişti. Böyle yarım bir şekilde yıllarca kaldı. Küçücük bir yer, bugünkü Mühendishane... Ben bu konuyu incelemek istiyordum. Paris'te, Londra'da bunun örnekleri vardı. Rotterdam'da da sırf bu iş için kurulmuş bir merkez vardı: Bouwcentrum. Stuttgart'ta ise arkadaşım Erden Yöndel vardı; orada mimarlık okumuştu. Sonunda Stuttgart'a uğrayarak ona da bir "merhaba" dedikten sonra trenle Türkiye'ye dönmeyi hesaplıyordum. Bu şekilde yola çıktım.

— Birkaç iş yapıyorsunuz ama herhalde o yapmakta olduğunuz işlerden çok da hoşnut değilsiniz. Bir arayışınız var gibi görünüyor. Asistanlık sizi pek sarmamış gibi.

— Açık söylemek gerekirse bana asistanlık durağan bir iş gibi geldi. Doktorayı da bu nedenle geri plana ittim. Dışarıdan da çekici teklifler oluyordu: Gitmediğim bir genel kurulda seçiliyordum. Gel dergimizi çıkar, diyorlardı. Hareketli işlerden daha çok hoşlandım.

Hayat Hem Hüzün Getirir Hem de Sevinç...

— Avrupa seyahati bir dönüm noktası galiba ama hayatın başka dönüm noktaları da var o yıllarda. Babanızın kaybı mesela.

— Babam ben fakültenin son sınıfındayken ölmüştü. 1961 yılının başında, 5 Ocak'ta kaybettik babamı. Hazin bir şey... Öldüğünde 55 yaşındaydı. Bütün yaşamı boyunca bizi yetiştirmek için çırpınıp durmuştu. Çok iyi yetişmiş bir insandı. Liseyi bitirememişti ama gerçekten iyi bir eğitim almıştı. Galatasaray'dan ayrılmış, Samsun'da beklentileri gerçekleşmemiş, ondan sonra aile düzenine girmiş. Çok çalışkan bir insandı. Samsun'da elektrik üretip evlere dağıtmakla başlamışlar işe. Ondan sonra zaman zaman, gerektikçe eşe dosta elektrik tesisatı bile yaptı. Muhasebeyle uğraşıyordu ama teknik işlere de yatkındı. İstanbul'daki ilk işinde, çalıştığı firma –Karaköy'de, halen Kemeraltı Caddesi'nin bulunduğu yerde– tek makineli bir çivi atölyesini satın almış, babamı da işin başına getirmişti. Babam orada tamamen kendi girişimiyle, mevcut makineye benzeterek ikinci makineyi yaptı, yaptırdı. Bu iş o zamanlarda sanayi sayılıyordu. Babamın tek amacı bizi iyi yetiştirmekti. Kendisi de çok okuyan bir insandı. Son yıllarında bir firmada muhasebeciydi. Elinde kalem, önünde masası, çalışırken öldü. Yatağa sırt üstü yığılıp kalmıştı... O günün zor koşulları içinde sıkıntılı bir dönemdi doğrusu. Ne var ki ben çalışır hale gelmiştim, Yalçın Manisa'da askerdi. Yalçın çok canlı, hareketli bir insandı, ancak okumakla başı pek hoş değildi. Üsküdar'da bizim okuduğumuz ilkokuldan bir başkasına nakledilmişti. Ortaokuldan sonra İstanbul Erkek Lisesi'ne gitmişti. Bir yıl belge aldı. O zaman iki yıl üst üste sınıfta kalan bel-

ge almış oluyordu; bir yıl bekledikten sonra bütün derslerden sınav vermek gerekiyordu. Gitti, hepsini başarılı bir şekilde verdi ve Haydarpaşa Lisesi'ne geçti. Son sınıfı okurken 60 ihtilali oldu. Yalçın'ı asker kaçağı diye sınıftan alıp götürmüş polisler. Oysa asker kaçağı falan değildi, askerlik yoklamasıyla ilgili bir sorun varmış; okuldan koparılarak götürüldü. Her neyse... Gerçekten zor bir dönemdi. Annemin de bizi iyi yetiştirmek için elinden gelen çabayı göstermesiyle aştık o günleri.

— *Peki, siz evlilik kararını ne zaman aldınız?*
— Üniversitedeyken iyi arkadaştık Hayzuran'la. Evlilik niyeti mezuniyetten sonra gelişti. Evlenmeye 1962 ilkbaharında karar verdik; ağustosta da Sıraselviler'deki, o zamanların ünlü lokali Kulüp 12'de nişanlandık. Şevket Uğurluer, Tanju Okan Kulüp 12'deydiler o sıralar. Şevket ayarladı her şeyi, nişan töreni bir cumartesi akşamüstü oldu. 1963'ün şubat ayında da evlendik.

Hayzuran Yunt - Doğan Hasol nişanında aile fotoğrafı (21 Ağustos 1962). Oturanlar Seçkin ve Tarık Yunt (Hayzuran Yunt'un yengesi ve ağabeyi), kucaktaki bebek Ahmet Yunt. Orta sıra soldan sağa Şeref Yunt (Hayzuran Yunt'un babası), Hayzuran Yunt, Doğan Hasol, Hürriyet Hasol, Asuman Hasol ve bir arkadaşı, Şakir Özşengör. Arka sıra: Umay ve Ergun Özbudun, Saime Yunt (H. Yunt'un annesi), Yalçın Hasol, Yıldız Güler (D. Hasol'un ablası), Kemal Güler, Hasan Güler (Yıldız Güler'in kaynpederi).

Hayzuran ve Doğan Hasol nikâh töreninde, Beyoğlu Evlendirme Dairesi (bugün Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi) (22 Şubat 1963).

İnsanın ilk gençlik yıllarında bazı eğilimleri, bazı yakınlıkları oluyor. Benim de fakültedeyken bazı yakınlıklarım oldu. Hayzuran'la evlilik yolundaki ilişkimiz fakülte bittikten sonra başladı. Daha önce de hep arkadaştık, grup içinde hep birlikteydik. Bizi o kadar çok bir arada gördüler ki, sanki çok önce başlamış bir birliktelik gibi düşünülebilir. Öyle değildi. Hatta zaman zaman çekişirdik bile. Fakülte bitti, ben üniversiteye asistan olarak girdim, Hayzuran belediyede çalışıyordu. Doğru yolu bulmamız biraz gecikmiş demek ki...

— *Yani beş yıl üniversite...*
— Nişanlanmamız 1962. Demek ki öğrenci olarak tanışmamızdan altı yıl sonra.

— *Yani sınanmış bir dostluk üzerine kurulu bir evlilik.*
— Tabii. Biz birbirimizi tanıyorduk, aileler birbirini tanıyordu.

— *Bu kadar uzun ömürlü olmasında bunun payı olmalı.*
— Vardır herhalde.

Hayzuran ve Doğan Hasol balayında (Şubat 1963).

— Bu kadar uzun ömürlü olması derken sanki tuhaf bir şeyden söz ediyormuşuz gibi ama günümüzde evlilikler elli yıl süremiyor.

— Yaklaşık iki yıl sonra elli yılı dolduracak evliliğimiz. Elli yıllık evlilik şimdiden sonra çok zor bulunacak bir şey. Parmakla gösterilecek bir şey olacak. Bugün kimse bağlı olmak, bağımlı olmak istemiyor. Bireysel bir dünyada yaşıyoruz artık; bireysel özgürlük ön planda. Bir arada yaşamanın getirdiği birtakım kısıtlamalar var. İnsanlar o kısıtlamalara razı olmazsa birliktelik de sürmüyor zaten. Evlilik tam bir hoşgörü düzeni, birbirini hatasıyla sevabıyla kabul etme düzeni. Bunu kabul etmezseniz sürmüyor.

— Evlilik bir bütünleşme hali. Bütünleşirken de kendine ait bazı şeyleri bir kenara bırakmak, vazgeçmek zorundasınız.

— Tabii. Dişlilerin uyumu gibi. Bir makine gibi işlemesi lazım. Zaman içinde bazı şeyleri törpülüyorsunuz, sivrilikler gidiyor.

Bunun içinde sevgi var kuşkusuz, ama daha çok saygı ve güven önemli. O birliktelikte saygıyı zedeleyecek şeylerin olmaması lazım. En tutkulu aşklar bile bir süre sonra sevgiye, arkadaşlığa, karşılıklı anlayışa dönüyor. Orada saygı çok önemli. İnsanların kendisine de, karşısındakine de saygısını yitirmemesi gerek.

Evlendikten sonra bizim Uludağ'a uzanan bir balayı maceramız vardır. Onu *Anılar Kuşlar Gibidir* kitabımda anlattım. Çok komik birtakım olaylar oldu. Onları da yaşamak lazımmış, yaşadık.

— Bu arada o hayat yolunda kritik bir nokta var: Hem sizin hem de Hayzuran Hanım'ın baba kayıpları, kardeş kayıpları... Tam üniversite bitti bitiyor noktasında, bir evliliğin ötesinde, sanki üç ailenin sorumluluğu sizlerin sırtına binmiş gibiydi.

— Öyle oldu zaten...

— Dolayısıyla genç evlilerin yaşadığı olağan zorlukların ötesinde zorluklarla karşılaştınız...

— Tabii, ciddi zorluklar oldu. Babam öldüğünde ailenin hiçbir varlığı, hiçbir birikimi yoktu. İşyerinde sigortasız çalıştırıldığı için –o zaman olabiliyordu böyle şeyler– anneme dul maaşı bile kalmadı. Daha sonra annem uğraşarak babasından kendisine küçük de olsa bir maaş bağlanmasını sağladı. Daha önce de söylediğim gibi Yalçın, Manisa'da askerdi. Bizim için gerçekten çok sıkıntılı bir dönemdi. Neyse ki o devirde yaptığım ufak tefek proje işleriyle evi iyi kötü idare edilebilecek durumdaydım. Kardeşim askerden döndükten sonra işini geliştirdi. Onun katkıları olmaya başladı. Ben üniversitede görev aldım. Sonra evlilik gündeme geldi.

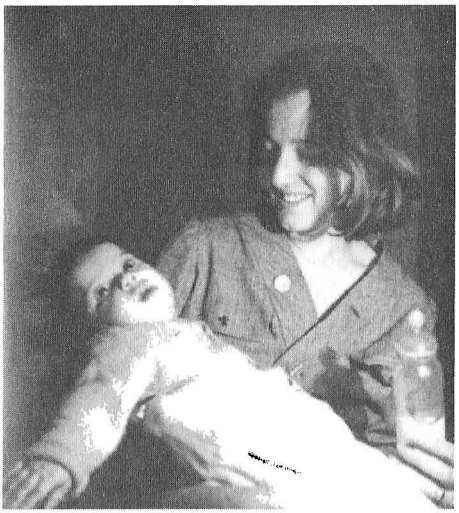
Hayzuran'la evlendiğimizde Amerika'ya gidip bir süre orada çalışmak gibi bir düşüncemiz vardı. Kaya Tuncer Galatasaray'dan sonra Amerika'da inşaat mühendisliği okumuştu. California'da yaşıyordu, halinden çok memnundu. Kaya bize orada olanaklar sağlayacak diye beklerken, beklenmedik bazı olaylarla karşılaştık. Hayzuran'ın hamile olduğu dönemde abisi ve-

Hasol'ların ilk evi (4. Levent, 1964). Nezih Eldem tasarımı masa, sandalyeler, divanlar.

fat etti. Basit bir kalp rahatsızlığı vardı. Ameliyatı başarılı bir şekilde yapıldı, ama yanlış kan verildi, kan değiştirme işlemleri sırasında da mikrop kaptı. 31 yaşında öldü. Evliydi, biri 3, öteki 1 yaşında iki oğlu vardı. Daha sonra Hayzuran'ın babası rahatsızlandı. Böylece aile içindeki birtakım sıkıntılar bizi Amerika projesinden uzaklaştırdı. Oysa başlangıçta, nasıl olsa Amerika'ya gideceğiz diye ev bile tutmamıştık. Birkaç gün Üsküdar'da bizim evde, birkaç gün Şişli'de Hayzuran'ların evinde kalıyorduk. Sonra baktık ki böyle olmayacak, göçebe hayatına bir son vermek üzere kendimize bir ev tuttuk. 4. Levent girişindeki bir apartmanda iç içe geçilen iki odası olan güzel bir daireydi. Yeni evli bir çift için son derece iyiydi. Hayzuran hamile kalınca bu defa Şişli'ye geçtik. Kayınpeder ve kayınvalidemin oturdukları apartmanda bir daire boşaldı. Öyle bir rastlantı ki, Hayzuran'ın doğduğu daireydi o. Orayı hazırladık, Ayşe bebek oraya geldi. Böylece anne kız aynı evde dünyaya merhaba demiş oldular.

— *Ayşe'nin doğumu zamanlı mıydı?*

Hayzuran ve Ayşe.

— Ayşe 1964 Ekim'inde dünyaya geldi. Planlanmış değildi ama zamanlıydı. Evliliğimizin üzerinden bir buçuk yıl kadar geçmişti. Beklenen bir şeydi. Böylece üç kişilik bir çekirdek aile olduk.

— *Nasıl bir duyguydu?*
— Çok ilginç tabii. Biz hamileliğin son günlerinde, "Allah Allah, bu çocuk gecikti, niye gelmiyor" telaşına düşmüştük. Tıbbi teknikler bugünkü kadar gelişmiş değildi, kız mı, oğlan mı olacak, o da belli değildi ama biz hep kız bekledik. Nedense o devirde "İyi mimarların kızı olur" denirdi. Bu lafa pek itibar ettiğimizi düşünmüyorum ama...

— *Nereden çıkmış bu? İstatistiki bir çıkarım mı?*
— Yok canım! Ama nedense çok yaygın bir inanıştı. Bizim de kızımız olacak diye şaka yollu söylüyorduk ama ben kızımız olacağına gerçekten inanıyordum. Bir kız bebek olmasını istiyordum, çünkü kız çocuğu çok sevimli oluyor. Gerçekten de Ayşe bebekliğinde çok afacandı. Hatta bazı arkadaşlar sorarlardı, "Ayşe hâlâ evi yakmadı mı?" diye. Çok sevimli bir bebekti.

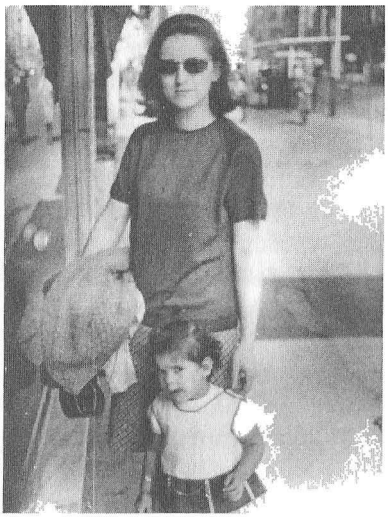
— *Doğum gecikti diyordunuz...*
— Evet, doğum gecikti diye düşünüyorduk. Bir arkadaşımızın ablası jinekologdu. Bir akşam onlara gittik, "ne oldu, niçin gecikiyor?" diye. "Telaşlanmayın, sorun yok" dedi. Eve döndük, ertesi sabah da Zeynep Kamil'e gitmek zorunda kaldık.

— *Bülent Özer'le birlikte gitmişsiniz galiba hastaneye. İlk telaşı birlikte yaşamışsınız.*
— O sanırım, ertesi gün... Ayşe böylece geldi. Tabii bizim mutluluk kaynağımız oldu. Bütün ilgi onun üzerinde toplandı. Kısa bir süre önce Hayzuran abisini kaybetmişti. Çok büyük bir acıydı. O acıyı biraz olsun unutturdu belki de.

— *Kızınız da mimarlık okudu, değil mi?*
— Evet. Hocalarının hepsi de onun bebekliğini bilen kişilerdi. Ayşe, fakültede hocalarının bizim arkadaşımız olmasından tedirginlik de duymuş. Bir sabah şöyle bir şey oldu: Ayşe okula yetişme telaşındaydı. "Bugün kimin dersi var?" dedim. "Nihat Toydemir'in" deyince "Benden selam söyle" dedim. Birden ağ-

Doğan Hasol Ayşe'yle Edremit-Zeytinli'de (1966).

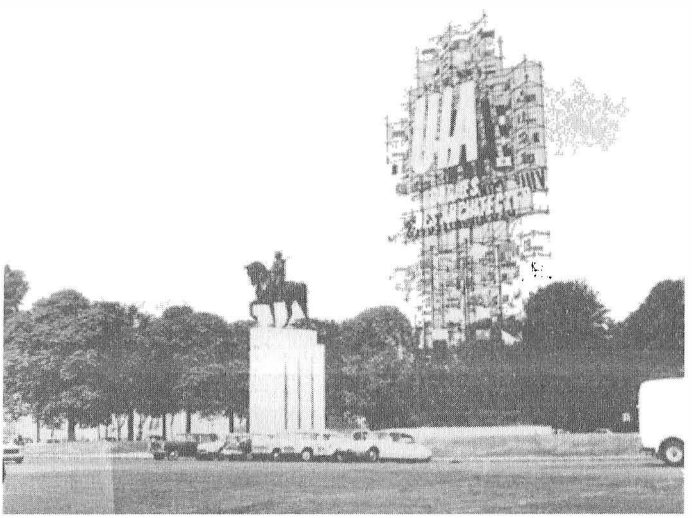
Hayzuran ve Ayşe Osmanbey'de.

lamaya başladı. Şaşırdım, "Ne oluyor? Sadece selam gönderiyorum" dedim. Ayşe tepki gösterdi: "Yeter artık! Zaten ben eziliyorum bunun altında." Meğer birinci sınıfta derse giren bazı hocalar, "Ayşe Hasol kim?" diye sorarmış. Bizimki süklüm püklüm ayağa kalkınca da, "Sen Hayzuran'la Doğan'ın kızısın değil mi? Ben senin doğumunu hatırlıyorum, çocukluğunu biliyorum" türünden bir şeyler söylerlermiş. Ayşe'nin ismi arkadaşları arasında "Hayzuran'la Doğan'ın kızı" olarak yayılmaya başlamış. Ayşe bu durumdan çok rahatsızlık duymuş. Ama yapılabilecek bir şey yoktu. Hepsi sevdiğim yakın arkadaşlarımdı. Ayşe, Mimarlık Fakültesi'ne zaten yüksek bir puanla, üçüncülükle girmişti. Gocunacak bir şeyi de yoktu aslında.

— *Düz duvara tırmanan bir çocuk olduğunu anlatıyordunuz...*
— Çocuklukta öyleydi. Kitaplıktaki bütün kitapları yere indirir, sonra gelişigüzel yerlerine yerleştirirdi. Enerjisini öyle boşaltıyordu. Bir yerlere tırmanırken ya da ayağına benim pabuçlarımı ters giymiş halde fotoğrafları vardır.

— Paris seyahati bu karışık dönemden sonra gündeme geldi anlaşılan.

— Öyle oldu. Son derece yavaş bir trenle yola çıktım; Münih'ten aktarmayla Paris... İlk defa yurtdışına çıkıyordum. Şimdi insanlar çocukken yurtdışına çıkabiliyorlar. O zaman çok güçtü. Zaten paramız yoktu ama olsa dahi döviz çıkarmak yasaktı. Bir sürü kısıtlama... Paris'te Erol Gürel vardı, Galatasaray'dan ve Mimarlık Fakültesi'nden arkadaşım. Onda misafir kaldım. Tesadüfen Erol'un annesi de oradaydı. Gündüzleri sandviçle, akşamları onun yemeklerini yiyerek idare ettim. Paris'te 18 gün kaldıktan sonra Manş Denizi'ne kadar trenle gidip, oradan vapurla geçerek Londra'ya ulaştım. Londra'daki Yapı Merkezi'ni, Mimarlar Odası'nı ve İngiliz Mimarlar Kraliyet Enstitüsü RIBA'nın kütüphanesini ziyaret ettim. Oradan Rotterdam'a vapurla geçtim. Rot-

Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (UIA) Paris'teki 13. Dünya Kongresi için Trocadéro Meydanı'na kurulmuş olan dev boyutlu pano (Temmuz 1965). Fotoğraf: Doğan Hasol.

terdam'daki merkezi gezdim, yöneticileriyle görüştüm. Rotterdam'daki merkez çok ilginçtir. Savaşa biraz değinmiştik, o savaşın özelliklerini biraz daha konuşalım isterseniz. II. Dünya Savaşı'nın şehirleri ve sivilleri vurduğundan söz etmiştim. Örneğin Varşova'nın yüzde doksanı yıkılmıştı. Almanlar şehri terk etmek zorunda kalınca Ruslar'a sağlam hiçbir şey bırakmamak için şehrin yüzde doksanını, binaların altına yerleştirdikleri tahrip kalıplarıyla tek tek yıkarak Varşova'dan çekildiler. Yıllar sonra Varşova'ya giden herkese, "Ne olur, sabrınıza sığınarak size 15 dakikalık bir film göstereceğiz" diyerek Varşova'nın nasıl yıkıldığını gösteren bir film gösterirlerdi. Bir Alman Nazi subayı emir veriyor. Garip bir düzeneğe basıyorlar, bina olduğu gibi aşağı iniyor. Sıra yanındaki binaya geliyor. Savaş sonrasında Varşova, daha önceden ellerinde var olan bina rölövelerine göre yeniden inşa edildi. Bugün gittiğinizde şehri sanki savaş öncesindeki gibi görürsünüz, ama aslında binalar, savaş sonrasında yapılmış olan binalardır. Rotterdam'ın da yüzde sekseni yıkılmış. Rotterdam'ı yeniden yapmaya niyetlendiklerinde öncelikle, yapı malzemelerinin, teknolojinin sergilendiği bir bina yapmaya karar vermişler. İşte o binayı, Bouwcentrum'u gezdim. Sırf bu amaçla yapılmış, yapı malzemelerini sergilemek üzere tasarlanmış bir binaydı, ulaşım kolaylığı bakımından istasyonun çok yakınındaydı. İçeride yapı malzemesi konusunda her türlü bilgiyi alabiliyordunuz, malzemeleri görüyordunuz. Seçme şansınız vardı. Merak ettiğim konuda en iyi fikri verebilecek merkez oydu. O merkezi de görmüş oldum. Rotterdam'dan trenle Stuttgart'a geçtim. Erden'i gördüm. Stuttgart TH'daki mimarlık okulunu gezdim. Bu bir aylık macera Sirkeci'de sonuçlandı. Gördüklerimi hemen *Mimarlık* dergisine aktarmaya çalıştım. Paris'te basit bir makineyle çektiğim bir Eyfel fotoğrafını kapakta yayımladık. UIA kongresinden izlenimler aktarmaya çalıştım. Bu seyahat öyküsünün altında Yapı-Endüstri Merkezi'nin filizlenme öyküsü yatar.

— Sizin kişisel tarihinizde de bir karar verme noktası, bir dönüm noktası...

— Tabii... 1965 yılı temmuz ayı benim için ciddi bir dönüm noktasıdır.

Paris'te başka bir şey daha yaptım. Savaş sonrasında yoğun bir konut yapım etkinliği vardı. Paris'in çevresinde yeni mahalleler kuruluyordu ve prefabrikasyon çok ciddi biçimde uygulanıyordu. Paris seyahatinden önce CSTB'nin, yani savaş sonrasında Fransa'nın geliştirdiği bilimsel ve teknik merkezin başındaki kişi Gérard Blachère Taşkışla'ya konferans için gelmişti. Konferansı ben tercüme etmiştim. Konuşmalar sırasında Paris çevresinde yapılan yeni mahallelerden söz etmişti. Paris'e gittiğimde Blachère'i ziyaret etmek istedim, fakat Fransa dışındaymış. Bu mahalleleri nasıl gezebileceğimi oradakilere sordum. Beni Bayındırlık Bakanlığı'na yönlendirdiler. Bakanlığın şantiye gezdirme programları olduğunu öğrendim. Her gün üç-beş kişiyi alıyorlar, bir özel otomobille şantiyelere gönderiyorlardı. Özellikle yabancılar için uygulanan bir programdı. O program sayesinde birçok şantiyeyi gezdim, prefabrikasyonun nasıl yapıldığını hem fabrikada hem de şantiyelerde gördüm. Türkiye'de o tarihte ciddi pek bir şey yoktu o konuda.

— *Bunlar mahalle ölçeğinde projeler herhalde.*

— Büyük yerleşmeler. Sadece konut yapmakla yetinmeyip çevresiyle birlikte ele alıyorlardı. Mesela Courneuve, Créteil yapılıyordu o zaman. Paris çevresinde yeni yerleşmeler... Ben epeyce şantiye dolaştım. Bir gün Kemal Ahmet Bey'le karşılaştık UIA kongre alanında. "Kuzum sen kaybolup kaybolup nerelere gidiyorsun?" diye sordu. Herhalde benim Paris'te başıboş gezip tozduğumu sanıyordu. Dedim ki, "Hocam ben şantiye şantiye geziyorum. Bayındırlık Bakanlığı gezdiriyor". Şehircilik Kürsüsü asistanı Tekin Aydın o sıralar bir yıl için Paris'teydi. Arû, Gündüz Özdeş ve Tekin Aydın'ın katılımıyla bir gün hep birlikte yeni yerleşmeleri gezdik.

Nâzım Plan Olmadan Beyazıt Meydanı Yapılamaz mıydı?

— *Bu arada Hayzuran Hanım da mesleğe başlamıştı, değil mi?*

— Fakülteyi bitirdiğimiz zaman, Hayzuran, o yıl mezun olan bazı arkadaşlarla birlikte İstanbul Belediyesi'ne girmişti. Belediyenin

bir İmar Planlama Dairesi vardı; başında da Mimar Turgut Cansever. İyi çalışan bir büroydu, pek çok genç insan oraya katılmıştı. Ben artık bu genç kadroyla belediyede her şeyin çok düzgün olacağını sanıyordum; saf yüreklilikle öyle bir umuda kapılmıştım.

— *Bu belediye 1960 ihtilalinin belediyesi idi değil mi?*
— Evet, '60 ihtilalinin belediyesi. Fakat o belediye de daha sonra pek çok kimseyi harcadı, Turgut Cansever'i de tabii...

— *Turgut Cansever, anladığım kadarıyla, o dönemin etkin isimlerinden birisi.*
— Turgut Cansever etkindi tabii, Belediye İmar Planlama Dairesinin başındaydı, ayrıca Beyazıt meydanının projelendirilmesinde de görevlendirilmişti. Gerçekten de onun hazırladığı proje, daha önce de söyledim, Piccinato'nun da, Högg'ün de projesinden daha iyi bir projeydi. Sonuçta Turgut Bey'in projesi uygulanmak üzere seçilmişti. Hatta Beyazıt Camisi'nin yanında baraka gibi tek katlı bir büro kurulmuştu. Turgut Bey hem belediyede imar planlama müdürüydü hem de o büronun başındaydı. Ne var ki o projeyi gerçekleştirmeye olanak bulamadı. O tarihlerde Mimarlar Odası da projenin uygulanmasına karşıydı. Mimarlar Odası'nın şöyle bir görüşü vardı: "Her şeyden önce İstanbul'un nâzım planının yapılması gerekir; nâzım plan yapılmadıkça meydan düzenlemeleri ele alınamaz." Bu ne kadar doğruydu? Bence doğru değildi. İstanbul'un nâzım planı yapılmadan Beyazıt Meydanı niçin düzenlenemesin? Çok köklü bir şey yapmıyorsunuz ki!.. Metro ya da benzeri bir şey getirmiyorsunuz. Yüzeysel bir meydan düzenlemesi sonuçta.

Daha sonra Cansever görevden alındı; meydan da bozulduğuyla kaldı. Bugün bile aynı durumda.

— *Nâzım plan neden bir türlü bitmedi?*
— Nâzım plan yapmak kolay değil. O tarihte niyetlenmeler oldu. İmar ve İskân Bakanlığı o zaman hayattaydı; en üst düzeydeki adamını, müsteşarlık yapmış olan Mimar Mithat Yenen'i İstanbul'da kurulan Büyük İstanbul Nâzım Plan Bürosu'nun ba-

şına getirdi. Ancak nâzım planın yapılması öyle bir büro ile olacak iş değildi. Nâzım plan işinde hükümetin çok kararlı olması gerekiyor, çünkü İstanbul'un nazım planı İstanbul'un kendi başına yapabileceği bir şey değil, Türkiye çapında bir olay. İstanbul'a göçü engelleyemezseniz, İstanbul'un nüfusu sürekli olarak hızla artarsa, nasıl tutarlı bir nâzım plan yapacaksınız? Hangi verilerden hareketle bunu yapacaksınız? Şehrin sınırlarını nerede tutacaksınız? Hiç kolay değil. Bunun için "Geçit Devresi Tedbirleri" adlı bir şura da toplandı İstanbul'da. Yine asker belediye başkanlarının gelmesinden sonra birtakım üst düzey toplantılar yapıldı ama hiçbir zaman planlama işine hâkim olunamadı. Öte yandan Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuştu Ankara'da. Devlet Planlama Teşkilatı 27 Mayıs'ın getirdiği kazanımlardan biridir. DPT'nin iki dairesi vardı: biri Ekonomik Planlama Dairesi, öteki Sosyal Planlama Dairesi. Biz o sıralar Mimarlar Odası'nda Fiziksel Planlama Dairesi'nin de üçüncü bir daire olarak kurulmasını ısrarla savunduk. Yani ekonomiyi planlıyorsunuz güzel, Sosyal Planlama Dairesi de ülke çapındaki sosyal konularda karar veriyor –ki onun başında da Evner Ergun adlı bir mimar vardı–, o da güzel. Fakat iş ve işgücünün ülkede nasıl dağılacağı konusuna, fiziksel planlamaya hiçbir zaman eğilmediler. O plan çerçevesinde konut konusu da ihmale uğradı. Konutun verimli bir yatırım olmadığını, konutun ölü yatırım olduğunu savundular o yıllarda.

— *Oysa İstanbul'a göçün yoğun olduğu, gecekondu olgusunun temel bir sorun olarak ortaya çıktığı yıllar...*

— Tabii, göçün yoğun olduğu, gecekondu sorununun çok şiddetli olduğu o dönemde konut sorunu ihmale uğradı. Gecekondu olgusu bile pekâlâ başka türlü ele alınabilirdi. Konutunu yapana yardım gibi birtakım çözümler mümkündü. Bu tür çözümler hiçbir zaman ciddi bir şekilde ele alınmadı. İmar ve İskân Bakanlığı, Bölge Planlama Daireleri kurdu. Marmara için de bir bölge planlama dairesi kuruldu. O çalışmalar yanlış değildi ama o daireler devletten bekledikleri desteği alamadıkları için bütün üretimleri ölü doğdu. İstanbul Nâzım Planı için yapılan çalışmalar

da öyle oldu, ilerleyemedi. Bir dizi büro kurulduysa da sonuçta tutarlı bir şey çıkmadı. Bunu bugünkü İstanbul Metropoliten Planlama Bürosu İMP'ye benzetebiliriz. Yüzlerce kişinin çalıştığı İMP'nin halini görüyorsunuz. Ne üretiyorlar? Hiçbir şey. Umutsuz yüzlerce insan orada vakit öldürüyor. Belediye, "400-500 kişiyi çalıştırıyorum, daha ne yapabilirim ki?" mazeretinin arkasına sığınıyor. O dönemde daha ciddi çalışmalar yapılmıştı ama ülke çapında bir planlama bütünlüğü sağlanmadı. O nedenle de çalışmalardan elle tutulur bir sonuç alınamadığını zaten İstanbul'un bugünkü perişan hali de ortaya koyuyor.

— *O günlerde Anıtlar Kurulu da faaliyetteydi sanıyorum.*
— Anıtlar Kurulu olarak tek bir kurul vardı; Fındıklı'daydı.

— *O da bu sürecin hiçbir yerinde değil anladığım kadarıyla...*
— Daha koruma ve tescil anlayışı pek yoktu zaten. Doğru dürüst tesciller yapılmamıştı. Daha sonra, kurulun genel sekreteri ya da müdürü olduğu dönemde Besim Çeçener'in çabalarıyla yaygın tesciller yapıldı. Ben kurulun çalışmalarını 1962 yılından beri biliyorum. Fındıklı'da, bugünkü Mimar Sinan Üniversitesi'nin hemen önündeki küçük binadaydı.

— *Sıbyan Mektebi olan bina mı?*
— Evet, küçücük bir bina, oradaydılar. Tahsin Öz kurulun başkanıydı. Rıfkı Melûl Meriç, Kemali Söylemezoğlu ve başkaları vardı üye olarak... Birinci kuşaktan resmî korumacılar diyebiliriz.

— *Beyazıt Meydanı düzenlemesini Anıtlar Yüksek Kurulu, kendisiyle ilgili bir olay olarak görmüyordu...*
— O dönemde onların o işlerle meşgul olduklarını pek sanmıyorum. Kurulun kompozisyonu da buna elverişli değildi zaten, kadrosu yok gibiydi. O dönemde koruma fikri son derece zayıftı zaten. Eski eser restorasyonu söz konusu olunca oraya şöyle bir uğranırdı. Tek bir kurul... Düşünün, bütün Türkiye hakkında kararı onlar veriyorlar.

— Cansever'in Beyazıt Meydanı projesinden devam edersek...

— Turgut Cansever'in başka bir fikri vardı: Devlet Proje Bürolarının Reorganizasyonu. Turgut Bey kamu projeleri için mimarların devlete bağlı olarak çalışmaları gerektiğini düşünüyordu ve bunun için de devlete bağlı çok büyük proje bürolarının kurulması gerektiğini savunuyordu. "Devlet Proje Bürolarının Reorganizasyonu" adını verdiği projesi kapsamında mimarlar orada çalışacaklar ve kamu projelerini üreteceklerdi.

Mimarlar Odası bu projeden hoşlanmazdı. Ama Turgut Cansever yine de Mimarlar Odası'nın komisyon çalışmalarına katılırdı. Turgut Bey sivrilikleri olan bir mimardı. 27 Mayıs devriminin, Devlet Proje Bürolarının Reorganizasyonu projesi için bir fırsat olduğu düşüncesiyle Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e bir mektup yazmış. O tarihlerde bu mektup çok konuşuldu. Herkes bunu başka türlü yorumladı. Ben sanıyorum ki, mimarimizin içinde bulunduğu bunalımı anlatıyordu ve Devlet Proje Büroları Reorganizasyonu ile bu işin içinden çıkabileceğimizi savunuyordu. Ama bu mektup, "Turgut Bey mimarları kötüledi, Milli Birlik Komitesi'ne jurnalcilik yaptı" diye lanse edildi ve çok tepki topladı. Turgut Bey de galiba üzerinde çok fazla konuşmak istemedi. Ama yıllarca bundan dolayı biraz kuşkuyla bakıldı Turgut Bey'in davranışlarına. Turgut Bey önce İmar Planlama Müdürlüğü görevinden alındı, yerine bir mühendis olan Arif Tansuğ getirildi. Üzerinde yalnızca Beyazıt'taki görevi kalmıştı. Meydan projesi de engellemeler yüzünden bir türlü uygulanamayınca o görevinden de ayrılmak zorunda kaldı. Daha sonra İmar ve İskân Bakanlığı'na bağlı Büyük İstanbul Nâzım Plan Bürosu'nun başına getirildi. Ancak o görev de çok uzun süreli olmadı.

İlk İş: Üsküdar Büyük Hamamı

— Bu arada siz üniversitedeki görevinizin dışında proje işleri de yaptınız bildiğim kadarıyla.

— Asistanlığımın ilk aylarında bir gün Taşkışla'da Prof. Kemali Söylemezoğlu ile karşılaştık. "Senin öğrenciyken yaptığın hamam projesi vardı Üsküdar'da. Mal sahibi Anıtlar Yüksek Kurulu'na

başvurdu, orayı bir kapalıçarşı haline getirmek istiyor. Sen bu bina üzerinde epeyce çalışmıştın; kendisiyle görüş, proje işini almaya çalış" dedi. Gerçekten de 9. yarıyıl projesi için Üsküdar'da çarşı bölgesini almıştık. Hocamız Doç. Nezih Eldem gruplara ayırmıştı bizi. Herkes o bölgenin bir tarafını yapıyordu, bana da hamam düşmüştü. Menderes'in o meşhur İstanbul'un imarı ya da yıkımı hareketleri kapsamında hamamın ön tarafındaki soyunmalık bölümleri tümüyle yıkılmış, hamam kullanılmaz hale gelmiş ve kaderine terk edilmişti.

— *Bu hangi hamam?*
— Büyük Hamam... Şimdi Mimar Sinan Çarşısı dedikleri yapı. Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*'nde Sinan yapısı olduğunu iddia eder ...

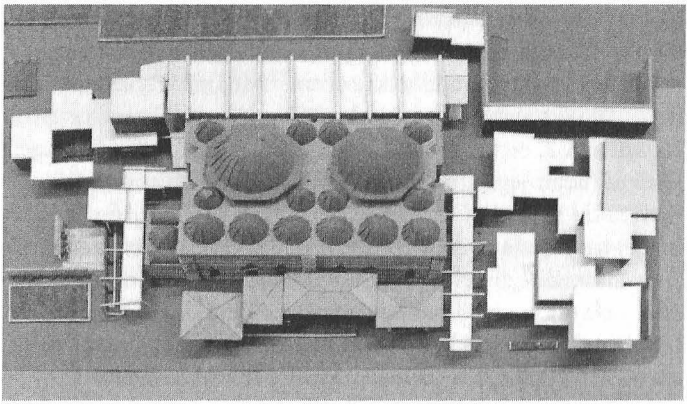
— *Mihrimah Sultan Camisi'nin hemen arkasında bir hamam daha var, şimdi süpermarket olan...*
— Hayır o başka, onu mahvettiler... Restorasyon falan denemez orada yapılana.

— *Sizin çalıştığınız hamam şahıs mülkiyetindeydi yani... İlginç... Bu özellikteki yapılar Vakıflar'ın mülkiyetinde oluyor genellikle.*
— Evet şahıs mülkiyetinde olması ilginçti. Mülkiyetin Vakıflar İdaresi'ne ait olmasını bekliyordum, ben de şaşırmıştım. Hamam perişan durumdaydı. Ayakta kalan bölümlerin onarılarak korunması, bütünün arkasına yeni bölümler eklenerek bir çarşı haline getirilmesi projenin konusuydu. Hamam olamıyordu artık, çünkü hamam olmasına elverişli hiçbir şey kalmamıştı içinde. Soyunmalık bölümlerinin üzerinden yol geçmiş, içeride her şey sökülmüş, berbat bir durumdaydı. Arkadaki külhan bölümü de kısmen yıkılmıştı. Öğrenci projesinde de çarşı olarak düşünmüştük. Proje, mal sahibinin isteğiyle örtüşen bir projeydi. Gittim, mal sahibi ile görüştüm. Mehmet Bozkurt Bey... Tahtakale'de toptan ticaretle uğraşıyordu, Yunanistan göçmeni, son derece hoş bir insandı. Kendisiyle Üsküdar'a gittik. Yapı o haliyle kiraya verilmiş, bitümlü-katranlı yalıtım malzemesi üreten bir atöl-

ye olarak kullanılmıştı. Artık içeride çalışan kalmamıştı ama bina yolunmuş, berbat bir durumdaydı. Mehmet Bey buluşmadan memnundu. Kuruldan bir hocanın, Kemali Bey'in tavsiyesiyle gidiyordum ve daha önce o işle uğraşmıştım. Kısacası beni gözü tuttu ve "Tamam, ben bu işi sana vereceğim" dedi. Bir avukatı vardı Sirkeci'de, eski bir Yargıtay üyesiymiş, sözleşme için onu görevlendirdi, kendisiyle uzun süren müzakerelere giriştik. Ne var ki mal sahibi ile anlaştığımız hususlarda bile avukat pazarlıklara girişiyor, olmayacak güçlükler çıkarıyordu. Benim ilk işim olacaktı, heyecanla o işi almak istiyordum. Konu güzeldi, ayrıca paraya da ihtiyacım vardı, çünkü asistan olarak benim elime o tarihte ayda yalnızca 450 lira geçiyordu. Düşünün ki belediyedeki mimar arkadaşlar 1200 lira alıyordu, birkaç ay sonra onların maaşı 1800 liraya çıktı. Mimarlar, mühendisler için hükümet 10195 sayılı kararnameyi çıkarmıştı. Tam olarak devlet memuru sayılmıyorlardı ama iş güçlüğü zammı, temininde güçlük zammı gibi birtakım gerekçelerle çok iyi ücret alıyorlardı.

Bir gün avukata benden bir beklentisi olup olmadığını açık açık sordum. "Ne demek o?" dedi avukat. Ayrıldıktan hemen sonra mal sahibine telefon ettim ve kendisine durumu bütün açıklığıyla anlattım. Mehmet Bey çok güldü, "Gel, görüşelim" dedi. Beni çok sevecen bir biçimde karşıladı. "Yahu ne yapsın, o da bir şeyler yapmış olmak istiyor" dedi. Açtı telefonu avukata, talimat verdi: "Doğan Bey'le ücret üzerinde de mutabık kaldık, bir sözleşme hazırlayın, hemen imzalayalım." Avukat çok komik bir sözleşme hazırladı. Şöyle sekiz on satırlık bir şey, yanlışlarla dolu, ipe sapa gelmez bir sözleşme aslında. Biz onunla işe başladık. Tabii çok acemiyim, restorasyondan anlamıyorum. Bülent Özer bana Vakıflar'da çalışan Mimar Cahide Tamer'den bahsetti. Cahide Hanım, Şişli'de Ebekızı Sokak'ta otururdu. Bir gün randevu alıp evine gittim, bana fikir vermesini rica ettim. Birkaç defa yapıyerine geldi, yardımcı oldu. Sonra da yıllarca görüştük Cahide Hanım'la. Sonuçta, bence iyi bir restorasyon yapıldı orada, o günün koşulları altında...

— Kubbeleri nasıl onardınız?..

Üsküdar Büyük Hamamı ve ek yapıları maketi. Hamam restore edilerek bir kapalıçarşıya dönüştürülmüş ve ek olarak yalnızca arkadaki blok yapılmıştır.

— Hayır, tuğlayla... Yassı tuğlalar vardı. O yassı tuğlaları sağlamak gerekiyordu. İrfan Bey adında bir kalfamız vardı, aslında kalfadan daha bilgili, becerikli biriydi. Yıkılmış olan eski bir yapıdan o dönemin yassı tuğlalarını buldu getirdi, gözlerimize inanamadık. Yıkık kubbeleri yaptık. Kaplamada kurşun yerine "kurşun taklidi" denen yöntemi uyguladık. Vakıflar da öyle yapıyordu. Mehmet Bey bayisi olduğu Dewilux'ün fabrikasında çok iyi bir boya yaptırdı. Çok iyi yapışan, kurşunu andırır gri renkte bir boya. İzmir'den getirttik ve kullandık. Arka tarafa külhan hücrelerinin üstüne betonarme olarak bir strüktür ekledik. Üstte tek tek dükkânlar olacaktı, alttaki külhan hücrelerinde de öyle... Hamamın içinde ise hiçbir bölme yapmadık, mekânı olduğu gibi koruduk. Bence iyi bir çalışma çıkardık ortaya. İş bitti, herkes çok mutlu oldu. Hatta Mehmet Bey beni hiç beklemediğim bir şekilde cömertçe ödüllendirdi. O ödül, aldığım ikinci el ilk otomobilimin yaklaşık yarı parası olan ilk ödemesini oluşturdu.

Bir süre sonra, bir diş polikliniğine kiraya verildi üst bölüm. Bizim yaptığımız o tek tek dükkânlar birleştirildi; diş kliniği oraya yerleşti. Yine de fena değildi. Daha kötüsü Mehmet Bey'in

ölümünden sonra oldu. Hamamın arkasındaki bölgede belediyece bir kamulaştırma başlatılmıştı. Mal sahibinin yakınları çok korktular. Sandılar ki o yeni yaptığımız bölümler yıkılacak. Oysa onların hepsi Anıtlar Yüksek Kurulu'nun koruması altındaydı. Proje, Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan onaylı bir projeydi ve hiçbir şey yıkılamazdı. Yaptığımız zarif betonarme strüktürü tuğla ve taşla kaplayarak eski eser taklidi gibi uydurma bir şeyler yapmaya çalıştılar. Sonuçta bizim betonarme olarak yaptığımız düzgün eklentiler tümüyle kayboldu, acayip bir şey çıktı ortaya. Şu anda bile orayı her görüşümde öfkeleniyorum. İçinde ne tür değişiklikler yaptıklarını da bilmiyorum. Mimarın kaderinde bu var: Bazen yaptığınızı bozarlar, size üzüntüsü kalır. O tarihlerde Anıtlar Kurulu üyeliği süren Kemali Bey'e durumu anlattım. "Aldırma, biz eski eseri kurtardık ya, gerisi ne olursa olsun" dedi. Ben bu düşünceyi o zaman çok yadırgadım ama daha sonraki dönemlerde yaşadığımız çeşitli olaylardan aldığımız derslerle, Türkiye'de daha değerli şeyleri kurtarmak uğruna bazı şeyleri feda edebileceğimiz şeklinde bir kabule, çok doğru olmasa da hak verdim.

— Ben Cahide Hanım'la Mimarlık Müzesi için görüşmüştüm. O dönemde yapılan restorasyon işlerine ilişkin, pek çok şey, tabii bugün eleştiriliyor. Ama Cahide Hanım'la bire bir görüştüğümde onun kişisel çabaları beni çok etkilemişti. Bütün dünyada restorasyon konusunun çok yeni olduğu ve her şeyin araştırıldığı bir dönemde, Türkiye çok daha geriydi bu konuda. Kubbeler için sizin söylediğiniz malzemenin nasıl "keşfedildiği"ni anlatmıştı.

— Vakıflar öyle yapıyordu. Bir çeşit çimento şaptı uygulanan. Artık kubbelere kurşun kaplanamıyordu. İstediğiniz kurşunu bulamıyordunuz, bulsanız da pahalıydı. Eğik yüzeylerde ısı etkisiyle akıyordu, hurdası bile para ettiği için çalınabiliyordu. Artık kurşun da asbest gibi, aforoz edilmiş bir malzeme oldu, birtakım zehirli maddeler içerdiği için. Ama benim çocukluğumda evlerde su tesisatı bile kurşun borularla döşenirdi, sonradan lanetli bir malzeme haline geldi.

Yine o dönemde ilginç başka bir olay yaşadık. Restorasyonda çalışan çok iyi ustalar vardı. Bir gün bana geldiler, bonservis belgesi istediler. "Hayrola?" dedim. "Almanya'ya gideceğiz, çalışmaya" dediler. O yıllar Almanya'nın Türkiye'den çok sayıda konuk işçi götürdüğü ilk dönemdi. Aslında Almanya ile yapılmış olan anlaşma, niteliksiz işçilerin götürülmesi şeklindeydi. Yani, hiçbir mesleği olmayan insanlar Almanya'ya götürülecek, orada bir meslekte eğitilecek, meslek sahibi yapılacak ve çalışacaklardı. Almanya'nın işçi ihtiyacı öylece karşılanacaktı. Proje buydu. Ama uygulama hiç de öyle olmadı. Almanlar Salıpazarı'nda İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun yanı başında bir ofis kurdular. Orada sınavlar yaparak, uzmanlık belgeleri isteyerek işçileri seçip götürdüler. Bir bakıma bizim işgücümüzün kaymağını o tarihte Almanya aldı. Büyük bir üzüntü ile, o ustalara o belgeleri vermek zorunda kaldım. Verdim, çünkü söz konusu olan onların geleceğiydi. Sonraki dönemde Türkiye'de "Hangi iş olsa yaparım ağabey" diyen bir kuşak çıktı ortaya... "Duvar da örerim, sıva da yaparım, boya da yaparım, fayans da döşerim, her şeyi yaparım ağabey..."

— Günümüzde de inşaat sektörünün en büyük sorunlarından biri kalifiye işçi sorunu.

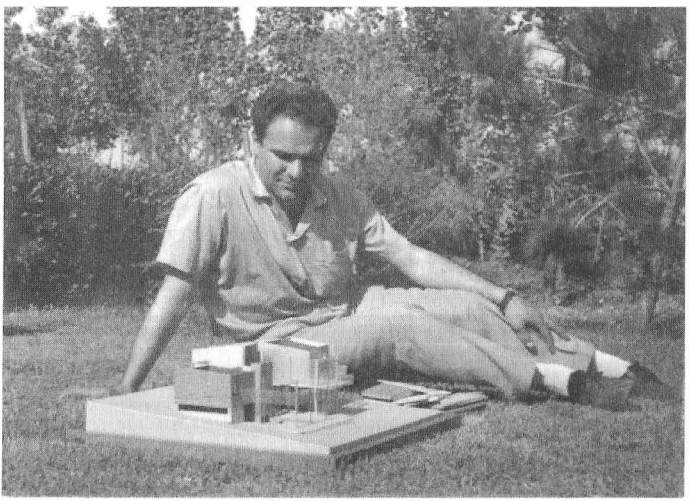
— Tabii. Ayrıca işçilik-yoğun bir sektördü o tarihlerde inşaat. Sonra bazı şeyler endüstrileştirildi, dolayısıyla birtakım avantajlar sağlandı ama o tarihte her şey el işçiliğine dayalıydı, ustalığa bağlıydı ve biz o ustaları yurtdışına göndererek kaybettik. Ondan sonra inşaatta kaliteli uygulama yaptırmak, izleyen yıllarda çok güç hale geldi.

Hamamım öyküsü böyle. Hamamdan sonra bizim Kumburgaz'da bir villa maceramız oldu, ikinci işimiz olarak.

— Nasıl?

— İnşaat mühendisi İzzettin Somer Galatasaraylı bir ağabeyimizdi. Kendisini, ben fakültenin son sınıfındayken tanımıştım. Her zaman sevecen bir ağabey yakınlığındaydı. Nitekim daha sonra Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluşunda da bizimle birlikte oldu.

Hayzuran'la evliliğimizin ilk aylarında İzzettin Bey bize bir arkadaşının Kumburgaz'da yaptıracağı bir yazlık villa projesinden söz etti. İşin sahibi Vedat Özsezen'le eski arkadaştılar. İzzettin Bey'in önerisi, projeyi parasız yapmamız şeklindeydi. "Vedat, Puro sabunlarının patronu, çevresi geniş bir sanayici, ileride size başka işler verir nasıl olsa. İşi iyi yapıp beğendirirsek bundan sonra şansınız açılır" diyordu. Bir proje hazırladık, fena da olmadı. Yapımına başlandı. İzzettin Bey taahhütte bulunmuş, "Lüks farkı hariç, 80 bin liraya ben bu inşaatı bitirir, teslim ederim" demiş. Bu arada bir öyküyü de anlatmadan geçemeyeceğim. İzzettin Bey bu konudan söz ettiği zaman ben sordum: "Ne diye Kumburgaz'da yaptırıyor ki evi?" "Nerede yaptırsın?" dedi İzzettin Bey. "Madem ki o kadar zengin adam, örneğin Bebek'te yaptırsın" dedim. "Zaten Bebek'te oturuyor" dedi. Kumburgaz'ın adı daha yeni yeni duyuluyordu. Villaya gelince, o zamanlar pek alışık olmadığımız şekilde ebeveyn yatak odasının içinden geçilen giyinme odası ve banyosu var. Çocukların yatak odaları alt katta. Onların yabancı mürebbiyeleri var. Mürebbiyelerin odası, ban-

Kumburgaz'daki villanın maketi ve Doğan Hasol (1964).

yosu ayrı, çocukların odaları ve banyosu ayrı... İtalyan seramikleri, İtalyan banyo gereçleri kullanılacak. Ve sonuçta villa, lüks farkı hariç 80 bin liraya mal olacak. Nasıl olacaksa, lüks farkı nasıl hesaplanacaksa? Uygulamayı ve harcamaları İzzettin Bey yapıyor, bir yandan da paraların su gibi gittiğinden yakınıyordu. Bizim sorumluluğumuz projeyle sınırlıydı. Sonunda 80 bin lira tükendi, inşaatın kabası bile bitmedi. Biz oradan hep birlikte nazik bir şekilde kovulduk. Böylece, mimarlığın yalnızca biçim (estetik), işlev ve sağlamlıktan ibaret olmadığını, işin "ekonomi" boyutunun da göz ardı edilmemesi gerektiğini canlı bir deneyle öğrenmiş olduk.

Mimarlar Odası'nın Muhalif Konumu

— Peki bu arada Mimarlar Odası'nın kompozisyonu, bakış açısı, mimarlık camiasındaki ağırlığı ve yeri nasıldı?

— Mimarlar Odası her zaman muhalifti. Zaten Türkiye'de siyasiler başına buyruk davrandıkları sürece bilim ve meslek insanlarının onlara karşı olmaları son derece olağan. Mimarlar Odası hiçbir dönemde hiçbir iktidara yaranamamıştır. Bunu bir kere baştan koyalım ortaya. Bir dizi iktidar gördü, hiçbirine yaranamadı Oda. Demokrat Parti döneminde de yaranamadı, CHP'ye de yaranamadı. Zaten düşünün ki, 1954 yılında çıkarılan 6235 sayılı TMMOB yasasıyla meslek odaları kuruluyor; ardından 27 Mayıs 1959'da, yani ihtilalden tam bir yıl önce 7303 sayılı yasa çıkarılıyor. Tek maddelik bir yasa: "TMMOB'ye bağlı odaların genel merkezleri Ankara'da olur". Bir tek odaya ayrıcalık tanınıyor, o da Gemi Makineleri İşletme Mühendisleri Odası. Ankara'da deniz olmadığı için o odanın merkezinin Ankara'da olması mümkün değil! Yasanın amacı şu: Mimarlar ve mühendisler konulara hep eleştirel bakış açısı ile yaklaşıyorlar, dolayısıyla hükümeti eleştiren gruplardan birini de onlar oluşturuyor. Demokrat Parti iktidarı bu eleştirel tavırlardan hoşlanmadığı için oda merkezlerini yasa zoruyla Ankara'ya aldı. Ankara'daki mimarların ve mühendislerin çoğu devlet dairelerinde çalıştığı için iktidar onları kendi güdümüne alabileceğini umu-

yordu, fakat başarılı olamadı. Devlet memuru da olsalar özel kesimde de çalışsalar, oda yöneticileri muhalif tavırlarını, doğruyu söylemekten yana olan tavırlarını hep korudular. Dolayısıyla o yasa pek işlerine yaramadı, Demokrat Parti iktidarının anısı şeklinde antidemokratik yasalarından biri olarak kaldı.

Ben Mimarlar Odası'nı ilk tanıdığımda, Mimarlar Odası İstanbul Şubesi, Taksim Sarayı denilen binadaydı. Orhan Safa ve Muhittin Binan'a ait çok hoş bir yapıydı. Taksim'de İstiklal Caddesi'nin hemen karşısına gelen bina... Bugün bina bir otele dönüştürüldü. Mimarlar Odası orada bir göz odadaydı, Tekin Aydın genel sekreterdi. Kendisiyle bir görüşmemiz olmuştu; niçin gittiğimi pek hatırlamıyorum. Oda, daha sonra Cumhuriyet Caddesi ile Üftade Sokak'ın köşesindeki bir binaya taşındı. Elmadağ'da, bugün Açık Radyo'nun bulunduğu yerde üç katlı bir binaydı. Giriş katında bir seyahat acentesi vardı, sonradan oraya El-Al İsrail Havayolları geldi. Üstteki iki kat Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nce kiralanmıştı. Orta katta belge bürosu, üst katta genel sekreter odasıyla, komisyon ve yönetim kurulu toplantılarının yapıldığı bir salon bulunuyordu. Daha önce orta kat Mimarlar Lokali gibi düzenlenmişti, hatta bir barı bile vardı fakat o amaçla kullanılmıyordu artık. Yıpranmış bir binaydı. Belge bürosunu biraz olsun düzenlemeye çalıştık. Beni daha sonra Şube Sekreterliğinin yanı sıra Yayın Kurulu sekreteri olarak da görevlendirdiler; böylece odada ikinci bir görevim oldu. İşi biraz hafifletmek üzere, sonradan oda başkanlığına kadar yükselecek olan Nurdoğan Özkaya'yı Genel Sekreter Yardımcısı olarak görevlendirdik. Ne var ki dönem sonundaki seçimlerde Nurdoğan başarılı olamadı, Demirtaş Ceyhun seçildi ve sekreter üye oldu. Böylece biz Demirtaş ile halef-selef olduk. Daha sonra ben 1969 Ekim'inde askere giderken yayın kurulu sekreterliğini de Demirtaş'a devrettim. Kısacası biz Demirtaş'la hep halef-selef olduk. Yalnızca halef-selef olmakla kalmadık, çok iyi de arkadaş olduk.

— O yıllarda oda, mimarlık camiasını toparlayabiliyor muydu? Camia odayı sahipleniyor muydu?

— Camia dediğiniz, sayısal olarak bugünküyle kıyaslanamayacak kadar sınırlıydı. Benim sicil numaram 1636. Bugün üye sayısı 40 binin üzerinde.

Üyeler hep şikâyetçi olmuşlardır. Bugün de şikâyet ederler, "Oda bize ne veriyor ?" derler. Böyle durumlarda bir an için o örgütün "var olmadığını" düşünmek lazım. Bir şeyin varlığından şikâyet ettiğiniz zaman, onun yokluğunu düşünmeniz doğru olur. Her üye Mimarlar Odası'nın kendisi için bir şeyler yapmasını ister. Mimarlar Odası bence genelde meslek için yararlı şeyler yapmıştır. Belki az yaptığı için eleştirilebilir. Doğal olarak hataları da, günlük politikaya daldığı başarısız dönemleri de olmuştur. Hep şunu söylerim: "Ben odacıyım." 27 yaşında Şube Sekreteri, sonra Yayın Kurulu Sekreteri oldum, daha sonra da merkez yönetim kurullarında ve birçok komisyonda görev aldım, emek verdim. Şu anda dahi ne zaman çağırsalar ben hazır ve nâzır, odanın çağrısına uyarım. Dediğim gibi, bir an için odanın var olmadığını düşünün, o zaman ne olur?

"Denize Nâzır, Diploma Hazır"

— Bir taraftan asistanlık, bir taraftan oda, bir taraftan tek tük de olsa özel işler.. Hayzuran Hanım'ın hayatı nasıl gidiyordu o sırada?

— Ayşe'nin doğumundan sonra Hayzuran'ın tam gün çalışmasının zor olacağını düşünmeye başladık. Zaten Turgut Bey'in ayrılmasıyla Belediye Planlama Dairesi'nin de tadı kaçmıştı. O sıralarda özel yüksek okullar kurulmuştu. Beşiktaş'taki Işık Mühendislik ve Mimarlık Okulu'nun başına bizim kürsümüzden Prof. Abdullah Sarı müdür olarak gelmişti. Çok sevdiğim bir büyüğümdü. Abdullah Sarı aynı zamanda bizim nikâh şahidimizdir. Hayzuran oraya önce asistan olarak girdi, sonra öğretim görevlisi oldu. Ne var ki özel okullar bir süre sonra çok kötü bir duruma düştüler, istismar odakları haline geldiler. "Denize nâzır, diploma hazır" o dönemin bu okullara ilişkin söylemidir. İşi ticarethane mantığıyla sürdüren bir sürü özel mimarlık ve mühendislik okulu açılmıştı. Aralarında, otel yapmak üzere turizm kre-

disi alıp binayı okula dönüştürenler bile vardı. Aynı girişimci, okulu kapatılınca binasını Emniyet Müdürlüğü'ne sattı. Mimarlar Odası bu yüksekokul mezunlarının odaya kaydedilmemesi kararını aldı. Amaç konuyu yargıya götürmekti. Konu bu yoldan mahkemeye götürüldü. Bu nedenle Mimarlar Odası'nda bu okulların kapatılması için ciddi bir savaşım verildi. Bunun asıl öncüsü Mimarlar Odası'nda Demirtaş Ceyhun, İnşaat Mühendisleri Odası'nda İzzettin Silier'di. İzzettin Silier ilginç bir kişilikti. İnşaat mühendisi olmuş, daha sonra hukuka merak sarmış ve hukuk fakültesini bitirerek bir de hukuk diploması, hatta avukatlık lisansı almıştı. Ankara'da Danıştay'da bir duruşmaya katıldık. Orada İzzettin Silier konuyu savunuyordu ve ilginç bir savunma tarzı vardı. Önce, "Ben şimdi inşaat mühendisi kimliğimle bunu sizlere söylüyorum" diyordu; biraz sonra da, "Ben hukukçu kimliğimle size bunu söylüyorum". Güzel ve tutarlı bir savunmaydı. Odaların eğitimin ticarileşmesine karşı verdikleri ciddi bir mücadeleydi bu. Sonunda Danıştay, özel yüksekokulların kapatılmasına karar verdi, dava kazanılmış oldu. Bu okullar devletleştirildi ve devlet üniversitelerinin içinde eritildi. Mimarlar Odası'nın ve İnşaat Mühendisleri Odası'nın başarılarından biridir bu.

— *Peki bunlar hiç mezun veremedi mi?*
— Verdiler. O mezunlar sonradan odalara kaydedildi. Zaten hedef mezunlar değildi, ticaret aracı haline gelmiş okullardı. Asıl amaç yargıya taşımaktı konuyu. Mezunlar kaydedilmeyince odaları dava ettiler, davada odalar tezlerini ortaya koydu ve sonuçta haklı çıktılar.

— *Bir de odadaki faaliyetleriniz içinde Haluk Baysal'la çalıştığınız bir dönem var. Nasıl bir insandı Haluk Baysal?*
— Haluk Baysal çok çalışkan bir mimardı. Tam bir liberal ekonomi dostuydu. Bireye inanıyordu. Yani belki bugünkü çağda yaşasaydı daha iyi olurdu. Bireysellikten yanaydı tam olarak.

— *Hangi yıldı Mimarlar Odası başkanlığı dönemi?*
— 1965-66. Ben Mimarlar Odası İstanbul Şubesi sekreteri olduktan bir ay kadar sonra merkez genel kurulu yapıldı. O ge-

nel kurulda Baysal, oda başkanlığına seçildi. Zaten bir önceki dönem İstanbul Şubesi başkanıydı. Bizim yönetim kurulumuzda başkan, Nevzat Erol'du. Nevzat Erol İstanbul Belediye Sarayı'nın mimarıydı. Odada asıl etkin olan Haluk Baysal'dı. Aşağı yukarı her akşam saat 6 sularında İstanbul Şubesi'ne gelirdi ve birlikte çalışırdık. Bir şeyler hazırlardık. Sık sık, "Haydi bakalım, bir basın toplantısı yapalım" diye girişimleri olurdu.

— *Gündem ne olurdu bu basın toplantılarında?*
— Gündem, genelde mimarın, mimarlığın tanıtılması ve belediyenin yapmakta olduğu usulsüz uygulamalar olurdu. O sıralarda Saraçhane ve Karaköy altgeçitleri yapılıyordu. Belediye Başkanı Haşim İşcan'dı. Haşim İşcan da biraz kendi başına buyruk bir adamdı. Onun dışında Nâzım Plan Bürosu'nun kuruluşu da yine o döneme rastladı. O büronun başına Mithat Yenen getirilmişti. Yenen, bir gün şubeyi ziyaret etti. Biz kendisinin elinde bulunan yetkilerin yetersiz, gücünün sınırlı olduğunu savunuyorduk. İstanbul'un nâzım planı için daha güçlü bir desteğin gerekli olduğunu düşünüyorduk. Kendisine bunları Haluk Baysal çok açık bir biçimde ifade etti. Haluk Baysal'ın sert çıkışları vardı. Hatta bir defasında, galiba yine devlet büyüklerinden birine (sanıyorum Menderes'e) ileri geri konuşmuş, herkes hayretler içinde "Eyvah, şimdi ne olacak" diye beklerken o zat, "Ben babasını tanırdım, valiydi, o da böyleydi" demiş, hoşgörü ile karşılamış. Haluk Bey Beyazıt Meydanı yapımına da karşıydı, "Nâzım plan yapılmadan bu iş yapılamaz" görüşündeydi. Bir ara valiye, "Siz valilikten gidersiniz, belediye başkanlığından gidersiniz, bu meydan böyle yarım kalır" demişti. Kehaneti doğru çıktı. Ama başka nedenlerle doğru çıktığını düşünüyorum. Kanımca yapılabilirdi. O işin nâzım planla çok ilgili olduğunu ben hâlâ düşünmüyorum.

— *Haluk Baysal serbest mimardı değil mi?*
— Serbest mimardı. Melih Birsel'le birlikte daha önce İstiklal Caddesi'nde Luvr Apartmanı'nda kurdukları bir büroları vardı. Hoş bir büroydu. (Daha sonra oraya İKSV yerleşti). O sıralarda Me-

LER GENEL KURULACAK

...glu, "Full-Time.. çalışm ...üzen olmıyacak, dedi

YENİ ANKARA VALİSİ DÜN GÖREVE BAŞLADI

MİMARLAR ODASI BAŞKANINA GÖRE BELEDİYENİN BİR PLÂNI YOKTUR

Mimarlar Odası Başkanı Haluk Baysal, İstanbul Şubesi Başkanı Nevzat Erol ve Sekreter Üye Doğan Hasol basın toplantısında, Yeni Gazete, 15 Ocak 1966.

cidiyeköy'deki Hukukçular Sitesi'ni projelendiriyordu ve bütün yaptığı işlere Melih Birsel'in de adını yazıyordu. Galatasaray Lisesi'nden arkadaşı olan Melih Birsel o tarihlerde Fransa'da çalışmaktaydı. Haluk Baysal, Merter'de Vakko için çok hoş bir fabrika binası gerçekleştirdi. Orada da aynı şeyi yaptı, Melih Birsel'in adını yazdı.

Bir başka huyu da sürekli olarak mimarlık çalışmak, eskizler yapmaktı. Yönetim kurulu toplantılarında bile bir yandan konuşur, bir yandan eskizler çiziktirirdi. Çok hızlı konuşur, konuları çok iyi toparlardı. Ankara'da yapılan bir Mimarlar Odası kongresinde konuşmalara zaman kısıtlaması getirilmişti. Sanıyorum beş dakikalık bir zaman kısıtlaması vardı. Haluk Bey çıktı ve çok hızlı bir şekilde konuştu, fikirlerini gayet güzel anlattı. Ondan sonra bir üye çıktı, dedi ki, "Haluk hile yaptı, beş dakikalık sürede on dakika konuştu". Böyle özel bir yeteneği vardı.

Birlikte yetkili kişileri ziyaret ederdik. O ziyaretler sırasında kendi fikirlerini bir güzel anlatır, orada bulunanlara da, "Beyefendinin de buyurdukları gibi" diyerek onaylatmayı ihmal etmezdi. Beyefendiler kendilerinin olmayan bu fikirlere pek itiraz etmezdi. "Hayır, ben öyle söylemedim, ben öyle düşünmüyorum" diyemezlerdi. Aslında enteresan bir başkanlık dönemi oldu. O dönemin merkez genel sekreteri Ankara'dan Arman Güran'dı. Arman da çok üretken, çok çalışkan bir insandı. Çok uyumlu bir ekip oluşturmuştuk.

Genellikle pazar günleri basın toplantısı yapardık, çünkü o tarihlerde pazar günleri sakin geçerdi, pek fazla olay olmazdı; dolayısıyla haber de üretilmezdi. Onun için bizim basın toplantısı pazartesi sabahı iyi bir şekilde gazetelerde yer alırdı. Gazetecilerle iyi ilişkiler kurmuştuk. Bugünkü Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Başkanı Orhan Erinç o tarihte, *Cumhuriyet*'in vilayet-belediye muhabiriydi. Biz de basın toplantılarını daha çok Cağaloğlu'nda Gazeteciler Cemiyeti'nde yapardık. Cağaloğlu o zamanlar basının merkeziydi ve bütün gazeteciler oraya rahatça ulaşırdı.

O günlerde de ana sorunumuz yine mimarlığı tanıtmaktı. Sloganımız, "Mimarlar Odası toplum hizmetinde" idi. Aradan aşağı yukarı elli yıl geçti, bugün de konuşulanlar çok benzer şeyler. Türkiye ilerliyor mu, ilerlemiyor mu? Hâlâ aynı şeyler konuşuluyorsa bir eksiğimiz var demektir, toplum hâlâ mimarlığın tam olarak ne olduğunu anlayabilmiş değil demektir. Mimarlar Odası'nın da, bizim serbest mimarlar derneklerinin de bugünkü uğraşları arasında bu konu hâlâ gündemde.

— O zaman anladığım kadarıyla Mimarlar Odası'nın yönetim kurulu seçiminde siyasi bir söylemle aday olunmuyordu. Daha sonra, benim tanık olduğum yıllarda seçimlerde ağırlıklı olarak siyasi tezler egemen oldu...

— Genel siyasi söylemler hemen bizim dönemin ardından çıktı. Demirtaş Ceyhun'un başını çektiği Toplumcu Mimarlar Fikir Kulübü ile başladı bu iş. Biz daha önce de anlattığım gibi halef-selef olduk Demirtaş'la. Demirtaş Şube sekreterliğine gel-

dikten sonra, meslek politikasını aşan genel politik söylemler devreye girdi.

— Bu da tabii Türkiye'nin o dönemki siyasi manzarasına uygun bir şey. Giderek daha da keskinleşen bir siyasi çatışma ortamı egemen oluyordu Türkiye'de.

— Zaten daha sonra CHP de "ortanın solu" söylemine geçti. 27 Mayıs ihtilalinin getirdiği karma ekonomiye dayanıyordu. Ben şahsen karma ekonomiye inanıyordum, çünkü özel sektör kendisini yeterince geliştirmişti. Artık yatırım yapabilecek konuma gelmişti. O tarihe kadar devletçilik egemendi, bütün yatırımları devletin yapması beklenirdi. Çare de yoktu, çünkü sermaye birikmemişti. Ama o yıllarda artık, örneğin Koç grubu, Sabancı grubu gibi gruplar yatırım yapabilecek konuma gelmişti. Karma ekonomiye karşı sol söylem, her şeyin devletçe yapılmasını, "bankaların, sigorta şirketlerinin bile devletleştirilmesini" savunuyordu. Doğrusu bu görüş bana çok gerçekçi gelmiyordu.

Ben, odanın çeşitli görüşteki yönetimlerinde görev aldım. Demirtaş, "gördüğüm en namuslu kapitalist" diyordu benim için. Ben nasıl kapitalist sayılabilirsem... Ama ilginçtir, aşırı soldakiler beni hep sağda gördüler, sağdakiler de solda. Yapı-Endüstri Merkezi konusu geldiğinde anlatırım, bir dönem, "Yapı-Endüstri Merkezi komünistleri barındırıyor" diye bizden çekinen sermaye sahipleri, sanayiciler bile oldu. Yani şöyle söyleyeyim, aşırı uçların hiçbiri beni ideolojik olarak kendilerinden kabul etmedi. İdeolojilerden, dogmalardan yana değildim zaten, ama hep karşı tarafta gördüler. Bense kendi konumumu doğru belirlediğim kanısındayım. Oysa ben yaşamımın hiçbir döneminde ne kapitalizmden yana oldum ne de komünizmden... Sosyal demokrasiden yana, toplumdan yana oldum hep. Dürüst ve açık davranışım konusunda kimsenin kuşkusu olduğunu sanmıyorum. Sağ eğilimli Haluk Baysal döneminde olduğu gibi, sol eğilimli Maruf Önal'ın başkan olduğu dönemde de oda yönetiminde bulundum. 1969 Ekim'inde askere gidinceye kadar odanın aşağı yukarı her kadrosunda görev aldım.

— Peki burada laf lafı açmışken, odadaki o sol söylem, sol ideolojinin içerdiği iddia gereği Türkiye'deki yapılaşma ve konut üretimi konusunda "toplumsalcı çözümler" içeriyor muydu?

— Hayır. Ancak, odadaki değişimden sonraki dönemde iki esaslı şey yapıldı. Biri Boğaz Köprüsü'ne, ikincisi ise özel yüksekokullara karşı çıkış. Özel yüksekokullara karşı bir zafer kazanıldı, fakat Boğaz Köprüsü yapıldı bildiğiniz gibi. Boğaz Köprüsü'nün yapımına niçin karşı çıkıldığına ilişkin olarak yazdığım uzunca bir yazı vardır (kişisel web sitemde bulunabilir). Ben orada konuyu çok iyi özetlediğimi düşünüyorum. Odadan farklı düşünmüyordum; ben de köprüye karşıydım. Her iki konuda da aynı görüşteydim. Köprü hiçbir planda yer almıyordu; köprünün toplu taşımacılık yerine ağırlıklı olarak bireysel taşıtlara hizmet edecek olması yanlıştı; ayrıca şehrin nüfus ve yerleşme dengesini altüst edecekti, köprüler tuzağının başlangıcı olacaktı ve şehir başıboş bir şekilde büyüyecekti. Nitekim öyle oldu. Boğaz geçişi için daha akılcı çözümler vardı kuşkusuz, ama hiçbiri politik çıkar bakımından köprü kadar gösterişli değildi!

— Konut sorunu özel bir gündem oluşturuyor muydu?

— Konut sorunu hep vardı; bir ölçüde gecekondularla falan çözülüyordu. Konu, politikacıların yozlaştırması ile büsbütün rayından çıktı. Gecekonduların birinci dönemi bence felaket değildi, insanlar barınıyordu... Ama daha sonra getirilen imar ve gecekondu aflarıyla, verilen ödünlerle, kat artırımlarına göz yummakla, birtakım belgeler dağıtarak mülkiyet hakları vermekle o iş çığırından çıkarıldı diye düşünüyorum. Üstelik bunu bütün siyasal partiler yaptı. Sağcı partiler daha çok yaptı tabii, daha çok istismar ettiler. Her seçimden önce her parti, oy deposu olarak gördüğü gecekonduculara göz kırptı. Zaten çimento satışları patlardı her seçim öncesinde. Her seçim, gecekondularını da beraberinde getirirdi.

— Tam o noktada, yani büyük şehirlere yönelen göç konut ihtiyacına neden oluyorken, toplumsalcı fikirleri savunan bir odanın buna ilişkin akılcı bir şeyler önerebilmiş olması gerek diye

düşünüyorum. Mevcut bir durum var ve insanlar kendi kendilerine konut üretmek zorunda kalıyorlar. Avrupa'da da pek çok deneyim var sosyal konut üretimi konusunda. Türkiye'deki şehircilik hareketi ve mimarlığın gecekondudan şikâyet etmek yerine, gerek planlama gerekse tasarım açısından çözüm geliştirebilmiş olması ve bizim bugün bu çözümleri tartışıyor olmamız gerekiyordu. Üstelik o süreç belki de yeni deneyler için mesleki bir şans, bir fırsattı.

— Yapılamadı, o dönemde bu dediğiniz şey yapılamadı. DPT konut yatırımlarını verimsiz, ölü yatırım olarak görüyordu. Kamu kesimi Arsa Ofisi'ni kurdu. Toplu Konut İdaresi kuruluncaya kadar da orada pek bir şey yapılamadı. Biraz kooperatifler desteklendi. SSK krediler açıyordu. Emlak Kredi Bankası 12.500 lira yatırana kredili 50 bin lira veriyordu ve o yoldan tasarruf sahipleri bitmiş daireleri alabiliyorlardı. Bir de Emlak Bankası'nın kendi girişimi vardı, Ataköy gibi yerlerde bankanın inşaat şirketi TİMLO konut yapıyordu. Oralarda iyi bir planlama ve üretim söz konusuydu doğrusu. O sayede 1950'lerde Ataköy, Levent ve 4. Levent örnek yerleşmeler oldu.

— Emlak Kredi Bankası daha çok orta sınıfa hitap ediyordu.

— Evet. İşçiye yönelik olarak da kooperatifler eliyle konut yapılmaya çalışıldı. Fakat finansman çok yavaş ilerlediği için insanların ev sahibi olmaları çok zaman alıyordu. Yine de çok kimse ev sahibi olabildi. Biz de Yeniköy Mimarlar Sitesi'ndeki evimizi SSK kooperatifi ve kredileri ile yaptırdık. Ama zamana yayıldı. SSK'nın verdiği kredi zaten yetmiyordu, bir şeyler eklemek gerekiyordu. Onları ekleme çabası içinde olduğunuz zaman da süre uzayıp gidiyordu.

— Otuz yıl süren kooperatif inşaatları gibi...

— Tabii en iyimser tahminle on yılda falan bitiyordu. Daha sonra Özal döneminde getirilen toplu konut yasalarıyla, 1984'te kurulan Başbakanlık Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı İdaresi'yle... Daha sonra yapılan bazı düzenlemelerle bugünkü TOKİ ortaya çıktı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Yapı-Endüstri Merkezi'nin Kuruluşu

Yapı-Endüstri Merkezi, yapı konusunda bir bilgi merkezi olmayı hedefliyordu. Daha bilgi çağından söz edilmiyordu. İşte o dönemde YEM, yapı alanında bilgileri derleyip bunların üretici-uygulayıcı-kullanıcı arasında akışını sağlamayı amaçlıyordu. Bunun için de tarafsız davranması, firmalara eşit yakınlıkta durması gerekiyordu. Bu işi sergiler, bilgi merkezi, kurslar, konferanslar, açıkoturumlar, yurtiçi ve yurtdışında teknik geziler ve yayınlarla yapacaktı.

Yapı-Endüstri Merkezi kuruluş broşüründen (1977).

Yapı-Endüstri Merkezi 1968 Kuşağındandır

— Siz savaş sonrası dönemde ortaya çıkan bir deneyimden hareketle, Türkiye'deki bu özgürleşme ve karma ekonomiye geçiş sürecinde yeni bir şeyi denemiş oldunuz Yapı-Endüstri Merkezi ile. Galiba bir konjonktüre denk düşen bir girişimdi, değil mi?

— Evet. Ben, bir atılım kuruluşu olarak gördüğüm için "Yapı-Endüstri Merkezi de 1968 kuşağındandır" derim. 1968 bütün dünyada bir atılım ve diriliş yılıdır. 1968 olayları ilkin Paris'te Nanterre Edebiyat Fakültesi'nde başlamıştı. Öğrenciler üniversite reformu, demokratik ve özgür üniversite istiyorlardı. 1968 olayları kültürel, politik, toplumsal boyutlarıyla Fransa'da 20. yüzyılın en önemli sosyal hareketi oldu. Daha sonra bütün Avrupa'ya yayıldı; bize de sıçramakta gecikmedi.

Daha önce anlattığım gibi 1965 Temmuz'unda Avrupa'daki bazı yapı merkezlerini ziyaret ederek daha belirgin düşüncelerle dönmüştüm. Teknik Üniversite'nin, Taşkışla yanındaki yapı malzemeleri pavyonu hiç bitecekmiş gibi görünmüyordu. Böyle bir şeyi acaba kendimiz gerçekleştiremez miyiz, diye düşünüyordum. 1967 yılı ortalarında, Galatasaray'dan arkadaşım Ergin Serter, Tarabya sırtlarında aile mülkü olan bir evi satmıştı. Elinde toplu bir para vardı. "Senin kafanda düşünceler vardır, bir iş kursak bu parayla" önerisiyle geldi. İlginçti tabii. Böyle bir gücün gelmesi insana cesaret ve umut veriyor. Kendisine, düşündüğüm projeden söz ettim ama çok deneyimsiz olduğumuzu da ekledim. Bu işi nasıl yapacağımızı, ne kadar başarılı olacağımızı kestirmek güçtü. "Bu senin ailenin parası" dedim. Onun da yükümlülükleri vardı: İki erkek kardeşi öğrenciydi; Ergin, Elektrik Fakültesi'nde asistandı. O paranın tümünü, sonu belli olmayan bir işe yatırmak bir macera olurdu. Onun üzerine riski dağıtmak

için bir grup kurmaya karar verdik. Değişik kişilerin bu gruba katılmasını düşündük. Kardeşim Yalçın reklamcılık yapıyordu o sıralar. *Mimarlık* dergisine ve yine Mimarlar Odası'nda çıkardığımız yapı kataloğuna destek vermişti.

— *Bu arada Mimarlar Odası'nda bir de yapı kataloğu çıkardınız demek ki... İlk siz mi çıkardınız, yoksa zaten çıkıyor muydu?*

— Türkiye'nin ilk yapı kataloğu Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nde çıkmıştır, benim Yayın Komitesi Sekreteri olduğum dönemde. *Mimarlık* dergisi yoluna girmişti, her ay düzgün çıkar olmuştu, herkes çok mutluydu. O arada ben bu yapı kataloğu fikrini ortaya attım. Çıkarır mıyız, çıkarırız dedik. Ünlü grafiker Mengü Ertel'e yaptırdığımız bir klasör kapağının içinde, değiştirilebilir föylerle çıkarmıştık o kataloğu. Bizimkinden hemen sonra, Yapı-Endüstri Merkezi'ninkine benzer amaçlarla kurulmuş olan Yapı Merkezi'nin kataloğu çıktı. Onlar uzunca bir süreden beri bu konuda çalışıyorlardı ama benim pratik bir buluşum sayesinde Mimarlar Odası kataloğu daha önce çıktı. Föyleri firmaların kendilerine yaptırıyorduk. Sayfa düzenine ilişkin belli standartlar koymuştuk. Firma o düzene göre hazırlıyor, bizden onay alıyor ve baskıya gönderiyordu ya da firmalar adına oda topluca bastırıyordu föyleri.

— *Yıl kaç?*

— Sanıyorum 1967... Dediğim gibi ilk yapı kataloğunu bu şekilde çıkardık. Geçenlerde bir toplantıda o kataloğun maalesef elimizde hiç mevcut olmadığını söyledim, bir mimar arkadaşımız ertesi gün bana kapağını getirdi, ama içi yok ne yazık ki...

Yapı-Endüstri Merkezi'ne gelince... Ben bir yandan asistanım, bir yandan *Mimarlık*'ın yazı işleri müdürüyüm, bir yandan da bir yapı merkezi kurma fikrimiz var. Ergin'le bir araya geldikten sonra aklımıza Yalçın geldi. Firmalarla çok yakın ilişkisi vardı, dolayısıyla biçilmiş kaftandı. Yalçın bize hemen katıldı. Ondan sonra Doç. Ruhi Kafesçioğlu'na konuyu açtım. Ruhi Bey bu işin gönüllüsüydü yıllardan beri. Bizim Mimarlık

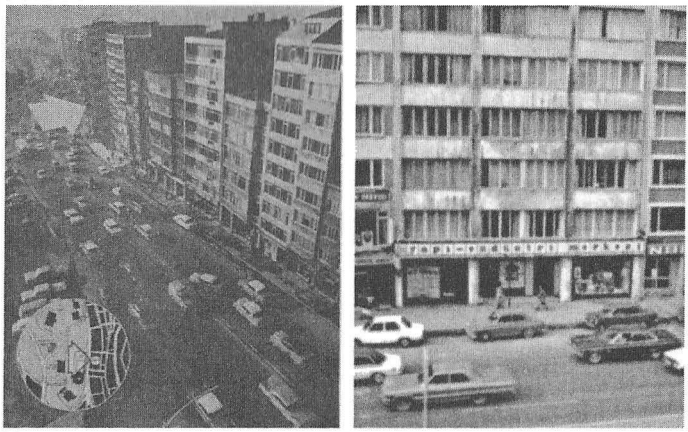
ve Sanat grubundan Bülent Özer ve Yılmaz Zenger katılmayı kabul ettiler. Fakülteden sınıf arkadaşım Mimar Erdal Müldür katıldı. Nihat Toydemir'e söyledim; Nihat üniversitede yapı malzemesini Ruhi Bey'in peşinden üstlenme konumundaydı ama kabul etmedi.

— *Ruhi Bey ve Nihat Bey İstanbul Teknik Üniversitesi'nin hocaları...*

— Nihat asistandı daha o dönemde, Ruhi Bey doçentti. Mimarlık Fakültesi'nde yapı malzemesi dersinin kurucusuydu. Ruhi Bey Mimarlık Fakültesi'nde o konuya sahip çıktı ve yapı malzemesi derslerini vermeye başladı. Daha önce yapı malzemesi dersi İnşaat Fakültesi Yapı Malzemesi Kürsüsü tarafından iki fakültenin öğrencilerine birlikte verilirdi. Dersin ele alınış biçimi tamamen çimento ve betona dayalıydı. Ruhi Bey'in girişiminin önemi mimari malzemeye sahip çıkmasıdır. Ondan sonra bu konu gelişti, Nihat da onu izledi. Nedense bizim projemiz Nihat'a sıcak gelmemişti. Mimarlar Odası'nda Turhan Uyaroğlu'yla halef-selef olmuştuk. Onu da çağırdık, o da katıldı. Daha sonra da hesap kitaptan anlayan birisi olarak hesap uzmanı Yalçın Tezer...

— *Turhan Uyaroğlu hoca mıydı?*

— Hayır, o serbest mimardı. Etiler'de bir kooperatif işi olarak Profesörler Sitesi'ni kuruyordu, mimari projesini yapmıştı. Fakat Turhan'ın en başarılı yapısı Kınalıada'daki camidir. Daha sonra Doğuş Grubu'na geçti ve iş yaşamını orada sürdürdü. İzzettin Somer'i de aramıza aldık. İzzettin Bey yapı malzemesine gönül vermiş insanlardan biriydi, ayrıca piyasayla ilişkileri vardı. O geldikten sonra, "İçimizde mimar, inşaat mühendisi, elektrik mühendisi var ama makine mühendisi yok" dedi ve Hikmet Vardar'ı önerdi. İzzettin Bey basketbol hakemiydi, Hikmet Vardar da Fenerbahçe'nin eski basketbolcularındandı. Fakülteden sınıf arkadaşımız Ece Vardar'ın da abisiydi. "Haydi o da gelsin" dedik. O zamanlar bir bina mimar, inşaat mühendisi, makine mühendisi ve elektrik mühendisi ile biterdi, yani uzmanlık dalları bu kadardı. Bugünse çok daha geniş bir uzmanlık kadrosu

Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluşu sırasında hazırlanmış broşürden (1967).

söz konusu. Daha sonra Ruhi Bey'in önerisiyle Yüksek Mühendis Mektebi'nden arkadaşı olan Muzaffer Yalçınalp katıldı aramıza. Hatta İzzettin Bey'in bir oldubittisi ile bir arkadaşı da gruba eklendi. İlk kuruluşumuzda onun ismi yazılıdır ama hiçbir yükümlülüğünü yerine getirmediği için onu sonradan çıkarmak zorunda kaldık.

Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluşu böyle başladı. Hepimiz önce yer arayışına giriştik. Sergiye elverişli büyüklükte bir yer bulmak kolay değildi. Bazı yerler bulundu ama onları gözümüz tutmadı. Sonra Harbiye'deki, kırk yıl kullanacağımız yer çıktı karşımıza. Önce bir oto lastiği mağazası, sonra da Coca Cola'nın deposu olarak kullanılmıştı. Orayı kiraladık.

— *O günün Harbiye'si nasıl bir yerdi?*

— Bugünkünden çok farklı değildi. Karşı tarafta Harbiye Kışlası vardı. Nezih Eldem'in yaptığı müze daha yoktu. Mevcut tarihi binayı kaldırarak müzeyi inşa ettiler. Hatta Nezih Beyin kazandığı yarışmanın kolokyumu Yapı-Endüstri Merkezi'nde yapıldı. Yapı-Endüstri Merkezi ile ilgili çok daha geniş bilgi

YEM'in 40. yıl kitabında var. Burada onları anlatmanın bir yararı olduğunu düşünmüyorum, merak edenler o kitaba bakabilirler zaten.

Yapı-Endüstri Merkezi'ni kurarken karşımıza çıkan ilk engel, firmalarla yaptığımız temaslarda karşılaştığımız ilk sorun, bizim bu işteki deneyimsizliğimiz oldu. Bizden önce iki deneme olmuştu, biri Tepebaşı'nda, öteki Gümüşsuyu'nda. Yaklaşık yüz metrekarelik dükkânlarda yapı malzemesi sergileme girişimleri olmuş, ikisi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

— *Kimler yapmış?..*

— Hiç bilmiyorum, bazı ticari kişiler olmalı. Sonunda sergiledikleri malzemeleri kapının önüne koyarak kaybolmuşlar. Kimi firmalar, "Ticari kişiler bile bunu yapamadıklarına, beceremediklerine göre siz nasıl yapacaksınız?" diyorlardı. Bu, önümüze çıkan ciddi bir engeldi. İkinci engel de, Harbiye'deki yeri kiralamaya giden arkadaşların mal sahibine "Biz mimarız, mühendisiz" diye böbürlenmeye kalkmalarından çıktı. Eski bir maden mühendisi olan mal sahibi "Siz benim kiramı bile ödeyemezsiniz" demiş. Sonra yeniden görüştük, mal sahibini ikna ettik. Gerçekten de yıllık kiramız çok yüksek bir rakama, 200 bin liraya ulaşıyordu. Benim asistan maaşım devlet yabancı dil sınavını kazandığım için biraz yükselmişti, ama yine de bin lira kadardı. Biz yıllık 200 bin liralık bir yükümlülüğün altına giriyorduk. Kim bilir, belki o günlerde Nihat, "Doğan çıldırmış, ben daha aklımı kaçırmadım" demekte haklıydı.

Bu arada aklıma gelen başka bir engelden daha söz etmek gerekir. Kuruluş için yer düşünürken bize hep, "Bu işin yeri Perşembe Pazarı'dır, sizin Harbiye'de ne işiniz var?" deniyordu. Gerçekten de yapı malzemesi piyasası Karaköy'de, Perşembepazarı'ndaydı. Pangaltı'da Saksı Sokak'ta da çok küçük ölçekte bir piyasa varlığını sürdürüyordu. Biz biraz da yakınımızdaki Saksı Sokak'a sığınmaya çalıştık. Ama kuruluştan sonra bütün firmalar yakınımıza gelmeye başladı. Çanakkale Seramik Taksim Gezisi'nde yapılan mağazalardan birini kiraladı, orada kendi sergisini açtı.

Yapmayı düşündüğümüz ilk şey olarak daimi sergiyi 15 Ocak 1968'de açmayı planlıyorduk. O tarihte Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin Genel Kurulu vardı. Demirtaş sekreter üyeydi; genel kurulu bizim aşağıdaki konferans salonunda yapmak üzere anlaşmıştık. Bütün gayretimizle salonu yetiştirmeye çalıştık. Ara kat, çimento şap üzerine ahşap mozaik parke kaplanacaktı. Zamana karşı yarışta, ıslak şapın üzerine döşediğimiz için açılış günü bütün parkeler öbek öbek kabardı. Giriş katındaki sergi de zaten 15 Ocak'a yetişmedi. Toplantı salonu iyi kötü yetişmişti. Genel kurul orada yapıldı; bir iki ses çıktıysa da ciddi bir sorun olmadı. Sonraları, kırk yılda yaptıklarımızla, kendimizi mimarlara affettirdik diye düşünürüm. Serginin açılışını erteledik ama 8 Mart'ta da pırıl pırıl açtık.

— O yıllarda büyük bir iddia ile ortaya çıkıyorsunuz... Türkiye'nin yapı malzemeleri sektörünü sergileyeceğiz diyorsunuz. Peki sektörün durumu ne? Türkiye kendisi ne üretiyor, firmalar hangi çapta, ithal malzeme meselesi nasıl?

— Yapı-Endüstri Merkezi'nin kurulduğu 1968 yılında Türkiye yapı malzemesi açısından epey yoksuldu. Çimento, kireç, tuğla, cam gibi ana malzemeler vardı. Söylediğim gibi, yalnızca beyaz fayans üretiliyordu. 10x10 karo seramik yalnızca Sümerbank'ın Bolu fabrikasında yapılıyordu. Onun dışında Elka diye bir malzeme vardı, sıkıştırılmış bitki lifi levhasıydı. Sümerizolit diye Sümerbank'ın yaptığı, ahşap lifleri ile yapılmış hafif levhaydı. Ne yazık ki bugün olmayan bir malzeme... Onun dışında marley üreten çok sayıda firma bulunuyordu: Kale grubuna bağlı Kaleflex, ayrıca, Deliflex, Halleyflex... Hepsi "flex" ekini alıyordu, malzemenin esnekliğini anlatmak için olsa gerek. Boya sanayisinde DYO ve ÇBS vardı. Başka boya üreticileri de vardı, ama bugünkü gibi ileri teknoloji ile boya üretimi yoktu. Ayrıca, cammozaik (betebe), asbestli boru, döküm küvet, pleksiglas, plastik panjur, suni mermer, ahşap parke, kilit-menteşe gibi çeşitler vardı. Daimi sergimizde en çok bunlar göze çarpıyordu. İnsana dün gibi yakın geliyor ama aslında söz konusu olan yarım asır öncesi... Malzemede çeşit çok azdı, üretim kapasiteleri

de çok sınırlıydı. Zamanla sektör çok gelişti. Birçok firma yarışı terk ederken, çok güçlü yeni firmalar sahneye çıktı. Bugün Türkiye'nin yapı malzemesi sektörü, gelişmiş ülkelerle boy ölçüşebilecek düzeydedir.

— *Kiremit, tuğla var mıydı?*
— Kiremit, tuğla bol bol vardı. Eskişehir ağırlıklı olmak üzere çok sayıda kiremit tuğla fabrikası vardı. YTONG çok yeni kurulmuştu o tarihte.... İzocam da yeni çıkmıştı.

— *Kütahya'da seramik üretimi yok muydu?*
— Sanat seramiği olarak vardı. Çanakkale Seramik, 15x15 cm. beyaz fayans üretirdi. Fayanslar portakal sandığı gibi, kafes denilen bir ambalaj içinde, bir metrekareyi kaplayacak şekilde satılırdı.

Amacımız Kâr Değildi

— *Ama sizin satış yapmak ya da satışa aracı olmak gibi bir amacınız yok değil mi? Sadece tanıtımı amaçlıyordunuz.*
— Hayır, hayır, kesinlikle yok. Satışa hiç yönelmedik. Biz tarafsız olmak zorundaydık. İlk koyduğumuz amaçları gerçekleştirdik. Bizim 1967-68'de ana sözleşmemize koyduğumuz amaçlara bakarsanız o amaçlara aynen ulaştığımız görülür.

Kurucular arasında zaman zaman görüş ayrılıkları beliriyordu. Biz, özellikle üniversiteden gelenler işi adeta bir sosyal sorumluluk projesi gibi görüyorduk. Yapılan her etkinliğin kültürel ve sosyal boyutu olması gerektiğini düşünüyorduk. Amacımız kâra dönük değildi. Küçük paralarla kurmuştuk şirketi; ciddi bir parasal beklentimiz zaten olamazdı. Evet, hizmetin daha iyi yapılabilmesi için paraya, kâra ihtiyaç vardı ama tek hedef kâr değildi. Nitekim kuruluş öncesinde dernek mi, vakıf mı olsun tartışmaları bir hayli zamanımızı almıştı. Bir avukatın önerisiyle, sürdürülebilirliğin sağlanması açısından "şirket"te karar kılmıştık. Ne var ki zaman geçtikçe bazı arkadaşlarımızın farklı düşünmekte oldukları anlaşılıyordu. O zaman da o tür

düşünceleri ana sözleşmemizdeki amaç maddesiyle savuşturmaya çalışıyorduk.

— *Nedir o amaçlar?*

— Yapı-Endüstri Merkezi, yapı konusunda bir bilgi merkezi olmayı hedefliyordu. Daha bilgi çağından söz edilmiyordu. İşte o dönemde YEM, yapı alanında bilgileri derleyip bunların üretici-uygulayıcı-kullanıcı arasında akışını sağlamayı amaçlıyordu. Bunun için de tarafsız davranması, firmalara eşit yakınlıkta durması gerekiyordu. Bu işi sergiler, bilgi merkezi, kurslar, konferanslar, açık oturumlar, yurtiçi ve yurtdışında teknik geziler ve yayınlarla yapacaktı.

Harbiye'deki daimi sergiyi, İzmir'deki daimi sergi ve birkaç yıl içinde Türkiye'nin tam 50 ilini dolaşacak gezici sergiler izledi. Daha sonra, "bilgisayar" adının bile olmadığı bir dönemde, IBM'den kiraladığımız "Work Station"la bilgilerin elektronik ortama aktarılmasını denedik. Kimi tiyatro ve müzik toplulukları, MSÜ Sinema ve TV Enstitüsü, Türkiye Yazarlar Sendikası kuruluşlarını Yapı-Endüstri Merkezi'nde gerçekleştirdiler. Kurslar, konferanslar, meslekî buluşmalar, güncel konulardaki açık oturumlar, teknik geziler, YEM'in konuğu konferansçı ünlü mimarlar... Ve yayınlar... 1973'te önce *Yapı Kataloğu*, ardından *Yapı* dergisi, öteki kataloglar ve meslekî kitaplarla bugünlere ulaşan koskoca bir yayın düzeni... Bugün bunlara sanal yayıncılık eklenmiş durumda.

YEM Kitabevi'ni, mimar ve mühendislerin, sanayicilerin, öğrencilerin yararlanmasına açılan Başvuru Kitaplığı izledi. Yapı Fuarı 1978'de Türkiye'nin ilk uzmanlık fuarı olarak ve yine bir bilgilendirme platformu düzeyinde açıldı. Yurtdışı fuarlara açılan ilk kapı yine Yapı-Endüstri Merkezi oldu.

— *Bir "bilgi merkezi" olma hedefinin ilk adımı Daimi Sergi idi. Daimi Sergi bugünün firmalarının "showroom"larını andırıyordu. Farkı, çok sayıda firmanın ürünlerini tek bir mekânda sunma olanağıydı. Nasıl işliyordu bu sistem?*

— Daimi sergide stantlar belirlemiştik: büyük stant, küçük stant, pano diye üç farklı ölçümüz vardı. Firmalar bu alanlarda kendi ürünlerini diledikleri gibi sergiliyorlardı. Biz yıllık kira alıyorduk firmalardan. Daimi Sergi'yi uzun zaman bu şekilde sürdürdük. Bence başarılıydı, iyi bir hizmet görmeye başlamıştı. Serginin yanı sıra ziyaretçilere bilgi veriliyordu.

Ekim 1969'da ben askere gidecektim. Ondan bir süre önce müdürlük görevinden ayrıldım. İstanbul Sanayi Odası'ndan Gökşin Sanal'ı transfer ettik. Gökşin Hanım bugünlerde, okul arkadaşı Türkân Saylan'ın mektuplarını saklayıp sonradan yayına dönüşmesini sağlayan kişi olarak tanınıyor. Çok tutarlı bir hanımdı. O da müdür olarak atandıktan sonra, amaçladığımız konulara sahip çıkmıştı.

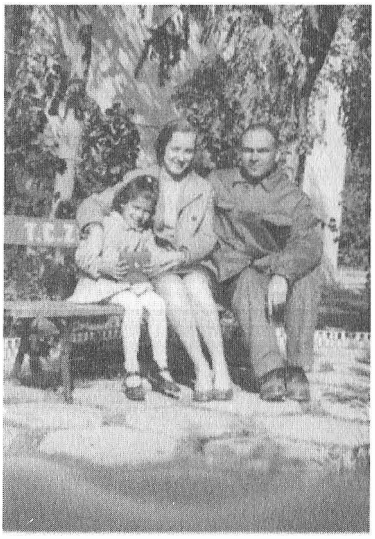
— Siz 12 ortakla mı işe başladınız?
— 13 ama biri hemen ayrıldı.

— Ama bu 12 ortağın içinde fiilen şirkette çalışan siz oldunuz. Diğer ortakların da sabit görevleri var mıydı, işbölümü nasıldı?
— Kuruluş aşamasında herkesin gayreti oldu. Neredeyse her akşam Harbiye'de toplanırdık. Tabii belirsizlikler içinde, çekişmeler, her kafadan ayrı sesin çıktığı dönemler oldu. Çok deneyimsizdik. Kısa bir süre sonra Ergin Serter ve Bülent Özer ortaklıktan ayrıldılar. Aslında sabırsızlık gösterdiler. Epey sonra da Yalçın Tezer ayrıldı. Açıldığımız zaman profesyonel kadro olarak 3-5 kişiydik. Ben vardım, sekreterim Melek Hanım ve hizmetli olarak Yusuf Efendi vardı. Bir de yarım gün çalışan, muhasebecimiz, Yüksek Ticaret Okulu'nda öğrenci olan Mehmet Ağıcı.

— Siz askere gittikten sonra sizin görevlerinizi Gökşin Hanım mı devraldı?
— Aslında ben askere gitmeden bir süre önce ayrıldım. Sürüp giden tartışmalardan bunalmıştım. Bazı ara çözümlerden sonra Gökşin Hanım göreve geldi. Gökşin Hanım orada dengeyi sağlayan insandı, ancak var olan kadroyla atılım yapılması zaten söz konusu değildi.

— *Askerliğinizi nerede yaptınız?*
— Önce Polatlı'da, sonra Diyarbakır'da... Askerliği 32 yaşıma kadar erteletmiştim. 1969 yılında artık kaçınılmaz duruma gelince askere gitmem gerekti. Yedek subaylığın 24 aydan 18 aya ineceği söylentilerinin gerçekleşmesini beklemiştim hep. Evliydim, çocuğum vardı. İstanbul'da İstihkâm Okulu'nda sınava girdim. Hiç beklenmedik bir şekilde Polatlı'ya Topçu Okulu'na ayrıldım. Oysa benimle mülakatı yapan subay, "sizin kalacağınız yer belli oldu," demişti, "bu okulda hoca olarak kalırsınız". Zaten kürsü arkadaşlarım da daha önce hep İstihkâm Okulu'nda kalmışlardı. İstihkâm Okulu mimarlıkla ve inşaatla yakından ilgiliydi. Bende herhalde topçu yeteneği bulmuş olmalılar!

Polatlı'ya Topçu Okulu'na gidecektim. Bize kumanya verdiler, içinde birkaç kuru köfte, birkaç katı yumurta gibi şeyler vardı. Bir de Polatlı'ya tren bileti... Polatlı'da, ileri yaşta gitmiş olduğum için, saygı demeyelim, koruma gördüm. Komutanların belli bir koruması, kayırması oldu. Yayıncılık deneyimime güvenerek

Hasollar Polatlı'da (28 Ekim 1969).

Topçu ve Füze Okulu, 101. Dönem yedek subay öğrencilerinden bir grup. Ayakta soldan üçüncü Doğan Hasol (Ekim 1969).

dönem albümü çıkarma işine talip oldum. O tarihte Mimarlar Odası ve Yapı-Endüstri Merkezi ilişkilerimden dolayı İstanbul'da pek çok firmayı tanıyordum. O firmalardan reklamlar sağladık. Başarılı bir albüm çıkardığımız için bana bir hafta fazladan izin verdiler kıtaya gitmeden önce. Okul sonrası askerlik görevi için kura söz konusuydu. Meslek kurası çekecektim; içinde İstanbul vardı, Ankara vardı, Diyarbakır vardı. Numara sırasına göre sıra bana geldiğinde torbada Diyarbakır kalmıştı yalnızca. Ben çekmedim bile, benim yerime Bölük Komutanı çekti: Diyarbakır Hava Kuvvetleri'ne gidecektim.

— *Topçuluktan Hava Kuvvetleri'ne?*

— Tuhaf tabii... Diyarbakır'a gittim. Önce altı aylık kıta hizmeti için uçaksavar taburuna, sonra da İnşaat Şubesi'ne. Uçaksavar, daha doğru deyişle Hava Savunma, Topçu Okulu'nda ayrı bir bölümdür. Ben Topçu Okulu'nda Kıta Yer Ölçmeci'ydim, yani iki bölümün birbiriyle ilgisi yoktu. Tabur komutanı yarbay eski bir Üsküdarlı çıktı. Benim yaşım da ona yakın zaten. İyi bir dostluk kurduk. Y. Müh. Yıldırım Salihoğlu ile Topçu Okulu'nda

tanışmıştık, bu kez Diyarbakır'da birlikteydik. "Bizi bari şimdiden İnşaat Şubesi'ne alın" dedik. "Olmaz, o ancak altı ay sonra, tayininiz böyle" dediler. Biz cahil uçaksavarcılar olarak altı ayı doldurduk. Çok tuhaf, hatta komik durumlar oldu..

Hayzuran'a orada bir iş bulmamız gerekiyordu. Diyarbakır Üniversitesi'nin çekirdeğini oluşturmak üzere Tıp Fakültesi kurulmuştu; onun Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak çalıştığını öğrendik. Arkadaşımız Mimar Cemil Gerçek, Ankara Üniversitesi İnşaat Dairesi'yle ilgiliydi; idarenin Diyarbakır'da bir inşaat bürosu kurmayı tasarladığını söyledi. Onun da yardımıyla Ankara'da yetkililerle görüştük. İnanılmayacak kadar kısa bir sürede atama kararı çıktı ve Hayzuran Diyarbakır'a gittiğimizin ertesi günü üniversitede çalışmaya başladı, tek mimar olarak. Bir akşamüstü Yıldırım'la birlikte Hayzuran'ı almaya gitmiştik. Dekan Prof. Dr. Sabahattin Payzın'la karşılaştık. "Siz ne yapıyorsunuz Allah aşkına, işiniz yoğun mu orada?" diye sordu. "Eh, doğrusunu isterseniz pek değil" dedik. "Peki burada bize yardım eder misiniz?" "Tabii neden olmasın" dedik. "Ben komutanla bu akşam birlikte olacağım, konuşayım" dedi. Ertesi gün bizim bağlı olduğumuz kurmay albay, "Komutanın emri var, siz haftada iki gün üniversitede çalışacakmışsınız. Hangi günler gitmek istersiniz?" dedi. "Pazartesi, salı olabilir mesela" dedim. "Eh iyi" dedi, "cumartesi, pazar, pazartesi, salı". Tatil gibi sayıyor kendince. Ve biz o belirlenen günlerde üniversiteye gittik Yıldırım'la. Orada da işler düşük tempodaydı ama öbür taraftan daha verimli olduğumuzu düşünebiliriz.

— *Diyarbakır'da nerede kalıyordunuz?*
— Garnizonda. Yıldırım, uçucu subayların kaldığı yatakhanede kalıyordu, biz de üst subay misafirhanesinde. Tek katlı motel gibi bir bina. Orada kalıyorduk.

— *Ailece tabii...*
— Evet. İki oda tuttuk. Pek pahalı sayılmazdı. Arada, bir mutfakçık ile duş ve tuvalet vardı. Küçük bir daire gibiydi. Kaldığımız günler için 10 lira veriyorduk iki odaya.

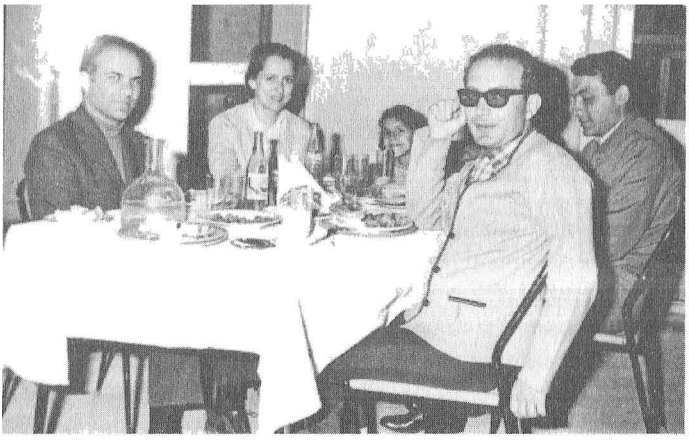
Ayşe Hasol ilkokula başladığı gün subay misafirhanesinin önünde, Diyarbakır (Eylül 1969).

Orada rahat ettik. Hemen karşısında lokal vardı. Subayların çoğunun, aileleriyle gelip yemek yedikleri bir yer. Bakımlı, temiz, bazı akşamlar da müzikli... Barış Manço, Cem Karaca parçaları yoğunlukta. Yemekleri orada yiyorduk. Odada sürekli olarak çarşafınız değişiyor, temizleniyor, hatta gömleğinizi çıkarıp yatağın üzerinde unutsanız o da yıkanıyor, ütüleniyordu. Ayrıca komutanın eşi bize çok yakınlık gösterdi. 3. Hava Kuvvet Komutanı, Korgeneral Nahit Özgür'dü. Eşi, eczacı bir hanımdı, meslek insanı olunca herhalde biz de hoşlarına gitmiştik onların. Genç bir aile, oraya gelmişiz. Bizi evlerine bile davet ettiler. Nahit Paşa çok zarif bir insandı. Terfi edip Diyarbakır'dan ayrılırken bizi yerine gelen komutanla tanıştırmak inceliğini gösterdi. Daha sonra orgeneral olarak Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği yaptı. Emekli olduktan sonra da T.C. Bükreş Büyükelçisi oldu.

Orada başka bir yakınlığımız Önder Ayhan'la oldu. Önder, çiçeği burnunda bir hâkim üsteğmen olarak bizden sonra gelmişti. Askerliği bitmiş, iş ararken askeri hâkim arandığını öğrenmiş ve talip olmuş. Yeni evli gencecik bir çift olarak geldiler. Onlarla arkadaş olduk, sürekli beraberdik. Önder Ayhan daha

sonra generalliğe yükseldi, Askeri Yargıtay Başsavcısı, Askeri Yargıtay Başkanı oldu. Yıllar sonra çok hoş şeyler olabiliyor: Nahit Paşa ve Önder'le buluşuyoruz. Bir başka general dostum benim yazdığım bir kitapta Nahit Paşa'dan bahsettiğimi görmüş. O bizi buluşturdu. Çok eskiden oluşturulmuş bir dost grubumuz var, içinde her meslekten dostlar bulunuyor. Ayda bir kez buluşup yemek yiyoruz, sohbet ediyoruz. Nahit Paşa da şimdi o gruba katıldı; çoğu kez "Benim askerlik arkadaşım" diye söz ediyor benden. Ben de "Evet öyle de, bir küçük farkla; kendisi korgeneraldi, ben asteğmendim" diyorum. Hayatta böyle hoş şeyler de oluyor doğrusu.

Askerlik dönemi yaşamımın en sakin ve verimsiz dönemi oldu. Askerlik süresinin kısalmasını beklemiştim hep, neyse ki biz Diyarbakır'dayken 24 aydan 18 aya indi ve biz bundan yararlandık. O dönemde Diyarbakır'ı ve çevresini görüp tanımak iyi bir kazanımdı bizim için. Urfa'ya, Nusaybin'e, Mardin'e gittik. Yıldırım Kilisliydi; onun sayesinde Kilis'i gördük. Kısa süreli bayramları Gaziantep'te geçiriyorduk. Bir günlük ilginç bir Silvan gezimiz oldu.

Diyarbakır'da askerlik arkadaşlarıyla bir akşam yemeği. Solda: Doğan, Hayzuran ve Ayşe Hasol. Sağda Yıldırım Salihoğlu ve Bülent Gündoğdu (1969).

1969'da Diyarbakır'da başlayan dostluk sürüyor. E. Hâkim Tuğgeneral Önder Ayhan, E. Orgeneral Nahit Özgür, eski asteğmen Doğan Hasol yıllar sonra bir yemekte (9 Nisan 2009).

— *Yani Erzincan'daki, artık çok uzakta kalmış çocukluk anılarından farklı bir Anadolu'yu tanıyordunuz.*

— Evet ilginçti, Diyarbakır kadar çevresi de ilginçti. Bugünkü gerilimli olaylar yoktu o zaman. Diyarbakır yazın çok sıcak olur. Gölgede 45-46 derece... Yazın sabah 6.00'dan 13.00'e kadar çalışıyorduk. Daha önce başladığım Mimarlık Sözlüğü çalışmasını orada tamamlayabileceğimi umuyordum ama sıcaktan mümkün değildi çalışmak. Öğleden sonra yarım saatte bir duşun altına girip çıkıyorduk, klima falan yoktu. Yolda bir kuşun düşüp öldüğünü –ya da ölüp düştüğünü– görebilirdiniz öğle sıcağında.

Diyarbakır'daki tekdüze yaşama canlılık kazandıran bir gelişme oldu. Bir ara epey keyifli bir dönem yaşadık. Kurulacak Diyarbakır Üniversitesi için mimari proje yarışması o günlerde açıldı. Yer görme zorunluluğu vardı. Her uçaktan birkaç mimar iniyor; çoğu arkadaşımız... Onlarla meşgul oluyoruz, araziyi göstermeye götürüyoruz. Akşam yine birlikte oluyoruz, yiyip içiyoruz. Koyu sohbet... Ertesi gün onları uçakla yolcu ederken, başka-

ları geliyor. Aynı program tekrarlanıyor. Her gün haberli-habersiz birileri geliyor, değişik, sürprizli bir şey... Eğlenceli... Ama tabii sonunda biz hem yorulduk hem bütçemiz tükendi, çünkü gelenleri ister istemez bir şekilde ağırlıyorsunuz. O arada Şevki Vanlı da birkaç defa geldi; yarışmanın dışındaki niyeti beni Ankara'ya çekmekti.

Onlar bir grup olarak Ankara'da Or-An (Orta Anadolu) İnşaat şirketini kurmuşlardı; 7 milyon m2'lik bir alanda yaklaşık 7 bin konut gerçekleştirmeyi planlıyorlardı. Ayrıca Yapı-Endüstri Merkezi'nin bir benzerini aynı adla Ankara'da açmışlardı. Şevki Bey işlerin başındaydı ve benim kendisiyle birlikte çalışmamı istiyordu.

Askerlikte iznimin bir bölümünü son günlere bırakmıştım, 12 Mart 1971 sabahı izin kâğıdımı alıp ayrılacaktım, hatta bir gün önce alabilirdim ama üniversitedeydim. 11 Mart akşamı garnizona döndüğümde olağandışı bir hareketlilik gördüm. Alarm verilmiş... Ünlü muhtıra, sanırım o gün verilmiş. Bize "işinizin başına gidin" dediler.

— *Ama farkında değildiniz muhtıra verildiğinin.*

— Ne olduğunu bilmiyoruz... Sadece bir alarm verildiğini biliyoruz. Gece yarısına kadar kaldık orada; bizi bir şeylerle oyaladılar, sonra "haydi gidin" dediler. Ertesi, gün ben izin kâğıdımı almak istedim. İnşaat Şubesi komutanı binbaşı izinlerin iptal edildiğini söyledi. Oysa bir akşam önce garnizona gelmeden önce, izin kâğıtlarını almış olan arkadaşlarımızı istasyondan yolcu etmiştik. Eşyamız toplanmış durumda bekliyoruz. Bir gün, iki gün, üç gün... İnsana çok zor geliyor. Aslında bekleyecek hiçbir şey kalmamıştı. Sonunda durumu, bağlı olduğumuz bir üst komutana anlattım. "Müsaade ederseniz ben gideyim, çağırırsanız derhal ilk uçakla dönerim" dedim. Anlayış gösterdi. Herkesle vedalaştık, çilekeş Volkswagen'imizle İstanbul'un yolunu tuttuk, ev toplamak üzere. Artık, Ankara'da Or-An İnşaat'ta çalışmaya başlayacaktım.

ALTINCI BÖLÜM

Ankara ve OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi

Şevki Bey bizim yaptığımız kuruluşu çok beğenmiş, "Ben aynı şeyi Ankara'da kuracağım, müsaade ederseniz aynı ismi koyacağım" demişti. Biz dostluk ilişkileri içindeydik, aşırı bir ticari amacımız da olmadığı için hiç itiraz etmedik, hatta destekleme kararı aldık. Bir gün telefon etti, "Biz kurduk açıyoruz, adı da Yapı-Endüstri Merkezi oldu" dedi. Böylece, OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi bizimkiyle aynı isimle kurulmuş oldu. Bir bakıma kardeş kuruluş gibi kabul ettik.

İki mimar: Şevki Vanlı ve Doğan Hasol.

OR-AN Erken Başlamış Bir Projeydi

— *OR-AN o günlerin ilginç bir konut deneyimiydi herhalde değil mi?*

— OR-AN 7 bin konut yapmak üzere başlamış bir projeydi. Kolay bir iş değildi. Fakat o sırada asıl talihsizlik Finansman Kanunu'nun çıkmasıyla oldu. O yasayla, belli nüfusu aşan şehirlerde yapılan konutlar özel bir vergiye tabi tutuldu. Ondan dolayı satışlar bıçak gibi kesilmişti. İnşaat bölümünü incelediğimde durumun hiç de iç açıcı olmadığını gördüm. Maaşlar bile zorla ödenebiliyordu, birtakım ciddi sıkıntılar vardı. OR-AN erken başlamış bir projeydi. Ankara'nın o boyutta bir projeye hazır olmadığı anlaşılıyordu. Başarı için doğru proje, doğru zaman, doğru yer ve de iyi yönetim gerekir. Burada proje ve yer doğruydu belki, ama zamanın uygun olmadığı anlaşılıyordu. Şevki Bey'e OR-AN İnşaat'la ilgilenemeyeceğimi, ama isterlerse OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi'ni yeniden ayağa kaldırabileceğimi söyledim. Çaresiz kabul etti.

— *Onların da bir Yapı-Endüstri Merkezi vardı yani.*

— Evet. Şevki Bey bizim yaptığımız kuruluşu çok beğenmiş, "Ben aynı şeyi Ankara'da kuracağım, müsaade ederseniz aynı ismi koyacağım" demişti. Biz dostluk ilişkileri içindeydik, aşırı bir ticari amacımız da olmadığı için hiç itiraz etmedik, hatta destekleme kararı aldık. Bir gün telefon etti, "Biz kurduk açıyoruz, adı da Yapı-Endüstri Merkezi oldu" dedi. Böylece, OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi bizimkiyle aynı isimle kurulmuş oldu. Bir bakıma kardeş kuruluş gibi kabul ettik. OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi, Atatürk Bulvarı üzerinde, büyük bir büro binasının birinci ka-

tındaydı. Orayı yeniden ayağa kaldırmak üzere sergi alanının bir maketini yaptırdım. İstanbul'daki firmaları tanıyordum zaten, onlarla görüştüm. Sergi alanını doldurduk ve görkemli bir açılış yaptık, hatta düzenlediğimiz sanat galerisinde bir de sanat sergisi açtık. 12 Mart sonrasının Kültür Bakanı Talât Halman da geldi açılışa. Orada da bir dergi çıkardık; *OR-AN Yapı-Endüstrisi* dergisini, sanat fotoğrafçısı Ozan Sağdıç'la birlikte. Sanat galerisinin yanı sıra aşağıda girişte bir kitabevi açtık, ki sonradan Cemil Gerçek'in Yaprak Kitabevi oldu. OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi'ni yoluna koymuş olduk.

Ben dokuz ay kadar Ankara'da kaldım. Ankara'ya gelmek Hayzuran için de kolay olmuştu. Diyarbakır'da Ankara Üniversitesi'ne bağlı olarak çalışıyordu zaten. "Ankara'daki görevinizin başına dönün" diye bir yazı göndermeleri yeterli oldu. Ankara Üniversitesi İnşaat Dairesi'ndeki yeni işine başladı. Orada genç mimarların oluşturduğu iyi bir dost çevresi vardı. Onlarla hâlâ sürüp giden mutlu arkadaşlık ilişkileri Ankara'nın bize sağladığı kazanç oldu. OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi'ni neredeyse bağımsız hale getirdik. Benim iki yardımcım vardı: Gül Önet ve bugün Filiz Otyam olarak tanınan Filiz Bilkur. Uyumlu bir şekilde çalışıyorduk. Görevi devraldığım kişi ise Mimar Barlas Doğu'ydu. Barlas Doğu, OR-AN'dan ayrıldıktan sonra serbest mimar olarak çalışırken Ankara'da, ANAP'ın parti binasını düzenlemiş. O dönemde kendisine milletvekilliği adaylığı önermişler. Mimar Barlas Doğu o şekilde milletvekili ve sonra da Milli Savunma Bakanı oldu. OR-AN'dan ayrılması işine yaramıştı.

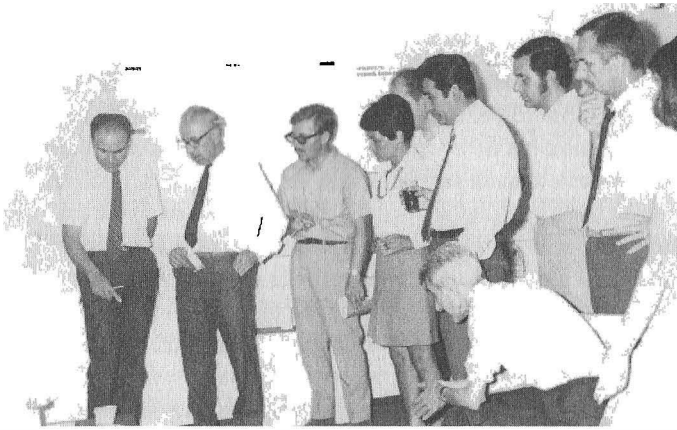
— *Ankara'nın havası İstanbul'dan farklıdır, siyasidir.*

— 12 Mart sonrasının siyasal çalkantıları hâlâ sürüyordu. Gerçekten de Ankara ilginç bir yerdir. Daha önce Mimarlar Odası yönetim kurulu toplantıları için gittiğimizde de arkadaşlar, "İstanbul'da siyasi durum nasıl?" diye heyecanla sorarlardı hep. "Vallahi İstanbul'da siyasi durumda bir şey yok; herkes Boğaz'a gidiyor, rakı içiyor, balık yiyor" derdik. Ankara'da öyle değildir, Ankara'da durmaksızın siyaset konuşulur. Örneğin bizim Gül

Önet canlı gazete gibiydi. Zaten arkadaşları da hep gazetecilerdi: Örsan Öymen, Altan Öymen, Emil Galip Sandalcı ve başkaları... Bir haber gelir, "Üç dakika önce Ziraat Bankası'nın Esat şubesi soyuldu" diye. Böyle garip bir ortamı vardı Ankara'nın.

Biz Çankaya'da ev tutmuştuk. Hayzuran'ın inşaat dairesindeki çalışma arkadaşları bunu çok yadırgamışlardı, çünkü ev, işyerinin birkaç dakikalık yürüyüş mesafesinde olurdu onlara göre. Hepsi Beşevler'de üniversitenin hemen karşısında, Mebus Evleri semtinde otururlardı. Bizim kararımızı çok yadırgamışlardı, oysa o tarihlerde Ankara'da havası temiz olan tek yer Çankaya'ydı. Kışın bazı sabahlar güneşli bir havada kalkardık, Çankaya'dan yokuşu indikçe bir duman bulutunun içine girerdik. Bakanlıklar'a geldiğimizde simsiyah bir hava kaplardı ortalığı. Şehirde maske takarak dolaşan insanları hatırlıyorum o dönemden.

Ankara, beklentilerimize yanıt vermekten uzaktı. Maceramız 1971 sonuna kadar, yani dokuz ay sürdü. Ben yeni bir arayışın içindeydim. İstanbul'a bir gelişimizde Bülent Özer'le buluştuk. Bülent DGSA'da hocaydı; Beşiktaş'taki mimarlık okulunda görev almamızı önerdi. Bir yandan da YEM'deki bazı kurucu ortaklar beni ısrarla çağırıyorlar ve Yapı-Endüstri Merkezi'nin başına dönmemi istiyorlardı. O sıralarda Beşiktaş'taki eski özel okul, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlanmıştı. Başında Prof. Muhteşem Giray müdür olarak bulunuyordu, Prof. Gündüz Gökçe de Mimarlık Bölüm Başkanı'ydı. Bülent onlarla görüşmüş; birkaç gün içinde Hayzuran ve ben öğretim görevlisi olarak oraya atandık. Ama bu arada Ayşe'nin okulu var... Çankaya İlkokulu'na gidiyor. Ayşe okula Diyarbakır'da Mehmetçik İlkokulu'nda başlamıştı. Zavallı, birinci yarıyılı Diyarbakır'da, ikinci yarıyılı Çankaya'da okumuştu, şimdi orada ikinci sınıftaydı. Onu yeniden tedirgin etmek istemiyorduk. Her şey öylesine ani gelişti ki biz bir süre derslere trenle gidip geldik. Haftada iki geceyi yataklı trende geçiriyorduk. Bir süre öyle idare ettik, bir iki ay kadar gittik geldik trenle. Yeniköy'de bizim evin kooperatif inşaatı sona yaklaşıyordu, aradaki süreyi Gayrettepe'de kiraladığımız bir apartman dairesinde geçirdik. Ayşe bu kez Şişli 19 Mayıs İlkokulu'na gidecekti.

Seramik Konut Gereçleri Yarışması jürisi çalışıyor: Doğan Hasol, Hakkı İzet, Sadi Diren, Melike Abasıyanık, Faruk İşman, Barlas Doğu, Nuri İyem ve Zühtü Müridoğlu (çömelmiş) (Ankara 1970).

— Bu arada benim de bizzat tanık olduğum, Şevki Vanlı ile olan dostluğunuz... Yani belki Ankara'da kısa bir süre çalıştınız ama anladığım kadarıyla o dostluk ömür boyu sürdü.

— Şevki Vanlı ile hep yakın olmuşuzdur. Sanırım konuları ele alış şeklim, yürütme biçimim onu etkilemişti. *Mimarlık Sevgilim* kitabında da benden çokça bahseder.

Şevki Vanlı ile 1962'de tanıştık. O tarihlerde İstanbul Belediyesi Planlama Bürosu'nda çalışıyordu; ben İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde daha birkaç aylık asistandım. Üçlü buluşmayı Bülent Özer sağlamıştı: Bir yaz ya da güz akşamüstü olmalıydı; Elmadağ'da Divan Pastanesi'nde açıkta oturduk. Görüşme, o günlerde çıkarmakta olduğumuz Mimarlık ve Sanat dergisi odaklıydı. İlişkimiz böyle başladı ve sürdü. Daha sonra Ankara'da OR-AN Yapı-Endüstri Merkezi, Eczacıbaşı Seramik ile ortaklaşa bir tasarım yarışması düzenlemişti. Jüride benim de görev almamı istedi Şevki Bey. Türkiye'de yapılmış olan ilk endüstriyel tasarım yarışmasıdır bu. Ünlü jüri üyeleri vardı; pek çoğunu ben orada daha yakından tanıdım. Zühtü Müridoğlu, Nuri İyem, Sadi Diren, Doruk Pamir, Melike Kurtiç vardı.

Ankara'dan ayrılmam hoşuna gitmedi tabii, ama ayrılığa rağmen o dostluğa hiçbir şey olmadı. Ancak onlar bir süre sonra o merkezi kapamak zorunda kaldılar.

— Peki biraz Şevki Vanlı'dan bahsetmek ister misiniz? Onun Türkiye mimarlığındaki yeri açısından...

— Şevki Vanlı iyi bir mimardı, iyi bir fikir üreticisiydi. Mimarlığa gönül vermiş insanlardan biriydi. Zaten bir kitabının adının *Mimarlık Sevgilim* olması da bunu gösterir. Galatasaray Lisesi'nden sonra İtalya'da Floransa'da mimarlık okumuştu. Dönüşünde de *F.L. Wright İnsana Dönüş* adlı küçük bir kitap yazmıştı. O tarihlerde daha çok o kitabıyla tanınıyordu. Turgut Cansever'le, Nezih Eldem'le, Tuğrul Akçura ile yakınlığı vardı.

Şevki Vanlı 1960'ların başında bir ara İstanbul'da, belediyede çalıştı. Turgut Bey'in İmar Planlama Müdürü olduğu dönemdi. Çok kısa bir İstanbul Belediyesi macerasından sonra yeniden Ankara'ya döndü. Bir yandan serbest mimarlık işlerine dalarken bir yandan da dönemin ünlü siyasal dergisi *Forum*'un yazı kadrosunda yer aldı, sonra da derginin sahibi oldu.

Hayzuran, Ayşe ve Doğan Hasol bir pazar günü Ankara'da Or-An şantiyesinde (1971).

Şevki Bey, düşlerin adamıydı ve uslanmaz bir girişimciydi. Her zaman girişimi yapar, sorunların kendiliğinden ya da zaman içinde yapılacak müdahalelerle çözüleceğini, olanakların sonuna kadar zorlanması gerektiğini düşünürdü. OR-AN (Orta Anadolu) uydu kent yerleşmesi fikri de bir bakıma böylesi bir girişimciliğin ürünü olarak doğmuştu. Cezayir'de aldığı büyük bir proje işinin ardından da Mimarlık Vakfı'nı kurdu. Cezayir'den kazandığı parayla Sincan'daki Erkeksu çiftlik arazisini aldı geliştirmek üzere. Orada bir otelle birlikte golf ve binicilik tesisleri inşa etti, ama işletemedi.

Şevki Vanlı mimarlık için yaşadı denebilir. Girişimleri, temelde ticari görünseler de hep mimarlık adınaydı. Bunlara, mimarlık yapabilmek uğruna yarattığı bahaneler diye de bakılabilir. OR-AN projesine de, Erkeksu projesine de...

Ömür boyu devam etti Şevki Bey'le dostluğumuz. Pek çok konuda danışırdık birbirimize; birbirine güvenen insanlardık.

YEDİNCİ BÖLÜM

Yeniden İstanbul...

Araştırmalara dayalı yoğun çalışmalar arasında başka bir fikir doğdu. Bülent Tanla, birlikte bir araştırma şirketi kurmayı önerdi, bu şirkete Has Reklam katılır mıydı? O tarihte hızlı bir girişimcilik hevesi içindeydik. İşte PİAR böyle kuruldu. PİAR'ın isim babası benim. "Piyasa araştırma"dan gelir PİAR. Bir ara kendi aramızda bazı kaygılar oldu: "PİAR, İngilizce 'public relations'ın kısaltması gibi anlaşılmaz mı" diye. Bizim, Türkçe yerine İngilizce kullanmayı çok benimsemiş olan bazı dostlarımız firmanın bir halkla ilişkiler şirketi gibi anlaşılacağından kaygı duyduklarını söylediler ama sonunda PİAR adı benimsendi.

Has Reklam ve Hasajans broşürlerinden...

Hayat Planlanamıyor

— *Ya siz İstanbul'a dönünce nereden devam ettiniz?*
— 1972'nin ilk aylarında İstanbul'a döndük. Ben Yapı-Endüstri Merkezi'nde yeniden göreve başladım. Ekim ayında da Yeniköy'de Mimarlar Sitesi'ndeki yeni evimize yerleştik. Güzel bir manzaramız var, huzurumuz var. Okulda görevimiz devam ediyor; haftada iki yarım gün okula gidiyorum, Yapı-Endüstri Merkezi'nde yine yarı zamanlı çalışıyorum. Yaz geldi çattı. Okul kapanmış, tatile girmişiz. Herhalde epeyce yorulmuş olacağız ki Hayzuran'la bir karara vardık, bir program yaptık. Sabahları Kilyos'a gidelim, denize girelim, öğle yemeğini orada yiyelim. Öğleden sonraları Yapı-Endüstri Merkezi'ne gideyim. Biz bu programı uygulamaya başladık. O arada Cihat Fındıkoğlu bir gün geldi dedi ki...

— *Cihat Fındıkoğlu kimdir?*
— Cihat Fındıkoğlu bir mimar arkadaşımız. Ankara'daki Mimarlar Odası binasının mimarı da Cihat'tır. Dr. Suphi Baykam eski bir milletvekiliydi. Bedri Baykam'ın babası... Bedri'yi daha çocukken bir ressam olarak üne kavuşturmuştu. Bedri'nin bir sergisini gezen İsmet İnönü, "İleride seni Bedri'nin babası diye anacaklar" demişti. İnönü'nün bu kehanetinde haklı çıktığı söylenebilir. Suphi Baykam halka açık bir şirketler grubu olarak Hastaş'ı kurmuştu; herkes kuyruğa giriyordu para yatırmak için. Belki de alanındaki ilk deneyimdi bu. Suphi Baykam Eskişehir'de bugün Anadolu Üniversitesi olan yerde bir okul kurmuştu. O okulla ilgili bir dava için bilirkişi raporu hazırlanmış, o bilirkişi raporunun çürütülmesi için bir cevap hazırlanması gerekiyormuş. Cihat, "bunu Doğan Hasol yapar" de-

miş kendisine. Ben konuyu inceledim. Raporda bazı hesap hataları yapılmıştı; toplamlar yanlış, çarpmalar yanlış... Tabii bu çok ilginç bir durumdur; bu tür raporlarda maddi hata bulunursa o rapor geçersiz olur. Ben oturdum, hemen bir karşı rapor yazdım; mahkeme önceki bilirkişi raporunu reddetti. Tabii Suphi Baykam çok mutlu olmuş bundan, bana Hastaş'ta danışmanlık teklif etti. Biz aslında Hayzuran'la karar vermiştik; daha az çalışacaktık. Kilyos programını uygulamaya başlamıştık, çok da güzel gidiyordu. Kabul etmemesi için, haftada ancak iki yarım gün gidebileceğimi söyledim ve çok uçuk bir ücret istedim. Hiç beklemediğim, o güne kadar kazanmadığım bir paraydı. Kabul etti. Göreve başladım. Suphi Bey'in ciddi sıkıntıları vardı. *Hürriyet* gazetesi bir yayın yapmış, Hastaş'ın samimi bir kuruluş olmadığını günlerce manşetten vermişti. Bundan dolayı da insanlar paralarını çekmeye başlamışlardı. Benim danışmanı olacağım iş, İzmit Körfezi'nde, Derince'de, Hastaş'ın sahibi olduğu bir arsa üzerine kurulacak yerleşme ile ilgiliydi. O alan, üzerine konutlar yapılarak değerlendirilecekti. Cihat yapıyordu projelerini zaten, onların tanıtım ve satışı için bir organizasyon kurulacaktı.

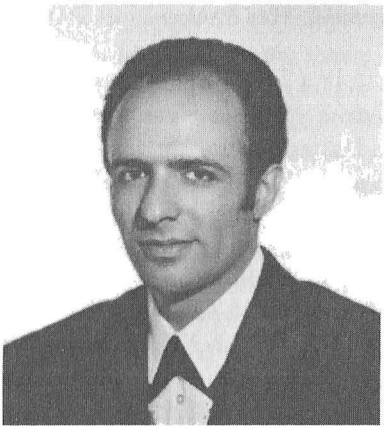
Suphi Bey çok canlı bir adamdı. Ama ben onu hep, topu kendi kalesinden alıp öbür kaleye kadar mükemmel çalımlar atarak götüren ve kaleciyle karşı karşıya kalıp, hatta kaleciyi geçip ondan sonra avuta atan futbolcuya benzetmişimdir. Müthiş bir yetenekti gerçekten, çok hızlı düşünen bir kafası vardı. Ne var ki hiçbir şeyi sonuçlandırmıyordu. Nitekim her şey mükemmel programlandığı halde Körfez projesini de sonuçlandırmadı. İşin sürdürülebilmesi için bir ekip kurulması gerekiyordu. Ben Bülent Tanla'yı buldum. Daha önce PEVA'da çalışmıştı, (Türkiye'nin tek pazar araştırması kuruluşuydu Nezih Neyzi'nin kurduğu PEVA şirketi). Bülent Tanla, Bülent Ünal'ı getirdi (Bülent Ünal bugün Tüyap'ın kurucusu, sahibi, her şeyi.) Birkaç arkadaş daha getirdiler ki sonradan onların hepsi, ortak girişimimiz PİAR'ın kurucuları oldu. Kurduğumuz kadroyla Hastaş'ta çok iyi bir çalışma başlattık.

Büyük Acı... Zorunlu Reklamcılık: Has Reklam... PİAR... Hasajans...

— *Hiç planlamadığımız bir alana yönelmiş oldunuz böylece...*
— Evet. O günlerden birinde, Hastaş'ta olduğum sırada telefon çaldı ve hayatımızı allak bullak edecek haber geldi: Kardeşim Yalçın'ın kaza haberi... Yalçın, Has Reklam'ı kurmuştu. TRT televizyonu tek istasyonla siyah beyaz yayına geçmiş, yayınlar Ankara'dan yapılıyordu. TRT'nin açtığı ihalede reklam kuşağının yirmi dakikalık bölümünü İstanbul Reklam (Dr. Süheyl Gürbaşkan), dokuz dakikalık bölümünü de Yalçın almıştı. Rekabet ortamı korkunç, işler doludizgin gidiyor. Tek TV yayıncısı TRT'nin bütün kaprislerine katlanmak gerekiyor: Yayınlanacak materyali Ankara'ya götürüp elden teslim edeceksiniz, parasını da nakit olarak TRT veznesine yatıracaksınız.

Yalçın telefon etti, uçakla Ankara'ya gideceğini söyledi. Yine malzeme ve para götürüyor; çok alışığız onun gidişlerine. Fakat bu defa biraz geç kalmış. Çok yağmurlu bir hava. 1973 yılının 4 Ekim günü. Altında yeni otomobili Mustang var. Çok hızlı araba kullanmayı severdi. Sahil yolunda Samatya Hastanesi'ni geçtikten biraz sonra otomobili kaymış, karşı şeride geçmiş, ortada refüj falan da yok o zamanlar. Yedikule tarafından gelmekte olan büyük bir Amerikan arabası taksi, yandan çarpmış ve Yalçın orada can vermiş. Hıçkırarak telefon eden, Yalçın'ın sekreteriydi. Yedikule polis karakolundan aramışlar ve kazayı bildirmişler. Galiba Bülent Tanla açmıştı telefonu. Hepimiz için korkunç bir andı. Ondan sonraki günler tam bir kargaşa içinde geçti. Eşi beş aylık hamile... Yalçın'ın üzerinden çıkan para bloke edildi. Neresinden baksanız tam bir felaket. Ben tabii hemen Hastaş'taki görevimden, bir süre sonra da okuldan ayrıldım, Yalçın'ın işlerini toparlamak üzere. Bizim o yarı zamanlı çalışma planımız da iflas etti.

Böylece reklamcılık maceramız başlamış oldu. Yıllarca Has Reklam'ın işleriyle meşgul olmak gibi bir zorunlulukla karşı karşıya kaldım. Yani işleri hafifletelim derken önce Hastaş macerası çıktı, o yine geçici bir görevdi, bir danışmanlık göreviy-

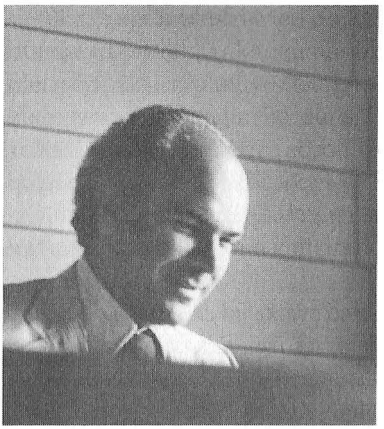

Doğan Hasol'un bir trafik kazasında kaybettiği kardeşi Yalçın Hasol.

di. Ama ondan sonra reklam ajansı, uzunca bir dönem için benim hayatımda ciddi bir yer tuttu.

— Bir kez daha hiç planlamadığınız bir yolculuğa başladınız demek ki... Üstelik de bir acı ve sorumlulukla.

— Hayat her zaman planlanamıyor. Yalçın'ın kazasının ardından benim için çok yoğun bir dönem başladı. TRT'ye karşı üstlenilmiş çok ciddi yükümlülükler vardı. Her akşam reklamlarla dokuz dakikalık süreyi doldurmak, reklamları sağlamak, üretmek ve tabii bedelini peşin olarak ödemek gerekiyordu. Neyse ki iyi çalışma arkadaşları vardı Yalçın'ın. Onların katkılarıyla, biraz da TRT'nin gösterdiği anlayışla işleri rayına oturtabildik. Bir yandan cenaze kaldırıyorsunuz, bir yandan da bütün bu işlerle uğraşmak zorundasınız. İlerleyen günlerde baş gösteren para sıkıntısına karşı yeni ortaklar almak yoluna gittik çaresiz. Has Reklam'ı bir anonim şirket haline getirdik. Ajansta görevli Gürdal Onur ve Mahmut Şenduran'ın yanı sıra, sermaye koyabilecek iki ortak alarak yeni bir oluşuma gittik. Daha sonra da Güngör Kabakçıoğlu ile Erdal Müldür katıldı bize. Tabii Yalçın'ın eşi Şule ve ben de devredeydik. Has Reklam'ı 1978 yılına kadar bu ortaklık çerçevesinde yürüttük ve o beş yılda Bülent Tanla'nın da katkılarıyla araştırmaya dayalı orta boy bir reklam ajansı ko-

Doğan Hasol Has Reklam'da, 1974. Fotoğraf: Gültekin Çizgen.

numuna geldik. Ben yönetimin başındaydım. Simtel'in, Tercüman gazetesinin, Aroma'nın, Pimaş'ın, Hunca'nın, Epengle Kadifeleri'nin, Yapı-Endüstri Merkezi'nin reklamlarını yapıyorduk. İşleri epeyce yoluna koymuştuk. Hatta bir süre sonra bir arkadaşımızın önerisi ile Kurtköy'de satın aldığımız bir arsa üzerinde bir poliüretan tesisi bile kurduk ve ısı yalıtım levhaları üretimine başladık.

Has Reklam, Yalçın'ı kaybettiğimizde Gümüşsuyu Caddesi üzerinde, İTÜ Gümüşsuyu binasının hemen çapraz karşısındaki Işık Apartmanı'ndaydı. Zaman içinde işleri geliştirince biraz yukarıda, Askeri Hastane'nin hemen üstündeki Miralay Şefik Bey Sokağı'na taşındık. O sokakta köşede, üç düzeyli bir mağazayı reklam ajansı olarak düzenledik. İşler ciddi bir şekilde gelişiyordu. İyi bir kadroya sahiptik artık. Film çekimlerini yapacak ekibimiz kurulmuştu, müşteri temsilcilerimiz, metin yazarımız, yönetmenimiz, kameramanımız vardı.

Araştırmaya Dayalı Reklamdan PİAR'ın Kuruluşuna

— Has Reklam kurumsal kimlik çalışmalarında yeni yöntemler de uygulamaya başlamıştı bildiğim kadarıyla.

— Has Reklam'da edindiğimiz bazı deneyimler oldu. Piyasada reklamlar genelde ciddi araştırmalara dayanmadan yapılıyordu. Has Reklam bünyesinde Bülent Tanla ile birlikte, araştırmanın reklamcılıktaki önemi üzerinde durmaya ve araştırmayı reklamın dayanağı haline getirmeye çalışmıştık. Örneğin, o sıralarda Pimaş'ın reklamlarını üstlenmiştik. Ciddi araştırmalar yapmaya başladık. Bülent Tanla da Has Reklam'ın bir mensubu haline gelmişti, araştırmaları o yönlendiriyordu. Daha sonra Tanla, Ankara'da askerliğini yaparken de Has Reklam'ın Ankara temsilcisi gibi davrandı. O sayede Ankara'ya gidiş gelişler ortadan kalktı.

— *Araştırma derken neyin araştırılmasıydı bu?*
— Her şeyin... Bir ürünün reklam kampanyasını yapacağımız zaman, o kampanya nasıl başlamalı, nasıl sürdürülmeli, pazar etütlerinden tutun, nereye kadar uzanmalı, kampanya hangi noktada, hangi dozda yapılmalı, geri dönüşleri nasıl ölçülüp yorumlanmalı gibi bir dizi araştırma... Bu arada çok basit bulgular da karşımıza çıkabiliyordu. Örneğin Aroma meyve sularının reklam kampanyası söz konusuydu. Aromacıların en büyük yakınması, bakkallarda rakip firma Meysu'nun şişelerinin iyi sergilenmesi, buna karşılık Aroma'ların hiç sergilenmemesiydi. Hatta Meysu'nun o bakkallarla başka türlü bir yakın ilişki içinde olduğuna kadar varıyordu yargıları. Oysa yapılan basit bir soruşturma sonucunda gerçek anlaşılmıştı. Konik Meysu şişeleri, dipleri geniş olduğu için vitrinli dolaplarda tel rafların üzerinde rahatça dik durabiliyordu. Oysa, Aroma şişeleri dar bir silindir şeklindeydi, rafta ayakta duramayıp devriliyordu. Bu, şişe tasarımıyla ilgili bir sorundu. Aslında, Kristof Kolomb'un yumurtası kadar basitti; basit bir soruşturma ile öğreniliyordu ama yine de biz bunu aktardığımız zaman Aroma'nın yöneticileri hayretler içinde kaldılar.

Araştırmalara dayalı yoğun çalışmalar arasında başka bir fikir doğdu. Bülent Tanla, birlikte bir araştırma şirketi kurmayı önerdi, bu şirkete Has Reklam katılır mıydı? O tarihte hızlı bir girişimcilik hevesi içindeydik. Düşünün, poliüretan levha tesi-

si bile kuruyoruz, araştırma firması kurulmasına mı sıcak bakmayacağız?.. İşte PİAR böyle kuruldu. PİAR'ın isim babası benim. "Piyasa araştırma"dan gelir PİAR. Bir ara kendi aramızda bazı kaygılar oldu: "PİAR, İngilizce 'public relations'ın kısaltması gibi anlaşılmaz mı" diye. Bizim, Türkçe yerine İngilizce kullanmayı çok benimsemiş olan bazı dostlarımız firmanın bir halkla ilişkiler şirketi gibi anlaşılacağından kaygı duyduklarını söylediler ama sonunda PİAR adı benimsendi. Güngör Kabakçıoğlu PİAR'ın amblemini yaptı. Şirketin son zamanlarına kadar kullanılmış olan amblemdir o. Harbiye'de Orduevi Kültür Merkezi girişinin hemen karşısında, dar cepheli bir apartmanın altıncı katını kiraladık. Yine imece usulüyle işe giriştik. Hayzuran o kata nasıl yerleşeceğimizi tasarladı. PİAR'ın üçte biri Bülent Tanla'ya, üçte biri Has Reklam'a aitti. Ayrıca Bülent Ünal, Ali Yetkin Mutlu, Akın Alyanak, Hüseyin Perviz Pur ve Demirtaş Ceyhun da şirkete ortak oldular. Ciddi bir parasal gücümüz olmadığı için, kurduğumuz her işi çok ortaklı olarak yapıyorduk. Bir çeşit kese ve güçbirliği... PİAR hızla, çok parlak bir şekilde gelişti.

— *Piyasa araştırma şirketi çok yeni bir şeydi, öyle değil mi?*
— Evet, çok yeniydi. PİAR'dan önce yalnızca PEVA vardı. Özellikle araştırmaya dayalı reklamcılık dediğimiz şey yeniydi. O işi ilk biz gerçekleştirdik dersem, ne kadar iddialı olur, bilmiyorum. PEVA'nın dışında araştırma şirketi de yoktu. Sanıyorum, biz PİAR'ı kurduktan kısa bir süre sonra Nezih Neyzi o işten vazgeçti. Dolayısıyla PİAR o dönemin bir numaralı araştırma kuruluşu haline geldi.

— *Anketörlük diye bir meslek de çıkmıştı o yıllarda. Öğrencilerin geçim kaynağıydı anketörlük.*
— Evet PEVA zamanında da vardı. Nezih Neyzi bu işi başlatan insandır doğrusu, onun hakkını teslim etmek lazım. Ama ondan sonra da biz PİAR'la yol aldık. Hatta PİAR kendini o kadar geliştirdi ki, Esentepe'de Gazeteciler Mahallesi'nde bir binaya sahip oldu. Sonra, PİAR'ın içinden Tüyap Fuarcılık doğdu. Tü-

yap aslında Yapı-Endüstri Merkezi'ni örnek almıştı. Biz ilk Yapı Fuarı'nı 1978'de yapmıştık. Fuarı iki yılda bir yapmayı düşünüyorduk. Ama Tüyap 1979'da, aradaki boşlukta bizimkine benzer bir fuar düzenledi. Biz iki yılda bir fuar yapma kararı alırken sektördeki yeniliklerin ancak iki yılda bir çıkabileceğini düşünmüştük. Fakat, gördük ki, bizim 1978'de yapılan fuara katılan firmaların birçoğu 1979'daki fuara da katıldı. Onun üzerine kararımızı değiştirdik ve fuarı her yıl yapmaya başladık; 1980'den itibaren her yıl yaptık fuarı. İşte o tarihlerde kurulan Tüyap, önce Taksim'de Etap Marmara Oteli'nin (bugünkü The Marmara) altında bir sergileme alanını hayata geçirdi; sonra da Tepebaşı'na geçti. Bugün İMP'nin bulunduğu o yer uzunca bir süre, Beylikdüzü'ne geçinceye kadar Tüyap'ın fuar alanı olarak kullanıldı.

Tüyap'ın kurulmasından sonra PİAR da ikiye ayrıldı. Her iki kuruluşun başında da birer Bülent vardı. PİAR'ın başındaki Bülent Tanla daha sonra politikaya atıldı. Bülent Ünal da fuarcılığın en önemli isimlerinden biri oldu.

— *Yine Has Reklam'a dönersek...*

— Evet. Hayatta çok karşılaşılan bir olgu vardır; işler iyi gittiği zaman yönetime talip olanların sayısı çoğalır. Bunu Has Reklam'da da yaşadık. Bir süre sonra ajansta bazı huzursuzluklar çıktı. Yalnızca sermayeleriyle katılmış olan ortaklar şirketin yönetimini üstlenmek istediler. Sermaye üstünlüğü onlardaydı. Sonunda ben görevden ayrıldım; beni Şule, Gürdal, Güngör ve Erdal izlediler. Tabii yönetime talip olan arkadaşlar böyle bir kopmayı hesaplamamış olabilirler. Beklenmedik bu gelişmelerden kısa süre önce ajansı dışa açmak gibi bir girişimim olmuştu. Durulax firması, bir Fransız firması olan Bostik'in temsilciliğini almış, ürünün Türkiye'de lansmanına girişiyordu. O ürünün dışarıdaki tanıtımının nasıl olduğunu yerinde görmek, dış tanıtımı hazırlayan reklam firması ile temasta bulunmak için Fransa'ya gittim. O reklam firmasıyla işbirliği yapma kararı aldık. Ancak bu girişim bizim Has Reklam'daki çekişmeli dönemimize rastladığı için o birlikteliği gerçekleştiremedik. Daha sonra bi-

Doğan Hasol, Şule Hasol, Güngör Kabakçıoğlu, Hayzuran Hasol, Gürdal Onur Has Reklam'da (1978).

liyorsunuz, küreselleşme sürecinde bütün reklam ajansları yurtdışı ile ilişki kurdular. Bizimki de o ilişkilerin başlangıcı sayılabilecek bir girişimdi; olmadı.

Ayrılıştan sonra kendimiz yeni bir ajans kuralım diye düşündük. Zaten, çalışanlar, üretenler bizlerdik. Yine Gümüşsuyu'nda, Park Otel'in karşısında, İnönü Caddesi üzerinde 33 numaralı apartmanın bir katını kiraladık ve Hasajans adıyla yeni bir reklam ajansı kurduk. Ajansın ortakları Şule Hasol, Güngör Kabakçıoğlu, Gürdal Onur ve Erdal Müldür'dü, bir de ben. Eski müşterilere yönelmeyi etik olarak doğru bulmadığımız için müşteri portföyünü eski reklam ajansına bıraktık, yeni firmalara yöneldik.

Hasajans'a daha sonra yine İnönü Caddesi üzerinde bir kat satın aldık. Ne var ki oradaki komşu kat malikleri işyeri açılmasına izin vermediler. Bunun üzerine, bitişikte bulunan ve İnönü ailesine ait olan, bugün Yapı Kredi Bankası'nın bulunduğu

Yeniköy'de Hasollar'da bir akşamüstü. Soldan: Bülent Özer, Hayzuran Hasol, Filiz Özer, Perihan Gökçe, Gündüz Gökçe, Güngör Kabakçıoğlu, Beril Kabakçıoğlu (1970'ler).

binanın üçüncü katının bir dairesini Hasajans, bir dairesini de Has Mimarlık için satın aldık. İki daireyi içeriden birleştirerek daha rahat bir çalışma ortamına kavuşmuş olduk. Ben Has Mimarlık tarafındaydım, Şule Hasajans tarafında. İki dairenin zaten içeriden bağlantısını sağlamıştık, rahat rahat iki tarafla da ilgilenebiliyordum.

Hasajans'ta yeni müşteriler edindik. Onların başında Milliyet Grubu geliyordu. Milliyet Pazarlama (Milpa) yeni kurulmuştu. Bizim ajansın işlerini ağırlıklı bir şekilde Milpa oluşturdu.

Biz aynı beşli, bir girişimde daha bulunmuş, Teşvikiye'de Dizayn Merkezi adında bir mağaza açmıştık. Orada, seçilmiş tasarım ürünleri satmaya çalışıyorduk. Özellikle Şişe Cam'dan aldığımız, hoş bir formu olan bazı cam vazoları Güngör'ün desenleriyle işleyerek sunduk ama toplamda beklediğimiz verimi sağlayamadık.

Hasajans'ta işler iyi gidiyordu, adeta bir kulüp gibiydi. Beş ortaktık, çok iyi kaynaşmış, kafa dengi insanlar: ben, Şule Ha-

sol, Gürdal Onur, Güngör Kabakçıoğlu ve Erdal Müldür. Eski bir tiyatrocu olan Gürdal çok vefakâr ve özverili bir şekilde çalışmıştır. Tiyatroda, özellikle Lale Oraloğlu ile birlikte oynadıkları *Lysistrata* uyarlaması *Kadınlar I-ıh Derse* oyunuyla tanınıyordu. Ne yazık ki bir süre sonra kendisini bir akciğer rahatsızlığından kaybettik. Erdal Müldür benim fakülteden sınıf arkadaşımdı ve yaptığımız birçok işe ortak olmuştu. Güngör Kabakçıoğlu, çocukluğumuzun dergisi *Doğan Kardeş*'ten tanıdığımız ünlü bir karikatüristti. Aslında, ünlü olduğunda daha delikanlılık çağındaydı. Sonra Güzel Sanatlar Akademisi'ni bitirerek mimar olmuştu. Yeteneğini, bilgi ve becerisini her iki dalda da sürdürdü. Güngör, Kemal Satır'ın kızı Beril'le evliydi. Yeniköy'de Mimarlar Sitesi'nde üst katımızda oturuyorlardı. BP'de çalışıyordu, aynı zamanda Hasajans'ın sanat yönetmeniydi. Zaman zaman evde toplanıp fikirler ürettiğimiz, yeni reklam kampanyaları planladığımız oluyordu. Örneğin Salina bunlardan biridir. Yurtdışındaki işçilerin katılımıyla, Tuz Gölü'nün kenarında bir tuz üretim tesisi kurulmuştu. Onun reklam kampanyası yapılacaktı. Gürdal'la birlikte Tuz Gölü'ne gittik. Sonra da çok ciddi bir reklam kampanyası hazırladık. Salina adı benim buluşumdu; tuz gölü anlamına geliyor. O dönemde yabancı isimler koyma eğilimi, işe biraz daha seçkinlik kazandırması bakımından önemli görünüyordu. Aslında tuz, öne çıkarılması zor bir üründür. Pahalı bir ürün olmadığı için süpermarketlerde en alt raflara konur, üst raflara bir türlü çıkamaz. Salina ismini, yürüttüğümüz kampanyayla öne çıkarmayı başardık. Güngör'ün çizdiği, çocukları da gösteren çok hoş bir vinyet vardı, o vinyetle birlikte anılır oldu; piyasada yerini almış Billur Tuz'a karşı iyi bir rakip oldu Salina o dönemde.

— *Akılda kalıcı bir cıngılı da vardı...*
— Evet. Rıza Silahlıpoda'nın yaptığı, Nilüfer'in söylediği bir cıngıl vardı. O tarihte nişanlıydılar.

— *Bütün bu saydığınız kuruluşlar aslında Türkiye'deki bir değişim dönemine denk düşüyor. 1980'lerde, Özal'lı yıllarda liberal*

ekonomiye geçilirken reklam sektörü büyük bir ivme kazanmıştı. Türkiye "piyasa araştırması" denen şeyle tanışmıştı. Bir bakıma sizin reklam ajanslarınız ve PİAR dönemin öncü kuruluşları arasında yer alıyor.

— Tabii. Biz orta boy ama iyi bir reklam ajansıydık. Büyük reklam ajansları olarak Manajans ve İlancılık vardı. Sektör daha çok Museviler'in elindeydi. Büyük reklam ajanslarının ardından orta boy reklam ajansları geliyordu. Bir de elbette küçük reklam ajansları vardı. Biz orta boy reklam ajanslarından biriydik. Ama azımsanmayacak bir ciroya sahiptik.

— Hasajans şu anda faaliyette değil. Reklamcılık serüveni nasıl sona erdi?

— Aslında ben bir bakıma zoraki reklamcıydım. Reklamcılık ilginçtir. Mimarlıkla benzerliği, kurgulanması gereken mantığındadır. Amaç, genelde bir ürünün ya da hizmetin doğru ve hoş bir şekilde sunulmasıdır. Bunun için de tanıtım mantığının sağlam kurulması gerekir. Bir kampanyada aylarca süren çalışma, 20 saniyelik bir TV reklam filmi ve/veya yarım sayfalık bir gazete ilanıyla sonuçlanacaktır. 20 saniyede, söylemek istediklerinizin tümü özetlenmiş olacaktır; gazete ilanında da öyle... Kısacık sürede, söylenmesi gereken her şeyi söylemek... Hem de çok anlaşılabilir bir şekilde söylemek. Bu nedenledir ki çocuklar TV'lerde reklamları çok izlerler. Kolay anladıkları için... Reklam anlatımını, şiir ya da fıkra ile de karşılaştırabilirsiniz. Roman ve öyküyle uzun uzun anlattığınız şeyi şiir ya da fıkrada kısa yoldan anlatmak marifeti söz konusudur.

Reklamda müşteri ilişkileri, araştırma, metin yazarlığı, grafik kompozisyon, film yapımı çok önemlidir. Bütün bunlarla mimarlık arasında paralellikler olduğunu düşünmüşümdür. Reklamda da, mimarlıkta da harcanan, başkasının parasıdır; bütçenin doğru kullanılması gerekir. Bazen ikisinde de yalan söyleyenler olur. Jacques Séguéla'nın *Anneme reklamcı olduğumu söylemeyin... O beni bir genelevde piyanist sanıyor!* kitabı ilginçtir.

Reklamcılığın pratiği bizim yakın olduğumuz mesleklerinkinden çok farklıdır. Size iş veren gruplarda, temas halinde ol-

duğunuz bazı kişilerin, karşılanması zor birtakım beklentileri vardır. Mesela bu, mimarlıkta pek rastlamayacağınız bir şeydir. En azından o zamanki reklamcılıkta diyelim. Bugün farklı olabilir, bugünü bilmiyorum.

1990'da bir gün Şule, "Ben ayrılmak istiyorum" dedi. Çok şaşırdım. Evet, dağıttığımız kâr hiçbirimiz için tatmin edici değildi ama biz bir kulüp havasında hep bir aradaydık ve yaptığınız işten de keyif alıyorduk. "Yine reklamcılık yapacağım" dedi Şule. "Reklamcılık yapacaksan niçin burada sürdürmüyorsun da başka çözüm arıyorsun? Biz çekilelim istiyorsan" dedim. Şule, "Siz bu fedakârlığı yaparsınız ama öteki ortaklar yapar mı?" dedi. "Ben konuşurum, hepsi yapar" dedim ve gerçekten de hepsi yaptı. Bunun üzerine biz reklam ajansını isim hakları, malzemesi, makine-teçhizatıyla olduğu gibi Şule'ye bıraktık. Ne yazık ki çok emek verdiğimiz iki reklam ajansı da bugün yok artık, Has Reklam da, Hasajans da...

Ayrıldıktan sonra ben, asıl işlerime tam olarak döneceğim için memnundum.

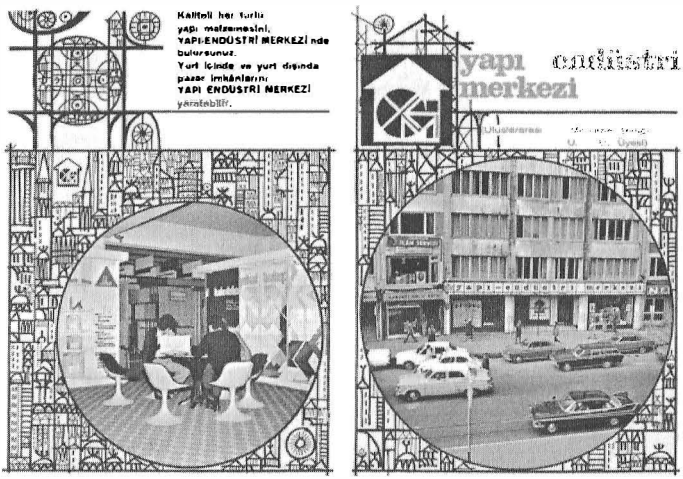
— *PİAR'la ilişkiniz?..*

— PİAR'ın ortağı Has Reklam'dı. Dolayısıyla Has Reklam'dan ayrılmakla PİAR'dan da kopmuş olduk. Bugün ne yazık ki PİAR da ortada yok; sonradan ünlü Gallup ile birleşti ve el değiştirdi. Ne var ki benim her iki Bülent'le de arkadaşlık ilişkilerim son derece düzgün bir şekilde devam etti.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Yeniden Yapı-Endüstri Merkezi

12 Eylül 1980'e böyle gelindi. Ne var ki 12 Eylül sonrası korkunç oldu. 650 bin kişi gözaltına alındı. Ayrıca işkenceler, kuşkulu ölümler... Sıkıyönetim koşullarında bir sürü dava... Ölüm cezaları, idamlar, intiharlar... Ülkeyi terk etmek zorunda kalanlar... Yakılan kitaplar, 1402 sayılı sıkıyönetim yasasıyla görevden uzaklaştırılan yüzlerce öğretim üyesi, öğretmen ve kamu görevlisi... Sonra da, ülkeye armağan edilen Turgut Özal anlayışı... Ve bugünlere kadar uzanan, hâlâ da sürüp giden sıkıntılı süreç...

Yapı-Endüstri Merkezi'nin eski bir broşüründen.

— Hayzuran Hanım bu arada okuldaki görevine devam ediyordu değil mi?
— Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki görevine devam ediyordu. Beşiktaş'taki Mimarlık Yüksek Okulu kapatılmış, öğrenciler Fındıklı'ya Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne aktarılmıştı. Artakalan zamanlarında birlikte proje işlerimizi sürdürüyorduk. Proje işlerimiz artık rayına girmişti. Has Mimarlık Gümüşsuyu'ndayken bir öneri geldi; Zincirlikuyu'da şimdiki büromuzun bulunduğu binayı kat karşılığı yapmamız teklif edildi. Büromuzu, öneri doğrultusunda yaptığımız o binaya taşıdık.

— Yani part-time çalışma hayaliniz gerçekleşmiş ama bir sürü part-time bir araya gelince.
— Evet. Yama bohçasına döndü benim "part-time"lar...

— Kilyos'a gitmek için zaman kalmamış
— Bırakın Kilyos'u, birçok tarafa yetişmek gibi zorunlu bir durumla karşı karşıya kaldım. 1972'de ben Yapı-Endüstri Merkezi'ne döndükten sonra genel müdür konumundaydım. Böylece tam yetkiyle Yapı-Endüstri Merkezi'nin başına döndüm. Gökşin Hanım belki başlangıçta biraz rahatsızlık duymuş olabilir ama daha sonra uyumlu bir çalışmanın içine girdik; ayrıldığı 1978 yılına kadar, yani beş buçuk yıl sürdü bu birliktelik.

1973 yılı Yapı-Endüstri Merkezi'nde gerçekten bir atılım yılı oldu. Demirtaş Ceyhun'un Mimarlar Odası'ndaki görevi bitmişti. Onunla birlikte Yapı-Endüstri Merkezi'nin Harbiye'deki vitrinlerinden birinde Yapı-Endüstri Merkezi Kitabevi'ni kurduk. İlginç bir yer oldu, "Demirtaş'ın yeri" diye bahsediliyordu. Ak-

şamüstleri tam bir buluşma yeriydi. Ünlü şairler, yazarlar hepsi oradaydı. Yani öyle birini görmek isterseniz başka hiçbir yere gitmeye gerek yoktu, Demirtaş'ın yerinde olmanız yeterdi. Haftada bir gün kitap imza günleri ya da edebi konferanslar düzenliyordu Demirtaş. Ünlü düşünürler, yazarlar konferans salonunda bir konuşma yapıyor, sonra da kitaplarını imzalıyordu. Oradan kimler gelip geçmedi ki... Şevket Süreyya Aydemir, Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Macit Gökberk, Doğan Avcıoğlu, Kemal Tahir, Aziz Nesin, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Yaşar Kemal ve daha başkaları... Oranın böyle canlı bir hale gelmesi bizim için çok yararlı oluyordu. Yapı-Endüstri Merkezi henüz bugünkü tanınırlığına kavuşmamıştı. Etkinlikler kuruluşun tanınmasına yardım ediyordu, ayrıca sosyal sorumluluk hedefine de uygun düşüyordu.

Kitabevinde mimarlık ve sanat yayınları ağırlıkta olsun istiyorduk ama aslında ortalıkta doğru dürüst mimarlık yayını yoktu, daha çok edebiyat kitapları satıyorduk. Demirtaş âlem bir kitapçıydı: Gelenler bir kitap soruyorlar, "İş yok onda, ben okudum, onu alma" diyordu. Ayrıca zaman zaman ortadan kayboluyordu. Bir defasında Bilgi Yayınevi'nin sahibi Ahmet Küflü beni yakaladı ve uyardı: "Söyle o Demirtaş'a, kaç defa geldimse dükkânında yok, bir kitapçı kendi dükkânında oturmazsa kitap satılmaz."

— Yapı-Endüstri Merkezi'nin o mekânı artık geçmişte kaldı. Bu söyleşiyi okuyacak olan pek çok insan bu Yapı-Endüstri Merkezi'ni merak edecektir. Çünkü dışarıdan geçenlerin merak ettiği, çok farklı bir mekândı.

— Cumhuriyet Caddesi 329 numaradaki yerimiz yaklaşık 450 metrekarelik bir giriş katı, altta bir ara kat ve en altta da konferans salonundan ibaretti. Girişte iki vitrini vardı, bir de danışma bankosu bulunuyordu. Bankoda genellikle bilgi vermek üzere hanımlar çalışırdı. Çok hoş insanlar geldi geçti oradan. Gökşin Hanım bile kendi odasında oturmak yerine bankoda oturmayı tercih ederdi. Mesela, Attilâ İlhan'ın "Suna Su" şiirlerindeki Suna Gönen orada görev aldı. Suna Hanım çok hoş bir insan-

Yapı-Endüstri Merkezi'nin Harbiye'deki yeri.

dı, Türkân Saylan'ın ve Gökşin Sanal'ın Kandilli Kız Lisesi'nden sınıf arkadaşıydı. Bir Canan Hanım vardı, o dönemde ünlü bir pop şarkıcısıydı. Bizim Gürdal'ın eşi Gülçin Onur bir dönem çalıştı, daha sonra Ayşe Dikmen geldi. Giriş katı yapı malzemelerinin sergilendiği kattı. Sergiyi dolaşan ziyaretçi hiç soru sormadan çıkışa yönelirse o hanımlar hemen yakalayıp, "Sergiyi gezdiniz, hiçbir sorunuz yok mu, danışmak istediğiniz bir şey yok mu?" diye ilgi gösterirlerdi. Ziyaretçiler böylelikle çekingenliklerini yeniyorlardı. Bir süre sonra Merkez'in adı, "O çok bilen hanımların yeri"ne çıktı. Harbiye civarında böyle anıldığımızı birkaç defa duydum.

— *Mekân çok fonksiyonluydu. Yapı-Endüstri Merkezi'nin amaçladığı kültürel faaliyetler için de uygundu.*

— Alttaki asma kat bölümünü çeşitli şekillerde kullandık. Başlangıçta çok canlı bir sanat galerisi oldu. Bazen de konferansları destekleyen sergiler orada yer aldı. Arka bölümün, başvuru kitaplığı haline geldiği de oldu.

En alt düzeyin bir tarafında iki kat yüksekliğinde bir boşluk vardı. Kuruluş sırasında, biz oranın konferans salonu olabileceğini, ayrıca film gösterileri için de uygun olduğunu düşünüyorduk. Hatta etaminden bir sinemaskop perde bile yapmıştık. Ayrıca, 35 mm.lik bir sinema makinesinin konacağı bir projeksiyon yeri de hazırlamıştık. Perdeyi Hayzuran, iki mimar arkadaşımızla, Güngör Aydoslu ve Günsel Tezer'le birlikte evde dikti. Düşünün o koskoca perde evde dikildi, yine imece usulü... Ekranın önünde, açılıp kapanan, daha parlak bir kumaştan tiyatro perdesi gibi başka bir perde daha vardı. Hatta o perdeyi açıp kapayacak bir makine bile almıştık. Düğmeye basınca perde ağır ağır kapanıyor, sonra açılıyor... Bir süre sonra buraya tiyatrolar talip oldular. İlkin Mimar-Tiyatrocu Ergun Köknar, Şehir Tiyatrosu Harbiye Sahnesi'ni kurmak üzere geldi. Ben, "Burası nasıl tiyatro olur ki?" diye düşünüp duruyordum, çünkü sahnenin arkasında kulis olabilecek bir yer yoktu. "Biz onu çözeriz" dediler. O tiyatronun öyküsünü Ergun, Yapı-Endüstri Merkezi'nin 30. yıl kitabında gayet güzel anlatmıştı. Kulis seyircilerin arka tarafında oluşturuldu. Ahşap bölmeli dar bir koridor, sahneyi kulise bağlıyordu. Tuhaf bir tiyatroydu tabii... Ama İstanbul'da ciddi bir salon darlığı vardı o tarihlerde. İlk oyun Cevat Fehmi Başkut'un *Köşebaşı* oyunuydu; tarih, 11 Ekim 1968. Şehir Tiyatrosu, Harbiye binası tamamlanıncaya kadar orada kaldı, sonra onları başka tiyatrolar izledi. Genco Erkal'ın Dostlar Tiyatrosu, Ulvi Uraz Tiyatrosu, Taşdelenler Tiyatrosu... En iyi iş yapan Ulvi Uraz oldu ama Ulvi Uraz'ın garip bir göçebeliği vardı, her sene yer değiştiriyordu. Bir ara Ali Taygun oynadı. Son olarak da Vasıf Öngören'in Birlik Sahnesi geldi, fakat seyirci bulmakta zorluk çekti; çoğu akşam gösteriyi iptal ediyorlardı. Sezon sonunda kira borçları da bir hayli birikmişti. Gidecekler diye beklediğimiz bir sırada Vasıf Öngören, "Biz karar verdik. Burada devam edeceğiz ve kira da ödemeyeceğiz" dedi. Böyle bir oldubittiyle karşılaştık; işgale çaresiz razı olduk. Öğrenciler okulları işgal ediyorlardı, tiyatronun işgali neden olmasındı? Bir sezon daha kaldılar. Kira ödemediler ama seyirci de gelmedi tiyatrolarına. Ve biz böylece tiyatro işine tövbe ettik.

— *Zorunlu sponsor oldunuz yani.*

— Zorunlu sponsor olduk. Zaten büyük bir kira almıyorduk, insanlar gelsin istiyorduk. Aynı anlayışla, konferanslardan, imza günlerinden de bir beklentimiz olmadı. Bu etkinliklere biraz da kuruluşun sosyal sorumluluk projeleri gibi bakıyorduk.

Dediğim gibi salonu tiyatrolara vermeye tövbe etmiştik. Ali Poyrazoğlu geldi, kirayla ilgili her türlü teminatı vermeye hazırdı, hatta Erol Simavi'yi kefil olarak getirmeyi önerdi, ama biz o kadar bunalmıştık ki hiçbir öneriye yanaşmadık. Ali Poyrazoğlu defalarca gelip gitti. Belki de gücendi. O dönem İstanbul'da, tiyatro salonu hakikaten yoktu. Ne var ki bizim tövbemiz Ferhan Şensoy gelinceye kadar sürdü. Bir gün Ferhan geldi. İlk kez karşılaşıyorduk, adını da ilk kez duyuyordum. Ne var ki Galatasaraylı'ydı...Ağzımdan girdi, burnumdan çıktı. Böylece Ortaoyuncular Yapı-Endüstri Merkezi'nde kuruldu. *Şahları da Vururlar*'ı da ilk kez bizim salonda oynadılar. Mazhar-Fuat-Özkan da oyunun müziğini yapıyorlardı.

— *Çok ses getiren bir oyundu.*

— Evet, çok ses getirmişti. Ferhan, YEM'in 30. yıl kitabı için yazıya döktü bu kuruluş öyküsünü. Çok keyifli bir şekilde anlatıyor: "Doğan Ağabey bizi çok yüreklendirdi, ne söylediysek tersini söyledi" falan diyor... Ama Ferhan verdiği bütün sözleri tuttu. Özellikle kendileri açısından verimli bir dönem oldu o yıl; sonra Küçük Sahne'ye geçtiler.

Ardından, DGSA'ya bağlı Sinema Televizyon Enstitüsü de Balmumcu'daki binalarının yapımı bitinceye kadar bizim orada kaldı. Sami Şekeroğlu'nun yönetiminde bir yıl kadar çok disiplinli bir sunum programları oldu. Yani Sinema Televizyon Enstitüsü de bizim orada kurulmuş oldu.

Galeride sergiler açılıyordu, satış yapıldığı yoktu. Biz profesyonel galerici olmadığımız için bir kâr beklentimiz yoktu. Füreya'nın bir seramik sergisini hatırlıyorum. Çok güzel bir sergiydi. Her akşamüstü Aliye Berger ve İlhan Berk gelirdi. Aliye Berger, Füreya'nın teyzesiydi; giyimiyle kuşamıyla çok hoş ve ilginç bir sanatçıydı. Narmanlı Pasajı'nda otururdu. Akşamüstü

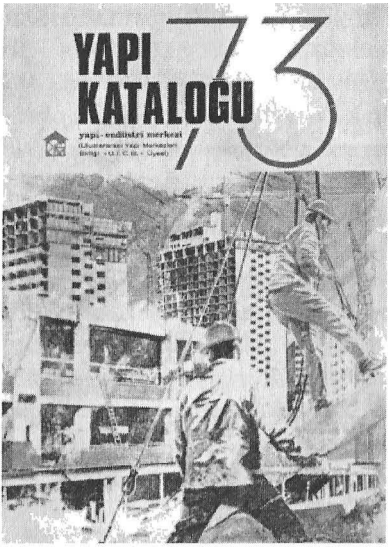
gelir, çantasını açar "Size sandviç yapayım" der. İçinde sandviç nevalesi dolu kocaman bir çantası vardır; hepimize sandviçler yapar... Bol sohbet...

Yapı Konusunda Uçan Kuştan Haberimiz Olacak

— Yapı Kataloğu *da o sıralarda mı çıkarıldı?*

— Yine aynı yıl *Yapı Kataloğu*'nu çıkardık. Askerde ve Ankara'da olduğum dönemde Ruhi Bey ve Gökşin Hanım bir katalog hazırlığı yapmışlar. Ben döndükten sonra o çalışmayı toparlayıp *68-71 Kataloğu* adıyla çıkardık. Asıl hedeflediğimiz katalogla pek ilgisi olmayan, kitap şeklinde bir yayın oldu. 1973'te çıkardığımız yeni katalog çok daha profesyonelce hazırlanmış ciltli bir katalogdu. Mimarlar Odası'na da bir katkısı olsun diye, odaya kayıtlı ve aidat borcu olmayan mimarlara parasız dağıtmaya başladık; bu uygulamadan Mimarlar Odası da hoşnut oldu. Katalog zaman içinde büyüdü, cilt sayısı artmaya başladı. Yurtdışı için İngilizcesini yaptık. Beş cilt haline gelince format değiştirdik ve bilgisayar olanaklarını da dikkate alarak bugünkü tek ciltli yeni formata döndük. Katalog bugün artık bilgisayar ortamında da aynı içerikle yayımlanıyor, hatta linklerle mevcut ilgili bütün kaynaklara uzanıyor.

O yıllarda biz kataloğu çıkardıktan sonra Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği-UICB'nin bir toplantısı için İspanya'ya gitmiştim. İspanya'daki Yapı Merkezi o yıl Construmat Fuarı'nı başlatıyordu. Bizi katalog çıkardıkları büroya götürdüler. Büyük bir apartman katı, odalar odalar, insanlar insanlar, kalabalık... Bu büyük kadroyla hangi işleri yaptıklarını sordum; kataloğu gösterdiler, "Bu kataloğu çıkarıyoruz" dediler. "Katalog böyle çıkmaz ki" dedim. Yanımızda yalnızca İspanyollar yok, çeşitli ülkelerden gelmiş UICB mensupları var. "Nasıl çıkar?" dediler. "Katalog iki, bilemediniz üç kişi ile çıkar." Hayretle karşıladılar. Bizim kataloğu gösterdim, çalışma sistemimizi anlattım: Biz formatı veriyoruz, firmalar föylerini ona göre hazırlıyorlar, sonra föyleri kendi sistemimize göre tasnif ediyoruz, kapağını hazırlıyoruz ve ciltliyoruz. "Bu, mucize" dediler. Ondan sonra pek

İlk Yapı Kataloğu'nun kapağı (1973).

çok toplantıda beni, "Üç kişi ile katalog çıkaran adam" diye anmaya ve tanıtmaya başladılar. Gerçekten de iyi bir buluştur bizim çıkardığımız katalog.

— *Gerek daimi sergi gerekse katalog bugünün, internet egemenliğindeki dünyasında belki çok da kolay kavranamayacak, çok büyük bir hizmetti aslında. Sizin "her şeyi bilen hanımlar" arkalarındaki raf raf gözlerde üye firmaların yeni çıkan bütün ürünlerine ait broşürleri tutar ve telefonla da sorulara cevap verirlerdi. Mesela,"Bir tür mermer arıyorum, hangi firmada bulabilirim?" gibi sorular gelirdi. Bugün internetin hızla verdiği bütün cevapları Yapı-Endüstri Merkezi bütün bu olanaklardan yoksun bir dünyada veriyordu. Yeni çıkan bütün ürünler, firma isimleri, firma adresleri vs. Onun için katalog ve daimi sergi belki fuarlardan çok daha önemli ve yeni şeylerdi.*

— Bir "bilgi merkezi"ydik. Yapı konusunda "uçan kuştan haberimiz olacak" derdik. Daha bilgi çağı kavramının bile ortada olmadığı bir dönemde bilgi derleyip aktarmada çok büyük

bir boşluğu doldurdu Yapı-Endüstri Merkezi. Ayrıca kurslar, konferanslar, seminerler düzenlemeye başladık. Aşağıdaki salonun varlığı bize o olanakları sağladı. Tiyatrolarla da bir yerde boşluk alıyorduk. Salon daha çok kullanılır hale geliyor, insanlar bizi daha çok tanıyorlardı. Fakat o arada, sanıyorum Genco'nun bizde oyun sergilediği dönemdeydi, Demirtaş da kitabevini açmış, çoğu solcu olan yazarların, –bizde o tarihte düşünen kafalar çoğunlukla solcuydu– buluşma noktası haline gelmişti. Bazı firmaların yöneticileri bundan rahatsızlık duymaya başlamışlar. O sıralarda malzeme üreticisi firmalar bir araya gelerek, konut üretimi amacıyla Toplu Konut Holding'i kurmuşlardı. Kurucular arasında hatırladığım kadarıyla Eczacıbaşı, Çanakkale Seramik, Dökümay gibi firmalar vardı. Bir gün kulağımıza geldi; Toplu Konut Holding'in bir toplantısı sırasında YEM için, "Orası komünist yuvası oldu, sergideki stantlarımızı çekelim" türünden bir konuşma geçmiş.

— Hangi yıl bu, '73 mü?

— 73'ten hemen sonra belki... Ben bu söyleme birkaç kez muhatap oldum: "Sizin orada komünistler varmış..." Hatta bir defasında Dökümay'dan Hayri Aydıner'le E5 üzerindeki eski Ömür'de yemeğe gitmiştik. Hayri Aydıner'le yakın dostluğumuz vardı. Hayri Bey bana, "Sizin orada komünist varmış, kim o?" dedi. "Orayı ben yönettiğime göre herhalde beni kastediyorlar; ben olmalıyım" diye yanıtladım. "Estağfurullah" dedi. Aynı konuda İntes'ten Mehmet Huntürk ile de benzer bir konuşma geçti aramızda. Sonuçta Daimi Sergi'deki firmalardan yalnızca biri ayrıldı. Biz etkinliklerimizi sürdürdük. Daimi sergi iyi bir işlev görüyordu, hatta 1979'da bir bilgisayarla bile donatmıştık. Bir parantez açıp onun öyküsünü de anlatayım. O tarihte "bilgisayar" adı bile yok. IBM'den "Work Station" diye bir şey kiraladık. Küçücük, 10x15 cm gibi bir ekran, dört tane karınca ayak gibi bir ayak sistemi üzerinde duruyor, garip bir klavyesi var. İşte sözümona, o zamanki deyişle bir "elektronik beyin". Ama örneğin, bir firma adresi arandığında, Work Station buluncaya kadar bizim arkadaşlar fihristi açıp adresi söyleyiveriyorlardı. Work

Station satılmıyor, kiralanıyordu. IBM'den ayda 600 dolara kiralamıştık. Ancak kiralama sürecinin başında 30 TL olan dolar kısa bir süre sonra 90 TL'ye yükseliverdi. Bir atılım yapmıştık ama altı-yedi ay sonra yararlı bir atılım olmadığına, daha doğrusu atılım bile olmadığına kanaat getirdik ve düzeneği, tazminat ödeme pahasına IBM'e iade ettik.

O günleri daha iyi anlamak için biraz gerilere gidersek, 1963'te Taşkışla'nın giriş katında İTÜ Elektronik Hesap Merkezi kurulmuştu. Orada dev gibi bir makine yer alıyordu: IBM 1620. 256 KB'lik ana belleği ve 20 MB disk kapasitesi vardı. Kart delicilerle çalışıyordu sistem. Bir yıl sonra makinenin kapasitesi artırılmış, ana bellek 512 KB'ye yükseltilmiş, disk kapasitesi ise 40 MB olmuş. Üniversitelere giriş sıralaması da o yıl ilk kez Elektronik Hesap Merkezi'nde yapılmış. Görüldüğü gibi, o kapasiteler bugünün cep telefonlarıyla bile kıyaslanamayacak kadar düşük.

— Bir de Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği UICB'ye üye olma konusu var.

— Biz kuruluştan itibaren UICB'ye üye olmayı hedefliyorduk. Hatta amblemimizi bile ileride onlarınkine uyacak şekilde hazırlamıştık.

1974 yılında UICB'nin Prag'da genel kurulu olacaktı. Gökşin Hanım'la birlikte o toplantıya katıldık. Bu, ilk karşılıklı temastı. 1968'deki liberallaşme hareketi ünlü Prag Baharı'nın Varşova Paktı güçlerince kanlı bir şekilde bastırılmış olmasının üzerinden hayli zaman geçtiği halde etkisi hâlâ hissediliyordu; şehirde ağır bir hava vardı; insanlar bezgin ve kaygılıydı. Neyse... Biz gelelim toplantımıza... Orada birçok merkezden gelmiş temsilcilerle aramızda dostça bir hava oluştu, ancak üyelik için UICB'nin kuruluş statüsünde bazı koşullar söz konusuydu. Koşulların pek çoğuna uygun konumdaydık, bir koşul dışında: Yapı-Endüstri Merkezi bir şirketti; oysa statüye göre üye kuruluşların kâr amacı gütmemesi gerekiyordu. Bizi asıl üye olarak değil ama "corresponding member" olarak kabul ettiler.

Sonraki yıllardaki UICB ile ilişkilerimiz çok gelişti. Üye merkezler sırtlarını ya devlete ya da bazı federasyonlara, vakıflara

dayamışlardı, idare edip gidiyorlardı. Aslında bizim durumumuz onlarınkine göre çok daha güçtü: Etkinliklerimizi kendi yarattığımız parasal olanaklarla sürdürmek zorundaydık. Bu durumu sonraki yıllarda etkin üyelere kabul ettirdik; bizim için statüyü değiştirdiler ve 1978 yılı başından itibaren UICB'ye tam üye olduk.

Spor Sergi'de Yapı Fuarı

— Yapı-Endüstri Merkezi'nin bugün en önemli ticari etkinliği Yapı Fuarları. Siz bu etkinliği başlangıçta oldukça zor koşullarda gerçekleştiriyordunuz.

— 1978 yılında Yapı Fuarı'nı yapmaya niyetlendik. Aslında o günlerde akaryakıt ve enerji darlığı vardı. Temel tüketim malları bile karaborsaya düşmüştü. Devalüasyonlar, zamlar, toplumsal şiddet olayları... Gerçekten zor bir dönemdi. Ancak ülkede sıkıntılar zaten bitmiyordu ki! Fuar düzenlemeye uygun tek yer vardı: İstanbul Spor ve Sergi Sarayı. Bina, Spor ve Sergi Sarayı olarak yapılmıştı ama gerçekte spora da, sergiye de pek elverişli değildi. 1953'te İstanbul'un fethinin 500. yıldönümü dolayısıyla orada büyük bir İstanbul Sergisi düzenlenmişti. Daha sonra bazı sanayi sergileri falan yapıldıysa da son zamanlarda yalnızca basketbolun salonu haline gelmişti. Gidip salonu gördük. Tribünlerin sökülmesi gerekiyordu. Böylece alan boşaltılacak, fuardan sonra tribünler yeniden takılacaktı ki, basketbol maçları devam edebilsin. Biz 1978 yılı Ekim ayı için orayı kiraladık.

— Yani bütün tribünleri söküyor, sonra takıyordunuz.

— Tabii tabii... İş bittikten sonra takıyorduk.

— Masraflı mıydı?

— Çok masraflıydı. Salonun kirası çok fazla değildi ama söküp takma işi hem zor hem masraflıydı.

— Ama başka fuar alanı da yoktu İstanbul'da.

— Hayır, hiçbir yer yoktu. Biz Spor ve Sergi Sarayı'nı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nden kiraladık. Öte yandan firmaların da fuara katılma konusunda eğilimleri ve deneyimleri yoktu. İkna edebildiğimiz firmaların fuara katılmalarını sağladık. Yaklaşık 90 kadar kuruluş katılmıştı, kiralanan net alan sanıyorum 1500 m civarında idi. Öyle ki, bazı boş kalan yerleri perdeleyerek kamufle etmiştik. Sonuçta salonu dolu gibi göstermeyi becerdik. İyi bir tiyatro gişecisi de biletleri satarken boşlukları ayarlayıp salonu dolu gibi gösterebiliyordu. Tiyatrocularda öğrenmiştik yöntemi. Biz de biraz o şekilde yaptık.

Sergileme için giriş katındaki koridorları ve oyun sahasını kullandık. Tribünler bir boru iskele sistemi üzerine kalaslar konularak yapılmıştı, seyirciler o kalaslara oturuyordu. Tribünleri söktük, orayı da sergileme alanına ekledik, girişi danışma alanı gibi kullandık. Yanda iki koridoru stantlarla donattık. En üst katı hiç kullanmadık. Boydan boya renkli bezler gerip üst katı görünmez hale getirdik. Ziyaret edenler, "Seneye burası size yetmez" demeye başlamıştı, oysa boşluklarımız vardı. Açılıştan bir akşam önce Eczacıbaşı Pazarlama Müdürü Mehmet Baler bizi uyardı: "Halısı nerede buranın? Halısız fuar olur mu?" O akşam büyük fedakârlıkla halıfleks döşettik koridorlara, o cömertliği de yaptık yani... Fuar başarılı oldu. Ziyaretçi sayısı beklediğimizden çoktu. Hatta fuarı gezen Vehbi Koç, "Yapı Fuarı çok başarılı, cumartesi ve pazar günleri de açık. Arkadaşlarımız cumartesi pazar gidip gezsinler" diye holdinge bağlı şirketlere bir genelge çıkardı. İşgünü gelmelerine gönlü razı olmuyordu ama cumartesi pazar gelmelerini teşvik ediyordu.

Yapı Fuarı zamanla çok gelişti ve bence en başarılı etkinliklerimizden biri oldu. Türkiye'de olmayan bir şeyi yapmıştık. Türkiye'nin ilk uzmanlık fuarı gibi oldu. Daha sonra bizi izleyen başka girişimler gerçekleşti. Otellerde yapılan sergiler oldu: Hilton Oteli'nin birkaç katını kiralamak suretiyle mobilya fuarları, tekstil fuarları düzenlendi; Sheraton Oteli'nin Balo Salonu'nda bilgisayar sergileri açıldı. O fuarları yüz bin kişinin gezdiğini ileri sürüyorlardı ama tümü abartıydı. Yüz bin kişinin bir haftada Sheraton Oteli'ne girip çıkması ne demek? Biz daha yeni ulaşabildik bu rakamlara.

İlk Yapı Fuarı: Yapı'78, İstanbul Spor ve Sergi Sarayı (Eylül 1978).

12 Eylül Darbesinin İlk Günlerinde Fuar

— İkinci fuarda hiç şüphesiz daha deneyimliydiniz.

— Fuarın ikincisini 1980'de yaptık. Bu kez yeni bir stant sisteminden yararlanacaktık: Yeni kurulan Mosem firması alüminyum syma profilleri ile bir stant sistemi geliştirmişti; biz o girişime destek verdik. O sayede bizim 1980'deki fuarımız ilk fuarımızla kıyaslanmayacak kadar şık oldu. İlk fuarda bir içmimar arkadaşımızla, Vedat Orhun'la işbirliği yapmış, Güngör Kabakçıoğlu'nun da katkılarıyla çok basit bir stant sistemi geliştirmiştik. Vedat'ın Florya'da atölyesi vardı. Kutu profiller ve arasına konulan suntalarla kurduğumuz stant örnekleri yaparak, sallanıp sallanmadıklarını denemiştik. Sonra da metal köşegenlerle takviye etmiştik. İki yıl sonra Vedat Orhun iki ortakla birlikte Mosem firmasını kurmuştu. Türkiye'ye getirdikleri sistem ilk kez bizim '80 yılı fuarımızda kullanıldı.

O zamanlar dokuz gün sürüyordu fuar: Cumartesi açıyorduk, bir sonraki hafta pazar akşamı kapanıyordu. Sonbaharda yapıyorduk, çünkü sonbahar yapı malzemesi firmalarının parasal bakımdan rahat oldukları bir dönemdir. Satışlar yaz aylarında, inşaat mevsiminde yoğunlaştığı için fuara katılma ko-

nusunda daha cömert davranıyorlardı. Reklamcılık deneyimimiz bunu gösteriyordu, ama öte yandan da fuardan biraz sonra inşaat mevsimi kapanmış oluyordu. Bu sakıncayı daha sonra fark ettik.

12 Eylül 1980 ihtilali bizim fuarın ortasına rastladı. 12 Eylül günü sokağa çıkma yasağı konulduğu için fuar o gün kapalı kaldı. 13 Eylül sabahı ben doğru fuar alanına gittim, kapıda bir yığılma vardı. İnsanlar gelmiş, içeri girmek istiyorlar...

— *Çok ilginç... Öyle bir günde insanlar fuara mı koşmuştu?*
— Evet, gelmişlerdi. Çalışanlar da gelmişti, ziyaretçiler de. Bizim fuar komiseri arkadaşımız Bülent Gündoğdu, ki o da benim askerlik arkadaşımdır, "Tamam mı, izni aldınız mı?" dedi. Ben durumu kavradım, "Tamam, izin alındı, kapıları açabilirsiniz" dedim. Kapılar açıldı, girdik içeri. Bülent yanıma geldi, "Kolay oldu mu izin faslı?" dedi. "Hangi izin?" dedim. "Askerlerden izin" dedi. "Ne gerek var kardeşim, işte hayat devam ediyor..." Açtık fuarımızı. Bülent'in eli ayağı titriyor hâlâ. Biraz sonra, "İki polis memuru geldi, sizi istiyor"diye beni çağırdılar. Polisler, "Biz buranın güvenliğinden sorumluyuz. Bir isteğiniz var mı?" diye sordular. Hiçbir isteğimiz yoktu, her şey yolundaydı.

Yine 12 Eylül döneminden başka bir öykü: Biz o günlerde Harbiye'de yine sergiler, toplantılar düzenliyoruz. Ancak 12 Eylül darbesinden sonra düğünler bile yasaklanmış durumda. Üç kişiden fazla insanın bir araya gelmesi bile istenmiyor. Böyle ağır bir hava esiyor. Ne var ki biz etkinlikleri hâlâ sürdürüyoruz. İlerici Kadınlar Derneği bizde fotoğraf sergisi açmış, konferans salonunda da toplantı yapıyorlar. Birisi uyardı: "Ne yapıyorsun sen allahaşkına, askerlerden izin aldın mı?" "Yoo," dedim, "nereden alacağım izni?" Soruşturdum, Selimiye'de yetkili bir albayın adını verdiler. Telefonla o albaya ulaştım. "Efendim biz Yapı-Endüstri Merkezi adlı bir kuruluşuz; bazı konferanslar, sempozyumlar, mesleki toplantılar yapıyoruz" dedim. Zamanı az insanlara özgü bir ses tonuyla sordu: "Siz nesiniz kardeşim, dernek misiniz?" "Hayır efendim, ticari bir kuruluşuz" dedim. "Bizim sizinle işimiz yok, ne istiyorsanız yapın" dedi albay ve biz

böylece sözlü izin almış olduk, ondan sonra da bütün etkinliklerimizi aksatmadan sürdürdük.

— Ben 12 Eylül'de üniversite öğrencisiydim. Bir öğrenci derneğinin faaliyetlerinden dolayı yargılandım. Bilseydik, biz de şirket kurardık o zaman!

— Doğrusu hiçbir etkinliğimiz 12 Eylül döneminden etkilenmedi, aynen sürdürdük bütün etkinliklerimizi. O yıllara biraz değinmekte yarar var. 1968 olayları bir süre sonra Avrupa'da durulurken bizde öyle olmadı. 1970'li yıllar tam bir kargaşa içinde geçti; yalnız üniversitelerdeki boykot ve işgallerle kalmadı, anarşi bütün yurda yayıldı. 1970'ler sağ-sol çatışmasının tırmandığı slogan yılları oldu. Soldaki baskın sloganlar, "Tek Yol Devrim", "Devrimciler Ölmez" ve egemen görüş de "Bu düzen değişmedikçe hiçbir şey yapılamaz" şeklindeydi. Bu sloganlar Mimarlar Odası yöneticilerince bile benimsenmişti. Sanki ellerini uzatsalar devrimi yakalayacaklardı. Sol kesimin beklentileri böyleydi. Aslında bu sloganlar kolaycılığa, tembelliğe götüren bir yol çiziyordu. Sağcıların sloganları da daha çok, "Komünistler Moskova'ya" şeklindeydi. 1974 Kıbrıs çıkarmasından sonra gelen Amerikan ambargosu ülkeyi ekonomik darlığa itmişti. Ülke, Başbakan Demirel'in deyişiyle "70 sent'e muhtaç" durumdaydı. Anarşi giderek azgınlaşıyordu. Yıllar öncesinin İnönü-Bayar çekişmesinin yerini iç politikada bu kez Ecevit-Demirel çekişmesi almıştı. 1980 öncesinde okullarda ders yapılamaz hale gelmişti. İki öğrenci merdiven başını tutar, "Bugün forum yapılacak, ders yok" derdi; öğretim üyeleri de cesaret edip ders yapamazlardı. Zaten onlar cesaret etseler bile derse katılacak öğrencilerde bu cesaret yoktu. 1980 Eylül'üne doğru günde ortalama 20 kişi ölüyordu. Bir sabah kalktık, Yeniköy'de oturuyorduk o zaman, bizim biraz ilerimizde eski İstanbul belediye başkanlarından Prof. Kâmuran Görgün'ün oğlunun vurulduğu haberi geldi. Vurulan, bir yüksek mühendisti. O sabah kapıyı çalan silahlı adamlar vurmuşlar. Sonradan öğrendik ki yan tarafta Sarıyer savcısı oturuyormuş. Savcıyı öldürmek niyetiyle gelmişler, yanlış kişiyi öldürmüşler. Böylesine güvensiz bir ortam söz konusuydu.

O tarihlerde Ayşe liseyi bitirmek üzereydi. Amerika'daki arkadaşım Kaya Tuncer'e bir mektup gönderdim ve "Kaya, bize iş bul, ailece Amerika'ya gelelim, kızımızı okutalım, çünkü Türkiye'de eğitim ortamı kalmadı. Hangi iş olursa olsun, desinatörlük bile yaparız, yeter ki çocuğumuzu okutalım" diye yazdım. Ama sonradan 12 Eylül darbesi geldi, ortalık duruldu. Daha sonra bir karşılaşmamızda Kaya sordu, "Sizin Amerika'ya gelme planlarınız vardı, ne oldu?" Yazdığımı unutmuştum bile. 12 Eylül öncesinde ülke yangın yerine dönmüşken siyasetçilerin didişmesi ve kutuplaşmalar nedeniyle bir cumhurbaşkanı bile seçilemiyordu Meclis'te. Öylesine rezil bir duruma gelmişti politika. Herkes kavga halindeydi. Öyle bir ortamda toplumsal bünye hastalığa çok açık bir hale geliyor. Artık, söz konusu olan can pazarıdır. Yaşama hakkı her şeyden önce gelir.

12 Eylül 1980'e böyle gelindi. Ne var ki 12 Eylül sonrası korkunç oldu. 650 bin kişi gözaltına alındı. Ayrıca işkenceler, kuşkulu ölümler... Sıkıyönetim koşullarında bir sürü dava... Ölüm cezaları, idamlar, intiharlar... Ülkeyi terk etmek zorunda kalanlar... Yakılan kitaplar, 1402 sayılı sıkıyönetim yasasıyla görevden uzaklaştırılan yüzlerce öğretim üyesi, öğretmen ve kamu görevlisi... Sonra da, ülkeye armağan edilen Turgut Özal anlayışı... Ve bugünlere kadar uzanan, hâlâ da sürüp giden sıkıntılı süreç...

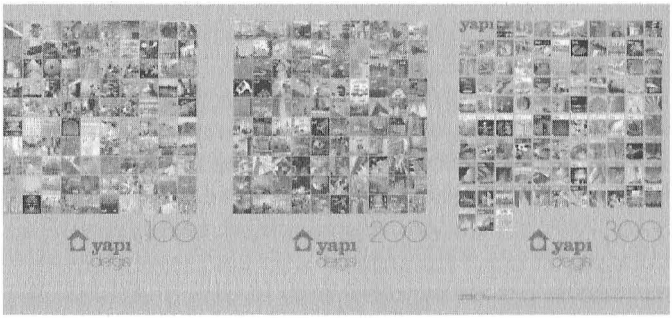
— Yapı fuarlarını başlattığınız dönem, anlattığınız gibi politik açıdan son derece karışıktı. Öte yandan siz yenilikçi bir girişim başlatıyordunuz. Tek tek firmaların ötesinde sanayi sektörü genel olarak sizi nasıl karşıladı?

— Biz temelde bir bilgi merkeziydik. Hem kullanıcılar hem de üreticiler hizmetlerimizden memnundu. 1981 yılında Atatürk'ün 100. doğum yıldönümü münasebetiyle her yerde kutlamalar vardı. İstanbul Sanayi Odası da bir fuarla Türk sanayisinin geldiği düzeyi göstermek istiyordu. O zaman ÇBS'nin sahiplerinden Şaban Çavuşoğlu, Sanayi Odası yönetim kurulundaydı; bu işi bizim yapabileceğimizi düşünmüş. O yıl Yapı Fuarı'nı Sanayi Odası'nın fuarı ile birleştirerek düzenleme işini üstlendik ve fuarı yine İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda, dış alanı da kullanarak daha geniş bir alanda düzenledik.

DOKUZUNCU BÖLÜM

Kültür Alanında Yapı Dergisi ve YEM

1968'de üç buçuk profesyonelin çalıştığı bir Yapı-Endüstri Merkezi'nde bugün yüz kişi çalışıyorsa bunun bir anlamı olmalıdır. Yapı-Endüstri Merkezi 43 yıldır ayakta. O zaman 20'li yaşlarda olan mimarlar ya da mimarlık öğrencileri bugün 60 küsur yaşına gelmiş durumdalar. Onlardan her birinin yolu Yapı-Endüstri Merkezi'nden geçmiştir diye düşünüyorum.

Yapı Dergisinin ilk 300 sayısına ilişkin afiş.

— *Yapı-Endüstri Merkezi'nin faaliyetleri içerisinde çok önem taşıyan konulardan birisi de* Yapı *dergisi. Ama sizde çok özel bir yeri olduğunu biliyorum.* Yapı *dergisi, Yapı-Endüstri Merkezi'nin bir faaliyeti olmasının ötesinde Türkiye mimarlık tarihi içerisinde de özel bir yere sahip. Bildiğim kadarıyla Mimarlar Odası'nın çıkardığı* Mimarlık *dergisinden sonra en uzun ve kesintisiz ömrü olan mimarlık dergisi.* Yapı*'nın başlangıç serüvenine biraz değindik daha önce ama süreç içerisinde* Yapı *dergisi Türkiye mimarlığına ne kattı, oradan nasıl beslendi, nasıl bir çizgisi oldu? Bunun üzerine biraz konuşalım mı?*

— *Yapı* dergisini 1973 yılında çıkarmaya başladık. Geçmişi daha önce de söylediğim gibi biraz bizim *Mimarlık ve Sanat*'a dayanıyor. 1961 yılında *Mimarlık ve Sanat* yayına başlamıştı; ancak on sayı çıkabilmişti. Odanın *Mimarlık* dergisine gelince... Mimarlar Odası dönemin politik çalkantıları arasında *Mimarlık* dergisinin yayınını Ankara'da sürdürmeye karar vermiş, dergide içerik ve boyut da dahil olmak üzere pek çok değişiklik olmuştu. 1970'lerin karışık toplumsal ve siyasal ortamı içinde düzgün olmayan aralıklarla ve zorla çıkabiliyordu.

Arkitekt, zaten Zeki Sayar'ın sağlığında başka bir gruba devredilmişti ama o grup da dergiyi düzgün bir şekilde çıkaramıyordu. İşte o boşluk döneminde biz *Yapı* dergisini çıkarma kararı aldık. Demirtaş Ceyhun da o sıralarda Yapı-Endüstri Merkezi'nde Yapı Kitabevi'ni başlatmıştı. Onun edebiyata ve yayına düşkünlüğü sayesinde orayı bir düşünürler merkezi haline getirmiş olmamız bizi ayrıca yüreklendirdi. Zaten *Mimarlık ve Sanat*'la başlayan dergicilik benim içimde kalmıştı. Bu arada Bülent Özer Yapı-Endüstri Merkezi'nde ortaklıktan ayrılmıştı ama biz hiç kopmamıştık. Bu kez *Yapı* dergisi için kolları sıvadık. İlk sayısı Temmuz 1973'te yayımlandı.

Çok iyi bir danışma kurulu kurmuştuk ama kurul bir iki defa toplanabildi, o da çok eksik bir kadroyla. Sonra danışma kurulunu kaldırdık. Mesela kimler vardı? Haldun Taner, Bülent Özer, Mümtaz Zeytinoğlu, Demirtaş Ceyhun... Onlar gelenlerdi. Haldun Taner çok düzgün bir şekilde, ne zaman çağırdıysak geldi. Demirtaş'la biz epey gayret gösterdik. Bülent Özer hep geldi tabii. Bülent ile zaten içimizde *Mimarlık ve Sanat*'tan kalmış bir duygu beraberliği söz konusuydu. *Yapı*'yı aynı formatta çıkarmaya başladık; *Yapı*'nın uzun zaman sürüp giden o kare formatı, *Mimarlık ve Sanat*'ın formatıdır. Böylece içimizde kalmış dergi yayıncılığını daha elverişli olanaklarla gerçekleştirmenin bir adımını atmış olduk.

— Derginin ilk sayısında bir başlangıç yazısı vardır. Derginin programını ortaya koyan bir yazıdır.

— Evet, orada *Yapı*'dan ne anladığımızı tarif ediyorduk. Pek çok konuya el atacaktık. Oradaki "yapı" sözcüğü sadece binanın yapılmasını kastetmez. Her şeyin bir bünyesi, bir "yapı"sı vardır. Fikirlerin de bir "yapı"sı vardır. Her konuyu işleyecektik. Sonraki dönemlerde de hep bunu uygulamaya çalıştık. Ekonomiden, genel gidişten tutun şehircilik, mimarlık kuramı, proje, uygulama ve detaylara kadar uzanan bir programdır bu. Derginin son bölümünde uygulamalı endüstri sanatları, hatta plastik sanatlara kadar giden bir içerik olmasını istiyorduk. Epeyce deneyim elde etmiştik eski yayıncılık uğraşlarımızdan. Ayrıca, bu işin gönüllüsüydüm. Bir parantez açarsak, o sıralarda, İstanbul'a döndüğümde Türk YTONG'un Yönetim Kurulu Başkanı Bülent Demiren, YTONG'da görev almam için ciddi ısrarlarda bulundu. Önerisi son derecede cazipti, genç bir insan için çok olumlu koşullar içeriyordu. Fakat ben kendisine yayın yaşamının içinde olmak istediğimi söyledim. "Nasıl yapacaksın? Bunun güçlükleri var" dedi. Ben, "Ne olursa olsun, büyük bir geminin kaptanı olmaktansa kendi takamla yol almayı yeğlerim" dedim. Bülent Demiren ile de, Şevki Vanlı ile olduğu gibi dostluğumuz uzun yıllar sürdü, hâlâ da sürüyor.

İlkin Yapı-Endüstri Merkezi'nin desteğiyle dergiyi parasız olarak dağıtıyorduk. Fakat günün birinde fark ettik ki parasız verilen şeyin değeri olmuyor. Bir gün bir firma ziyaretinde ben derginin gelip gelmediğini sordum. Görüştüğüm kişi, "Aa, bilmiyorum" dedi, sekreterine sordu. Sekreter, "Geldi ama ben onu broşür diye attım" dedi. Böylece, parasız dağıtılan şeyin değeri olmadığını gördük ve dergiyi satmaya karar verdik. İş profesyonelleşince derginin zamanında ve çok düzenli çıkması da zorunlu hale geldi.

Bu deneyim bizi bir ilkeye daha yöneltti: Yapı-Endüstri Merkezi'nin her etkinliği ayrı ayrı verimli olmak zorundadır. Hizmeti daha iyi koşullarda verebilmek ve sürdürebilirliği sağlamak için... Bunu sadece kâr sözcüğü ile açıklamak istemiyorum; parasal kârın yanında o etkinliğin kuruma manevi getirisi de çok önemlidir. Bu verimliliğin hep gözetilmesi gerekir, yani sosyal sorumluluk çabalarındaki gibi, bir amaca yönelik olması ve o amacı gerçekleştirmesi lazım. Dergiyi satılır hale getirdiğiniz zaman profesyonellik devreye giriyor, örneğin gecikmeler bağışlanamaz hale geliyor; dergi gününde çıkmak zorunda. Satın alacak olan kişilerin hakkı doğmuş oluyor. O hak sizi bir disiplin içine sokuyor. Uzunca bir süre iki ayda bir çıkardık, daha sonra ben derginin aylık olması konusunda ısrarcı oldum. Bülent Özer karşı çıktı aylık yayına, "Yapamazsınız, dergi kalitesini kaybeder" demeye başladı. Dinlemedik, aylığa çevirdik. Aylık olunca sorumluluğunuz artıyor ama daha da profesyonelleşiyorsunuz, artık günceli yakalamak zorundasınız. İki ay öncenin haberini değil, en fazla bir ay öncenin haberini vermeye başlıyorsunuz. Öte yandan, dergi daha aranır, daha güncel hale geliyor. Sonuçta o tempoyu da yakaladık ve kendimizi sıkı bir disiplin içine sokmuş olduk. Aldığımız reklamlar düzene girdi, yıllık anlaşmalar yapmaya başladık. Daha sonra ise sıra başka bir hamleye geldi. O da derginin boyutunun değiştirilmesiydi.

— Dergi boyutunun değişmesi çok zor bir karardı. Kare boyut adeta derginin kimliğiydi. Bize yaşattığı zorluklara rağmen gönlümüz pek elvermiyordu bu değişikliğe.

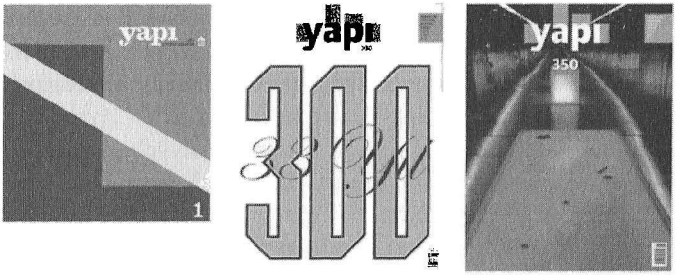
— Evet, bizi zorlayan bir karardı. Ama artık bir zorunluluk haline gelmişti. Anketler yaptık, okurlara sorduk. Çoğu kimse kare formatın değiştirilmesini istemiyordu. Ama yaşadığımız sıkıntılar vardı. Yıllar içinde kazandığı profesyonellikle dergi bayiye çıkmıştı, dağıtıma girmişti, Türkiye'nin uç noktalarına kadar dağıtılabiliyordu. Ne var ki bayide sergilenirken öteki büyük boyutlu dergilerin arasında kaybolup gidiyordu. İkinci sorun ise mimarlığın geçirdiği değişimdi, zaman içinde bütün dünyada yapılar giderek büyüdü, projeler giderek büyüdü. Bundan elli yıl öncesine baktığımızda o zaman dev boyutlu dediğimiz projelerin bile bugünkülerin yanında küçücük kaldığını görüyoruz. Bugün bir alışveriş merkezini ya da bir kongre merkezini basmaya kalktığınızda projesi dergi sayfalarına sığmıyor. Dolayısıyla bizim iyi bir mimarlık dergisi olarak daha başka bir boyuta geçmemiz gerekiyordu. Sonuçta, bir cesaret, boyutu değiştirdik. Bütün bu yaptığımız hamleler doğru şeyler yaptığımızı gösterdi bize. Hatta daha önceden bizim kare boyuttan ayrılmamamız gerektiğini sonuna kadar savunan okurlarımız arasından, "yanılmışız" diye mektup gönderenler oldu. *Yapı*, düzgün bir tempo ile bugüne geldi ve Ocak'ta 350'nci sayısı çıkacak. Hep ödünsüz bir kalite arayışımız oldu ve sürekli yenilik peşinde koştuk. Siz de dergide çalıştınız, hatırlayacaksınız, benim hep sorduğum şuydu: "Yeniliğiniz ne?" Bunu zaten Yapı-Endüstri Merkezi'nin her etkinliğinde sormuşumdur. Fuarlar için de, öteki etkinliklerde de bunu sürekli olarak sorgulamışımdır. Ben yabancı sözcükler kullanmayı sevmem, bazıları "inovasyon" diyorlar, ben "yenilikçilik" diyorum. Her yaptığımız etkinlikte bir yenilik getirme çabası içinde olmuşuzdur. Hatta yine hatırlayacaksınız, benim bir sloganım vardı, "üç fotoğraf yerine iki fotoğraf" gibi. Bu, fotoğraf sayısını azaltmayı ifade etmez. Üç fotoğraftan ikisini seçmek durumunda kalırsanız kötüsünü atarsınız, iyilerini kullanırsınız. Derginin içine kötü bir şey girmeyecek! Eleştirel anlamda çirkinlikleri göstereceksiniz bile onu ciddi, anlaşılır açıklamalarla göstermek zorundasınız. Dergi sonuçta iyi bir yere oturdu. *Arkitekt*'in sayısına henüz yetişebilmiş değiliz, o 1932'den itibaren çıkmaya başlamıştı. Ama onun düzensiz yayın dönemleri olmuştur. *Yapı*

dergisi Türkiye'de kendi alanında düzenli tempoda yayımlanmış en uzun ömürlü dergidir diyebilirim. *Yapı*'yı YEM'in sözcü dergisi olarak görmüyoruz. *Yapı* dergisi bağımsızlığını korumak durumundadır.

— *Yani* Yapı *bir firma dergisi değildir.*

— Kesinlikle öyle görülmemeli. Yapı-Endüstri Merkezi'nin haber niteliği taşımayan etkinliklerini reklam olarak koyarız. Ayrıca genel reklamlar içinde YEM reklamları hiçbir zaman belli bir yüzdeyi aşamaz. Dolayısıyla *Yapı* dergisinin, YEM'in kurumsal dergisi olarak görülmesini istemeyiz; bunu da koruyabildiğimizi sanıyorum. Okurlar da YEM'in dergisini değil, *Yapı* dergisini aldıklarının bilincindeler. Bir meslek odası dergisi öyle olamaz elbette. Odanın üyelerle iletişimini kurması bakımından dergi önemlidir. Bazı haberleri zorunlu olarak vermek durumunda, üyeye yönelik bütün o etkinlikleri yapmak durumundadır. Odanın dergisi profesyonel bir dergidir ama bağımsız bir dergi olması söz konusu değildir.

Yapı'dan sonra pek çok dergi çıktı ama son verilere baktığımızda satılan dergiler arasında D&R'da bizim dergimiz, *Maison Française*'nin arkasından ikinci sıraya oturmuş durumda. Diğer mesleki dergiler daha arkada. *Maison Française* de mimari bir dergi değil zaten. O açıdan bakarsanız *Yapı* dergisi birinci konumda. Yapılan bazı anketlerde de aynı sonuç çıkıyor. En iyiyi, doğru olanı vermeye uğraşıyoruz, anlaşılır olarak vermeye çabalıyoruz. Her sayıda bir çizelgemiz vardır; haber, yazılar ve reklamlar arasında koruduğumuz standart oranlar vardır. Hiçbiri ötekinin aleyhine gelişmez. Özellikle reklam miktarı ötekileri ezecek şekilde olmaz. Fazla reklam geldiği zaman dengeyi korumak için dergiye sayfa, hatta yazılar eklenir. İlk zamanlar, ülkede yazı yazma alışkanlığı olmadığı ya da belki yazarlarla yakın bir diyalog kurmak için yeterli zamanımız olmadığı için yazıları sağlamakta ve seçici davranmakta zorlanıyorduk. Tabii, ne gelirse yayımlanmıyordu ama yine de yazı bulmakta zorlanılıyordu. Şu anda o engellerin hepsi aşılmış durumda. Şu sıralar yurtdışından çok fazla proje geliyor. Hatta derginin İngilizce ver-

Yapı dergisi kapakları: 1.'inci, 300'üncü ve 350'nci sayıları.

siyonunun çıkarılması yolunda bazı istekler var. Şu anda yurtdışında yayımlanan dergilere baktığımız zaman da *Yapı* dergisinin hiçbir şekilde onların gerisinde olmadığı görülüyor. Zaten yurtdışında da çok fazla dergi yok, düşünün *L'Architecture d'Aujourd'hui*'nin yayını geçen yıl durdu. Şimdi Jean Nouvel'in desteğiyle yeniden çıkıyor. *Aujourd'hui* ise çok daha önce kapanmıştı. Yani Fransa'da elle tutulur bir mimarlık dergisi şu an için yok. Amerika'da zaten yalnızca *Architectural Record* çıkıyor. *Architects* gibi bazı dergiler var ama onlar farklı tarzda dergiler. Buna karşılık Türkiye'de bir dergi bolluğu var; o dergiler için fazla bir şey söylemek istemem.

— *Ama* Mimarlık *dergisinin Mimarlar Odası'na ait olmasından gelen özel bir durumu var.*
— Mimarlar Odası'nın dergisi *Mimarlık* da şu anda iyi durumda. Oda, derginin geçirdiği dalgalanmalardan sonra düzenli yayını için Yapı-Endüstri Merkezi ile işbirliği yaptı ve iki aylık düzenli temposunu yakaladı. Şu anda yayını düzenli olarak sürüyor. İçerik Oda'ca hazırlanıyor, YEM ise reklamları ve baskıyı sağlıyor.

— *Her derginin aslında belli bir kimliği ve bu kimliği yaratan belli aktörler var. Genel yayın yönetmeni çok önemli. Ben dergiyi aslında kişisel bir iş olarak görüyorum. Bir insanın ya da bir grup insanın damgasını vurduğu bir ürün dergi. Örneğin si-*

zin Yapı*'ya vurduğunuz damga çok nettir. Bir de bir dergi çevresi var. Bu, edebiyat dergilerinde de böyle, diğer dergilerde de. Öte yandan dergi hangi alanda yayımlanıyorsa, mimarlık ya da edebiyat, o alanın bir fotoğrafını veriyor aslında. Bu anlamda* Yapı *dergisinin de bir kimliği var. İlk sayılara baktığımda* Yapı*'da düşünsel yazıların daha fazla olduğunu görüyorum. Bu hem o günün, sizin bahsettiğiniz yazar sayısı ve yazar niteliğini ortaya koyması hem de belki derginin konuya yaklaşımını ve Türkiye'deki mimarlık ortamının tartıştığı meseleleri göstermesi açısından önemli. Bugüne geldiğimizde* Yapı *dergisi daha proje ağırlıklı ve akademik ağırlıklı bir dergi gibi görünüyor ve son bir iki yılda değişmediyse, mimarlık alanında hakemli dergi olmadığı için* Yapı *dergisi yakın yıllara kadar hakemli dergi yerine de sayılırdı üniversitelerde.*

— Şu anda da sayılıyor. Hakemli dergi değiliz ama *Yapı*, akademik ortamda bazı kurumlarda hakemli dergi gibi kabul ediliyor. Tanımadığımız bir yazarın yazısı geldiğinde ya da yazı içeriği bizim bilgimizi aşıyorsa o yazıyı güvendiğimiz hakemlere gönderiyoruz. Bunlar resmi hakemler değil ama işin uzmanı dostlarımız. Birçok okul şu anda *Yapı* dergisini hakemli dergi gibi kabul ediyor. Bize hakemli dergi şekline dönmemiz yolunda ısrarlar geldi; ne var ki hakemli dergi prosedürü biraz resmi gazeteye çeviriyor işi, öyle olmayı hiç istemedik.

— Aylık olarak yayımlanmaya başladıktan sonra Yapı *dergisi, özellikle de internetin olmadığı yıllarda, mimarlık alanında çok iyi bir haber dergisiydi.* Yapı*'da çalışırken uzunca bir süre habercilik işini ben yaptım, "sarı sayfaları" hazırladım. Kendi adıma da, dergi adına da övünç duyduğum olaylar yaşadık. Bazı haberlerimiz ya da yazılarımız ülke açısından önemli bazı projelerin gidişatını etkiledi, durdurulmasına ya da değiştirilmesine neden oldu. Yani camianın nabzını elinde tutma, merkezi ve yerel yönetimler nezdinde saygın, güvenilir, söyledikleri dikkate alınır olma özelliği hep vardı* Yapı*'nın. Bu anlamda başlangıçtan bugüne mimarlık dünyası ve mimarlık alanındaki düşünsel ortam açısından baktığımızda '70'lerden bugüne gelindiğinde*

büyük bir fark var. Bu durum elbette dergiye de yansıyor. Bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

— Ortamı etkilediğimizi düşünebiliriz. Ama elbette bu iki yönlü bir etkileşimdir. Dergi, ortamda yaşanan iyi ya da kötü olayları süzgecinden geçirir, onları damıtır ve verir. Biz o olaylarla beslenirken toplumu da doğru olduğunu sandığımız düşüncelerle beslediğimizi düşünüyoruz. İlk zamanlar yeteri kadar proje ağırlıklı olmaması, mimar arkadaşlarımızın bir projeyi yayına hazırlamaktaki sıkıntılarından kaynaklanıyordu. Buna alışkın değillerdi. Hatta düşünün, fotoğraf çektirmekte zorlanıyorlardı. Mimarlık fotoğrafçılarının sayısı azdı ve mimarlık fotoğrafı çektirmek pahalı bir işti. Dergiye yapılarla ilgili olarak gelen pek çok malzemeyi iyi fotoğraf eksikliği nedeniyle bekletmek zorunda kalıyorduk, "Yeni fotoğraflar çektirin, iyi fotoğraflar getirin" diyorduk. Örnek vereyim: Bir gün Cengiz Bektaş bize Kıbrıs'ta son derece başarılı bir mimarın yapıtlarını yayımlanmak üzere getirdi. Gerçekten çok hoş bir yapıydı. Ama fotoğraflar amatörce çekilmiş bazı karelerden ibaretti. Cengiz kendisi de kabul ediyordu ki o fotoğraflar yetersizdi bu iş için. Sonuçta, beklenen fotoğraflar gelmedi ve biz o projeyi yayımlayamadık. Şevki Vanlı gibi bir mimar bile aynı sorunu yaşıyordu. Ankara'da Golf Tesisleri'ni yapmıştı ama elinde doğru dürüst çekilmiş fotoğrafları yoktu. Biz İstanbul'dan fotoğrafçı göndermeseydik belki o yapılar yayına dönüştürülemeyecekti. Aynı şekilde bir gün Cafer Bozkurt geldi. Güneyde, sanıyorum Belek'te bir golf kulübü yapmış. Bize bazı fotoğraflarını gösterdi. Çok hoş tesisler... Bizi oraya davet ediyordu, "Gelin bir hafta sonu size tesisleri gezdireyim" diyordu. Ben, "çok güzel, ama dergide basılmak üzere daha düzgün fotoğraflarını çektir" dedim. "Ama" dedi "fotoğraf çok pahalı". "Sana fotoğrafçı bulalım" dedim Cafer yine pahalılıktan dem vurdu. "Bizi davet ediyorsun, bizi götüreceğine fotoğrafçıyı götür" dedim. "Sizi, mal sahibi adına davet ediyorum" dedi. "O zaman mal sahibi ile konuş, fotoğraf parasını o versin..." Nitekim fotoğraflar çekildi ve biz o tesisi yayımladık. Proje o yıl Hazır Beton Birliği'nin ödülünü kazandı. Bunlar hep iç içe olan şeyler, bir fedakârlığı yap-

mazsanız onun doğuracağı verimlilikten mahrum kalıyorsunuz. Biz bu alanda bir çığır açmış olduk diye düşünüyorum. Pek çok mimara fotoğrafçı bularak, hatta bazen fotoğraf giderlerini karşılayarak yardımcı olduk.

Bugün derginin kazandığı prestiji gösteren iki etmen çok önemli. Birincisi, bize yurtdışından sürekli olarak malzeme geliyor. Örneğin Zaha Hadid'in işleri, bürosu tarafından sürekli olarak gönderiliyor, Zaha'nın haberi var mıdır, yok mudur onu bilmiyorum. Jean Nouvel'den de öyle geliyor. Yani *Yapı*'yı uluslararası bir dergi olarak kabul ediyorlar ve yaptıkları projeleri yayımlanmak üzere gönderiyorlar. Ben "makasla" çıkarılan dergiler de biliyorum Türkiye'de. Bizim kitabevimiz olduğu için ister istemez bazı şeyleri fark ediyoruz. Bir dergi yayıncısı, kitabevinden bir dizi Rem Koolhaas kitabı alıyorsa, "tamam yakında bir Rem Koolhaas sayısı çıkacak" diyoruz. Bu nedenle dergiye, "Proje müellifi tarafından *Yapı* dergisine özel olarak gönderilmiştir" ibaresini koymak zorunda hissediyoruz kendimizi. Eğer bu ifade zaman zaman yadırganıyorsa, amacı budur.

Türkiye'de mimarlığa bu etkileşim yoluyla hizmet ettiğimizi düşünüyorum. Yerli ve yabancı, tutarlı projeleri dengeli bir şekilde yayımlamaya çalışıyoruz. Ayrıca, içeriden gelen projeleri yüreklendirmeye çalışıyoruz. Bir projenin doğru anlatılması, projelerinin yanı sıra ancak iyi çizim ve fotoğraflarla mümkün oluyor. Yayımlanmış projenin bakılabilir, anlaşılabilir olması lazım. Bunları yapabildiğimizi düşünüyorum. Yapamadığımız şeyler de vardır belki, onlar da zamanla devreye girecektir.

Yapı'da "sarı sayfalar" ve "beyaz sayfalar"dan söz ederiz. Bugün hepsi beyaz ama biz hâlâ kendi aramızda konuşurken eski sayılardan kalma alışkanlığımızla öyle bahsederiz. "Sarı sayfalar" güncel olan bölümdür, haberleri yansıtır daha çok. Yıllar önceydi Suha Özkan İsviçre'deyken, "Benim için Türkiye'deki mimarlık ortamı işte bu" diye sarı sayfaları gösteriyordu; "Ben buradan besleniyorum, bunu okuduğum zaman bütün Türkiye'yi öğreniyorum" diyordu. Biz hiçbir zaman o iddiada olmadık aslında. Sonuç olarak, *Yapı* dergisinin gidişi bizi hep memnun etmiştir ve gururlandırmıştır.

— Ama ben hep bir eksiklik olduğunu düşünürüm. Yapı *dergisinde mimari eleştiri yoktur. Bunu derginin eksiği anlamında değil, ortamın eksiği anlamında söylüyorum.*

— O yalnızca *Yapı* dergisinin değil, Türkiye'nin eksiğidir. Türkiye'de ne yazık ki mimari eleştiri gelişmiş değildir. Biz çok nazik insanlarız! Kimseyi gücendirmek istemeyiz. Bir de tabii işin başka bir boyutu var, onu da göz ardı etmemek gerekir. Mimari eleştiri yapmak hiç de kolay değildir. Bu iş tiyatro, resim, heykel eleştirmeye benzemez. Mimari eleştiri için çok fazla araştırmak, hatta gidip binanın içinde yaşamak, çok kimseyle görüşmek gerekir. Bir binanın kış konumu ile yaz konumu bile farklıdır, onların etüt edilmesi gerekir. Ben Ağa Han Mimarlık Ödülleri büyük jürisinde de görev aldım. Orada yaşanan süreci iyi biliyorum. Jüriye yüzlerce projenin sunumu yapılır, onları belgeler üzerinden incelersiniz. Diyelim ki 400-500 proje arasından 25-30'unu yerinde incelenmek üzere ayırırsınız. Oraya çok üst düzeyde uzmanlar gönderirsiniz; giderler, yapıları yerinde incelerler ; mal sahibiyle, kullanıcılarla, çevredeki insanlarla, komşularla, yapıya katkı koymuş hemen herkesle görüşürler ; kanaatlerini bir rapor halinde jüri toplantısında bizzat sunarlar. Bu mekanizma çok iyi kurulmuş olmasına karşın, onun dahi hatalar içerebileceğini düşünüyorum. Somutlaştırmak için bir örnek verelim: Bir ev yapılmıştır; o evi gidip yerinde inceleyen uzmanlar mal sahibi ile konuşurlar, mal sahibi o binada zorlukla bile yaşamakta olsa bir ödüle adaylık söz konusu olduğu için o evde yaşamanın kendisini nasıl mutlu ettiğini, evin çevresine nasıl ışık saçtığını falan anlatır. Çevredeki insanlara sorarsınız, onlar da nazik kişilerdir, "Bu ev yapıldı, bizim hayatımızı olumlu etkiledi" derler. Yani alınan değerlendirmeler de yanıltıcı olabilir. Ben mimarlık eleştirisinin yüzde yüz doğru yapılmasının çok güç olduğunu düşünüyorum.

— Bence içinde yaşayan "sıradan" insanın eleştirisi de çok önemli.

— Ama, ödül alacak bu ev dediğiniz zaman...

— Hayır, ödül kaygısının dışında... Mimarlık bir yaratıcılık alanı olarak düşünüldüğünde öznel bir alan olarak kabul edilse de bir fonksiyonu yerine getirmesi açısından nesnel olmak durumda. Ekonominin bir parçası olması ise başka bir nesnellik alanı. Mimarinin "sıradan" insana bir mutluluk verme ya da vermeme gibi çok basit bir kelime ile ifade edilen ama çok önemli bir tarafı olduğunu da düşünüyorum. O nedenle mimarlık dergileri biraz da sıradan insanın fikrini dikkate almalı diye düşünüyorum hep. Son yıllarda Türkiye'de, özellikle de İstanbul'da çok büyük dönüşümler gündemde, ama buna muhatap olanlar, bunu yaşayacak olanlar "sıradan" insanlar... Mimari tartışma ayrı bir yerde duruyor, hayat ayrı bir yerde duruyor gibi geliyor bana bazen.

— Bu yargılar belli bir görgü, bilgi ve kültürel birikimin sonucunda oluşursa değer kazanır. Sizin "sıradan insan" dediğinizi yine eğitilmiş insan olarak düşünmek istiyorum. Çünkü sokaktan geçen kişiye sorduğunuz zaman oradan aldığınız bilgiler pek doğru olmayabilir. O algılar, izlenimler başka bir kaynaktan beslenmiş, düzeyli bir kültürel altyapıdan destek kazanmış olmalı diye düşünüyorum. Eleştiri, plastik sanatlarda da sorunlu bir konu, ama mimarlığın içine öyle başka etmenler giriyor ki... Söz konusu olan sadece estetik değil, işlevler ve teknoloji de önemli. Bir hastaneyi ele alıyorsunuz örneğin; acaba nasıl işliyor? İşliyor mu, işlemiyor mu? Ekonomisi nedir? Yıl sonunda giderleri neler oluyor? Alınabilecek bazı basit önlemlerle o giderler acaba nasıl azaltılabilirdi, gibi soruların yanıtlarını arıyorsunuz. Strüktürü ne kadar tutarlıdır, strüktürü ile mimarisi ne kadar bağdaşmıştır? Bunların anlaşılması ve değerlendirilmesi o kadar kolay değil. Mimarlık eleştirisinin azlığı, nezaket kadar bu işin güçlüğünden de kaynaklanıyor.

Bir de nankör bir iştir eleştiri. Mimarlık eleştirmeni bütün bu incelemeleri nasıl yapacak? Yaptıktan sonra da takdir edilmeyecek, hatta belki de kendisi eleştirilecek...

— Mimarlık tarihi içindeki galiba en çarpıcı tartışma Farnsworth Evi üzerine kopan, mimarla kullanıcı arasındaki o büyük tar-

tışmadır. Bayan Farnsworth mimarın kullanıcıyı hiçe sayışını, mimarın iktidarını, kullanıcının yaşam hakkına yönelik hegemonyacı tutumunu çok sert bir dille eleştirir ; "Beni bir cam kafese kapattı" der.

— Le Corbusier'nin en ünlü villası, Villa Savoye... Birçok yayında bulursunuz. Çok ünlü bir örnek. Yapı bittikten sonra, mal sahibini, Le Corbusier'yi mahkemeye vermekten zor caydırmışlar.

Bir başka güzel hikâye ünlü ressam Bedri Rahmi'nin evi üzerinedir. Bedri Rahmi, Turgut Cansever'e Kalamış'taki evini yaptırmış. Davet ettiği misafirlere de bir yandan çatısının aktığından yakınıyormuş. Mimar Mehmet Ali Handan'ın esprili bir yanıtı vardır: "Daha ne istiyorsun, Turgut sana akar yapmış." Bedri Rahmi'nin başka bir yakınması daha vardır. Der ki, "Ben resmi yaptığım zaman şöyle bir geri çekilip altı-yedi metreden bakmak isterim, oysa benim atölyemin boyu altı metreden çok daha küçük". Bunun gibi yakınmalar her zaman olabiliyor ama yalnızca dış görünüşüne bakıp o eve ödül de verenler olabilir.

İşinizi İyi Yaparsanız Para Mutlaka Gelir

— Belki de yargıyı zamana bırakmak gerek. Yine YEM'e dönelim isterseniz. YEM şu anda nerede, hangi noktada?

— Yoğun çabalarımız Merkez'i çok iyi bir noktaya taşıdı. 1996 yılında şirketi anonime dönüştürdük. Güven Cantürk genel müdür oldu. O da YEM'in gelişmesinde iyi bir rol üstlendi, başarılı oldu. 2010'da bu görevi kendi isteğiyle Barış Onay'a devretti. Bugün Yapı-Endüstri Merkezi'nde yaklaşık 100 kişi çalışıyor. Fuar zamanı tabii bu sayı çok artıyor. Yayıncılık etkinliğimiz giderek gelişti, basılı yayıncılığa sanal yayıncılık eklendi, sanal âlemde portallerimiz gerçekten övünülecek konuma geldi. Mimarlık Müzesi'nin kuruluşunu biliyorsunuz, birlikte yaptık. Yapı-Endüstri Merkezi'ni kurduğumuzda, "Bu merkezin uçan kuştan haberi olacak" diyorduk. Şimdi gerçekten uçan kuştan haberi var. Düşünün ki, Sanal Mimarlık Müzemiz bugün bütün dünyadan 365 gün 24 saat izlenebiliyor. Üstelik eski sergilerimiz de açık. Bugün herhangi bir müzeye gitseniz kaldırılmış olan sergileri gö-

remezsiniz, ama bizim sanal müze ortamımızda onları da görme olanağı var. Fulya'daki yeni yerimizin de verdiği olanakla 600–700 kişinin katıldığı büyük konferanslar düzenliyoruz ve bu konferanslar eşzamanlı olarak internet ortamında bütün dünyadan izlenebiliyor. Konferanslar eşzamanlı izlenebileceği gibi kayıtlardan ya da Yapı-Endüstri Merkezi arşivinden bulunup yeniden izlenebiliyor. Etkinliklerimiz gerçekten çok önemli bir konuma geldi. Aynı şekilde yine yapı alanında uçan kuştan haberi olan yapiveri.com sitemiz var. Müthiş bir bilgi hazinesi. Çeşitli kuruluşların üretim ve hizmet bilgilerine oradan ulaşmak mümkün.

— *Yapı-Endüstri Merkezi'ne dışarıdan bakıldığında bir soru işareti vardır kafalarda...*
— Benim tanımımla YEM, bir buzdağıdır.

— *Yapı-Endüstri Merkezi'nin ticari faaliyetleri, fuarlar falan, mutlaka yaşanan gün için çok büyük bir önem taşıyor, ki fuar uluslararası çapta bir noktaya gelmiş durumda. Ama öte yandan bugün 60 yaş civarında olan mimarlar, Yapı-Endüstri Merkezi ile birlikte mimar oldular diyebiliriz. Yani mimarlık mesleğine başlangıçları yaklaşık Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluş yıllarıdır. Ondan sonra gelen kuşaklar mutlaka Yapı-Endüstri Merkezi'nin rahle-i tedrisinden geçmiş durumda. O açıdan ben Yapı-Endüstri Merkezi'nin fuar dışı faaliyetlerinin, belki fuarlardan çok daha önemli olduğunu düşünüyorum. Yapı Dergisi, kitaplar, Mimarlık Müzesi, o eski Perşembe Toplantıları, sergiler, çeşitli etkinlikler, kitabevi, bir zamanlar dolup taşan Başvuru Kitaplığı ile Yapı-Endüstri Merkezi'ne Türkiye'deki mimarlık eğitiminin çok büyük bir tamamlayıcısı diye bakıyorum. Geleceğe kalacak şey dendiğinde benim aklıma daha çok bunlar geliyor.*

Günümüzde çeşitli şirketler sanata ve kültüre yatırım yapıyorlar, ama bunu sponsorluk kavramı içinde yapıyorlar. Şirketler açısından sponsorluk soyut sermaye yaratmak için kullanılan bir yöntem. Oraya yatırılan para fazlasıyla geri alınıyor, prestij olarak, imaj olarak. Yapı-Endüstri Merkezi'nin farklılığı bu

kültürel faaliyetlerin hiçbirisinde böyle bir kaygının bulunmaması. Yani Yapı-Endüstri Merkezi'nin kendi misyonu bu aslında. Bu anlamda çok eski bir geleneğin son devam ettiricisi belki de. Bir dernek değil, bir sivil toplum kuruluşu değil ama idealist bir bakışla varlığını sürdüren bir şirket. Geleceğe bir şeyler bırakmak açısından bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Siz ne dersiniz?

— Çok doğru... Yapı-Endüstri Merkezi bir ilki kanıtlamıştır. Kültür etkinlikleri yaptığınız, sosyal sorumluluk projeleri ürettiğiniz zaman bunun bir getirisi olur. Bu getiri maddidir ya da manevidir, bunların hepsi değerlidir. Bugün özellikle bankalar ve büyük kuruluşlar arasında filarmoni orkestrası kuranlar, müze ve sergi salonu açanlar var. Yani günümüzde, kültürel etkinliklerin ciddi bir tanıtım boyutu olduğu kabul edilmiş durumda. Bizim çıkış noktamız farklıydı; yapı sektörünün ihtiyacı olan bir bilgi merkezinin kurulması şeklindeydi. Biz onu kurduk. Kurarken de başlangıçta tereddütler oldu tabii, dernek mi olsun, vakıf mı olsun derken sonunda şirkette karar kıldık. İyi ki öyle yapmışız, çünkü yaptığınız etkinliklerin daha iyi yapılabilmesi için, daha iyi kadrolar çalıştırabilmeniz için, daha iyi projeler gerçekleştirebilmeniz için paraya ihtiyacınız vardır. Ben şuna hep inanmışımdır; İşinizi iyi yaparsanız para bir şekilde gelir. Tabii bu söylediğim, hedefiniz ille de para değilse geçerlidir. Ama, mutlaka çok para kazanacağım diye yola çıkarsanız orada hedef başka olur. Bizim hedefimiz hiçbir zaman para olmadı. Zaten mütevazı insanlardık, üniversite mensuplarıydık. Ücret olarak, dışarıda arkadaşlarımızın aldıkları paranın üçte birine razı olmuş kişilerdik. İdealist demek istemiyorum ama bu dünyada iyi bir şeyler yapmak uğruna bazı özverilerde bulunabileceğimizi düşünüyorduk. Ben bu özverilerin her zaman insana artılar getirdiğine inanmışımdır. Yapı-Endüstri Merkezi'nin kendisi başlı başına bunu kanıtlamış olan bir kurumdur. Yıllar önce Yapı-Endüstri Merkezi Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurulmasında bir platform oluştururken, edebiyat konferanslarına yer verirken kazanç düşüncesiyle hareket etmiş değildi, zaten onlardan bir para kazanmak da mümkün değildi. Ama yaptığınız işte

daima kültürel ve sosyal boyutu gözetirseniz saygınlık kazanırsınız. Yapı-Endüstri Merkezi'nin kazandığı saygınlık bundandır. Çalışma arkadaşlarımızla konuşurken ortaya koyduğumuz tez hep şu olmuştur: Yaptığımız işin parasal bakımdan verimli olması yetmez, kültürel ve sosyal boyutuyla da verimli olması gerekir. Yapı-Endüstri Merkezi'nin her çabasında bu gözetilmiştir; bundan sonra da gözetileceğini düşünüyorum.

1968'de üç buçuk profesyonelin çalıştığı bir Yapı-Endüstri Merkezi'nde bugün yüz kişi çalışıyorsa bunun bir anlamı olmalıdır. Yapı-Endüstri Merkezi 43 yıldır ayakta. Dediğiniz gibi, o zaman 20'li yaşlarda olan mimarlar ya da mimarlık öğrencileri bugün 60 küsur yaşına gelmiş durumdalar. Onlardan her birinin yolu Yapı-Endüstri Merkezi'nden geçmiştir diye düşünüyorum. Elbette bunu mesleğine düşkün insanlar için söylüyorum. Yapı-Endüstri Merkezi'nin meslekteki herkese ufak ya da büyük bir hizmeti, katkısı olmuştur. Bunu zaman zaman işitiyoruz zaten; meslektaşlar bunu değerlendirip dile getiriyorlar. Bugün etkinlikler çok daha artmış, çok daha yaygınlaşmış durumda. Düzenlediğimiz konferanslara gösterilen ilgi bunu gösteriyor. Öte yandan bunları internet aracılığıyla çok daha geniş kitlelere yayabiliyoruz.

Yıllar önce IBM'den kiraladığımız Work Station'ın öyküsünü anlatmıştım. Bugünkünün yanında çok ilkeldi, çakaralmaz bir şeydi. Oysa bugün geldiğimiz teknolojik düzey çok başka. İleride kim bilir, hangi yeni olanaklar ortaya çıkacaktır? YEM tabii onlara da açık olacaktır. İşte bütün bunları yapabilmeniz için bir miktar para kazanmanız lazım. O bakımdan iyi ki şirket statüsü içinde hareket etmişiz diyorum; yoksa birçok derneğin, vakfın düştüğü sıkıntılara Yapı-Endüstri Merkezi de düşebilirdi. YEM o sayede hep kendisini geliştirerek bu noktalara geldi. Kendi katkılarıyla, kendi çabalarıyla ve ayrıca ekonomik boyutun yanı sıra sosyal ve kültürel boyutu da göz ardı etmeksizin yaptı bunu.

Bakışlar*'dan* Cennetin Kapıları*'na Kitaplar*

— *Yapı-Endüstri Merkezi Türkiye'ye çok önemli bir mimarlık kitaplığı da armağan etti, ediyor.*

— Yayın bölümü, mesleki katalogların yanı sıra mimarlığa, sanata ve mühendisliğe yönelik çok değerli kitaplar üretti. Bugün 170'in üzerinde yayımlanmış kitabımız var. Yayımlanan ilk kitabımız Bülent Özer'in *Bakışlar* kitabıdır. İkincisi benim *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü* çalışmam oldu. Konuştuğumuz tarihler 1970'lerin başına rastlıyor. Benim sözlüğüm 1976'da çıktı. Son zamanlarda çok iddialı kitaplar ürettik. Örneğin Doğan Kuban'ın *Osmanlı Mimarisi*. İngilizcesinin bir İngiliz yayınevi tarafından yurtdışında basılıp dağıtılmasını sağladık. Son olarak da yine Doğan Kuban'ın Divriği Ulucamisi ve Şifahanesi'ni konu alan *Cennetin Kapıları* kitabını bastık.

Pek çok mimarlık kitabı yayımladık. Bu yolla Yapı-Endüstri Merkezi'nin mimarlık literatürüne çok ciddi katkıları oldu.

— *Bir de* Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi *var.*

— Eczacıbaşı Grubu, kuruluşunun 40. yıldönümü için bir sanat ansiklopedisi çıkarmak istiyordu. Şakir Eczacıbaşı vakfın başkanı, Ali Gevgilili genel sekreteriydi. Bülent Özer'i ve beni davet ettiler. Böylece yayın kurulunu oluşturduk ve ansiklopedi çalışmalarına başladık. Hiçbiri 40. yıla yetişeceğini düşünmüyordu. İçlerinde bir tek ben iddialıydım, yetişir diyordum. Ama yanılmışım, 50. yıla bile yetişmedi. Bu, işi tutuş farkıdır, yetiştirilebilirdi diye düşünüyorum hâlâ. Ama Eczacıbaşı Vakfı'nın da kendine göre bir programı vardı. Onlar zamana yayılan bir çalışma sürdürdüler, ayrıca çalışmanın yayına dönüşmesi de bir hayli uzadı. Vakıf, çalışma tamamlandığı halde yayın için değişik yollar aramaktaydı. Bir gün bir kokteylde Şakir Bey'le karşılaştık, "Ne oldu bizim çalışma?" dedim, "Yaptık bitirdik, duruyor, bu kadar da masraf ettiniz"... Şakir Bey, "Yayımlatmak için çareler arıyoruz, belki *Yeni Yüzyıl* gazetesi ile fasiküller halinde dağıtacağız" dedi. "Aman yapmayın. Bir sanat ansiklopedisini fasiküller halinde, bir gazete eki şeklinde vererek yazık etmeyin ! Bırakın, ben yayınlarım" dedim. Tereddüt gösterdi. Ben ısrar ettim: "Verin, biz yayınlarız." Şakir Bey, "Bir bakalım, *Yeni Yüzyıl* ile konuyu tekrar görüşeyim" dedi. Aradan yine bir zaman geçtikten sonra Şakir Bey razı oldu. Aslında üç ciltlik o kalın an-

siklopedinin yayımlanması her kuruluş için külfetli ve zordu. Ama başardık.

— *Daha önce yapılmamış olan bir çalışmaydı* Sanat Ansiklopedisi.
— Bizimki sadece Türk sanatını değil, dünya sanatını da içine alır. Sanat ansiklopedisi alanında Celal Esad Arseven'in yıllar önce yaptığı bazı çalışmalar vardı. Ama o çalışma çok eskidir, yakın zamanlara baktığımızda öyle bir çalışma hiç yapılmadı ve bence bizimki iyi bir çalışma oldu.

— Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi'*nin hazırlanma sürecini ben yakından izlemiştim. İki açıdan önemlidir bence. Birincisi, günümüz Türk sanatını derli toplu veren en temel kaynaklardan birisidir. Dünya sanatına ilişkin bilgilere pek çok kaynaktan ulaşmak mümkündür ama Türk sanatında ciddi bir kaynak kıtlığı vardır. İkincisi ise bu ansiklopedi aynı zamanda Türk mimarlığını da kapsar. Bu alanda da çok fazla kaynak yok.*
— Haklısınız. Kaldı ki dünya sanatına da yabancı dil bilmeyenlerin ulaşması çok zordur. Üstelik biz bu çalışmayı yaptığımız zaman internet bu kadar gelişmiş değildi. Tabii, bir ansiklopedideki temel sıkıntı çabuk eskimesi, günceli ekleyememesidir.

— *Hakkı Devrim bile artık internetle birlikte ansiklopedi döneminin kapandığını söylüyor.*
— Doğrudur. Zaten ansiklopedi devri başka bir şeydi. Aziz Nesin'in bir toplantıda değindiği güzel bir saptama vardı. Diyordu ki, "İnsanların evleri yoktu, bunu gecekondu ile çözmeye çalıştılar. Sonra evleri, daireleri oldu. Daireyi aldığınız zaman içine mobilya koyacaksınız, mobilyayı da koyuyorsunuz, oturma takımı, yemek takımı koyuyorsunuz, yatakları koyuyorsunuz, sıra kitaplığa geliyor. Kitaplığın içine kitap koymanız gerekir... Genelde kitaplar çok yer tutmaz, oysa cilt cilt ansiklopediler boşluk doldurur ; ayrıca çocuk, okul çalışmalarında da yararlanır. İşte ansiklopedi furyası bizde de böyle başlamıştır". *Ana Britannica*'nın Türkçe baskısı, *Meydan Larousse*... Özellikle de *Larousse*'un ve *Encyclopedia Britannica*'nın Türkçeye çevrilmesi,

fasiküller halinde satılması, cilt kapakları verilmesi, bunlar Aziz Nesin'i doğrular niteliktedir. *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi* çok iyi hazırlandı ama o satış furyası dönemine yetişemedi. Daha sonra yeni güncellemelerle biz ikinci baskısını da yaptık. Birinci baskısından hiçbir şey kazanmadığımız halde ikinci baskısını da yaptık, ama bundan sonra artık bilmiyorum o ansiklopedi bir daha hazırlanır, basılır mı ?..

— Bundan sonra herhalde internette wikipedia'nın çok daha güvenilir ve bilimsel bir türevi üzerine çalışmalar olacaktır.
— Tabii, iyi şeyler var internet ortamında. Ayrıca bugün kör topal da olsa çeviri yardımı da var Google'ın. Ancak, o ortamlardaki bilgi kirliliği de göz ardı edilmemeli.

"Duvarsız Müze" ve Archiprix

— Yapı-Endüstri Merkezi sanal ortamdaki en yenilikçi projelerden birini denedi. Sanal Mimarlık Müzesi'ni kurdu. Bu konudaki sizin ısrarcı tutumunuzu mutlaka vurgulamak gerek diye düşünüyorum.
— Sanal ortamda ciddi etkinliklerimiz var. O kapsamda sizin de çok iyi bildiğiniz, birlikte kurduğumuz Sanal Mimarlık Müzesi var. Bu sanal müzenin dünyada da başka örneği yok bildiğim kadarıyla. 2004'te başlattığımız ve halen canlı tuttuğumuz bu proje yurtdışında da büyük ilgi görüyor.

— Sanal Mimarlık Müzesi'ne 2003 Eylül'ünde başladık, Ocak 2004'te açtık. Tasarımı, uygulaması, üç adet serginin içeriğiyle müthiş yoğun bir çalışmaydı. Mimarlık Müzesi, sanal ortamda olmasına karşın gerçek bir müzenin çalışma ilkeleri esas alınarak programlandı. "Duvarsız Müze" tartışmasını başlatan Andre Malraux'yu anmamak mümkün değil. İlginç ve önemli bir deneydir Sanal Mimarlık Müzesi. İlkelerinden biri de sanal ortamdaki bilgi kirliliği tehlikesine dikkat çekmek ve aktardığı bütün bilgilerin bilimsel doğruluğuna özen göstermektir. Sanal Müze yurtdışında Türkiye'de gördüğünden çok daha büyük bir ilgi

gördü. Gelişerek devamını diliyorum ben de. Sizin mimarlık öğrencilerine bir armağanınız da Archiprix'dir.

— 1995'te Archiprix-Türkiye'yi kurduk. İTÜ'den iki değerli öğretim üyesi Ferhan ve Hülya Yürekli'nin getirdiği bir projeydi bu. Mimarlık mezuniyet projeleri arasında Hollanda'da başlatılmış olan bu yarışmanın bir benzerini Türkiye'de gerçekleştirdik. Hülya ile Ferhan'ın Hollanda'daki Delft Üniversitesi'yle yakınlıkları vardı. Bir defasında oradan Archiprix projesi ile geldiler ve birlikte Türkiye çapında uygulamayı önerdiler. Şevki Vanlı'nın da bu işin içinde rol almasının yararlı olacağını düşündüm ve önerdim. Biz geliştirip İstanbul'da çalışırdık, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı da Ankara'da çaba gösterirdi. Nitekim öyle oldu, YEM'in ve Vakfın desteğiyle projeyi her yıl uygulayarak bugünlere getirdik. Hollandalılar bunu Avrupa ülkelerinde yaygınlaştırmak istiyorlardı. Hollanda'dan sonra biz Türkiye'de başlattık ama amaçlandığı gibi Avrupa'nın öteki ülkelerinde yaygınlaştırılamadı. Biz dört kurucu şeklinde bu yarışmayı Türkiye'de kurumsallaştırmayı başardık. 1995'ten bu yana kesintisiz olarak yapıyoruz. Gelen proje ve katılan okul sayısı her yıl artıyor.

Hollanda grubu bunu dünya çapında geliştirmek istedi; ağırlıklı olarak internet olanaklarından yararlanarak yaygınlaştırma çabasına giriştiler. Bu kapsamda düzenlenen ilk uluslararası yarışmanın, Archiprix-International 2003'ün ödül töreninin ve sergisinin bizim organizasyonumuzla İstanbul'da düzenlenmesi programlanmıştı. Taşkışla'da birçok yabancı genç mezunun da katıldığı bir workshop yaptık. Fakat ne yazık ki o yıl İstanbul'daki İngiliz Konsolosluğu'nun, HSBC binasının ve Neve Şalom Sinagogu'nun bombalanmasının ardından Türkiye'nin tehlikeli bir ülke olduğu imajı yaratıldı ve yarışma programının İstanbul'da sonuçlandırılamaması gibi bir durum ortaya çıktı. Oysa uluslararası jüri toplanmıştı, çalışıyordu, jüri başkanı da bendim. Değerlendirmemizi yaptık, projeleri seçtik, fakat ödül töreni yazık ki İstanbul'da yapılamadı. Aslında bizim açımızdan her şey yoluna girmişti; sponsorların İstanbul'u tehlikeli buldukları gerekçe gösterilerek tören ve etkinlikler Cenova'ya alındı. Bu durum biraz bizim küskünlü-

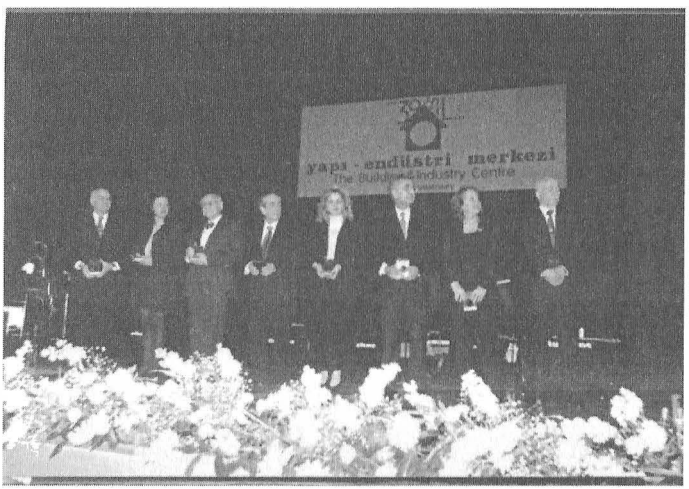

İlk Archiprix-Türkiye afişi.

ğümüze neden oldu. Yine de Cenova'ya gittik ve oradaki kolokyumda hazır bulunduk. İstanbul'da uğraş verdiğimiz bu ilk uluslararası Archiprix yarışması sırasında başka bir üzüntümüz daha oldu. Hülya Yürekli, o koşuşturma sırasında Taşkışla'da rahatsızlandı. Rahatsızlığı zaman içinde giderek arttı ve ne yazık ki kendisini bir yıl kadar sonra yitirdik. Geçen yıl da Şevki Vanlı'yı yitirdik. Dolayısıyla Archiprix-Türkiye kurucularının sayısı ikiye inmiş oldu. Ne var ki Yapı-Endüstri Merkezi ve Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı'nın çabaları sürüyor. Bu projeyi onlar sürdürecekler.

— *Benim* Yapı *dergisinde çalıştığım dönemde Archiprix yarışmasını biz de ilk yıllar dergi içinde ayrıntılı olarak sunuyorduk, sonraki yıllarda kitap halinde yayımlamaya başladık. Öğrenci projeleri olmalarına karşın bazı projeler dikkatimizi çekiyordu. Bugünün "parlak genç mimar" diye anılan bazı isimleri arasında Archiprix galiplerini görmek beni duygulandırıyor. Archiprix'nin mesleğe adım atmak üzere olan mimarlar için çok motive edici olduğunu, onların meslek ortamında görünmesini sağladığını düşünüyorum. Mimar adayları böylece piyasaya da kendilerini göstermiş oluyorlar.*

— Bu, biraz yumurta-tavuk olayı gibi. Kendi okulunda başarılı bir diploma projesi gerçekleştirmiş olan öğrenciyi ödüllendiriyor Archiprix. Belki ondan sonrası için, yani kendini sahneye çıkarmak için yararlanır. Ama elbette o yetenekler kendisinde zaten vardır diye düşünüyorum. Zaten var olan bir şeyin ortaya çıkarılmasında belki Archiprix'nin katkıları olabilir. Öte yandan eğitici, yüreklendirici rolü var Archiprix'nin. Sergileri her yıl Anadolu'daki çeşitli mimarlık okullarına gönderiyoruz. Oralarda, biraz uzakta kalmış olan üniversitelerde öğrenim görenler de yarışmaya katılanların düzeyi hakkında fikir sahibi oluyorlar. Onlar da o yarışa katılmak gereğini, heyecanını zaman içinde duyabiliyorlar. Bu anlamda, ülke çapında mimarlık okullarının düzeyinin yükselmesine Archiprix'nin dolaylı bir katkısı olmuştur sanırım. Archiprix öğrenciler arası bir yarışma, okullar arası değil, okulları yarıştırmıyoruz.

30. kuruluş yıldönümü töreninde YEM kurucuları (1998). Soldan: Doğan Hasol, Arzum Hasol (Yalçın Hasol adına), Ruhi Kafesçioğlu, Erdal Müldür, Mervin Somer (İzzettin Somer adına), Turhan Uyaroğlu, Tomris Vardar (Hikmet Vardar adına), Muzaffer Yalçınalp.

40. yılda YEM çalışanlarından bir bölümü Fulya'da yeni Merkez'de

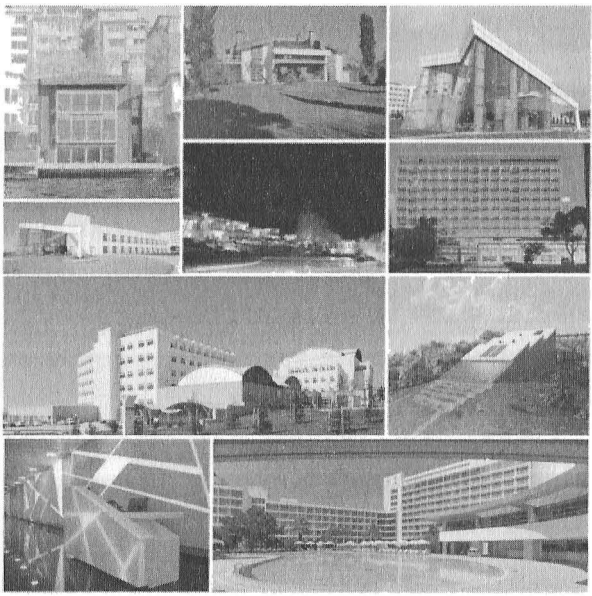
— Bir de mimarlık okullarının kendilerini görmesi için Architprix bir ayna oluyor mudur?

— Tabii oluyor. Biz bütün okulların katılmasını yüreklendirmek için bunun okullar arası bir yarışma olmadığını sürekli anlatmaya çalışıyoruz. Bugün biliyoruz ki ülkemizdeki mimarlık okulları arasında çok ciddi düzey farkları var. Öğretim kadroları, mekân olanakları, laboratuvarlar, kütüphaneler, bilgi birikimi vb. Bütün bunları ele aldığınız zaman üniversiteler arası fark olmaması zaten düşünülemez. Biz olabildiğince çok yüreklendirmeye çalışıyoruz.

ONUNCU BÖLÜM

Has Mimarlık

Modern Mimarlık'ın çıkışı birkaç modern mimarın fantezisinden ibaret değildir. Sanayi çağında yeni ihtiyaçların belirmesi, yeni olanakların, yeni teknolojilerin ortaya çıkması Modern Mimarlık'ı yaratmıştır. Bugün için de durum öyle... Bugünün mimarlığı bilgi ve iletişim çağının mimarlığı olacaktır.

Has Mimarlık'ın projelerinden örnekler.

— Hayatınızın bir bölümü de serbest mimarlık. Biraz da ondan, Has Mimarlık'tan konuşalım mı?

— Daha önce de anlattığım gibi Hayzuran'la evlenmeye karar verdiğimiz andan itibaren birlikte çalıştık. Hep şunu söylerim: "Çiftlerin hayatı müşterekter ama bizim Hayzuran'la hayatımız daha da müşterekter." Ben hep mutluluk duydum bu "daha müşterek" hayattan, önce onu söylemeliyim. Bunun Hayzuran'ın iyiliğinden, onun sabrından ve anlayışından kaynaklandığını düşünürüm. Nişanlı olduğumuz sıralarda onun bir aile yakını yapsat işine girmişti, onun bazı projelerine yardım ettik. Benim Üsküdar'daki hamam işim başlamıştı, onu sürdürüyordum. Ondan sonra Kumburgaz'daki maceralı projeyi yaptık.

Daha yeni evliyken bir yarışmaya katıldık: Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi yarışması. Orada bir mansiyon kazandık. Ödülü çok işimize yaradı; kazandığımız 7500 lirayla evimizin elektrikli eşyalarını satın aldık. Daha sonra Harp Akademileri yarışmasında üçüncü olduk; iki devreli bir yarışmaydı. Sonraları birkaç elçilik yarışmasına katıldık, ama tutturamadık. Bir defasında, kısmen yeşil çatılı olarak düzenlediğimiz proje, jüri tarafından, binayı toprağa gömdüğümüz gerekçesiyle elendi. Anlaşılmadığımıza üzüldük. Son olarak, Diyarbakır'da iken Diyarbakır Üniversitesi yarışmasına katılmayı denedik. Ancak askerlik koşulları altında ne yardımcı vardı ne de doğru dürüst çizim alet gereci... Projeleri uydurma bir masa üzerinde çizmek zorundaydık. Her şey yorucu oldu. Sonraları birkaç sınırlı yarışmada başarılar kazandık. Sonunda başkalarıyla yarışmaktan vazgeçtik, kendimizle yarışmaya yöneldik.

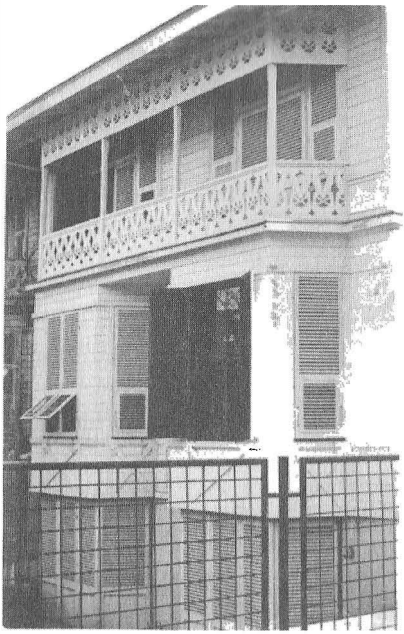
Yalçın'ın vefatının ardından benim Has Reklam'da bulunmam sırasında Hayzuran da üniversiteden artan zamanında oraya gelmeye başladı ve mimarlık çalışmalarımız biraz daha sis-

temli bir hal aldı. O arada üniversiteden hocam Prof. Orhan Safa, Yeniköy'de Hikmet Çiftçi ve Tahsin Çiftçi'ye ait bir yalı projesini beraber yapmayı önerdi. O projeyi birlikte yaptık. Sonra da iş bitinceye kadar inşaat yerinde cumartesi buluşmalarımız başladı. Keyifli bir çalışma ortamıydı.

— *Yalı projesi bir restorasyon işi miydi?*
— Hayır hayır, sıfırdan yapılan bir projeydi.

Bu arada bir noktaya değinmek isterim. Benim bunca değişik alandaki meşguliyetim bana her zaman yarar sağlamamıştır. Farklı alanlardaki uğraşlarım nedeniyle, uzun yıllar çevremde benim mimarlıkla pek uğraşmadığım gibi bir kanı doğmuştur. Hatta bir gün çok yakın bir arkadaşım, Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluşunda da birlikte olduğumuz Ergin Serter sordu: "Bir mimar tavsiye eder misin? Bizim Sinan Erdem Yeşilköy'deki evini yaptırmak istiyor, onunla meşgul olacak birisi lazım." O sırada Hayzuran DGSA'da öğretim görevlisi, ben bir yandan Yapı-Endüstri Merkezi ve reklam işleriyle meşgulüm, mimarlık çalışmalarımız da bir yandan sürüyor. Ergin'e, "Bizim ne yaptığımızı sanıyorsun?" dedim. Gerçekten de reklam ajansının yanı sıra mimarlık büromuzu da götürüyorduk. Başarılı işler de üretiyorduk. Onun haberi yokmuş. Ergin beni hep Yapı-Endüstri Merkezi'nde çalışıyor, bu işlerle uğraşmaz diye düşünüyormuş. Sonra biz o işi üstlendik. Yeşilköy'ün eski karakteristik evlerinden ikiz bir ahşap evdi. İkizlerden birini Sinan Erdem satın almıştı ve evin yeniden yapılanması söz konusuydu. İkinci gruptan tescilli bir yapıydı. Biz o binayı, projelerini Anıtlar Yüksek Kurulu'na onaylatarak yeniledik. Bina yıkıldı, yeniden betonarme olarak inşa edildi. Dışı daha önce de sözünü ettiğim gibi ahşap kaplandı. Sonunda da o çalışma ile ilgili olarak bize bir teşekkür yazısı bile geldi Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan.

Daha sonra İntes İnşaat firmasının birkaç işini yaptık. Onlardan biri Beyoğlu'nda İstiklal Caddesi üzerindeki Halep Hanı'nın yenilenmesiydi. İkinci dereceden korunması gereken bir yapı olarak tescilliydi, restorasyonu ve arkada bazı eklerin projelendirilmesi söz konusuydu.

Yeşilköy'de Sinan Erdem evi, yenileme (1976).

— Ben Halep Han'da çalıştım, o binayı kullananlardan biriyim yani. Dış cephe ile iç mekânın ilişkisizliği beni hep şaşırtmış, kafamı karıştırmıştır. Tarihi yapıların sınıflanması ve bu sınıflamaya göre verilen onarım izinleri ne yazık ki binaları korunamaz hale getirdi.

— Maalesef Anıtlar Kurulu'nun koruma sınıflandırması iyi değil. İkinci grup olarak sınıflandırdıkları yapıların içini yıkıp dış cepheyi muhafaza etmeye izin veriyorlar. Hatta bazen de binanın tümünün yıkılıp benzer cephelerle yeniden yapılmasına razı oluyorlar. İçeriye yepyeni işlevler veriyorsunuz. Mimar olarak bütünüyle hâkim olamıyorsunuz yapıma. Halep Han, sanıyorum kat karşılığı olarak yapılıyordu. Sözleşmeye göre yüklenicinin birtakım taahhütleri vardı. Yani o işi ya yapacaksınız, ya yapacaksınız... Başka bir çözüm yolu yok. O nedenle, Kemali Söylemezoğlu'nun daha önce bana söylediği gibi, "neyi kurta-

rırsanız kârdır" duygusu içinde yapıyorsunuz bunu. Biz orada tarihi Ses Tiyatrosu'nu ve binanın cephesini koruduk. Yapabildiğimiz o oldu. Onun dışında da inşaat aşamasında bizi pek işe karıştırmadılar. İntes zaten inşaat firmasıydı, kendi kadroları vardı. Sözün kısası her şey istediğimiz nitelikte olamadı.

İntes ortakları Ortaköy'de bir yalı apartman için kat karşılığı olarak anlaşmışlardı. Anlaşmalarının ayrıntılarını bilmiyorum, bildiğim kadarıyla İntes'in kurucuları birer daire alacaklardı, geri kalanı da arsa sahibinin olacaktı. Projeyi biz hazırladık, inşaatı İntesçiler yaptıracaktı. Başarılı bir çalışma olduğunu düşünürüm. Dışarıdan bakıldığında bir apartman gibi değil, büyükçe bir ev gibi, adeta bir konak gibi görünsün isteniyordu. Orada bunu başarabildiğimizi sanıyorum. Bugünkü Reina'nın bitişiğinde olan yapıdır. Zaman içinde mal sahipleri değişti, bina biraz bakımsız kaldı, parıltısını yitirdi.

Yine o dönemde Has Reklam'ın Gümüşsuyu Caddesi'nden Miralay Şefik Bey Sokağı'nda bir yere taşınması söz konusu oldu. Taşınılan yer üç düzeyli bir mekândı. Oranın iç mekân düzenlemesini yaptık ve gerçekten hoş bir reklam ajansı oldu. Biz mimarlık çalışmalarımızı yine ajansın içinde ayrılmış mekâna taşıdık. O sıralarda Demirer Holding, Barbaros Bulvarı üzerinde bir bina kiralamıştı, onun iç düzenlemelerini yaptık ve peşinden pek çok sayıda banka şubesi işi geldi. 1980'ler finansın önde olduğu, paranın üretimin yerini aldığı, bankaların doludizgin gittikleri bir dönemdi. Sürekli yeni şubeler açılıyordu. Öyle ki biz bir iki ayda üç-dört banka şubesinin iç düzenlemelerini yapıyorduk. Çok başarılı düzenlemeler yaptık o tarihte. Belki bunların en iyilerinden biri, Salıpazarı'nda Dursun Han girişindeki üç katlı Esbank Salıpazarı şubesiydi.

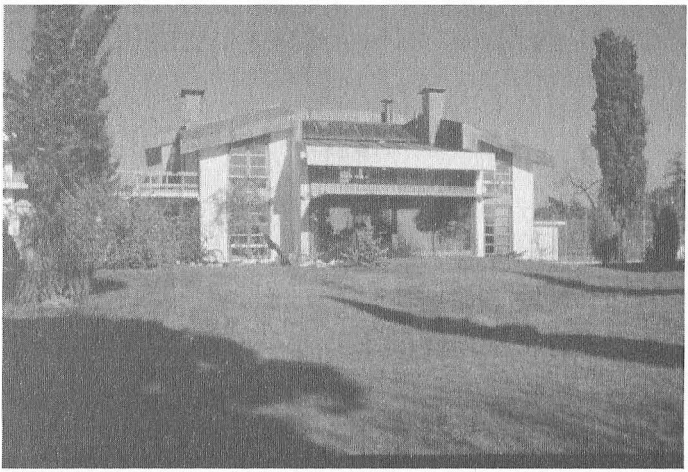
Bu projeyi daha sonra plan, kesit ve fotoğraflarıyla *Yapı* dergisinde yayımladık. Yayın, iş sahibi banka yetkililerinin de hoşuna gitmişti, ancak çok ciddi bir kaygıları vardı. Vezneler, ana kasa ve kiralık kasalar planlarda açık seçik görünüyordu. İşte böyle "küçük"(!) bir tedbirsizliğimiz olmuştu. Çoğu banka olmak üzere yüzlerce iç mekân düzenlemesi yaptık o dönemde. Ne yazık ki daha sonra finansman krizi döneminde bankaların ya-

şadığı bunalım nedeniyle pek çok banka kapandı. Yaptığımız iç düzenlemelerden bugüne gelebilmiş olan hemen hiçbir örnek yok. Bu bir talihsizlik ama temelde bu içmimarlığın talihsizliği aslında. İçmimarlık ömürsüz oluyor, yani hiçbir zaman başlangıçta yaptığınız gibi kalmıyor. Bunun beni en çok düşündüren örneklerinden biri İstanbul Hilton Oteli'dir. İlk yapıldığı zamanki iç mekân düzenlemesini, iç bahçesi ile giriş katını hiç unutamıyorum. Daha sonra yapılan her müdahale Hilton Oteli'ni geriye götürdü. Ayrıca, mimariden kopuk içmimarlık düzenlemelerinin hiçbir zaman başarılı olabileceğini düşünmüyorum. Genel mimarlık konseptinin dışına çıkarak, içeride duvarlara bir şeyler yapıştırarak, mobilyaları değiştirerek iyi bir iç mekân düzenlemesinin yapılamayacağı açıktır.

— Bunun en çarpıcı olanlarından birisi de herhalde Ceylan Intercontinental Oteli'dir değil mi? Üstelik o, müelliflerin onayı ile yapılan bir yenileme bildiğim kadarıyla.

— Orada ilk konseptle pek bağdaşmayan değişiklikler yapıldı. Tabii şunu söyleyeyim, bazen "Mimarın onayı alındı" deniyor. Aslında o şu demek: Müellifleri bir şekilde razı ediyorsunuz ama ardından bildiğinizi okuyorsunuz. Sonuç iyi olmuyor. Bunun bir başka örneği de Şark Kahvesi'nin replikasıdır. Swissôtel yapılırken Sedad Hakkı Bey'in onayıyla Şark Kahvesi'nin yeri kaydırıldı ve yapı küçültülerek yapıldı. Yapılanın özgün Şark Kahvesi'yle hiç ilişkisi yok.

Bu arada Eskişehir'de Organize Sanayi Bölgesi için bazı projeler yaptık. Fakat değişen ekonomik ve siyasal konjonktür, Sanayi Odası'nın o dönemdeki parasal sorunları ve hükümetle ortaya çıkan sorunları nedeniyle o projeler gerçekleşemedi. Onlar da uygulanmamış projeler arşivimize eklendi. Buna karşılık Çamlıca'da yaptığımız evle 1990 yılında Mimarlar Odası Ulusal Mimarlık Ödülleri'nden birini aldık. Daha sonra 1994 yılında Üsküdar Paşalimanı'nda, kıyıda satın aldığımız evi yeniden düzenleyerek kendi evimizi yaptık. Bu ev Boğaziçi yalılarının çağdaş bir yorumu olarak önemlidir diye düşünüyorum. Pek çok yerde yayımlandı, hatta dış literatürde de yer buldu. Aynı şekilde

Çamlıca'da Zeytinoğlu evi (1988).

Çamlıca'daki ev de birçok dergide, hatta İtalyan *L'Arca*'da yayımlandı, orada Yeni Delhi'deki Viceroy's House ile kıyaslanarak övgü aldı.

— *Çamlıca'daki Zeytinoğlu Evi aynı zamanda bir dostunuzun evi...*

— Evet, Zeytinoğlu'lar bizim çok yakın arkadaşlarımız. Yavuz'la 11 yaşından beri arkadaşız. Eşlerimiz de yakın arkadaş oldular. Mimarlık, insanlar için yapılıyor, insanların yaşama biçimini, zevklerini, değer yargılarını bilirseniz yaptığınız iş çok daha başarılı olabiliyor. O ev bence bunun iyi bir kanıtıdır. Sahipleri hâlâ çok mutlular. Aradan yirmi yılı aşkın bir süre geçtiği halde evde herhangi değişiklik yok. Ne var ki bahçesi o kadar yeşillendi ki dış fotoğrafını çekmek mümkün değil artık.

Başka bir yenileme uygulamasını Tepebaşı'nda Bristol Oteli ile yaptık. Artık o ünlü Bristol Oteli'nden hiçbir şey kalmamıştı biz içeri girdiğimiz zaman. Polis içeride barınan ispirtocuları güçlükle tahliye etmişti. Her şey sökülmüştü, bir başka deyişle, otel olduğuna ilişkin hiçbir iz kalmamıştı. Hatta volta dö-

Zeytinoğlu evinden bir iç görünüş.

şemelerdeki putreller iyice karıncalanmıştı, yer yer çökmek üzereydi. Yapının içi boşaltıldı ve strüktür betonarme olarak yenilendi. Cephesini özenle temizleyerek olduğu gibi, gayet iyi bir şekilde koruduk. Binayı Esbank Genel Müdürlüğü'ne dönüştürdük. Daha sonra bankanın kamulaştırılmasının ardından bina satıldı ve şimdiki Pera Müzesi burada açıldı. İkinci dönüşüm sırasında içi bir kez daha tümüyle değiştirildi.

Bir Koç firması olan Sur-Oto için Beylikdüzü'nde yapılan kompleks bence iyi bir çalışma oldu. Orada strüktürün mimariye ne gibi katkılar getirebileceğinin güzel bir örneğini verdiğimizi düşünüyorum. Bir betonarme pilona koskoca bir çelik düz çatıyı astık. İçinde ve cephesinde hiç kolon olmayan serbest bir otomobil sergileme mekânı yarattık. Arka tarafta bir otomobil servis bakım istasyonuyla bir de depo inşa etmiştik. 1991 depremi oraları çok fazla vurduğu halde asılı sistemimiz hiç etkilenmedi. Prefabrik olarak yapmış olduğumuz arka bölümde de herhangi bir hasar oluşmadı, çünkü gerekli önlemler alınmıştı.

Daha sonra daha büyük projeler devreye girmeye başladı. Galiba, "Siz mimarlık yapmıyorsunuz, başka işlerle uğraşıyorsu-

Zeytinoğlu evi 1990 yılında Mimarlar Odası Ulusal Mimarlık Ödülü kazandı. Hayzuran ve Doğan Hasol ödülü zamanın TBMM Başkanı Kaya Erdem'den alırken (1990).

nuz" fikri Ayşe'nin de bize enerjik bir şekilde katılmasıyla yavaş yavaş siliniyordu. Gebze-Çayırova'da Anadolu Sağlık Merkezi'nin hastane ve doktorlar bloku projesini yaptık. Aslında bu binalar bir sağlık köyü kompleksinin ilk yapılarıydı. Bu hastane son derece başarılı bir çalışma oldu. Birtakım ödüllere aday olarak gösterildi, hatta yurtdışında bir ödül aldı. O projede Amerikalı bir ortakla, Rees grubu ile birlikte çalıştık.

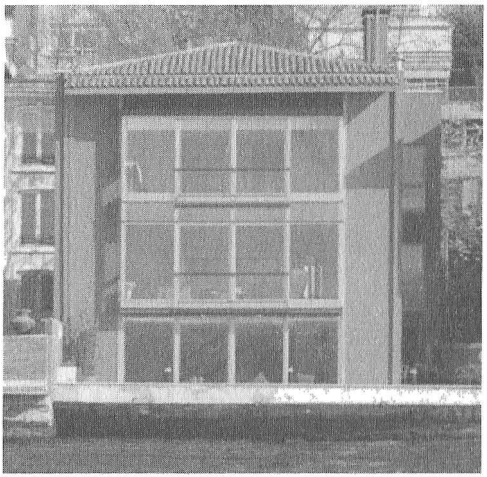
Ardından, Emekli Sandığı'ndan İzmir'deki Büyük Efes Oteli'ni yenileme projesi işini aldık. Çok düzgün başlamış bir ihale süreciydi. T.C. Emekli Sandığı, proje yönetim firması Turner Pro-Ge ile işbirliği yaparak, bir önyeterlilik sistemi içinde, otelleri projelendirecek grupları belirlemişti. Ne var ki projeler tamamlandıktan sonra hükümet Emekli Sandığı otellerini özelleştirmeye karar verdi. Böylece, işin ortasında mal sahipleri değişti, ama neyse ki yeni mal sahipleri son derece anlayışlı bir konsorsiyumdu. Tahincioğlu-Vargı birlikteliği ile çok iyi bir çalışma

sürdürdük ve işi tamamladık. Bence sonuç başarılı oldu. Büyük Efes Oteli'nin şu anda Türkiye'deki en iyi otellerden biri olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Otelin ilk projeleri vaktiyle Prof. Bonatz ve Fatin Uran tarafından yapılmıştı. Yapımı 1960'larda tamamlanmıştı. Uluslararası Üslup'un güzel örneklerinden biriydi. Biz, önceki mimarların oradaki fikirlerini bugüne uyarlamaya çalıştık. Saygılı bir modern restorasyon çalışması denebilir buna. Birtakım işlevlerin düzeltilmesi gerekiyordu, onlar yapıldı. Örneğin otelin girişi, köşedeki bir noktadan, yandaki sokaktandı; otelin görkemiyle bağdaşmıyordu. Biz o girişi ön tarafa aldık. Bu kararımız daha sonra pek çok mimar arkadaşımız tarafından takdir gördü. Bizim A bloku dediğimiz öndeki bina Cumhuriyet Meydanı'na bakar. Meydanın tam ortasında bir Atatürk anıtı vardır. Atatürk anıtından otelin cephesine bir dik çizildiğinde bu çizgi otel blokunun tam ortasına rastlar; biz girişi oraya yerleştirdik. Efes Oteli'nde de bir Amerikalı grupla, NBBJ ile çalıştık. Fakat bu defa pilot bizdik, yani işin tümü Has Mimarlık tarafından yönetildi, yönlendirildi. Sonradan bu projenin öyküsünü anlatan bir de kitap çıkardık.

Daha sonraki bir çalışmamız, Anadolu Sağlık Merkezi'ne eklenen İlik Nakli Merkezi ile hasta yakınlarının konaklayacakları bir tesis, bir çeşit otel oldu. Onları da kısa bir süre önce ta-

Beylikdüzü'nde Sur-Oto kompleksi (Bugün Birmot) (1993-1994).

Üsküdar'da Hasollar'ın evi. Denizden görünüş (1994).

mamladık. Çalışmalar pek çok yayında yer aldı. İyi çalışmalar olduklarını söyleyebilirim.

— *Bunlar içinde benim için önemi olan proje Efes Oteli. Çünkü o meydandaki duruşu ile İzmir kent kimliğine damgasını vuran bir yapı olmuştur Efes Oteli; hayatımda izi, anısı vardır. Efes'te sizin kaygılarınız ne oldu? Bir değişiklik yaratırken ya da modern bir yapı restorasyonu yaparken kimliği devam ettirme konusunda kaygılarınız nelerdi?..*

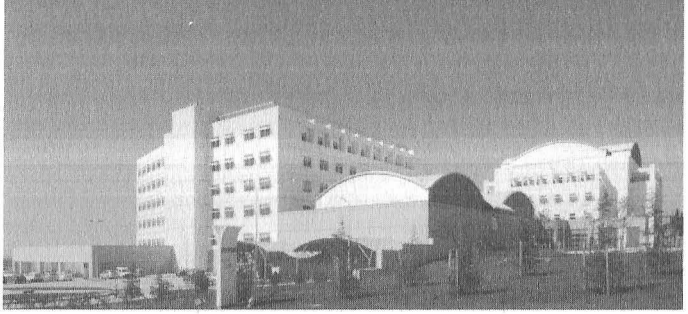
— Biz o yalınlığı devam ettirmeyi amaçladık. Uluslararası Üslup'un özü yalınlıktı, beyazlıktı, ortogonal düzendi. Bütün o düzene saygılı davrandık ve çağdaş anlayışla oteli bugüne getirmeye çalıştık. Bazı hoşluklar ekledik. Örneğin yönlendirici kırmızı duvarımız ön cepheden başlar, binayı geçerek arka bahçede devam eder. Otelin özel ve genel kullanıma açık bölümlerini birbirinden ayırır. Aynı şekilde, daha önce hiç gözetilmemiş olan saydamlığı yaratmaya çalıştık. Örneğin, deniz tarafından baktığınız zaman iç bahçenin algılanması, iç bahçeden –ki çok hoş bir iç bahçedir o– bakıldığı zaman İzmirlilerin deyişiyle "heykel"in, sonra da denizin algılanmasına olanak sağlayan bir saydamlık...

Yeni girişin yanı sıra bunlar iyi düzenlemeler oldu. Elbette birtakım işlevsel düzenlemeler de gerekiyordu. Beş ayrı lokantanın beş ayrı mutfağı vardı örneğin. Mutfaklar birleştirilerek bugünün teknolojisi ile düzenlenen tek bir mutfak her tarafa hizmet eder hale getirildi. Böylece düzenli bir iş akışı ve ekonomi sağlandı. İç bahçe yeniden düzenlendi. Sonuçta, Efes Oteli bizim başarılı çalışmalarımızdan biri oldu.

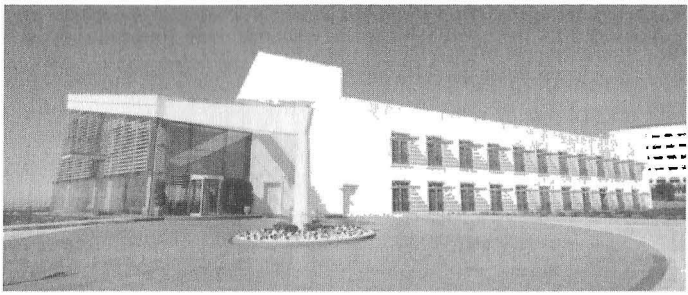
— Efes Oteli için özel olarak üretilmiş ve dönemin Türk plastik sanatlarına damgasını vurmuş, önemli imzaları taşıyan sanat yapıtları vardı. Bunların korunması ve yeni mimari düzenlemeyle uyumu konusunda nasıl bir yol izlendi?

— Hepsi korundu. Yalnız zorunlu olarak yerleri değiştirildi; başka uygun noktalara kondu. Gerçekten, önemli isimlerin yıllar önce yaptığı sanat çalışmaları vardı otelde. Hepsi tek tek büyük bir ustalıkla yerlerinden söküldü, taşındı, başka yerlere özenle yerleştirildi. Hatta mal sahipleri sonradan bu yapıtları kapsayan bir kitapçık hazırladılar. Ayrıca bir de tarih içinde fotoğraflarla gezinti esprisinde bir galeri düzenledik.

— Mimari projeleriniz arasında "en iyisi" diye bir seçim yapabiliyor musunuz?

Çayırova'da Anadolu Sağlık Merkezi (ASM) Hastanesi (Rees ile birlikte) (2002-2004).

Çayırova'da ASM kompleksi içinde Anadolu Comfort Hoteli (2010).

— "En iyi çocuğun hangisi?" gibi bir soru oluyor bu. Yanıt vermek çok zor.

— Üsküdar'daki kendi eviniz belki de en dikkat çekici çalışma, çünkü Boğaz siluetine eklenen her yapı ister istemez bir iddia taşıyor.

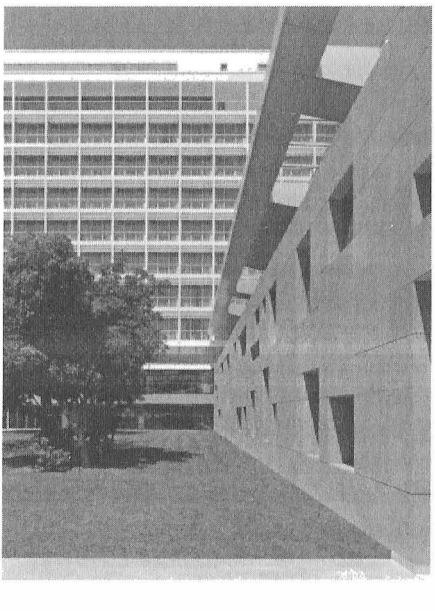
— O, Boğaz için bugünün anlayışına uygun yeni bir yalı yorumudur. Her yapının farklı özellikleri var. Örneğin, Kadıköy'de yaptığımız Esbank binası Söğütlüçeşme'den Altıyol'a doğru giderken solda, bir sokağın köşesindedir. O binanın cam cephesinde öyle katlamalar vardır ki, hemen yanında bulunan ahşap binanın katlamalarının sürdürülmesi şeklindedir. Banka ile o ahşap yapı birlikte çok hoş bir köşe oluştururlar. Şimdi orayı TEB kullanıyor. Cepheye karakteri bozucu bazı şeyler koydular. Baştan, izin istemek nezaketini de gösterdiler ama sonradan uymadılar ona. O yapı da hoş bir yapıdır. Çevresini dikkate alan, çevresine saygılı ve onunla iyi diyalog içinde olan bir yapıdır.

— Has Mimarlık'ı Hayzuran Hanım'la birlikte kurdunuz ama sonradan kızınız Ayşe (Erktin) de size katıldı ve giderek kurumsallaştınız. Son durum nedir?

— Biz Has Mimarlık'ı 1985'te limited şirket olarak kurduk. Ayşe 1986'da İTÜ'yü bitirdi. Lise boyunca, "Ben mimar olmayaca-

ğım" gibi bir söylemi vardı, ama aslında bizden o yolda destek ya da ısrar bekler gibiydi, çünkü biz onu küçüklüğünden itibaren hafta sonları çoğu kez şantiyelere taşırdık. Ayrıca işi eve taşırdık ve Ayşe sürekli olarak çok çalıştığımızdan yakınırdı. Hep yoğun bir çalışma temposu içindeydik. Projeler dışında Hayzuran'ın öğretim görevi, benim başka işlerim vardı. Ortak zamanımız ancak evdeki buluşmalarla oluyordu ama dediğim gibi çalışmalarımızı eve de taşıyorduk...

— *Ayşe'nin zamanından çalınıyordu...*
— Tabii, onun zamanından çalıyorduk. Ayşe'nin bundan dolayı bir hoşnutsuzluğu vardı. Lisenin son sınıfına kadar hep "Ben mimar olmayacağım" diyordu. Biz de "Peki, olma" diyorduk. Hatta "Ne olayım?" diye sorduğunda ben, "Gazeteci ol" diyordum. O itiraz ediyordu, gazetecilik okulunun puanı düşük diye. "O zaman Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne gir, sonra yine gazeteci ol" falan derken bu kararsızlık son sınıfa kadar biraz itiş-

İzmir'de Büyük Efes Oteli (nbbj ile ortak) (2006-2008)

Doğan Hasol, Ayşe Hasol Erktin, Hayzuran Hasol Has Mimarlık'ta (Haziran 1998).

me şeklinde sürüp gitti. Bir kere bile ben kendisine "mimar ol" demedim, bunu bilinçli olarak yaptım. Oysa mimar olmasını istiyordum, çünkü Ayşe'nin sıfırdan başlamak zorunda kalmayacağı kurulu bir düzen vardı. Hem kendi yetişmişliği bakımından hem de bizim geldiğimiz nokta dolayısıyla mesleğe daha ileri bir yerden başlayacaktı. Bunu kendisi de düşünmüş olacak ki, bir gün geldi, "Ben mimar olmak istiyorum" dedi. Üniversite başvurusunda birinci sıraya İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni, ikinci sıraya Mimar Sinan Üniversitesi'ni, üçüncü sıraya da Yıldız Teknik Üniversitesi'nin yine mimarlığını yazdı. Yani üç mimarlık okulunu yazdı, başka da hiçbir şey yazmadı. Sonra İTÜ Mimarlık Fakültesi'ni yüksek bir puanla kazandı. Fakülteyi 1986'da bitirdi. Böylece İTÜ mezunu üç mimar hep birlikte Has Mimarlık'ı bir limited şirket şeklinde kurmuş olduk.

Ayşe okulu bitirdikten sonra Boğaziçi Üniversitesi'nde, iş idaresi konusunda bir yüksek lisans çalışmasına başladı. O arada Amerika'da başta Harvard Design School olmak üzere bazı okullarla yazıştı, sonunda Harvard'a kabul edilince Boston'a gitti ve

orada yaratıcı kadroların yönetimi gibi bir master çalışmasına girişti.

— *Yani o, yöneticiliğe odaklanmayı seçti.*
— E, biraz da öyle, onu seçti. Daha çok benim Has Mimarlık içinde yapmakta olduğum işe odaklandı. Şu anda benim üzerimden büyük bir yükü Ayşe aldı, taşıyor. Tasarımın başında öteden beri hep Hayzuran var. Ayşe Harvard'dan dönüşünde, Boğaziçi Üniversitesi'nde daha önce İş İdaresi dalında başlamış olduğu yüksek lisans çalışmasını da tamamladı.

— *Has Mimarlık'ta kaç kişi çalışıyor?*
— Zaman zaman rakam değişebiliyor. Ortalama 20-25 kişi.

— *Mimarlık bürolarında yöneticilik daha farklı bir anlam taşıyor bugün. Yalnızca projenin yönetiminden değil, bir şirketin yönetiminden söz ediyoruz artık. Bu yeni yaklaşımlı şirketlerde ücretli çalışan mimarlar için koşullar nasıl? Bürolar eskisi gibi bir tür okul mu hâlâ?*
— Teklif hazırlanmasından yapının bitirilmesine kadar uzanan bir süreç bu. Her kademede çözülmesi gereken sorunlar var. İşin alınması, çeşitli kademelerde projelerin hazırlanması, onaylar, uygulama denetimi, büroların iç yönetim sorunları... Bunlar ciddi bir çabayı gerekli kılıyor.

Ücretli çalışan mimarların koşulları çok parlak değil. Ancak büro sahiplerinin durumu da çok parlak değil. Ekonomideki dalgalanmalar, iniş çıkışlar, iş sürekliliğinin önündeki en ciddi engel. Kamu kesiminin iş vermedeki süregelen tutarsızlığını da buna eklerseniz genelde büroların durumunun hiç de parlak olmadığı ortaya çıkar. Bürolar yetişme ortamı olarak kuşkusuz çok önemli. Ancak alınabilen stajyerler konusunda bürolar eskisi kadar istekli davranamıyorlar, çünkü her stajyere bir bilgisayar ve yasal gerekleri yerine getirilmiş yazılım tahsis edilmesi gerekiyor. Bu da ciddi bir maliyet demek.

Has Mimarlık'ta, unutamadığımız bir acımız var. Onu anlatmadan geçemeyeceğim. Benim Galatasaray Lisesi'nden Ergün

Has Mimarlık grubu Üsküdar'da (Eylül 2003).

Yiğit arkadaşımın oğlu Bahadır, İTÜ Mimarlık Fakültesi'nde öğrenciydi. Bir yaz, stajını yapmak üzere bize katıldı, çok da iyi uyum gösterdi. O sırada Anadolu'da bazı banka şubeleri yapıyorduk. Bir mimar arkadaşımızla birlikte onlardan birine giderken Aksaray yakınında kaza geçirdiler ve ne yazık ki Bahadır'ı yitirdik. O bizim acımızdır, Has Mimarlık'ın acısıdır. Bahadır Tahir Yiğit adına burslar oluşturduk, kütüphane düzenledik ama tabii Bahadır'ı geri getirmek mümkün değil. Gerçekten büyük acıdır bizim için, hâlâ içimizde sızısını duyarız.

— Has Mimarlık bugünün mimarlık ortamında nerede duruyor? Nereye gidiyor?

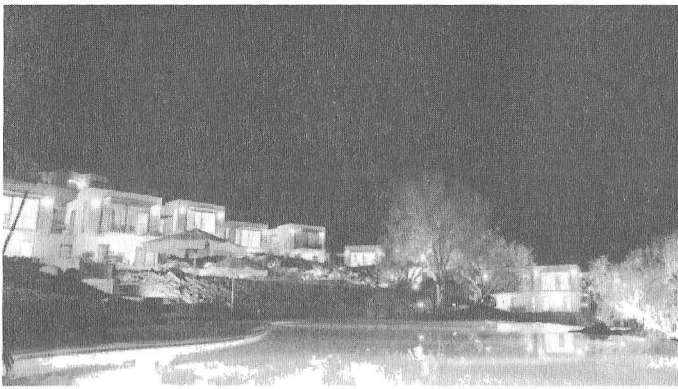
— Biz 20'nci yüzyılın ortalarında Modern Mimarlık akımının doludizgin gittiği bir dönemde yetiştik. Modern Mimarlık sanayi çağının, makine çağının mimarlığıydı. Süslemeyi reddeden, işlevi yücelten türden namuslu bir mimarlık anlayışıydı. Mies'in ifadesiyle "Less is More" (Az çoktur) idi, "Form follows function" (Biçim işlevi izler) idi. Biz Mies'in, Wright'ın, Le Corbu-

sier'nin, Gropius'un, Aalto'nun öğrencileriydik biraz da. Bugüne gelirsek, Has Mimarlık, daha önce bir yere yazdığım gibi, içinde bulunduğu ortamla uyumlu, çevresiyle barışık, çevresindeki değerlere saygılı bir yerleşme, biçimlenme ve yapılaşma anlayışına sahip bir yol izliyor. Çağdaş mimarlık dilinden kopmadan, yerel-kültürel etmenleri göz ardı etmeksizin çağını yansıtan kişilikli bir tasarım arayışı içindedir. Çevreye saygılı, iç ve dış mekân kaygısı taşıyan, iç-dış uyumu olan, işlevsel, strüktürü ve çağdaş malzemeyle teknolojiyi iyi kullanan, detayları iyi çözülmüş, yeniliği hedefleyen, abartılara ve taklide kapalı; olabildiğince yalın bir mimarlık... Kısacası "Mimari Mükemmelik" arayan bir mimarlık anlayışı.

Has Mimarlık bu dengeleri kurmaya çalışıyor, yani bugünün bütün olanaklarını sonuna kadar kullanmaya çalışıyor. Bilgisayar olanaklarını, strüktürel olanakları, öteki teknolojik olanakları... Ayrıca yeşil mimarinin gereklerini projelerimize, yapılara yansıtmaya çalışıyoruz. İTÜ Maslak Kampusu için tasarladığımız

Has Mimarlık grubu Galatasaray Aslantepe Stadı inşaatında (25 Ağustos 2010).

Bodrum-Yalıkavak'ta Aegean Hills konutları (2007).

bir EkoYapı projesi var ki yakında uygulamaya geçecek. Kendi kendine yeten, kullanacağı enerjiyi kendisi karşılayan bir bina ve aynı zamanda da bir araştırma gözlem merkezi şeklinde çalışacak. Şu an, şu kadar enerji üretiyoruz, şu kadar tüketiyoruz gibi... Bilgiler anında görülüp ziyaretçilere de aktarılacak. Bu proje World Architecture Community ödülünü kazandı.

Has Mimarlık aklı başında çağdaş binalar üretme peşinde. Web sitemizde zaten yaptığımız çalışmalar, yapılar görülebilir. Onun için burada çok ayrıntılarına girmek istemiyorum. Büro bünyesinde, eğitime özel bir önem veriyoruz. Her çarşamba günü birkaç saatlik bir eğitim programımız vardır. Bürodaki rutin eğitimlerin yanı sıra dışarıdaki etkinlikleri de izlemeye çalışıyoruz. Zaman zaman şantiye ziyaretlerimiz oluyor. Örneğin, Galatasaray'ın Aslantepe Stadı'nı inşaat sürecinde iki kez ziyaret ettik. Çalışan arkadaşlar arasında da sağlıklı bir uyum var.

Dünyada ve Türkiye'de Mimarlık

— Mimarlık ortamı içerisinde, mimarlıkla geçen bu uzun hayatın geldiği bugünkü noktada mimarlık için ne diyorsunuz? Mimarlık nereye geldi?

— Şimdi bakın "Mimarlık nereye geldi?" sorusuna yanıt verirken önce mimarlığın ne olduğunu düşünmekte yarar var.

Mimarlık, yüzyıllardan beri formüle edildiği gibi, biçim, işlev ve yapımın bileşimidir. Burada biçim, işin sanat boyutunu oluşturur, işlev kullanışlılığın, yapım da konstrüksiyonun ve sağlamlığın karşılığıdır. Ne var ki mimarlık bu üçünün toplamından değil, çarpımından oluşur. Bunlardan birinin sıfır olması sonucun sıfır olması demektir. Yani mimari üründe her üçünün de değerli olması gerekir. Yapı kullanışlı olacak, sağlam olacak, ayrıca sanat değeri taşıyacak. Ancak bu durumda mimarlıktan söz edilebilir.

Mimarlığı yalnızca yapılar inşa etme sanatı olarak tanımlamak yeterli değildir. Mimarlık insan odaklı olmalı; topluma, insanlara hizmet etmek için var olmalı. İnsanlara yaşanabilir mekânlar, güzel çevreler yaratacaksınız. Her şeyden önce insanlar, sağlıklı ortamlarda doğru düzgün barınacaklar. Bugün dünya nüfusunun çok büyük bir yüzdesi hâlâ sağlıksız ortamlarda barınıyor. 2009'da dünya nüfusunun üçte biri gecekondu bölgelerinde yaşıyordu. Hatta barınak bile bulamayanlar var. Mimarlığın birincil görevi bence insanların insanca yaşamalarına olanak sağlayacak ortamların yaratılması olmalı. Mimarlar Odası'nda etkin görev aldığım yıllarda, "Mimarlar Odası toplum hizmetinde" diye bir sloganımız vardı. Bugünün bireysel ortamında, "Mimarlık herkes için gereklidir, herkes için yararlıdır" diye bir kabul var.

Mimarlık, Avrupa Birliği'nin de kabul ettiği gibi, insana hizmet eden öncelikli üç meslekten biri sayılıyor; ötekiler tıp ve hukuk. Bütün bunlar insanla doğrudan ilişkili meslekler. Avrupa Birliği bu konulara çok fazla özen gösterirken. Türkiye henüz mimarlığın pek farkında değil. Yalnızca Sinan'ı biliyor, ama onun da ne yaptığını bilmiyor. Aslında mimarın ne yaptığını bilmiyor.

Dünyada küreselleşmeye paralel olarak moda halinde bir star mimarlar akımı var; o ünlü mimarlara bir bina yaptırmak prestij sayılabiliyor. Örneğin Mimar Frank Gehry'nin Bilbao Müzesi buna en güzel örnektir. Bilbao şehri Gehry'nin müzesi sa-

yesinde dünyada saygınlık kazandı, çok güzel bir propaganda yaptı. Ama peşinden, star mimar olarak Gehry orada yaptığını başka yerlerde de tekrarlamaya başladı. Star (yıldız) mimarların yaptıkları kendi içinde bence çok yanlış değil. O bir denemedir. Asıl tehlike bu star mimarların ürettiklerinde değil, onlara özenen öteki mimarların konumundadır. Tehlike, aynı yetenek düzeyinde olmayan mimarlar, starlara özendiği ve bu anlayış yaygınlaştığı zaman doğuyor.

— *Bugün Türkiye'de mimarlık ne durumda?*

— Bizim büyük yatırımcılarda hâlâ "yerli"ye duyulan bir güvensizlik var; yabancı arayışı var. Bu anlayışın, yerlinin gelişmesini de engellediği açık. Kamuya gelince... Kamu kesimi özelin de gerisinde. Bugün Türkiye'de kamunun proje yaptırma düzeninde tam bir dağınıklık egemen; daha doğrusu, bir proje yaptırma düzeni yok. Aslında kamu kesiminin yol gösterici olması, öncü olması gerekir. Bizde durum tersine... Bugün, kamu kesimi kötü projeler üretiyor. Kamu yöneticileri, mimarlığın ne olduğunun pek farkında değiller. Hatta fazladan, mimarlığa biraz da eskiyi yüceltmeye yönelik ideolojik özentilerle yaklaşıyorlar. Başbakan bile Ankara'da Selçuklu tarzı apartmanlar yapılmasını önerebiliyor. Nasıl olacaksa? Son zamanlarda yapılan birçok kamu binası çarpık, yoz bir mimarlık anlayışını yansıtıyor. Toplu Konut İdaresi TOKİ çok sayıda konut üretiyor, ancak mimarlık üretemiyor. Yapılanlar yerleşmesiyle, yoğunluğuyla, konseptiyle, binalarıyla mimarlığın çok uzağında. Türkiye yoğun yatırımlara karşın iyi bir mimarlık yaratma olanağını heba ediyor böylece.

Mimarlık, mimarın bir işveren olmadan kendi başına yapabileceği bir iş değil; bu nedenle, mimarın olduğu kadar işverenin de anlayışına bağlıdır. Dolayısıyla işverenin de eğitilmesine ihtiyaç var. Konut üreticisi bazı firmalar son zamanlarda mimari tasarımın olumlu etkisinin farkına vardılar. Reklamlarında mimarların adını öne çıkaranlar bile var.

Mimarlık bir yandan sanata dayanıyorsa orada yeni şeyler söylemek gerekir, yeni ihtiyaçlara yeni çözümler üretmek gere-

kir. Kısacası mimarın işi tıpkı sanatın her dalında olduğu gibi, yeni bir şeyler söylemektir, eskiyi tekrarlamak değil, taklit etmek hiç değil. Bugün Osmanlı ya da Selçuklu tarzını diriltmeye yeltenmek görgü ve bilgi eksikliğinden kaynaklanan öykünmelerdir. Teknolojinin sağladığı olanaklar var, bilgisayar olanakları mesela. Bilgisayar mimarın programına, tasarımına, çizimine, hesaplama yöntemine, binaların yapımına ve işletilmesine yardımcı oluyor. Üçboyutlu, hareketli görme ve sunum teknikleri; bürolar arası görsel, işitsel iletişim sistemleri söz konusu. Bilgisayar öncesinde strüktür hesapları kolay yapılamazken mimarlar, mühendisler bu kadar cüretkâr değillerdi. Ama bugün bu tür hesaplar, gelişen bilgisayar kapasiteleri ve programları sayesinde rahatlıkla yapılabiliyor. Bu nedenle de kıvrılan, bükülen, göğe yükselen yapıları yapma olanağı doğuyor. Öte yandan, para ve güç sahipleri prestij uğruna "yörenin en yüksek yapısı olsun" gibi bazı fantezilerin peşine düşebiliyorlar. Bu şekilde Dubai'de dünyanın en yüksek yapısı yapıldı ama bina bugün kullanılamıyor. Bir ekonomik kriz her şeyi altüst etti.

Şimdi dünya daha bireyselci hale geldiği için birey fantezilerine daha açık bir durumda. Bu, mal sahibinin fantezisi, yatırımcının fantezisi ya da mimarın fantezisi olabilir. Bireysellik bencilliği körüklüyor. Öte yandan bugünün mimarlık yapıtı sadece bir tek mimarın verdiği kararla ortaya çıkmıyor. Öğrencilik yıllarımızda hocalarımız mimarı, "orkestra şefi" diye tanımlarlardı. Niçin? Çünkü mimar bir strüktür mühendisi ile birlikte çalışır; makine mühendisi ile binanın sıhhi tesisatını, ısıtma, havalandırmasını yapar; elektrik mühendisi ile de binanın aydınlatmasını, asansörlerini düzenlerdi. Topu topu dört kişilik bir ekipti bu ve şefi mimardı. Şimdi ben diyorum ki, "Bu kadroyla orkestra şefliği olmaz, olsa olsa kuartet şefliği olur". Günümüzde durum çok farklı. İhtiyaçlar, konular, binalar çok karmaşık hale geldi ve büyüdü. Zorunlu olarak o kadar çok yeni uzmanlık dalı işin içine girdi ki, mimar belki şimdi orkestra şefi oldu. Artık, peyzaj mimarlığı, iç tasarım, mobilya, aydınlatma, akustik, cephe sistemi, çeşitli güvenlik konuları, yangın güvenliği, can güvenliği, işletme ve başka birçok uzmanlık alanları ile işbirliği gerekiyor.

Mimar artık büyük bir ekiple çalışıyor. Bakın biz İzmir Büyük Efes Oteli yenileme projesini yaptığımız sırada toplantılarımızın birçoğunu Has Mimarlık'ta yaptık ama öyle zamanlar oldu ki, 40 kişilik toplantılar yapmak durumundaydık, bunun için İstanbul Swissôtel'de salon tuttuk. İşte asıl orada orkestra şefi mimardır. Tabii bütün bu karmaşık düzen içinde, bu kadar çok katılımcının olduğu bir yerde mimar tek başına söz sahibi değildir; mimar o orkestradan çıkan sesleri uyumlu hale getirmekle yükümlüdür. Yoksa kendi kişisel fantezilerini uygulamak artık harcı değildir mimarın. Mimarinin geldiği nokta artık budur. Elimizde çok büyük teknolojik olanaklar var. Yapı teknolojileri çok gelişti; yeni malzemeler, yeni teknolojiler bütün bunlar mimarın hizmetinde; mimar bunları doğru örgütleyip kullanmak zorunda.

— *Tesisat da o kadar basit değil artık; enerji verimliliği ve benzeri pek çok konu ilgili teknolojilerin sayısını artırıyor.*
— Tabii... Ekoloji konuları işin içine girdi. Giderek tükenen doğal kaynakların doğru kullanılması zorunlu hale geldi. Olabildiğince az kaynak tüketen, hatta kendi enerjisini kendisi üretebilen yapılar yapmak durumundayız. Daha önce adı bile olmayan ekolojik mimarlık ya da başka bir deyişle yeşil mimarlık da böyle bir zorunluluğun gereği. Mimar artık bunları da gözetmek zorunda. Kısacası, mimarlık giderek daha zor bir sanat/meslek haline geldi.

— *Bir de galiba başta da vurguladığınız bir şey var, Birleşmiş Milletler'in de söylediği bir şey: İnsan hakları ile ilgili bir konu aslında mimarlık. Mimarlık insanın yaşama hakkının çok ciddi bir parçası ve mimar da insanlara yaşanabilir konutlar, mekânlar, kamu yapıları sunmak durumunda. O anlamda mimar yine çok aktörlü bir durumun aktörlerinden biri. Dubai örneğini verdiniz mesela. İstanbul da bugünlerde müthiş bir hareketlilik içerisinde...*
— Dönüşüm içerisinde. Kentsel dönüşüm projeleri gündemde, ama tam kargaşa ve başıboşluk içinde bir dönüşüm.

— Şehirlerin dönüşümü içerisinde mimar da bir yerde duruyor ve burada bir taraftan hizmet etmek zorunda olduğu insanlar, bir taraftan devlet kurumları, bir taraftan da yatırımcıyla olan ilişkilerini o ilk başta tanımladığınız misyonun verdiği sorumlulukla yerine getirmek durumunda. Bu anlamda geçmişe göre daha zor bir durumda mı mimar?

— Çok zor durumda. Bir kere binalar büyüdü. Eskiden bu büyüklükte binalar yapılmıyordu. Hatırlıyorum, yeni mezun olduğum yıllarda Nezih Eldem, Şişli'de Site Sineması ile İşhanı'nı yapmıştı. İşhanı, tek tek odalar halinde kiraya verilirdi. Bugün 600 metrekarenin altındaki alanlar büro olarak kiraya verilemez oldu. Her şey büyüdü, başta nüfus büyüdü, ihtiyaçlar da büyüdü. Türkiye'nin o günkü nüfusu ile bugünkü nüfusu arasında ciddi bir fark var. Hizmet binaları çok büyüdü, şimdi ayrıntıya girmeyelim hastane, okul konuları falan var... Binaların boyutları öylesine büyüdü ki, bizim *Yapı* dergisinin boyutunu değiştirmemizdeki gerekçelerden biri bu oldu. Projeler o kare boyuta sığmaz olmuştu. Vaktiyle gökdelen diye dikilen yapılar yenilerinin yanında, sıradan küçücük yapılar olarak kaldı. Ankara'da Kızılay'daki ilk gökdelen –ki bugün hâlâ gökdelen diye anılır– oda oda kiraya verilen bir büro binasıydı, şimdi otele dönüşüyor. Bugün öyle büro binası kalmadı. Konseptler değişiyor. Açık büro düzeni örneğin... Öyle bürolar var ki kimsenin masası yok, bilgisayarı elinde, nereye isterse oraya yerleşip çalışıyor. Zamanla konseptler, insanların anlayışları, çalışma yöntemleri değişiyor, her şey farklılaşıyor. Dolayısıyla bugün mimarlık çok daha karmaşık. Eskiden üç beş malzeme bilen mimar klasik yapım yöntemleriyle rahatlıkla binasını yapabilirdi, bugün iş öyle olmaktan çıktı.

— İstanbul örneğine baktığımızda kentsel dönüşüm sorunu aslında pek çok sorunu içeriyor. İnsanların tercihleri dışında başka bir yerde yaşamaya zorlanmaları, kamulaştırma ya da yer değiştirme sürecinde yapılarının ya da arsalarının değerine denk bir anlaşma yapamamaları, o arsanın büyük bir rant yaratacağı bilinmesine rağmen asıl mal sahibinin bu ranttan pay alamaması,

şehrin zoraki bir müdahale ile sosyal ve fiziki yapısının değiştirilmesi gibi sosyal ve ekonomik sorunlar bunlar. Öte yandan sözünü ettiğiniz dev projelerin kimi kez imar planlarını zorlayarak projelendirilmesi ve kent ölçeğinde yarattığı yeni peyzajın doğal ve tarihi çevreye etkisi, ortaya çıkardığı trafik yüküyle şehrin işleyişine olumsuz etkisi gibi tartışmalı konular var. Bu sorunlar şehircilik disiplininin konusu gibi ele alınıyor. Ama mimar ister bir semtin dönüşümünde, ister dev bir yapının bir şehrin gündemine, portföyüne girmesinde aktif rol oynuyor. Mimar şunu diyebilir mi: "Bu kararı ben vermedim, şehirciler ve başka otoriteler verdi, ben zaten onayı çıkmış bu projeyi yaratıcılığımı kullanarak hayata geçirdim, benim görevim bu." Bu cümle doğru mu? Yoksa mimarın Birleşmiş Milletler'in tanımladığı çerçevedeki rolü dolayısıyla bir şeylere itiraz etmek gibi bir misyonu da var mı?

— Bakın bu sorunun doğru yanıtını ayrıntılarda değil, bütünde aramak gerekiyor. Şehirlerin sahibi ya da rahmetli Vedat Dalokay'ın söylediği gibi "şehrin ev kadını", belediyelerdir. Her şeyden önce belediyelerin planlama kararlarının çok doğru ve bilimsel olması lazım. Ayrıca, hedefte hep "insan" olmalı: "Önce insan!.." Mimarlığın sloganı da bu olmalı. Belki her şeyin sloganı bu olmalı, siyasetin de, ekonominin de... Önce insan!.. İnsandan hareket edeceğiz.

Belediyeler demokratikleşmek, şeffaflaşmak ve paylaşımcı olmak zorunda, toplumun gerçek ihtiyacını ve ne istediğini belirlemek zorunda. Bugün İsviçre'de bir bina yapılacağı zaman, önce o binanın tahtalarla, iplerle çatkısı yapılıyor, boyutları, biçimi gösteriliyor. Sonra da komşulara soruluyor, "Bu bina buraya yapılsın mı?" diye. Japonya'da gökdelen dikmek için güneşi kesilen komşulara "güneş ışığı hakkı (nisshoken)" olarak önceden, yüklü bir tazminat ödeniyor. Bunu yaparsanız demokratik bir davranış içinde insanların haklarına saygı göstermiş olursunuz. Oysa bizde her yapılan, sürpriz olarak karşımıza çıkıyor. Kentsel dönüşüm ilke olarak iyi bir şey, ancak onu orada yaşayan insanları zarara uğratmadan yapmak zorundasınız; yoksa rant yaratmak uğruna o insanları oralardan

sürmek, onların yerine daha varlıklı kişileri getirmek kabul edilebilir bir hedef olamaz. Bu belki parasal, ticari bir hedeftir ama asla toplum yararına bir hedef olamaz. Önce orada yaşayanların haklarını gözetmek zorundasınız. Bu yalnızca ekonomik bir konu değil, toplumsal boyutu da olan bir konudur. O insanların en azından orada anıları var... Anıları da yaşatmak zorundasınız.

Planlama düzeni baştan doğru kurulmadığı takdirde ondan sonra yapılacak her iş yanlış olacaktır. Yanlış başlayan her iş kötü gider. Bizim belediyelerimiz ne yazık ki demokratik yöntemler yerine tepeden inme kararlarla yönetilmek isteniyor. Merkezi otoritenin özellikle büyük şehirler üzerindeki baskıları da işin cabası. Başbakan Menderes zamanında İstanbul'a yapılanlar, Dalan zamanında yapılanlar ve bugün yapılmak istenenler hep tepeden inme... Başbakan Erdoğan'ın da tutumu pek farklı değil. Tepeden inme çılgınca projeler yerine akıllı projeler geliştirilmeli. Ayrıca bunun kararını başbakan vermemeli. Bu projeler uzmanlık konusudur. Acaba başbakan ne kadar danıştı uzmanlarına? Başbakanın planlama ve mimarlık danışmanlarını tanımıyoruz, acaba kimlere danışıyor? Biraz önce de söylediğim gibi bugünün dünyasında artık bu tür kararlar yalnızca mimarlar tarafından da verilmiyor. Artık öylesine bir uzmanlaşma söz konusu ki, mimarlık konuları arasında bile uzmanlaşmalar oluşmaya başladı.

— Ama uzmanlaşmada da sorunlar var. Günümüzün temel yaklaşımı çok disiplinlilik ve katılımcılık.

— Şehircilik mesleği dediğimiz zaman, orada da kentsel plancı var, kentsel tasarımcı var. Kentsel plancı kimdir? Bir hukukçu olabilir, bir sosyolog, bir psikolog, bir iktisatçı olabilir, istatistik uzmanı olabilir, mimar olabilir. Kentsel planlama bir çerçeve meslektir. Kentsel tasarımcı ise kent ölçeğinde mimari tasarımlar yapabilecek; çevreler, kentsel mekânlar yaratabilecek yetenekte bir mimardır. O konuda uzmanlaşmış bir mimardır. Bu, eskiden Avrupa'daki "şehir mimarı"nın karşılığıdır bir bakıma. Bizde bu ayrım pek yok. Çoğunlukla kentsel tasarımın farkın-

da değiliz. Şehircilik ülkemize geç geldi, sonra da çok geride kaldı. Bugün çarpık kentleşmeden söz edenler çoğu kez hemen mimarları suçlarlar. Oysa mimar çarpık kentleşmenin sorumlusu değil, mağdurudur; onun ıstırabını en çok duyan kişidir. Mimarlardan önce, şehir planlamasının Türkiye'de bu kadar gecikmiş olmasını ve aşırı hızlı kentleşmeyi ve anormal nüfus artışını hedefe koymak lazım. Çok geç gelmiştir Türkiye'ye şehir plancılığı ve başa çıkılamayan aşırı kentleşmenin ve nüfusun da baskısıyla çoğu kez göz ardı edilmiştir.

— Türkiye'de mimarlığın geldiği noktada İstanbul başka bir şey belki, başka bir yer. Türkiye çapında neler oluyor? Türkiye'yi nasıl görüyorsunuz? Ya da İstanbul bütün Türkiye'de yapılmak istenenin çok büyük boyutlu bir göstergesi mi, onun için mi hep İstanbul'dan söz ediyoruz aslında?

— İstanbul başka bir şey... İstanbul nüfus ve yerleşme dengeleri bakımından cılız bir vücutta kocaman bir kafa gibi. Belki de Türkiye'nin dengelerini bozan bir kafa. İstanbul birçok Avrupa ülkesinden daha çok nüfusa sahip, denetimsiz gelişmiş bir azman kent. Ne teknik, ne sosyal, ne de kültürel altyapısı var. Yeşili giderek azalan, kentsel rant uğruna yapılaşma yoğunluğu giderek artırılan bir şehir. Sorunları artık baş edilemez halde. Aslında çok büyük bir hastalık bu. Hastalığı körükleyen, biraz da Boğaz köprüleri olmuştur; onu da söylemek lazım. Köprüler şehrin yerleşme dengelerini altüst etmiştir. Kontrol dışı büyüyen İstanbul, Türkiye için bir örnek olamaz. Örneğin, Kars için nasıl bir örnek oluşturur ki? Hatta yakınındaki Kocaeli için nasıl bir örnek oluşturur İstanbul? Her konuda ilkelerin baştan doğru konması gerekiyor. Biraz önce de söylediğim gibi sorun ayrıntılar konusu değildir, temel konulardır. Öncelikle şunu bir kez daha belirtelim: Ülkelerin kültür ve uygarlık düzeylerini mimarileri yansıtır. Bu bir genel kabuldür. Dünyanın pek çok ülkesinde mimarlık yasaları vardır, bazı ülkelerin de mimarlık politikaları... Örneğin Finlandiya'nın hükümetçe onaylanıp ilan edilmiş mimarlık politikası çok tutarlı bir belgedir ve Finlandiya bugün ülke olarak, başta mimarlığı ile övünür. Örneğin Fransız mi-

marlık yasası "Mimarlık, kültürün bir ifadesidir" diye başlar. Türkiye'nin bir "mimarlık yasası" yoktur. Mimarlık ve Mühendislik Hakkında Kanun diye bir yasası vardır, 1938 tarihli. O da meslek uygulamasına ve yetkilerine ilişkin pratik bazı konuları içerir, yani bugüne cevap verebilecek durumda değildir. Türkiye'nin bir mimarlık politikası da yoktur. Bakın Hollanda, son zamanlarda mimarlığa çok büyük yatırım yapmaktadır. Bütün dünyaya mimarlarını gönderir, konferanslar verdirir, mimarlarını destekler. Bizde bu anlayış hâlâ yok. Elli yıl önce Mimarlar Odası'nda konuştuklarımızı hatırlıyorum; bugün hâlâ aynı şeyleri konuşuyoruz. Türkiye'de mimarların birçoğu işsizdir, sıkıntıdadır... Oysa Türkiye'nin 70 küsur milyon insanının mimara ihtiyacı vardır. Buna karşın devlet, mimarından yararlanmaz, proje ihalelerini de tıpkı patates satın alma ihaleleri gibi yapar. Mimari proje yarışmalarını geri plana iter. Buna karşılık Almanya'da bugün her kamu yapısı yarışma yoluyla elde edilir. Bunlar genel yarışmalardır ya da sınırlı yarışmalardır. Kısacası, Avrupa'da kamu, mimarlığın önemini kavramıştır, mimarlığın arkasındadır.

— *Türkiye'de kamu yapıları anonim...*

— Evet, "TOKİ yapısı" deniyor, peki mimarı nerede? Bunun mimarı kim? TOKİ genelde işi müteahhide veriyor; müteahhit işine gelen mimarı seçiyor. Proje, bazen belediyenin ya da TOKİ'nin istediği, bir yetkili imzası taşıyan bir belgeden ibaret hale geliyor. Oysa kamu projesi mimarlık iddiası taşımak zorunda. Bizde sıra daha, inşaat yapmaktan mimarlık yapma düzeyine gelmedi. TOKİ yalnızca, sayılarla, metrekarelerle övünüyor, mimarlıkla değil. Mimarlığa önem vermezseniz, sanatınıza önem vermezseniz o ülkede mimarlık da, sanat da gelişmez. Türkiye, çirkin çevrelerin sorumluluğunu mimara yükleyip işin içinden sıyrılma kolaycılığını aşmak zorunda. Öte yandan, bugün Türkiye'de örnek olarak gösterilebilecek mimarlık yapıtları var, ülke dışında ödül kazanan yapılar var. Ne var ki iyi örnekler çarpık yapılaşmanın içinde, kaçak yapıların arasında kaybolup gidiyor. "Türkiye'de mimarlık mı

var" diyerek küçümseyenlere, "İstanbul Serbest Mimarlar Derneği'nin sitesine girin, mimarlığın olup olmadığını görün" diyorum. Türkiye'de mimarlığın sıkıntıları var ama, Türkiye'de mimarlık yok demek tutarlı değil. En azından haksızlık. Düşünün ki İstanbul Belediye Başkanı bile bu şehirdeki yapıların yüzde 75'inin kaçak olduğunu söylüyor. Yüzde 75'i kaçaksa, mimarı neyle yargılayacaksınız? Bir ülke mimarlığa verdiği önem oranında mimarlık eserlerine kavuşur. Bir Mimar Sinan varsa, bunda Kanuni Sultan Süleyman'ın da çok büyük bir payı vardır diye düşünüyorum; işvereninin anlayışının çok büyük payı vardır mimarlıkta. Türkiye, mimarlığı istiyor mu, istemiyor mu? Önce ona karar vermesi lazım.

— *Bugünün mimarlık ortamında da ideoloji sorunu öne çıkıyor. Kamu yapılarındaki Neo-Osmanlı tarz ya da AKM tartışmasında ideolojik argüman konusunda ne düşünüyorsunuz?*

— Totaliter ya da otoriter rejimle yönetilen ülkelerdeki mimarilere bakarsanız ideolojinin mimariye olan etkilerini daha kolay görebilirsiniz. Hitler zamanındaki Alman mimarisini düşünün. Mussolini zamanındaki İtalyan mimarisine, Stalin zamanındaki Sovyet mimarisine bakın; ideolojinin mimariye etkisini görürsünüz, rejimin ağırlığını, abartılan gücünün, gövde gösterisinin mimarilere nasıl yansıdığını algılarsınız. Bence mimaride, merkezde "insan" olmak zorunda. Ayrıca, elinizdeki olanaklar önemlidir. Elinizdeki teknolojik olanaklar nedir? Asansör olmasaydı, çelik olmasaydı gökdelen olmazdı gibi... Bugün de bilgisayar olanakları olmasaydı kıvrılıp bükülen, göğe yükselen değişik biçimli yapılar olamazdı. Bir de gereksinmeler var. Gereksinmeler zamanla ortaya çıkar, değişir, gelişir. Uçağın olmadığı devirde havaalanı yapılmıyordu. Şimdi kaynaklar tükeniyorsa, ekolojik davranmak zorundasınız, ekolojik mimarlık üretmek... İdeolojiyle falan ilgisi yok bunun. Oysa bugün ülkemizde, özellikle de kamuda geçmişe öykünmeler, tarihsel alıntılarla geriye dönük mimarlık arama çabaları var. Bunlar yanlış arayışlar...

— Türkiye'de kamu yöneticilerinin mimari yaratıcılık alanını kendi yetki alanları olarak görmeleri konusunda ne diyorsunuz?

— Bakın, bugün her kamu kurumu yapılarını kendisi yapmaya başladı. Eskiden Bayındırlık Bakanlığı onların adına yapardı, zamanla belli bir deneyime, birikime ulaşmıştı. Orada bir çözülme oldu, yetkiler dağıtıldı. Örneğin son zamanlarda yapılmakta olan adliye binaları bir felaket, oradan kopya, buradan kopya. Ankara'da Adalet Bakanlığı'nda açılan maket sergisini gezdim. 21. yüzyılda Türk halkına reva görülen mimarlık düzeyi beni hayrete düşürdü. İçinde antik Yunan mimarisinden alınmış sütun düzeni de var, Selçuklu taçkapısı da... Tam bir kargaşa yaratılmış durumda ve yapılanların hiçbiriyle de iyi bir mimari yarattık diye övünülemez. Kamu, yol gösterici olacağına, yanlış yol gösterici oluyor.

— Yani tarihselcilik, tarihin yeniden inşası.

— Tarihselcilik tabii... Alıntılarla her şeyi bir araya getiriyorlar ve bunlarla garip bir mimarlık yaratılmış oluyor. Başbakan, Ankara Belediye Başkanı'na talimat verdi; "yaptıracağınız konutlarda Selçuklu mimarlık tarzını uygulayın" dedi. Aynı şekilde İstanbul'da da belediyenin öncülük ettiği birtakım garip uygulamalar var: Tarihi Yarımada'da betonarme binaların yıkılarak yerlerine ahşap ve çelik karışımı sözümona Osmanlı tarzı yapılar yapılması düşünülüyor. Ataşehir'e de Sinan'ın Edirne'deki Selimiye Camisi'nin bir kopyasını yapmaya hazırlanıyorlar. Tarihi yeniden yaratıp yaşatmak peşindeyseniz, o zaman yalnızca mimarlıkla yetinmeyip ne bileyim ben, işte Osmanlı gibi giyinmek, Osmanlı gibi yaşamak lazım. Oysa bugün her şey farklı. Olanaklar, gereksinmeler, yaşama biçimimiz... Toplumsal gelişmeler de zaten mimariyi doğal akışıyla başka bir yere taşıyor. Örneğin, Modern Mimarlık'ın çıkışı birkaç modern mimarın fantezisinden ibaret değildir. Sanayi çağında yeni ihtiyaçların belirmesi, yeni olanakların, yeni teknolojilerin ortaya çıkması Modern Mimarlık'ı yaratmıştır. Bugün için de durum öyle... Bugünün mimarlığı bilgi ve iletişim çağının mimarlığı olacaktır. Bilgi ve iletişim çağında günün ihtiyaçlarını iyi belirleyeceksiniz, teknolojik

olanaklarını kullanacaksınız, olanaklarla ihtiyaçların dengesini doğru kuracaksınız. Daha önce de söylediğim gibi mimar, taklitten kaçmak, ortaya yeni bir şey koymak, yeni bir şey söylemek zorundadır. Bütün sanat dalları için bu böyledir.

Başkalarını taklit etmeyecek, kendisini de tekrarlamayacak. Geçenlerde Picasso'nun bir sözünü okudum, "En çok kendimi kopya etmekten korkarım" diyor. Güzel bir söz.

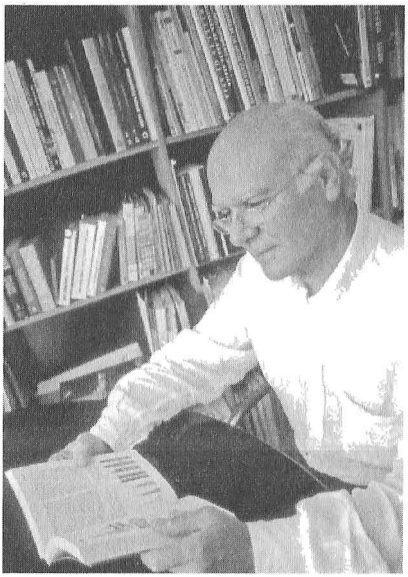
— Kendi kendisiyle yarışmaktan söz ediyor. Sizin için de böyle mi?

— Tabii. İnsanın kendisiyle yarışması, aslında benim hayat anlayışıma da çok uygun düşüyor. Hep söylemişimdir: Hayat boyu kimse ile yarışmadım, hep kendimle yarıştım. Bence bu doğru bir anlayış.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Yazılar - Kitaplar

Düşünmenin en güzel yolunun yazmaktan geçtiğine inanıyorum. İlk yazılarım 1965'te gazetelerde çıktı. Yapı *dergisine 1982 yılı başından bu yana sürekli olarak başyazı yazmaya çalıştım. Bu yazılarımda daha çok güncel olayları irdelemeye çalışıyorum. Bu, bir yerde tarihe tanıklık etmektir, tarihe not düşmektir diye düşünüyorum.*

Doğan Hasol.

Sözlükler Dizisi... Sözcükleri Biriktire Biriktire...

— *Pek çok yönünüzle geniş bir kesim tarafından tanınıyorsunuz ama galiba en çok* Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*'yle anılıyor adınız.* Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü *fikri nereden geldi aklınıza?*
— Celal Esad Arseven'in küçük bir sözlüğü elime geçmişti: *Dictionnaire de l'Art.* Fransızca-Türkçe bir sanat sözlüğü. İlk sözlük çalışmama ondan esinlenerek başlamıştım.

— *Hangi yıl bu?*
— 1968. O tarihte askere gitmeye iyice niyetlenmiştim, askerlik öncesinde o çalışmayı bitiririm sanıyordum. Yani aşağı yukarı yedi-sekiz ayda ya da en çok bir yılda bitirebileceğimi hesaplıyordum. Tabii hiç de öyle olmadı. Araya askerlik de girdi. Sözlük çalışması Diyarbakır'a taşındı, oralara birlikte gittik geldik ve yedi yıllık bir çalışma süresine yayıldı.

— *Bu sözlüğe kaynaklık eden yabancı bir sözlük var mıydı elinizde?*
— Çok farklı sözlükler bulduk sonradan, ancak o anlamda bir şey yoktu.

— *Sizin bütün sözcükleri topladığınız, biriktirdiğiniz bir çalışma bu yani.*
— Daha çok öyle oldu, kumbara gibi biriktirdim. Bilgisayar falan yok... Fişlere yazıyordum. Elimde hâlâ o fişler vardır, hatıra diye saklıyorum. Bir dosya kâğıdını katlayarak sekize bölüyordum, tekrar açıp, arasına karbon kâğıdı koyuyordum, yazı

makinesine takıyor, sözcükleri açıklamalarıyla birlikte sıralamasız yazıyordum. Daha sonra o fişleri keserek iki ayrı kutuya alfabetik olarak diziyordum. Düzeltme gerektiği zaman her iki kutudaki fişi yerinden çıkarıp, yine arasına karbon kâğıdı koyarak düzeltmeleri yapıyordum.

Elbette bu arada pek çok yabancı literatür de karıştırdım, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nün arka bölümüne baktığınız zaman, orada yararlandığım kaynak yayınlar görülür. Çok fazla kaynak karıştırmak suretiyle her terimin doğrularını bulmaya çalıştım. Mimarlıkla ya da yapıyla ilgili sözcükleri bulduktan sonra o konuda araştırmaya giriyordum. O sözcüğün en doğru tanımını birinci cümlede yapmaya çalışıyordum, sonra da ansiklopedik olarak açıklamalarına girişiyordum. Basım işleri 1975'te başladı ve '76 yılında tamamlandı. Kitabın ilk baskısı 1976 yılında çıktı. Tipo baskı yapılıyordu. Satırlar halinde kurşun dizgiler hazırlanıyordu. Resimlerin aktarıldığı çinko klişeler ve dizgiler kalıplara bağlanıyor ve formalar halinde Heidelberg makinede basılıyordu. Her forma baskısı için Cağaloğlu'ndaki Sıralar Matbaası'na bizzat benim gidip gelmem gerekiyordu, çünkü bir şeyi unutabiliyorlardı ya da yapıştırdıkları bir klişe ya da satır, baskı sırasında düşebiliyor, yerinden kayabiliyordu. Bazen de düşen satırlar, yerine ters de konabiliyordu. Hata olmaması için gözünüzü dört açmak zorundaydınız. Şimdi tabii bu tekniklerin hiçbiri kalmadı gibi.

— *Hazırlanması kadar baskısı da külfetli bir işti sözün kısası.*
— Çok külfetli bir işti gerçekten. Baskı sırasında bir günde dört defa Harbiye'den Cağaloğlu'na gittiğimi hatırlıyorum. Neyse ki o zaman bugünkü trafik kargaşası yoktu.

— *Bu sözlüğün hazırlanmasında herhalde iki temel sözcük kaynağı üzerinde düşünmek durumunda kaldınız. Bir Batı'dan gelen sözcükler, bir de geçmişten, Osmanlı'dan gelen sözcükler. Türkçeleştirme, yeni karşılıklar bulma gibi bir çabanız oldu mu? Temiz bir Türkçe konusunda çok özel bir duyarlılığınız olduğunu bildiğim için soruyorum bu soruyu.*

— Şu kadarını söyleyeyim, ben kaynaklarda bulmadığım hiçbir sözcüğü ya da terimi sözlüğe koymadım. Başka bir deyişle, ben hiç sözcük uydurma ya da yaratma çabasına girmedim. Bunu en baştan ilke olarak benimsedim. Hedefim, var olanların derlenmesiydi. Türkçe fakir bir dil değildir, içinde elbette yabancı sözcükler vardır. İngilizcede yok mu, Fransızcada yok mu? Her dilde var. Ama onlar yabancı sözcüklere bizim baktığımız gibi bakmıyorlar. İngilizcedeki Fransızca sözcükleri atmaya kalksanız İngilizcenin yarısı gider. Fransızca için de öyledir, Latinceleri, Yunancaları atsanız Fransızca kalmaz neredeyse. Şu ilkeyi kabul etmemiz gerekir: Bugün meslek dilinde ve konuştuğumuz dilde var olan sözcüklerin, terimlerin hepsi bizimdir. Bunu biraz da şu anlamda söylüyorum; İstanbul'da var olan bütün eski ve yeni yapıtlar bizimdir; Bizans da bizimdir, Osmanlı da. Tıpkı bunun gibi, var olan yabancı kökenli sözcüklerin çıkarılıp atılması gerekmez, ama Türkçeleri varsa, hiç kuşkusuz, onların kullanılması daha doğru olur.

— *Ama bunların doğru kullanımı ve doğru yazımı önemli diyorsunuz.*
— Doğru kullanım çok önemli. İlk baskının önsözünde "Bugün Türkiye'de her mimar ayrı bir mimarca konuşur" diyordum. Bugün ne kadar değişmiştir bilemiyorum, aradan, yaklaşık 35 yıl geçti. Dilde çok fazla gelişme oldu. Yeni teknolojiler, yeni kavramlar, dolayısıyla yeni terimler dile girdi. Örneğin yalıtım konusu o tarihlerde doğru dürüst bilinmiyordu bile, yalıtım terimleri de üretilmemişti. Ne bileyim, rüzgâr türbini yoktu, ekoloji, yeşil mimarlık yoktu. Terim olarak da, kavram olarak da yoktu. Zamanla bunlar gelişti ve dile girdi.

— *Kaç baskı yaptı* Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü?
— 11 baskı yaptı. Korsan baskıları saymıyorum, elimde örneğin Konya'dan alınmış bir korsan baskı var. Birçok başka yerde, hatta Kıbrıs'ta da yapıldığını biliyoruz. Ben onlara çok da kızmıyorum. Türkiye'de yasadışı yapılan tek şey keşke yalnızca bu olsa.

Doğan Hasol'un sözlükleri, kitapları ve Yapı Dergisi.

— *Ama siz sürekli olarak sözcük toplamaya devam ediyorsunuz...*
— Tabii, ben hâlâ topluyorum. Sözlük, yeni baskısının çıktığının ertesi günü yine düzeltmeye tabi olmaya başlıyor, eklemeler yapılıyor.

Bütün bu süreçte ben yabancı sözcükleri, terimleri de biriktirdim. Karşılıklarını ve açıklamalarını ararken birçok yabancı kaynaktan, İngilizceden, Fransızcadan yararlandım. O sırada yabancı terminolojiyi de biriktirmiş oldum. Daha sonra, 1993 yılında, İngilizce-Fransızca-Türkçe Mimarlık ve Yapı Sözlüğü'mün birinci baskısı çıktı. 1997'de de bunun içinden aldığımız İngilizce-Fransızca ve Fransızca-İngilizce bölümleriyle Fransa'daki baskısı yapıldı. Paris'te Le Moniteur yayınevi bastı kitabı. Daha sonra, bu kez oradan aldığım ilhamla Türkçe-İngilizce, İngilizce-Türkçesini hazırladım. O sözlük de dördüncü baskıya ulaştı.

— *Yani bir sözlükler dizisinden bahsediyoruz...*

— Evet, çalışmalar bir sözlükler dizisine ulaştı sonunda. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*'nün yanısıra İngilizce ve Fransızcaya da hizmet eden bir dizi oluştu. Şu anda gönül rahatlığı ile söyleyebilirim ki, benim İngilizce-Fransızca-Türkçe sözlüğüm kendi alanında dünyadaki en kapsamlı sözlüktür. Bunu Türkçe için değil, özellikle İngilizce ve Fransızca bölümü için söylüyorum. Yaklaşık kırk yılda ciddi bir sözlük kitaplığım oluştu. Dünyada neler olup bittiğini, yenilikleri biraz da sözlükçü gözüyle yakından izliyorum.

Daha sonra, Türkiye Bilimler Akademisi'nin (TÜBA) bir isteği oldu. Bütün meslek ve bilim dalları için çıkarmayı düşündükleri sözlükler kapsamında benden mimarlık bölümünü istediler. Düşünceleri, çalışmanın bir ekip çalışması şeklinde olabileceği yolundaydı. Ben çalışmayı tek başıma yaparak TÜBA'ya teslim ettim. Öteki çalışmalar daha sonuçlanmadığı için TÜBA'nın büyük sözlüğü çıkmadı. Bu arada ben yaptığım o çalışmalardan yararlanarak *Mimarlık Cep Sözlüğü*'nü çıkardım.

Yazmak, Tarihe Tanıklık Etmek

— Aslında yazmayı seviyorsunuz. Yapı *dergisi hem editörlük hem de yazarlığınızı ortaya koyduğunuz, çok uğraş verdiğiniz bir yayın. Daha önce* Yapı*'dan epeyce söz ettiğimiz için yeniden ona dönmeyelim ama orada yayımlanan yazılarınızın çoğu kitaplaştı.*

— Düşünmenin en güzel yolunun yazmaktan geçtiğine inanıyorum. İlk yazılarım 1965'te gazetelerde çıktı. *Yapı* dergisine 1982 yılı başından bu yana sürekli olarak başyazı yazmaya çalıştım. Bu yazılarımda daha çok güncel olayları irdelemeye çalışıyorum. Bu, bir yerde tarihe tanıklık etmektir, tarihe not düşmektir diye düşünüyorum. İleriye bırakılacak olan belgelerdir bu yazılar. Daha sonra o yazılardan bazılarını derleyerek kitaplar oluşturdum. Bunlardan biri *Yağma Var*. Bu, daha çok kentlerimizin yağmalanmasını işleyen bir kitap. Başka bir kitap mimarlara değgin, *Her Şeyin Mimarı Var*. Orada bazı mimarlardan ve yapıtlarından söz ediyorum. *Mimari İzlenimler* kitabım ise yurtdışı gezilerde edindiğim izlenimleri aktardığım yazıları içeriyor. Onun bir özelli-

ği de fotoğraflarının birçoğunun benim tarafımdan çekilmiş olması. UICB'deki görevim nedeniyle gezmediğim kıta kalmadı. Dünyanın beş kıtasını, Türkiye dışında 130 şehrini gördüm, bazılarını birkaç kez ziyaret ettim, izlenimler edindim. Gittiğim yerlerdeki ünlü mimarlarla görüşmeye çalıştım, onlarla yaptığım röportajları hem *Yapı* dergisinde hem de başka kaynaklarda yayımlama olanağı buldum. Daha sonra, Remzi Kitabevi'nden de *Anılar Kuşlar Gibidir* kitabım çıktı.

— *Hazırlıklarını yaptığınız yeni kitaplar vardır kuşkusuz...*
— Yakında *Mimarlar Dik Durur* adını taşıyan, gerçek mimar öykülerini anlattığım bir kitabım çıkacak.

ON İKİNCİ BÖLÜM

Galatasaray Spor Kulübü

Alp Yalman, "Bakın dışarıda gazeteciler, televizyoncular bekliyorlar. Sizin Galatasaray'a borcunuz yok mu? Sizin adınızı da yazacağız listeye ve basına açıklayacağız, başka çaremiz yok. Ben sizi baş başa bırakayım" diyerek odadan çıktı. Tam bir emrivaki... Yapılacak hiçbir şey yok. Kabul etseniz bir türlü, etmeseniz bir türlü... Etmezseniz selamı sabahı kesmek lazım. Çaresiz, kabul ettim. Ve seçildik.

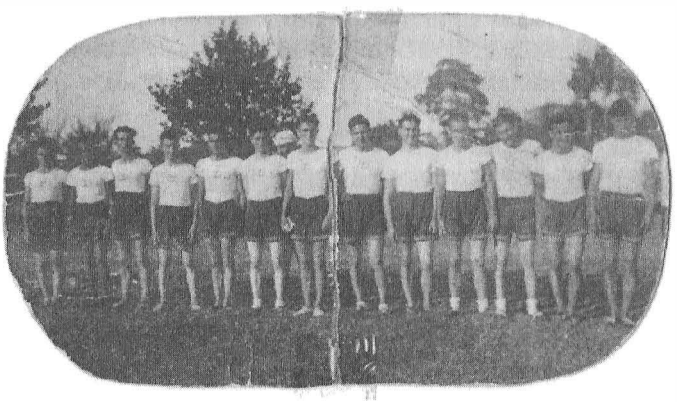

Doğan Hasol bir Galatasaray toplantısında konuşurken.

"Senin Galatasaray'a Borcun Var"

— Gelelim Galatasaray Spor Kulübü yöneticiliğinize... Sporla uğraşmak, çok istekli olduğunuz bir konu muydu?
— Hayır, hiç istekli olduğum bir konu değildi.

— En başa gidersek, Galatasaray'da öğrencilik yıllarınızda futbol oynayan bir çocuk muydunuz?
— Hayır... Babam bana sporu adeta yasaklamıştı. Yasaklamıştı demek biraz abartılı oluyor ama babam kendisinin okulu bitiremeyişini hep spora olan düşkünlüğüne bağlamıştı. Kendisi çok iyi bir atletmiş. Elinde kupalarla fotoğrafları var; bunlardan bazıları Galatasaray Müzesi'nde sergileniyor. Babam spor yaptığı için derslerini ihmal ettiğine inanıyordu. Bana da hep aynı

Galatasaray Lisesi'nin ve aynı zamanda Spor Kulübü'nün atletizm takımı (1920'lerin başı). Kâmil (Hasol) soldan beşinci.

şeyi söylüyordu: "Sakın spora dalma, spora dalarsan iyi okuyamazsın". Babamın bu tavrı spor konusunda en azından düşünce olarak beni engellemiştir. Çok meraklı olsaydım herhalde kaçıp yapardım.

— *Düzenli bir spor izleyicisi miydiniz peki?*
— Fanatik bir izleyici olduğum söylenemez. Görevli olduğum dönemde yurtdışı maçlarına bile gittim Galatasaray'ın, ama görevli olduğum için...

— *Peki yöneticilik nereden geldi?*
— Galatasaray'daki yöneticiliğim bir oldubitti şeklinde gelişti. Ben hayatta göreve talip olmadan, birileri hep arkamdan itti. Pek çok görevde bu öyle olmuştur.

1990 yılı genel kurulu öncesinde, "Ali Tanrıyar ve Alp Yalman genel kurulda başkan adayı olacaklar" diye bir dostum telefon etti, sonra da sordu: "Alp Yalman'ı destekler misin?" Genel kurullar öncesi böyle telefonlar olağandır. Ben de, "Yönetim kurulu listesini bile bilmiyorum, kendisini de çok fazla tanımıyorum" dedim. Birkaç gün sonra da, "Gelseniz de bir görüşsek" şeklinde bir telefon geldi Alp Yalman'dan. İşyeri Gayrettepe'de, Tatko binasındaydı (Yerinde bugün Astoria binası var). Orası Yalman'ın karargâhı gibiydi. Gittim, konuştuk, bana yönetim kuruluna girmemi önerdi. Ben kendisine çok yoğun bir dönemden geçtiğimi anlattım. Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği'nin (UICB) başkanlığını üstlenmiştim, mimarlık büromuz vardı, Yapı-Endüstri Merkezi'nde sorumluluklarım vardı. Dış görevim dolayısıyla sık sık seyahat ediyordum. Bunları anlattım; dolayısıyla, "Benim için çok uygun bir zaman değil, ileride inşallah" gibi sözlerle geçiştirmeye çalıştım. Hatta kendisine şunu da söyledim: "Sizin ekibin seçilmeyeceğini bilsem destek olmak üzere hemen katılırım, nasıl olsa birlikte seçilmeyiz. Ama biliyorum ki seçileceksiniz." Genel seçimler ya da belediye seçimleri kısa bir süre önce olmuştu ve Başbakan Özal'ın partisi ANAP o seçimde yenilmişti. Ali Tanrıyar da Özal'ın bacanağıydı, ANAP'tan milletvekili seçilmiş, İçişleri Bakanlığı yapmıştı. Po-

Galatasaraylılar, Spor Kulübü'nün kuruluşunun 90. yıldönümünde Taksim Cumhuriyet Anıtı'na giderken (7.10.1995). Ön sıra soldan: Ali Oraloğlu, Eşfak Aykaç, Doğan Hasol, Turgan Ece, Ali Uras.

litik konumundan dolayı kendisine karşı bazı tepkiler doğmuştu. O nedenle ben Tanrıyar'ın Galatasaray seçimini kaybedeceğini hissediyordum. Onun kaybetmesi demek Alp Yalman'ın kazanması demekti. O kazanınca ben de görev alnış olacaktım ama kendimi o göreve hazır hissetmiyordum. Yalman'a bir öneride bulundum: "Bu işe istekli bir arkadaşım var, Bengiz Bayraktaroğlu, size onu tavsiye ederim; son derece düzgün, aklı başında bir arkadaşımızdır" dedim. Önerim üzerine Bengiz'le görüşmüş, anlaşmışlar.

Bir cuma akşamıydı. Ertesi gün artık genel kurul yapılacaktı. Alp Yalman bana telefon etti: "Burada Bengiz Bey ile konuşuyoruz, ne olur gelseniz de bir çay içsek beraber" dedi. "Tabii gelirim ama lütfen bana ısrar etmeyin" dedim. Gittim ki kapıda gazeteciler, televizyoncular... Üçümüz odasına girdik. Alp Bey, "Bakın dışarıda gazeteciler, televizyoncular bekliyorlar. Sizin Galatasaray'a borcunuz yok mu? Sizin adınızı da yazacağız listeye ve basına açıklayacağız, başka çaremiz yok. Ben sizi baş başa

Spartak Moskova – Galatasaray maçı öncesinde, Moskova'da (Soldan): Hıncal Uluç, Erhan Özçelik, Doğan Hasol, Erman Yerdelen, Alp Yalman (Başkan) ve Ömer Kükner (Aralık 1993).

bırakayım" diyerek odadan çıktı. Tam bir emrivaki... Yapılacak hiçbir şey yok. Kabul etseniz bir türlü, etmeseniz bir türlü... Etmezseniz selamı sabahı kesmek lazım. Çaresiz, kabul ettim. Ve seçildik. Düşünün, o işlerin o kadar uzağındayım ki, kongre sonrasında sonuçların ne olduğunu bile izlemedim. O akşam evdeydim, bir gazeteci telefon etti, Serhat Ulueren, şu anda bir televizyon kanalında spor müdürü, O zaman *Tercüman*'da çalışıyordu. "Ben gazeteciyim, sizin ekip kazandı; ne düşünüyorsunuz?" gibi bir şeyler sordu. İşte giriş o giriş. Bu görev üç dönem, toplam altı yıl sürdü.

— Ama çok da aktif ya da görünür bir görevle girdiniz o dünyaya. Kulübün basın sözcüsü oldunuz.

— Doğru. Belki dergi yayıncılığından dolayı basına yakınım diye bu görev verilmiştir. Bir süre sonra bazı hoşnutsuzluklar nedeniyle yönetim kurulundan bazı ayrılmalar olmuştu. Ben başkan yardımcısı oldum. Galatasaray'da bir başkan, bir ikinci başkan, iki de başkan yardımcısı vardır. Daha sonra ikinci başkan gö-

revden ayrıldı, onun yerine ikinci başkan oldum ve iki buçuk dönem ikinci başkan olarak görevimi sürdürdüm. Orada da yine yayın yaptık, *Üyeler Albümü* çıkardık.

— Dönemi hatırlayacak olursak: 1990-96 yılları arasında siz görevdeydiniz. O dönemde Galatasaray'ın performansı nasıldı?
— Oldukça iyiydi. Birinci dönem çok sıkıntılı geçti ama sonraki dönemin ilk sezonunda futbolda dört kupa birden aldık. Ayrıca, kulübe önemli bir gelir kaynağı oluşturan isim hakları, TV yayın hakları gibi konular Alp Yalman'ın önderliğinde yine bizim o altı yıllık dönemimizde geliştirildi. Ayrıca, kamu yararına dernek statüsünü kazandık. Öteki kulüpler de bizi izlediler.

— O sizin döneminiz miydi?
— Tabii tabii... Birkaç antrenör ile çalıştık. İlkin Sigi Held vardı. Başarılı olamıyordu, onu gönderdik, yerine Almanya'dan Mustafa Denizli geldi. Mustafa Denizli'den sonra Karl Heinz Feldkamp'ı getirdik. Feldkamp çok başarılı oldu, işte o yıl dört kupayı birden aldık. Lig şampiyonu olduk, Spor Yazarları Kupası'nı, Cumhurbaşkanlığı Kupası'nı ve Türkiye Kupası'nı aldık.

Galatasaray İşbirliği Kurulu toplantısı sonrasında (1991).

Yani çok ciddi başarılar yakaladık... Daha sonra da Avrupa'da başarılı çıkışlarımız oldu. Manchester United'ı kupadan eledik.

— *Hagi'nin olduğu dönem miydi?*
— Hayır... Hagi bizden sonradır. Bizler ondan önceki dönemde, yani Prekazi'li, Cüneyt'li, Tanju'lu, Hayrettin'li dönemde görevdeydik.

— *Keyifli bir dönem geçirdiniz yani. Peki kulübün borcu var mıydı?*
— Borç her zaman vardır. Şirketlerin de her zaman borcu vardır. Önemli olan varlık, gelir-gider ve nakit akışı dengesidir. Bizim döneme ait bazı paralar önceden alınmış ve tüketilmişti. İlk dönem çok sıkıntı çektik, ondan sonraki iki dönem bir düzelme, toparlanma dönemi oldu. Kemal Onar arkadaşımız vardır, daha önce İş Bankası'nda önemli bir konumdaydı, Galatasaray topluluğu içinde hesap kitapçılığı ile tanınan bir isimdir. O da yönetime girdi. Onunla çok iyi anlaştık ve gerçekten tutumlu bir şekilde yöneterek kulübü borçsuz devrettik diyebilirim. Herhangi bir parasal sıkıntı söz konusu değildi ama ondan sonra çok hovarda ve maceralı bir dönem başladı, bugünlere kadar gelindi.

— *Hovardalık derken transferler anlamında mı?*
— Her tür harcamada hovardaca davranıldı, yanlış şirketleşme ve ortaklıklara gidildi. Bu konuyu *Galatasaray'da Düşler Gerçekler* adlı kitabımda anlattım. O günlere ait düşüncelerimin hepsi o kitapta vardır. Bence o kitap Galatasaray'ın belli bir dönemine, yani 1996-97'den başlayan yaklaşık on yıl kadar süren dönemine, şirketleşme adına yapılan yanlışlara iyi ışık tutacak bir kitaptır. Galatasaray yanlış şirketleşmenin sancılarını çok çekti. Sonunda iki şirketi birleştirerek o cendereden kurtulmuş gibi görünüyor.

— *Peki, yeni stadyum meselesine ne diyorsunuz?*
— Yeni bir stat düşüncesi hep vardı. Ali Sami Yen'in durumu hiç de parlak değildi. Eski anlayışa göre biraz derme çatma ya-

pılmış bir stadyumdur. Biz de bazı ekler yaptık. Manchester United'ı elediğimizde, Avrupa başarılarımızdan dolayı Başbakan Tansu Çiller bizi ödüllendirmek üzere Ankara'ya çağırdı. Ziyaretimizde stat konusu gündeme geldi. Biz Ali Sami Yen Stadı'nın bölümler halinde yıkılıp yeniden yapılması gibi bir düşünceye sahiptik. Başbakan Çiller bize, "Daha uygun bir yer bulsak" şeklinde bir öneride bulundu. Gençlik ve Spor Genel Müdürü vardı yanımızda; o bugünkü Seyrantepe arsasının bu amaçla kullanılabileceğini söyledi. Orası Beden Terbiyesi'nin mülküydü. Seyrantepe fikri o tarihlerde bu şekilde ortaya çıktı. Bizim yönetimin ömrü bu işi geliştirmeye yetmedi, bizden sonraki yönetimler bu konuyu ele aldılar. Seyrantepe konusu uzun zaman uyudu, onun yerine Mecidiyeköy'de yeniden yapılanma gündeme geldi. O arada Faruk Süren'in başkanlığı döneminde Kanadalı bir mimarlık firmasına proje hazırlatıldı, ama sanıyorum ki futboldan pek anlamıyorlardı ve hayatlarında hiç futbol stadyumu yapmamışlardı. Proje ciddi biçimde ıslaha muhtaçtı. O projeye çok para harcandı. Biraz önce söylediğim hovardalıkların içinde bunlar da vardır. Mimarların dışında, yabancı ortaklı bir proje yönetim firmasına da büyük paralar ödendi. Bunu rahatlıkla söyleyebilirim, çünkü hiçbir iş yapılmadı, çok savurganca harcamalarla yapılan bu proje uygulanabilirliğini zaman içinde kaybetti. Bu arada Süren yönetimi de değişti. Yeni başkan Mehmet Cansun sekiz ay süren başkanlığı döneminde daha makul bir stat yapmak üzere bir çalışma başlatmamızı istedi. Bir komite kuruldu. O komitede benimle birlikte, Melkân Tabanlıoğlu, Emre Arolat ve Eren Talu yer alıyordu. 35 bin kişilik bir stat üzerine çalıştık ve çok aklı başında bir proje hazırladık. Keşke o yapılmış olsaydı, bugüne kadar stat çoktan bitirilmiş olacaktı. Mecidiyeköy'e metro bağlantısı da kurulmuştu, o stat iyi bir futbol stadı olacaktı. Kısa süre sonra yönetim yine değişti ve Özhan Canaydın dönemi başladı. Özhan Canaydın döneminde de önce Ali Sami Yen, sonra da Seyrantepe için doğru-yanlış birtakım girişimlerde bulunuldu. Neyse, stat büyük ölçüde tamamlandı ve 15 Ocak 2011 günü biraz patırtılı bir şekilde açıldı.

Bir forum sonrasında Galatasaray Tevfik Fikret Salonu önünde. Soldan: Murat Sağman, Candan Erçetin, Serab Gençsü, Kaya Mutlu, Doğan Hasol, Türker Arslan, Ali Sirmen (2008).

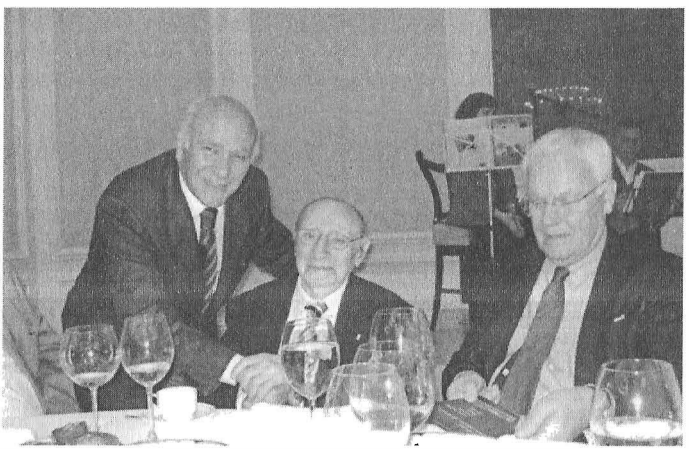
— Siz Ali Sami Yen Stadı'nın yerinin şehre yeşil alan olarak geri verilmesi gibi bir düşüncedesiniz. Acaba başta Tansu Çiller'in sizi Seyrantepe'ye göndermeye çalışmasında Ali Sami Yen arazisini değerlendirme amacı var mıydı?

— Tansu Çiller'in o konuda ne düşündüğünü bilmiyorum. Ama Çiller o gün bence doğru bir düşüncedeydi. "Şehrin bu sıkışık noktasında mevcut stat ile uğraşacağınıza size doğru dürüst bir yer verelim" diyordu. Aklında Seyrantepe falan yoktu; Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü'nün yetkilileri o görüşü ileri sürdüler. Tansu Çiller'in Ali Sami Yen Stadı'nın yerini nasıl kullanmak istediğine ilişkin bir izlenim edinemedim. Sonra Beden Terbiyesi yetkilileri ile birlikte gidip Seyrantepe'yi gördük. Fakat çok kısa bir süre sonra biz yönetimden ayrıldık, Tansu Çiller de başbakanlıktan...

Bizim dönemimiz başarılı ve istikrarlı bir dönemdi. Son iki yılda tam uyumlu sayılmazsa da çok güçlü bir yönetimdi bizimki. O yönetim kurulu, içinden Alp Yalman'ın dışında dört başkan daha çıkardı. Faruk Süren, Mehmet Cansun, Özhan Canaydın

ve Adnan Polat. Hatta bir de belediye başkanı. Ateş Ünal Erzen de yönetimdeki görevinden sonra Bakırköy Belediye Başkanı seçildi. General çok, asker yok diye eleştirilirdi bizim yönetim. Bizimkinden sonra Faruk Süren dönemi, başka bakımlardan olmasa da futbolda daha parlak bir dönem oldu. Süper Kupa kazanıldı. Galatasaray'ın futboldaki zirve başarısı odur. İçeride ve dışarıda biz de başarı kazandık, epey ilerilere kadar gittik, Galatasaray Şampiyonlar Ligi'nde, kupada bir hayli başarılı oldu bizim dönemimizde de. Sanıyorum daha sonraki kupanın temelinin önceki dönemlerde oluşturulduğunu söylemek yanlış olmaz. Elbette bizden önce de başarılar vardı. Galatasaray, Ali Tanrıyar'ın başkanlığı döneminde Avrupa'da çeyrek finale kadar gelmişti. İşte o başarıların birikimi daha sonra Süper Kupa'yı getirdi Galatasaray'a.

— *Yazmayı seviyorsunuz zaten; Galatasaray yöneticiliği sizi spor yazarı da yaptı galiba.*
— Evet, bu arada bir yazı alanım daha oldu. Galatasaray Spor Kulübü'ndeki görevim 1996 yılında bitti. Bir süre sonra *Cum-*

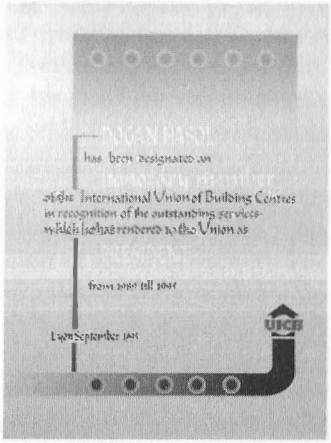
Doğan Hasol, efsanevi hoca Yomtof Garti ve eski YÖK başkanı Erdoğan Teziç yemekli bir Galatasaray toplantısında (2010).

huriyet'in o zamanki Spor Müdürü Abdülkadir Yücelman, *Cumhuriyet*'te haftalık spor yazıları yazma konusunda ne düşündüğümü sordu. Ben zaten yazmaya gönül vermiş bir insan olarak derhal kabul ettim. O yazıları da yaklaşık 1997 başından itibaren sürdürdüm. 550 yazı oldu galiba. Bunlar haftalık spor yazıları. Tabii benim yazdığım spor yazıları doğrudan sporun pratiği ile ilgili değil ama spora hizmet eden dolaylı konuları içeriyor. Yani futbol eleştirisi yazmıyorum, zaten o konuda çok fazla bilgi sahibi de değilim. Ama spor yönetimi konusunda, kulüp yönetiminde kaldığım altı yılda epeyce bilgi edindiğimi düşünüyorum. Yazılardan bir bölümünü *Galatasaray'da Düşler/Gerçekler* adlı bir kitapta topladım.

ON ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Sivil Toplumculuk

Budapeşte'deki toplantıya katıldım. Önce öğleye kadar bir yabancılık süreci oldu. Yemekte genel sekreterle falan bir araya geldik. Ben UICB dolayısıyla tanıdığım kişilerden bahsedince, ortam rahatladı. Zaten Avrupa'da bu tür konularla uğraşan insanlar birbirlerini çok iyi tanırlar. Böylece çok iyi bir dostluk oluştu aramızda ve öğleden sonraki oturumda beni başkanlık bölümüne aldılar. İstanbul'a döndükten sonra da bir iki yazışmanın ardından İMSAD'ı CEPMC'ye üye olarak kabul ettiler. Bu, şu anlama geliyor: Türkiye Avrupa Birliği'ne henüz üye olamadı ama yapı malzemesi sektörü bugün Avrupa Birliği'nin tam üyesidir.

UICB'den Doğan Hasol'a verilen "onursal üyelik" belgesi ile Hasollar'a ithaf edilen UICB şarkısı.

UICB Başkanlığı: Dünya Yapı Merkezlerine Türk Başkan

— Her ne kadar kendiniz istekli olmasanız da yaşamınız boyunca hep bir derneğin, kulübün ya da vakfın yönetim kurulunda yer aldınız, başkanlık yaptınız. Mesela Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği (UICB), mesela İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği (İMSAD), mesela Mimarlık Vakfı....

— 1988'de UICB Rio toplantısında bir yıl sonra başkan olmayı kabul edip etmeyeceğim soruldu. "Tabii ederim" dedim. Ertesi yıl, yani 1989'da Stockholm'de yapılan genel kurulda ben oybirliği ile UICB'ye başkan seçildim. Başlangıçta Yapı-Endüstri Merkezi'nin üyeliğe kabul edilmesinde yaşadığımız güçlükleri anlatmıştım. Ama sonra zaman içinde kendimizi onlara kabul ettirdik. 1989-95 yılları arasında üç farklı genel sekreter ile çalıştım. İlk dönemde İngiltere'den Douglas Clayton vardı, çok iyi bir genel sekreterdi. Mimardı, vaktiyle Londra'daki Yapı Merkezi'nin genel müdürlüğünü yürütmüştü. Onun ardından Rotterdam'daki Bouwcenrum'dan, çok deneyimli, Anne Volbeda adlı bir genel sekreterimiz oldu. Volbeda İstanbul'a da birkaç kez geldi. Daha sonra rahatsızlanınca emekliliğini istedi, zaten bir yıl sonra da vefat etti. Onun yerine Norveç'ten, Oslo'dan Kjell Kogstad genel sekreter oldu. O da kendi merkezinin genel müdürlüğünü yapmıştı daha önce. Ben altı yıl, yani iki dönem UICB'ye başkanlık yaptım. Zaten aynı görevde en çok iki dönem kalınabiliyordu statüye göre. Birlik bu iki dönemde çok canlı bir hale geldi. Benden önce de kötü değildi, onu belirteyim. İsveçli başkan Jan Lindgren de çok özveriyle çalışmıştı. Benim başkanlığım döneminde Birleşmiş Milletler UICB'yi NGO (devletler dışı örgüt) olarak kabul etti ve "Roster Status" denilen statüyü verdi. Bu, en alt statüydü fakat çok kısa bir süre sonra bir üst statüye, "Consultative Status"e geçtik.

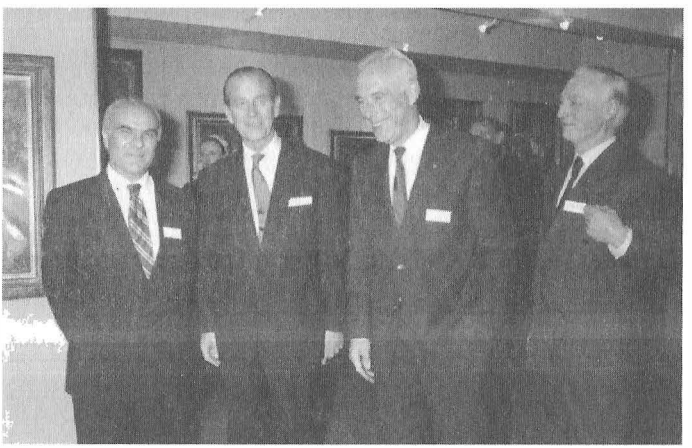

UICB ve IAHS'nin birlikte düzenlediği "Geleceğin Yapıları" konulu toplantıda, Rio de Janeiro (1990).

— *Bunlar danışman örgüt olma anlamında statüler değil mi?*
— Evet, danışman örgüt. UICB'nin şu anda da o statüsü devam ediyor. 1992'de İstanbul'da bir genel kurulunu daha yaptık. Başkanlığa ikinci kez seçildim. UICB'de başkanlık iki dönemle sınırlıdır. İki dönemden sonra 1995'te Lyon toplantısında başkanlıktan ayrıldım. Bana genel kurul kararıyla "Onursal Üye"lik payesi verildi. Yerime Rusya'dan Larissa Barinova başkan oldu. Ne var ki, sonraki yıllarda UICB biraz ihmal edildi. O ihmal günümüzde aşılmaya çalışılıyor. Şimdi Yapı-Endüstri Merkezi Genel Müdürü Barış Onay'ın UICB Genel Sekreteri olması ve Finlandiya'nın başkanlıkta biraz daha etkin hale gelmesiyle UICB'yi yeniden eski parlak günlerine kavuşturmaya çalışıyoruz.

— *Bugün ne olmayı hedefliyor UICB?*
— Yıllar önce biz UICB'ye üye olmaya niyetlendiğimiz dönemde dünyanın pek çok yerinde yapı malzemesi daimi sergileri vardı. Bunlar "Yapı Merkezi" diye anılıyordu. İngiltere'de Building

Center, Almanya'da Bauzentrum, Hollanda'daki Bouwcentrum, İtalya'daki Centro Edile gibi adlarla pek çok yerde bu şekilde daimi sergiler vardı. Zaman içinde, teknolojideki hızlı gelişmeler ve ürün çeşidinin çok artması karşısında yetersiz kalan bu daimi sergiler kapanmaya başladı. Mesela Paris'te bulunan daimi sergi kapandı. Fransa'da Lyon'da sadece Centre Infobâtir kalmıştı, ne yazık ki o da kapanmış. Almanya'da Hamburg ve Darmstad'daki merkezler daha önce kapandı. Bunların yerini fuarlar almaya başladı. Biz bu konuda daha öngörülü ve becerikli davrandık. Bu geçişi çoğu ülkelerdeki merkezler gerçekleştiremediler. Fuar büyük organizasyon, çok daha ticari ve yoğun bir iş. Yalnızca Brno'daki ve Prag'daki kuruluşlar bu işi bir ölçüde yapabildiler. Barcelona, Construmat'ı gerçekleştirmeyi başardı. Bizim ve onların dışındakiler yapamadılar ve giderek kan kaybettiler. Ama İskandinavya'daki merkezler etkinliklerini ve daimi sergilerini hâlâ sürdürüyor. Diğerleri sadece bilgi merkezi olmaya yöneldiler ve daimi sergilerini olduğu gibi güçlerini de kaybettiler.

Londra Yapı Merkezi'nin 60. kuruluş yıldönümü sırasında. UICB Başkanı Doğan Hasol, Merkez'in koruyucusu Edinburg Dükü Prens Philip, UICB Genel Sekreteri Anne Volbeda ve Londra Yapı Merkezi Müdürü John George (18 Kasım 1991).

UICB'nin Tokyo toplantısına katılanlar (Doğan Hasol sağdan dördüncü) (Ekim 1993).

Dediğim gibi yapı merkezleri, daimi sergilerin birer birer kapanması ile biraz konu değiştirir gibi oldu. Ayakta kalan merkezler gibi biz de "Building Centre" yerine "Building Information Centre" deyişini kullanmaya başladık. Bütün bu gelişmeler dolayısıyla, UICB de kendisini yeniden yapılandırma konumuna geldi. Üyeleri bünye değiştirdi, farklı işler yapmaya başladılar, ama yine "bilgi" işlevli olarak. Şu anda Genel Sekreter Barış Onay'a Allah kolaylık versin, demek gerekiyor.

— Eski Doğu Bloku ülkelerinde de ciddi yapısal değişiklikler olduğundan söz etmiştiniz.

— Evet, onlarda da ciddi değişiklikler oldu. Kamuya bağlı olarak kurulmuş olan bütün o kurumlar özelleştirildi. Moskova'da birkaç yapı merkezi vardı, UICB'de bizim üyemizdiler. Onlarda da bünye değişiklikleri oldu ama onların fuarlara yönelebildiklerini sanmıyorum, çünkü Rusya'daki fuarları yabancı fuarcılık firmaları yapar oldu. Çekoslavakya bağımsızlığını kazanırken Prag'daki yapı merkezinin de özelleştirilmesi gündeme gelmişti. O zamana kadar sırtını devlete dayamış olan merkezin nasıl yaşatılacağı konusunda yöneticiler kaygılıydı. Bir gece,

sabah 3'e kadar merkezin müdürü Jan Fibiger'le konuyu tartışmış, gelir-gider farkının kârı nasıl oluşturduğunu anlatmaya çalışmıştım. Böyle bir kavramdan haberleri yoktu.

İMSAD: Bir An İçin Yokluğunu Düşünün

— İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği (İMSAD) sizin yapı malzemesi sektöründeki çalışmalarınıza paralel bir başka çalışma alanınızı oluşturdu yıllarca.

— İMSAD 1984'te kurulmuştu. Biz başlangıçta derneğin dışındaydık. Zaten esasen sanayicileri bir araya getiren bir dernekti. Fakat çok kısa bir süre sonra, dostumuz ve meslektaşımız Ahmet Çuhadaroğlu ile Dökümay'dan Suphi Aydıner beni arayıp görüşmek istediklerini söylediler. İMSAD yönetimi ile buluştuk. Borusan'dan Hulusi Çetinoğlu derneğin başkanıydı. Derneği kurmuşlardı ama yönetmekte sıkıntıları vardı. Hulusi Çetinoğlu girişimci bir kişiydi, Sümerbank'ın eski genel müdürüydü, oradan emekli olduktan sonra Borusan'da üst düzeyde görev almıştı. Ye-

UICB Başkanı Doğan Hasol 1995 UICB Lyon toplantısı etkinliklerinde Belediye Sarayı ziyaretinde konuşurken.

QUESTIONS A...

DOGAN HASOL

Président de l'IUAS

RAPPROCHER LES ARCHITECTES DES INDUSTRIELS

La grande diversité des produits offre des possibilités presque infinies de détails. Le textile, par exemple, me semble être porteur du beaucoup d'espoir.

Le Moniteur *dergisinin 4494. sayısında yayımlanmış Doğan Hasol röportajı (12 Ocak 1990).*

niköy'de, birlikte kurdukları kooperatif evlerinde Turgut Özal'la komşuydular; Özal'ın üst katında oturuyordu. Hulusi Bey bir gün Özal'a firmanın ve sektörün bazı sıkıntılarından söz etmiş. Özal o zaman başbakan, "Bana böyle tek tek gelip bir şeyler söylemeyin, bir dernek kurun, ne diyecekseniz o şekilde gelin söyleyin" diye karşılık vermiş. Onun üzerine bu derneği kurmuşlar, fakat yürütemiyorlardı. Bu işi bir genel sekreterle çözmeyi ve genel sekreter olarak da beni düşünmüşler. Bu işi bir süre fahri olarak yapabileceğimi söyledim ve İMSAD'ın genel sekreterliğini üstlendim. Ne var ki bu görev pek de kısa sürmedi. Epeyce bir zaman derneği Yapı-Endüstri Merkezi'nde misafir ettik. Geniş toplantılar yaptık. Mesela birini hatırlıyorum; bir kış günüydü, akşam birdenbire kar bastırmıştı. Ben ertesi gün Hilton'da yapılacak toplantı için o akşam eve bile gitmeyip Gümüşsuyu'ndaki Opera Oteli'nde kaldım. Ertesi sabah yetişemeyeceğimden korktum. Ankara'dan Bayındırlık Bakanı ve başka yetkililer gelecekti. Çok başarılı bir toplantı oldu. Bazı etkinliklerin yanı sıra derneğin yapılandırılması gerektiğini düşündüm, çünkü benim için de artık ciddi bir yük olmaya başlamıştı.

Dernek artık büyümeye başlamıştı, kendi yerine yerleştirmek gerekiyordu. O sıralarda, Özal'ın liberasyon politikaları çerçevesinde, İstanbul Sanayi Odası bünyesindeki İthal Mallar Fiyat Tescil Dairesi Başkanlığı kapatılmıştı. O dairenin başkanı olan Nihat Batur Galatasaray'dan etüt ağabeyimizdi, biz 6. sınıftayken o 12. sınıftaydı. Daire kapatılınca Nihat Ağabey emekliye ayrılmıştı, bu iş için biçilmiş kaftan gibi görünüyordu. Nitekim genel sekreterliği benden devraldı ve yıllarca profesyonelce sürdürdü. O arada dernek için Harbiye'de Cumhuriyet Caddesi üzerinde bir yer bulduk. Adeta hazır, çantalarınızla gidip yerleşebileceğiniz bir büroydu. Orayı kiraladık ve İMSAD'ı yuvadan uçurduk. Yapı-Endüstri Merkezi'ni sanayici olmadığı halde derneğe üye yapmışlardı. YEM bu ayrıcalığı yıllarca taşıdı. Ben de ihtiyaç duyulduğu zamanlarda yönetim kurullarında görev aldım. İMSAD orada çalışmaya başladı fakat daha sonra ne oldu bilmiyorum, kirası mı fazla geldi, yoksa Nihat Batur'un Kadıköy tarafında oturması mı belirleyici oldu, derneği Kadıköy tarafına, Göztepe'ye taşıdılar. İMSAD orada epeyce bir süre kaldı. Geçen sürede Nihat Batur galiba yorulmuştu, dernekte de bir yorgunluk başlamıştı. Bir gün beni yine yönetim kuruluna çağırdılar ve derneği kapatmak gibi bir düşünceleri olduğundan söz ettiler. Yönetenler heyecanlarını yitirmişlerdi. Ben bu durumlarda hep şunu savunmuşumdur: "Bir an için yokluğunu düşünün." Aynı fikri savundum: "Bu derneği kapatmayı düşünüyorsunuz, önce yokluğunu düşünün, bir gün yeniden kurmak gerektiğini düşünün. Yeniden nasıl bir araya geleceksiniz? Bunlar göze alınamaz. Belki hiçbir şey yapmasanız bile derneği rölantiye alırsınız, o rölantide gittiği kadar gider ve ihtiyaç olduğu anda yeniden canlanır." Bunun üzerine "Sen başkan ol" diye tutturdular. Bana daha önce de birkaç defa önermişlerdi ama ben her seferinde, "Biz yapı malzemesi sanayicisi değiliz, yakışık almaz" diyordum. Her seferinde onlar da, "Evet değilsiniz ama sizin sektöre o kadar büyük hizmetiniz var ki, siz zaten üyesiniz. Üye olduğunuza göre de başkan olmanızın hiçbir sakıncası olamaz" demişlerdi. Sonunda beni başkan yaptılar. İMSAD'ı yeniden Yapı-Endüstri Merkezi'ne taşıdık, hemen yanı başım-

daki odaya yerleştirdik. Nihat Bey de bizim orada çalıştı bir süre, sonra emekliye ayrıldı.

— Nihat Bey'den sonra Gül Yücel'in genel sekreter olduğunu hatırlıyorum.

— Doğru, bir ara mimar arkadaşımız Gül Yücel genel sekreter oldu.

Gül, Taşkışla Eğitim ve Kültür Derneği'nin başkanı olduğum dönemde orada fahri genel sekreter gibi çalışmıştı. Taşkışla Derneği'nde de bütçeden bir kuruş almadan, bağışlar yolu ile Taşkışla'daki 127 numaralı konferans salonunu gerçekleştirdik o dönemde.

Bu arada İMSAD'la ilgili başka bir gelişme oldu. Ben yeniden UICB yönetim kurulunda görev almıştım. Yönetim Kurulu toplantısı için Brüksel'e gitmiştik. Toplantıdan sonra topluca Avrupa Komisyonu'nda yapı malzemesi bölümünün başındaki İsveçli Mr. Blomquist'ı ziyaret ettik. Benim Türkiye'den geldiğimi öğrenince özel bir ilgi gösterdi, çünkü Bayındırlık Bakanlığı ile temasları çerçevesinde kısa bir süre sonra Ankara'ya gelecekmiş. Kendisini İstanbul'a davet ettim: "O zaman İstanbul'a gelin, biz İMSAD olarak size bir konferans verdirelim." Mr. Blomquist bunu duyunca çok memnun oldu. Bir süre sonra programa göre Ankara'ya, ardından da İstanbul'a geldi. İMSAD adına Yapı-Endüstri Merkezi'nde düzenlediğimiz bir toplantıda üyelere, Avrupa Birliği'nin yapı malzemesi alanına bakışını özetleyen bir konuşma yaptı. Son derece başarılı geçen bir toplantı oldu. Ve o arada bana CEPMC'den bahsetti, yani Avrupa İnşaat Malzemesi Üreticileri Konseyi'nden. Yakında, Ekim 2003'te CEPMC'nin Budapeşte'de bir toplantısının yapılacağından, oraya katılırsak belki Türkiye'nin örgüte üyeliğini sağlayabileceğimizden söz etti. Budapeşte'deki o toplantıya katıldım. Önce öğleye kadar bir yabancılık süreci oldu. Yemekte genel sekreterle falan bir araya geldik. Ben UICB dolayısıyla tanıdığım kişilerden bahsedince, ortam rahatladı. Zaten Avrupa'da bu tür konularla uğraşan insanlar birbirlerini çok iyi tanırlar. Böylece çok iyi bir dostluk oluştu aramızda ve öğleden sonraki oturumda

İMSAD'da "AB'ye Hazırlık" toplantısı, Taşkışla, (2003).

beni başkanlık bölümüne aldılar. İstanbul'a döndükten sonra da bir iki yazışmanın ardından İMSAD'ı CEPMC'ye üye olarak kabul ettiler. Bu, şu anlama geliyor: Türkiye Avrupa Birliği'ne henüz üye olamadı ama yapı malzemesi sektörü bugün Avrupa Birliği'nin tam üyesidir. Bir başka deyişle CEPMC dolayısıyla sektör AB'nin bire bir üyesidir. Bunu sağlamamız İMSAD'ın gelişmesinde ciddi bir adım oluşturdu. Daha sonra değişen Dernekler Yasası'nın verdiği olanakla da alt sektör dernekleri bu şemsiye örgütün altında üye olabildiler. Örneğin Isı, Su, Ses ve Yangın Yalıtımcıları Derneği İZODER ve daha pek çok dernek İMSAD'ın üyesi oldu.

— İMSAD da yapı malzemesi sektörünün gerçek bir temsil alanı oldu o zaman.

— İMSAD'ın, temsil alanı genişledi, bir şemsiye örgüt oldu. Benim gönüllü genel sekreterliğimle başlayan dönemi düşünün, bir de bugünkü durumu. İMSAD, kapatılması düşünülmüş bir dernektir. İçtenlikle söylüyorum, bu gelişme Yapı-Endüstri Mer-

kezi'nin başarısıdır. Yapı-Endüstri Merkezi İMSAD'ı iki defa kapanmaktan kurtarmıştır, sonra da CEPMC'ye üye yapmıştır. İMSAD'ın bugün kullandığı logoyu da ben yapmıştım.

— *Yapı malzemesi sektöründe tahmin ettiğim kadarıyla yapılması gereken bir sürü şey var. Avrupa Birliği mevzuatına uyum vb. alanlara ilişkin çalışmalar, üretime ilişkin sorunlar, belki teknolojik sorunlar, yapı malzemesi sektörünün analizi gibi...*

— Birtakım araştırmalar yapıyorlar, ekonomistlerle falan da çalışıyorlar. Hatta bir de dergi çıkarmaya başladılar. Çabaları var ama daha çok pazarlamaya yönelik konular üzerinde yoğunlaştıklarını biliyorum. Yani sektörün gelişmesi, büyümesi, satışlarının artırılması... Ana hedefleri bunlar.

Nerede Mimarlık Varsa Orada Bulunmayı Görev Sayarım

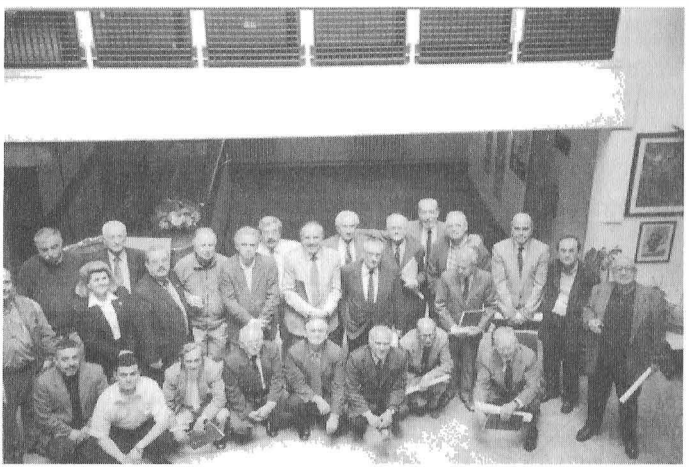
— *Ya Mimarlık Vakfı başkanlığı nasıl geldi?*

— Mimarlık Vakfı'nın kurucu üyelerindenim. Zaten o tarihlerde davet etmişlerdi, kuruluşa Hayzuran ve Ayşe ile birlikte katılmıştık. Ben hep şunu söylemişimdir: "Nerede mimarlık varsa ben orada bulunmayı bir görev sayarım." Hatta yaşanmış bir öyküsü de vardır: *XXI* dergisi Ankara'da Tepe Grubu içinde çıkarılıyordu. Sonra Tepe Grubu yayın işini kendilerinden ayrılan bir gruba devretti. "Bu dergiyi alın, ne yapacaksanız yapın" demişti Tepe Grubu, daha fazla uğraşmak istemediği için. Aslında çok düzeyli bir dergiydi. O işle yine mimarlar Hasan Barutçu, Haluk Pamir ve Suha Özkan ilgileniyorlardı. Yapı-Endüstri Merkezi'ne devretmek üzere bir öneride bulundular. Yalnız, ödemeleri gereken birtakım yükümlülükler varmış, onları da bizim devralmamızı istiyorlardı. Hasan ve Haluk'la bir gün Parkorman'da buluştuk, o konuyu görüşmek üzere. Bana, "Bu konuyla ne kadar ilgilenirsin ?" diye sordular. Ben de "Sonuna kadar ilgilenirim" dedim. Bu bir mimarlık konusu zaten, dergi de iyi çıkan bir dergi. "Bakın," dedim "şu karşımızdaki yapay gölü görüyorsunuz. Bunun içinde mimarlık var deseniz, ben oraya ken-

dimi atarım." Fakat sonra o alışveriş gerçekleşmedi; sırf parasal bir nedenle. İstenen rakama ulaşamadığımız için dergiyi başka bir grup aldı.

Mimarlık Vakfı'na katılmamız da öyle oldu. Başından beri kurucu üyeydim, sonra yönetim kuruluna alacağız dediler. Vakfın kuruluşuna Genel Sekreter Engin Omacan'ın ısrarları oldu, pekâlâ dedim. Yönetim kurulunda, Maruf Önal'ın başkanlığı döneminde ben başkan yardımcısı olarak görev aldım. Maruf Bey'le birlikte olmayı kendim için bir şans ve ayrıcalık sayarım. Maruf Bey görevden ayrılırken benim başkan olmamı istiyordu. Bir aday daha vardı; ben seçildim ve 2004 yılında Mimarlık Vakfı'na başkan oldum. Mimarlık Vakfı'nda sorumluluk üstlenince İMSAD'daki görevimden ayrıldım. Mimarlık Vakfı'nda da bir yıl kaldım. Ortaya çıkan bir sağlık sorunum nedeniyle uzun zaman kalamadım o görevde. Çok şükür sağlık sorunu daha fazla büyümedi.

— Ama o bir yıl içerisinde de epeyce aktif olduğunuzu hatırlıyorum.

Mimarlık Vakfı Genel Kurul toplantısı sonrasında, Yıldız Sarayı Dış Karakol binası (2001).

— Bir şeyler yaptık... Vakfın daha kurumsal ve etkin hale gelmesi için, iktisadi işletmesini kurduk o bir yıllık dönemde.

— *Engin Omacan hayatta mıydı?*

— Hayır bir dönem önce yani Maruf Bey'in başkanlığı sırasında vefat etmişti, Vakfın kurulmasında büyük çabası ve emeği vardır Engin'in. Benden görevi Yaşar Marulyalı devraldı. Daha sonra Vakıf, Mimarlık Müzesi kurmak üzere Süleymaniye eteklerinde bir yıkık medreseyi aldı. Ben o konuda, farklı düşünüyorum. Orada bir mimarlık müzesi kurulması mümkün değil. Bir fon da sağladılar sanırım şu an ama...

— *Ben de bir dönem Vakfın mimarlık müzesi koordinatörlüğünü yaptım... O dönem bu tahsis işi halloldu. Benim de muhalif olduğum bir konuydu. Müze için çok daha uygun bir mekân bulmak mümkün.*

— Medresede, bir avlu etrafında 3,5x3,5 m.lik hücreler var, 22 tane galiba... Bir mimarlık müzesi için elverişli değil bence. Benim arkadaşlara sürekli olarak önerdiğim, tıpkı bizim Yapı-Endüstri Merkezi'nde yaptığımız gibi bir hangar bulunması idi. Montreal'e gittiğim zaman oradaki Mimarlık Merkezi'ni ve Müzesi'ni (Centre Canadien d'Architecture (CCA) gezmiştim. Bugün dünyanın en önemli mimarlık müzelerinden biridir o. Oranın kuruluş öyküsü ilginçtir. O müze bir garajda başlıyor, daha sonra yaptıkları etkinliklerle kendilerini kanıtlar hale geliyorlar ve topladıkları bağışlarla da 13 bin metrekarelik kapalı alanı olan bir mimarlık müzesini, özel olarak inşa ettikleri binada kuruyorlar. Bu, ciddi bir başarı öyküsüdür. En alt katı, tümüyle bir kütüphaneye ayrılmıştır. İklimlendirilmiş bir kütüphane... Sürekli aynı sıcaklık ve nem derecesinde... Nadide eserlerin orada asitsiz kâğıtlara sarılı olarak düz bir şekilde raflarda özenle korunduklarını gördüm. Bir mimarlık müzesinin, olursa öyle olması gerekiyor; büyük alanlarda olması gerekiyor. Bir eski yapının restorasyonu güçtür, hem çok özen ister, hem çok uzun zaman alır, hem de çok masraflıdır. Ona kaynak sağlamanın ciddi güçlükleri vardır. Oysa, bir hangar aldığınız zaman bitirme işleri için

malzeme üreticilerinden pek çok sponsorluk katkısı bulabilirsiniz. Duyduğuma göre Vakıf, restorasyon için fon bulmuş. Restorasyonu gerçekleştirecekler ama oradaki çok parçalı küçük küçük hacimlerde bir mimarlık müzesi olabileceğini düşünmüyorum.

— İstanbul Serbest Mimarlar Derneğine başkan oldunuz. Bu görev nasıl geldi?
— Bu görev de yine bir emrivakiyle oldu. Genel kurula gittiğim zaman, kongre başkanlığı yapacağımı sanıyordum. Bir gün önce Başkan Doğan Tekeli telefon edip sadece bundan bahsetmişti. Oysa o gün bir oldubittiyle derneğin başkanlığına seçildim. Sivil toplum kuruluşları böyle... Görev aldığım sivil toplum kuruluşlarının uzun bir listesi var biyografimde.

Jüri Üyelikleri

— Ya jürilikler?
— Çok sayıda jüri üyeliği görevim oldu. Türkiye'de birçok mimarlık yarışmasının jürisinde bulundum. Ağa Han Mimarlık

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası mimari proje yarışması jüri toplantısı (2001). Yarışma sonuçlanmış, ancak, Çağlayan'daki arsaya daha sonra Adliye binası yapılmıştır.

Ödülleri büyük jürisinde görev aldım. Archiprix-Türkiye ve Archiprix International gibi bazı yarışmalarda görev aldım. Son üç yıldan beri de Barselona'da yapılan World Architecture Festival'de (WAF) jüri üyesi olarak görev alıyorum. Böyle bir özet...

— *Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nin kurucusu Ağa Han Vakfı... O camiadan söz edelim mi biraz?*

— Biz gençlik yıllarımızda Ağa Han denince her yıl altınla tartılan yaşlı, şişman bir zatı hatırlardık. Tebaası her yıl tarttığı için şişman olması mantıklıydı. O, baba Ağa Han'dı. Oğlu Ali Ağa Han, Rita Hayworth ile evlendi. Sosyetede adı çok geçen, at yarışlarına meraklı bir zattı. Rita Hayworth ise o zamanın ünlü film yıldızlarından biri, dalgalı kızıl saçları ile gençliğimizi süsleyen bir portre... Bugünkü Kerim Ağa Han, Ali Han'ın oğludur. Rita Hayworth'tan olan oğlu mudur? Emin değilim...

— *Hayır. Rita Hayworth'tan Yasemin adında bir kızı var....*

— Doğru... Öyle bir kızı var. Yasemin de o zamanlar çok ünlü olmuştu. O da annesine benzeyen bir çocuktu.

Şimdiki Ağa Han'ı yüzeysel de olsa jüri toplantıları ve ödül törenleri sırasında tanıma olanağım oldu. Yakından tanıdığımı söyleyemem elbette. Ağa Han aslında bir dini lider. Şii inancının bir kolu olan İsmailiye mezhebinin önderi. İlginç bir cemaat yapıları var. Bütün tebaa kayıtlı, yani hepsi biliniyor ve hemen hepsi Ağa Han camiası içindeki işlerde çalışıyor. Dinsel inançlarını, ritüellerini falan bilmeme olanak yok ancak Ağa Han'ın çok iyi ticari yatırımları olduğu biliniyor. İşte tebaası bu ticari yatırımlarda çalışıyor ve oradan nemalanıyor. Ağa Han'ı taparcasına seviyorlar; bu duruma tanık oldum. Ağa Han'ın kızı, oğlu ve kardeşi mimarlık ödülleri törenlerinin ve davetlerinin hemen hepsine katılırlar. Bir gün kızı ile asansörde birlikte iniyorduk, Hayzuran da vardı. Asansörde kendisinden çok yaşlı bir kadın, genç kızın elini öpmek istedi, hatta belki öptü de. "Siz benim velinimetimsiniz" gibi şeyler söyledi. Ağa Han örgütü, kendilerini Avrupa sosyetesi içinde çok üst düzeye yerleştirmişlerdir. Onlara hitap edilirken de sanki bir devlet büyüğüne hitap

edilirmiş gibi "highness" diye hitap ediliyor. Bu grubun, mimarlık için yaptığı şey, hayırlı bir iş elbette. Ayrıca Ağa Han Vakfı var. Mimarlık ödülleri o vakfın bir parçasıdır. Ağa Han Vakfı'nın İslam ülkelerinde mimarlığın daha ciddiye alınmasına katkıları olduğunu düşünebiliriz. Cenevre'de çok zengin, ciddi bir mimarlık arşivleri var; şu anda dünyanın en önemli mimarlık arşivlerinden birine sahipler. Bu arşiv slaytlar halindeydi, sanırım dijital ortama aktarmışlardır. Cenevre'de Mimarlık Ödülleri için düzenlenmiş iyi bir merkezleri var. Ödül sistemi Cenevre merkezli olarak çalışıyor. Jüri çalışmaları da Cenevre'de yapılır.

Ödüllerle ilk tanışmamız İstanbul'da Topkapı Sarayı'ndaki bir törenle olmuştu. Sanıyorum birinci ya da ikinci dönemin ödül töreniydi. O sırada Suriyeli bir genel sekreter, Said Zulfikar vardı, Suha Özkan onun yardımcısıydı. Daha sonra Suha onun yerine genel sekreter oldu ve çok başarılı, uzunca bir genel sekreterlik dönemi geçirdi, dünya mimarları arasında tanınan bir kişilik oldu. Ağa Han Ödülleri jürilerine ünlü, seçkin isimler katıldılar. Benim katıldığım jüri de öyleydi. Örneğin bizim jüride Glenn Murcutt vardı, iki yıl sonra Pritzker Ödülü'nü kazandı. Ödül Roma'da bir törenle kendisine verildi. Pritzker ödül törenleri görkemli törenlerdir. Beni de o törene davet etmişlerdi. Hatta Roma'daki Amerikan Mimarlık Enstitüsü o kapsamda bir panel düzenlemiş, beni de oraya panelist olarak çağırmıştı. Panelin konusu, "Küreselleşme Çağında Mimarlık"tı. Zaha Hadid, Ricardo Legorreta, Rolf Fehlbaum ve ben o panelde panelist olarak konuştuk. Ertesi gün de görkemli Pritzker ödül törenine katıldık.

Özetle, Ağa Han Vakfı, mimarlık alanında ciddi çabalar gösteren bir kurumdur. İslam ülkelerinde mimarlığın düzeyli bir biçimde yaygınlaştırılması doğrultusunda çabaları var. Bir dönem Mimar dergisini çıkardılar; iyi bir dergiydi, ama sürdüremediler. Zaman zaman kitaplar yayınlıyorlar. Ödüller, daha çok İslam ülkelerinde yapılan mimarlıkların değerlendirilmesi şeklinde oluyor. Yerel değerlere saygı ve katkı önemli. İslam ülkelerinde gerçekleştirilen iyi mimarlık yapıtları ya da İslam ülkelerinin dışarıdaki dikkate değer yapıları değerlendiriliyor. Jean Nouvel'in Paris'teki Institut de Monde Arabe (Arap Dünyası Enstitüsü) bi-

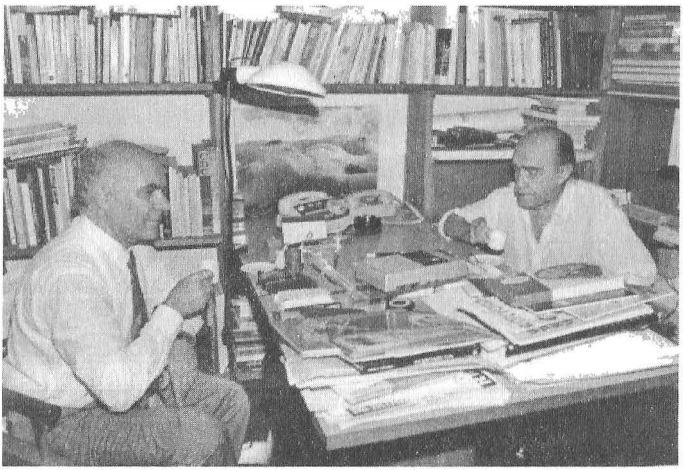
Ağa Han Mimarlık Ödülleri 2001 Yönetim Kurulu ve Büyük Jürisi toplu halde. Soldan sağa ön sıra: Ali Shuaibi, Selma al-Radi, Zaha Hadid, Prens Hüseyin Ağa Han, Ağa Han, Norani Othman, Mona Hatoum, Glenn Murcutt, Orta sıra: Suha Özkan, Darab Diba, Zahi Hawass, Doğan Hasol, Raj Rewal, Kenneth Frampton, Abdou Filaly-Ansari. Arka sıra: Luis Monreal, Charles Correa, Ricardo Legorreta, Azim Nanji.

nası gibi... Kazanmak için Müslüman olmak da şart değil; pek çok yabancı mimar bu ödülü kazandı. Her karar isabetli midir, verilen ödüller tam hedefi bulmuş mudur; bu sorunlar her yarışma için tartışılabilir. Ödüller jürinin yapısına ve anlayışına gore farklılık gösterebilir. Tabii tartışılabilir de... Nitekim bizde de uzun zaman, mimar olmayan birine, Nail Çakırhan'a verilen mimarlık ödülü tartışıldı. O konuda ben de bir iki yazı yazdım ve o yüzden, o ödüllendirmede jüri üyesi olan Turgut Cansever'le aramızda yazışmalı bir polemik yaşandı. Turgut Cansever benim yazdıklarımdan alındı. Ama sonuçta, yozlaştırılmamış her ödül gibi Ağa Han ödüllerinin de mimarlık adına yararlı olduğunu düşünürüm.

ON DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yurtdışından İzlenimler

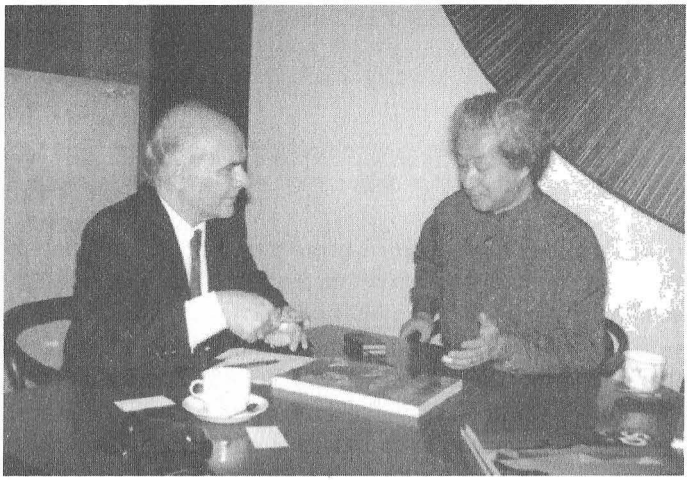
Dünyanın bunca şehrini gördükten sonra özetle şunu belirtmek isterim. İstanbul, gördüklerim arasında en güzelidir. Şehirleri müstesna kılan üç unsur söz konusudur: Doğal güzellik, tarihsel zenginlik ve mimari. Örneğin, Roma ve Paris'te tarih ve mimarlık vardır, doğal güzellik eksiktir. Rio'da doğal güzellik ve mimarlık vardır, tarih eksiktir. İstanbul'da hepsi vardır.

Doğan Hasol ve Oscar Niemeyer Rio'da Niemeyer'in bürosunda (24.11.1988). Niemeyer bugün 104 yaşında.

— Bu hareketli ya da yoğun hayatta yurtdışına da çok fazla seyahatiniz oldu, bunlar mutlaka sizde izler bıraktı, bunlardan söz edelim mi biraz?

— Yurtdışını, oralarda olup bitenleri görmek önemli. İnsana ciddi bir deneyim kazandırıyor. Ben ilk kez 1965 yılında yurtdışına çıktım. Daha sonra UICB'deki görevim nedeniyle çok seyahat etmek zorunlu hale geldi. Çok fazla yer gördüm. Galatasaray yönetiminde görevli olduğum dönemde de dış maçlar için birçok yere gittim. Monaco, Roma, Frankfurt, Moskova, Prag, Manchester gibi... Geçenlerde, gördüğüm şehirleri şöyle bir yazmaya kalktım. Dünyanın beş kıtasına gitmişim, oralarda gezdiğim şehirlerin sayısı da 130 dolayında. Gittiğim yerlerde boş durmadım, oraları tanımaya, oralardan izlenimleri fotoğraflar, konferanslar ve yazılarla aktarmaya çalıştım. Daha sonra dış gezilere ilişkin olarak *Yapı* dergisine yazdığım yazıları da *Mimari İzlenimler* adlı kitapta topladım. Gittiğim yerleri hep fotoğraflamaya, oralardaki ünlü mimarlarla röportajlar yapmaya çalıştım. Örneğin ünlü mimar Oscar Niemeyer ile Rio'da ve Sao Paulo'da buluştuk. Oscar Niemeyer'in görüşlerini aldım ve izlenimleri *Yapı* dergisinde yayımladık. Sonra da UICB içinde bir konferansta aktardım. Bu konferansın metni, sonradan Oscar Niemeyer'in kişisel web sitesine alındı. 20. yüzyılın en önemli mimarlarından biri olan Niemeyer bugün 103 yaşında. Hâlâ çalıştığı söyleniyor. Aynı şekilde, Tokyo'ya gittiğimde Mimar Arata İsozaki ile buluştuk. Onunla birlikte, çok ünlü bir heykel sanatçısı olan eşi Aiko Miyawaki ile de görüşme fırsatım oldu. O röportajları da yine yayına dönüştürdüm. Her gittiğim yerde, örneğin Prag'da da ünlü Dans Eden Bina'nın, başka bir deyişle Fred&Ginger'ın yerel mimarı Vlado Milunic ile röportaj yaptım.

Tokyo'da Arata İsozaki ile (1993).

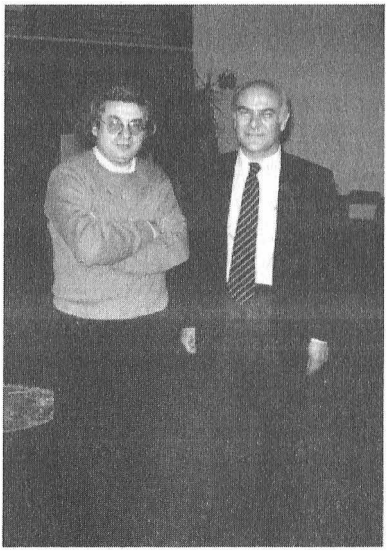
Toplantılar için yapılan seyahatler özellikle verimli oluyor, çünkü önceden hazırlanmış programlar çerçevesinde kısıtlı zamanda çok iyi gezdiriyorlar ve en kısa zamanda en çok bilgiyi aktarıyorlar. Bu seyahatler benim için bir kazanç oldu.

11 Eylül, New York, İkiz Kuleler

— Seyahatler yalnızca mesleki açıdan katkı sağlamıyor sanıyorum. İlginç olaylara tanık olmak, başka hayatları tanımak da bir kazanç olmalı. Örneğin, 11 Eylül saldırısı sırasında New York'ta olduğunuzu biliyorum.

— Ah evet ... Bazı ilginç rastlantılar da olmadı değil. 11 Eylül 2001 saldırıları bizim New York seyahatimizin ilk günlerine rastladı. Hayzuran'la birlikte, Manhattan'da 56. sokakta kiraladığımız bir apartman dairesinde kalıyorduk. O sabah televizyonda garip bir şeyler oluyordu. İkiz Kuleler'e çarpan bir uçak görüntüsü geçiyordu ekranda. Ben o sırada İstanbul ile konuşuyordum; televizyonun sesi iyice kısıktı. Ne olduğunu tam olarak anlaya-

madım, fakat sonra ikinci bir uçak da öteki kuleye çarptı. Böyle bir şey bilimkurgu gibi geliyor insana. Sonra televizyonun sesini açınca olayın ne olduğunu kısmen kavradık. Baştan, kaza diye anlatıyorlardı, sonra bunun bir saldırı olduğu anlaşıldı. Biz hemen sokağa fırladık. Olay yerinden yalnızca birkaç kilometre uzaktaydık. Ana caddeden baktığımızda dumanlar içindeki kuleleri gördük. İçimde öyle bir his vardı ki, söndürülecektir nasıl olsa, bununla başa çıkılabilir diye düşünüyordum. O kadar korkunç bir sonu hayal edemiyorsunuz. Daha sonra Central Park'a doğru yürüdük. Parka bakan köşeye geldiğimizde insanların bağırarak çırpındıklarını gördük. Bir vitrinde televizyon seyrediyorlarmış, orada kulelerin yıkıldığını görmüşler, onun için çığlıklar atıyorlardı. Bizse, "Hayır, yıkılmadı, kuleler yerli yerinde" diyorduk. Ama başımızı geri çevirdiğimizde kulelerin yerinde olmadığını, büyük bir toz ve duman bulutunun yükseldiğini gördük. New York'ta bu olayın halk tarafından algılanışı çok korkunçtu. Şehrin kuzeyine doğru çok yoğun bir akın başladı. Taşıtlar durduğu için binlerce kişi yürüyerek olay yerinden

Mario Botta'nın bürosunda (Lugano).

Ayşe ve Hayzuran Hasol, New York'ta İkiz Kuleler'in önünde (Fotoğraf: Doğan Hasol, 1989.)

uzaklaşma çabasındaydı. İkinci kulenin yıkılması ile telefonlar da tamamen sustu; çünkü telefon anteni kulelerden birinin üzerindeymiş, o yıkıldıktan sonra New York'ta haberleşme sıfıra indi. Neyse ki biz sabahleyin İstanbul'la tam olay sırasında konuşmuştuk. Tehlikenin dışında olduğumuz yakınlarımıza duyurulmuş. Ailemizin, dostlarımızın kaygı duyması doğaldı, çünkü 110 katlı, 400 küsur metre yüksekliğindeki İkiz Kuleler bizim her gidişte ziyaret ettiğimiz yerlerden biriydi. Tepesinden şehir gayet iyi görünürdü. Hem New York'u, hem karşıdaki Liberty Adası'nı ve üzerindeki Özgürlük Anıtı'nı çok iyi gören bir noktadaydı. Bir akşam önce de, New York'ta yaşayan Polonyalı karikatürist dostumuz Janusz Kapusta ile birlikte ve Brooklyn Heights tarafından Manhattan siluetine bakmış, ışıklar içindeki kuleleri seyretmiştik. Ünlü Japon Mimar Minoru Yamasaki'nin yaptığı bu ünlü kuleler kendi dönemi için ilginç yapılardı. İkiz Kuleler yapıldığında Yamasaki bunların barış simgesi olacağını söylemişti ama yıkılmaları bütün dünyada yepyeni bir çatışmayı, kültürler arası çatışmayı, bir bakıma yeni tarz bir soğuk savaşı başlattı.

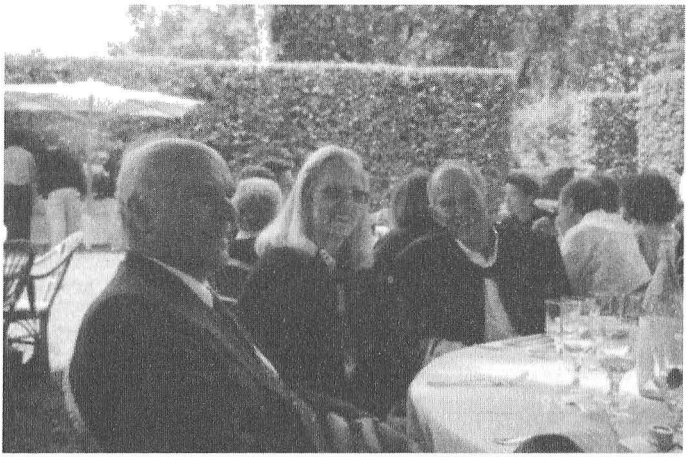

Mimarlar Barcelona gezisinde...

Moskova'da Ampul Bulamamak

— Ya Rusya, Moskova?.. Birkaç kez gittiğinizden söz ettiniz daha önce...

— 1985 yılı Kasım'ında Türkiye Odalar Birliği adına Moskova'da bir ihraç ürünleri fuarı düzenledik. Ersin Faralyalı TOBB başkanı, Ali Coşkun başkan yardımcısıydı. Ali Coşkun'la dostluğumuz kendisinin Kale Porselen genel müdürlüğü dönemine dayanır. Bildiğiniz gibi daha sonra bakanlık da yaptı. Fuarı onun önerisi doğrultusunda gerçekleştirdik. Bence çok başarılı bir etkinlik oldu. Türkiye'den fuar için özel uçak kaldırıldı, 400 kişi geldi Moskova'ya. Maliye Bakanı Kurtcebe Alptemoçin ile birlikte Osman Pakdemirli –o zaman Hazine ve Dış Ticaret'ten sorumlu bakandı– fuara katıldı. TOBB Başkanı, Odalar Birliği heyeti, hepsi oradaydılar. Yaptığımız sergileme o kadar parlaktı ki açılış günü Sovyetler Birliği Ekonomi Bakanı bir konuşma yaptı ve "Biz Türkiye'yi sadece fındık ve tütün üreticisi olarak bilirdik, şimdi karşımızda ciddi bir sanayi ülkesi görüyoruz" dedi. Gerçekten de öyleydi. Bir sanayi çıkarması ve gövde gösterisi gibiydi, özellikle de bizim işin içinde olmamız nedeniyle yapı sektörü çok iyi temsil ediliyordu.

Ricardo Legorreta ile (Roma, Mayıs 2002).

Sovyet yönetimi politikalarının çok sıkı uygulandığı dönemdi. Birkaç ay önce bir inceleme seyahati yapmış, fuar alanını falan görmüştüm. Ticaret Müşavirimiz Mete Erer ısrarla oradaki sıkıntılardan söz etmişti. "Her ne getirecekseniz, yani sergileme alanında ne kullanacaksanız Türkiye'den getirin, çünkü burada sağlamanız zor olur" demişti. Aslında ben o kadar da zor olacağını düşünmüyordum. Erer'in söyledikleri biraz abartılı gibi gelmişti bana, ama yine de biz tavsiyeye uyup her şeyimizi götürdük. Makasa, kâğıdımıza varıncaya kadar... Aydınlatma spotlarımızı, ampullerimizi, sergilemede kullanacağımız bütün malzemeyi, stant sistemini Türkiye'den TIR kamyonlarına yükleyerek gönderdik. Fakat kontrolumuz dışında bazı sıkıntılar oldu. Yolların bozukluğu nedeniyle Moskova'ya ulaşan ampullerden hiçbiri sağlam kalmamıştı. Onun üzerine Moskova'dan sağlamaya çalıştık, fakat anladık ki bulunması mümkün değil. Gidip çarşıdan ampul alamıyorsunuz, öyle bir şey yok. Bize ise yüzlerce ampul gerekiyordu. Araya Türkiye Büyükelçiliği girdi, bazı makamlara yazılar yazıldı ve ancak o sayede ihtiyacımız olan ampulleri sağlayabildik.

Günlük yaşamda da sıkıntılar vardı. Örneğin, lokantalara girişte... Küçük hediyeler ya da bahşiş karşılığında girebildiğiniz lokantalarda çok iyi yemek yiyordunuz. Ne var ki lokantalara girebilmek bile başlı başına bir maceraydı. Uzun öyküdür Moskova seyahatimiz. Fuar vesilesiyle Moskova'daki yaşamı, dolayısıyla sosyalist rejimin Rusya'daki uygulanış şeklini bütün çıplaklığıyla görebildik. Oysa daha önce Rusya'yı ziyaret etmiş olan bazı mimar-yazar arkadaşlarımız vardı. Onlar her şeyi ballandıra ballandıra anlatıyorlardı. Örneğin Bolşoy'a gitmişler... Gösteri aralarında kendilerine havyarlı kanepeler ve şampanyalar ikram edilmiş... Bunlar gerçekten vardı ama işin parıltılı yüzüydü sadece. Ancak yüklü miktarda dolar verdiğiniz zaman bilet alabiliyordunuz Bolşoy için. Normal Sovyet vatandaşlarının öyle bir yere yılda bir kez dahi gidebildiklerini sanmıyorum. Bu tür etkinlikler bir turistik araç, bir propaganda aracı gibi kullanılıyordu. Söz konusu olan bir propaganda düzeniydi. Moskova'ya bu kez Hayzuran'la gitmiştik, fuarın açılışından sonra birkaç gün boş zamanımız vardı. Moskova'dan St. Petersburg'a, o zamanki adıyla Leningrad'a geçmek istedik, fakat bürokrasi engelini aşıp vize alamadık. Bir şehirden ötekine geçerken vize uygulaması vardı; bu uygulama Ruslar için de geçerliydi.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından dünya Sovyet Rusya ve ABD arasında iki kutba ayrılmıştı. Demir Perde ve sözüm ona hür dünya. Böylece bir yanda Varşova Paktı, öte yanda NATO ile desteklenen soğuk savaş başlamıştı. Aslında soğuk savaş ABD'nin öteki ülkeleri korkutma aracıydı. Sovyetler Birliği'ni olduğundan daha güçlü gösterip, onun saldırgan tavrından da yararlanarak öteki ülkeleri korkutarak egemenliğini sürdürüyordu. Rusya'da gördüklerimiz bu görüşü doğrular nitelikteydi. Üçüncü bir grup daha vardı: Üçüncü Dünya Ülkeleri... Bu grup sözde bağımsızdı, ancak güçsüz ve etkisizdi.

— *Bu anlattıklarınız Perestroyka'nın hemen öncesinde herhalde.*
— Perestroyka'dan önce, 1985'te. Zaten çözülme 1989'dadır. Sosyalist sistemin Rusya'daki son dönemleri diyelim. İş için gittiğiniz şehri daha yakından tanıyorsunuz. Taksiye biniyorsunuz,

şoförle konuşuyorsunuz, dertleri dinliyorsunuz, gerçek işleyişi görüyorsunuz. Uzun kuyrukları görüyorsunuz; erkek gömleği kuyruğu, muz kuyruğu ya da greyfurt kuyruğu... Moskova'da o günlerde bunlar son derece olağan şeylerdi.

Birkaç yıl sonra, 1991'de bir sergi daha açtık Moskova'da. Moskova ayağında, oradaki yapı merkezlerinden biriyle işbirliği yapmıştık. Sergi iyi hazırlanmıştı ama ziyaret bakımından o kadar başarılı olmadı, çünkü siyasal dönüşümün sancıları içinde Rusya'nın çok çalkantılı bir dönemine rastladı. Kısa bir süre önce Moskova'daki Beyaz Ev bombalanmıştı. Sıkıntılı zamanlardı.

Yıllar önce de başka bir Doğu Bloku ülkesine, Romanya'ya gitmiştik. 1974 yılbaşında önce Bükreş'e, sonra da Braşov'a... Yılbaşı gecesi gösteri yapan sanatçılar ertesi gün, bizim hanımların o gece giydikleri elbiselere talip oldular. Düşünün, sanatçılar yılbaşı gecesi bizim gruptaki hanımların giydiği elbiseleri daha şık bulmuşlar. Alışveriş yapmakta, alacak mal bulmakta güçlükleri vardı. Örneğin, grubumuzun Romen rehberi nişanlanmak üzereydi. Berioska dedikleri, yalnızca turistlere açık, dolarla satış yapan mağazalar vardı; Hayzuran araya girdi ve kendisine alıyormuş gibi, oradan kızcağızın seçtiği bir şeyleri alabildi.

— Bir de şöyle bir şey var herhalde. Eğer parasal kısıtlarınız yoksa bugün seyahat etmek çok kolay. Uçaklar, haberleşme olanakları, otel rezervasyonu seçenekleri son derece zengin. Geçmişte seyahatler çok da kolay değildi. Böyle sıkıntılar yaşadığınız seyahatleriniz oldu mu?

— Oldu tabii... Libya'daki ticaret ataşemiz, YEM etkinliklerinin Libya'ya da yansıtılabileceği düşüncesiyle bizi Tripoli'ye çağırıp duruyordu. 1975 yılı sonuna doğru Tripoli'ye gittim ve üç gün kadar kaldım orada. Ataşe çok iyi niyetliydi, ama Libya'da bir şeyler yapmamız çok zor görünüyordu. Sözler tutulmuyor, randevulara uyulmuyordu, haberleşme olanakları son derece kısıtlıydı. Ne var ki başta liman inşaatını sürdüren STFA olmak üzere birçok Türk müteahhit oradaydı. Düzene zorla da olsa katlanıyorlardı, ortama uyma sabrını gösteriyorlardı. İş dışında ha-

yat daha çok evlerdeydi. İçki yasağını delmek için bir şekilde kaçak içki sağlıyor ya da evlerde kendi şaraplarını üretiyorlardı.

Telefonla Türkiye'ye ulaşmak söz konusu değildi. En ileri haberleşme aracı teleksti; o da, çalıştığı zamanlarda... Faks bile daha ortalarda yoktu. O günlerde Ayşe ilkokulu bitirmiş, kolej-Anadolu lisesi sınavlarına giriyordu. Her okulun sınavı ayrıydı. Sınav sonuçlarının merakı içindeydim. Neyse ki birkaç gün sonra Roma'ya geçip, orada iki gün kalacaktım. Roma'dan telefonla nasıl olsa İstanbul'a ulaşabilirdim.

Dönüş günü sabahı Tripoli havaalanında, biletim Alitalia uçuşu olduğu halde beni zorla Libya Havayolları'nın uçağına bindirdiler. İtirazlarım işe yaramadı. İki uçak da aynı saatte kalkıyordu. Çözebildiğim kadarıyla, hatırlı Libyalılar içki özgürlüğü nedeniyle olsa gerek, Alitalia'ya aktarılıyordu. Neyse... Roma'ya vardım ve İstanbul'u aramak üzere doğru postaneye koştum. İstanbul'u yazdırdım. Sıramı beklemeye başladım. Bana bir türlü sıra gelmezken Avrupa ya da ABD'yi aramak isteyenler, konuşmak üzere neredeyse hemen kabine çağırılıyorlardı. Benim bekleyişim iki saati geçti. Bir kez daha sordum ne olup bittiğini... "Hat yok, İstanbul'a ulaşamıyoruz" dediler. Bağlantı şansı hiç yoktu.

Doğruca havaalanının yolunu tuttum ve ilk uçakla İstanbul'a döndüm.

Ne yazık ki o yıllarda haberleşmenin durumu buydu. Benzer olayları 1977'de lisan kursu için bir süre kaldığım İngiltere'de, Brighton'da da yaşayacaktım. İstediğim telefon numarasını, sabah bağlanması için akşamdan yazdıracaktım. Sabah, bağlantı kurulamadığını bildireceklerdi. Çok sık tekrarlanan ve sabır tüketen bir çileydi bu.

— Farklı ülkeler görmek farklı kültürler ve yaşamlarla tanışmak demek. Ciddi şaşkınlıklar yaşıyor bazen insan.

— Evet... Yine gittiğim ilginç yerler arasında Suudi Arabistan var. 1984'te Cidde'de bir İngiliz firmasının düzenlediği bir fuara katılmış ve bizim yapı malzemelerini topluca sergilemiştik. Cidde, yüksek petrol fiyatlarının getirisiyle epey zenginleşmiş, geniş düz-

gün yolları, özenli binaları, büyük, lüks Amerikan arabalarıyla, görüntüsünü çağdaş bir düzeye getirmişti. Yine petrol gücü sayesinde geceleri ışıl ışıldı. Ne var ki dinsel baskı nedeniyle kadınlar kentsel hayatın içinde değildi; hayat erkekler içindi. Bu durum açıkça görülüyordu. Ayrıca, konuştuğunuzda Suudiler'in ne kadar mağrur olduklarını birkaç cümle sonra hemen anlıyordunuz. Kendilerini öteki Araplar'dan üstün görüyorlardı. Ve sıradan işlerde çalışmıyorlardı, o işleri öteki Arap ülkelerinden gelmiş işçilere bırakmış durumdaydılar.

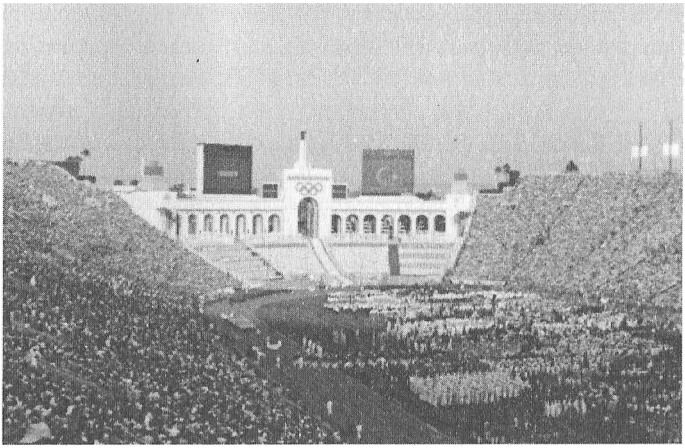
Kıyı boyunca uzanan yolun (Corniche) kenarında bir denizaltı duruyordu. Cidde'de çalışan Türkler'den öyküsünü dinledim: Denizaltıyı satın almışlardı, ancak Suudi ahçı bulamadıkları için denizaltı denize açılamıyor, kıyıda bağlı olarak duruyordu. Alkol kesinlikle yasaktı. Otel barlarında oturanlar alkollü içki yerine, "Saudi Champagne" dedikleri, gazozumsu bir tür meşrubatla demlenmiş gibi yapmakla yetiniyorlardı.

Hazır Cidde'ye gitmişken Mekke'yi de görmek istedik. Mekke'de çalışan Bimhol müteahhitlik firmasından arkadaşlar bize rehberlik ettiler. Çöl ortasında uzanıp giden düzgün bir yolla Mekke'ye ulaştık. Girişte, bizim Boğaz Köprüsü girişindeki gibi küçük kulübeler vardı; görevliler yabancılar için pasaport kontrolu yapıyorlardı. Müslüman olmayanların Mekke'ye girmeleri yasaktı. Biz pasaportlarımızı göstererek geçtik. Pasaportu yanında olmayanların kelime-i şahadet getirmeleri gerekiyormuş.

Tabii doğru Kâbe'ye gittik. Kâbe gerçekten etkileyiciydi. Ancak o etki camide birden yok oluverdi. Suudi kıyafetli kişiler halıların üzerinde, tavanda ağır ağır dönen vantilatörlerin esintisi altında öğlen uykusuna yatmışlardı. Herhalde namaz saati geldiğinde din polisi namaza durmak üzere onları uyandıracaktı. Biz geldiğimiz yoldan Cidde'ye döndük.

— *Daha eğlenceli geziler yok mu peki?*

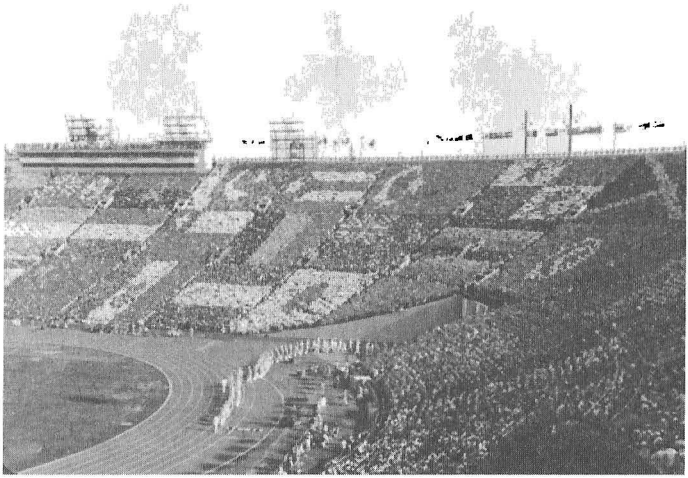
— Yine 1984 yılında Los Angeles Olimpiyatları'na gittik. İlk durağımız New York oldu. Amerika'ya ilk gidişimizdi bu. New York üzerinden Los Angeles'a geçtik. Orada Kaya Tuncer ve eşi Mary'nin konuğu olduk. Bir yandan olimpiyatları izledik, bir

Los Angeles Olimpiyatları açılış töreninden. Ekranda Türk bayrağı. (Fotoğraf: D. Hasol, 1984)

yandan da çevreyi gezdik. Disneyland'ı, Las Vegas'ı, San Francisco'yu... Hepsi bizim için apayrı deneyimlerdi. Los Angeles'te hem çevreyi hem de 23. Olimpiyat Oyunları'nı gördük. Coliseum'daki 84 piyanolu açılış konserini ve şahane töreni izledik, sonraki günlerde de yarışmaları. Sovyetler Birliği ile birçok Doğu Bloku ülkesi boykot ederek oyunlara katılmamışlardı. Yine de, ünlü atletler Carl Lewis ve Edwin Moses'in finallerindeki büyük başarıları ve oradaki atmosfer gerçekten unutulacak gibi değildi.

Disneyland de, Las Vegas da bir bakıma yapay kentlerdi. Disneyland, çocuklara olduğu kadar büyüklerin çocuksu özlemlerine de yanıt verecek şekilde düzenlenmişti. Yapıların ölçekleri bile çocuklarınkine uygundu. Bambaşka bir hayal dünyası kurgusuydu. Las Vegas ise insanların oyun düşkünlüğüne, hatta bunun istismarına yönelik olarak sıfırdan yaratılmıştı. Güzdüzleri ıssız ve çok sakin olan kent, hava karardıkça canlanıyor, rengârenk ışıldayan, coşan bambaşka bir âlem oluyordu. Her yanından lüks taşan oteller, sürprizlerle dolu eğlence mekânları sudan ucuzdu. Las Vegas'a gelip giden taşıtlar da öyle... Her şey ucuzdu, kumar hariç... Ucuzluğun bedelini oyun tutkunları ödü-

Los Angeles Olimpiyatları açılış töreninden. Seyircilere dağıtılan bezlerle oluşturulan ülke bayrakları (Fotoğraf: D. Hasol, 1984.)

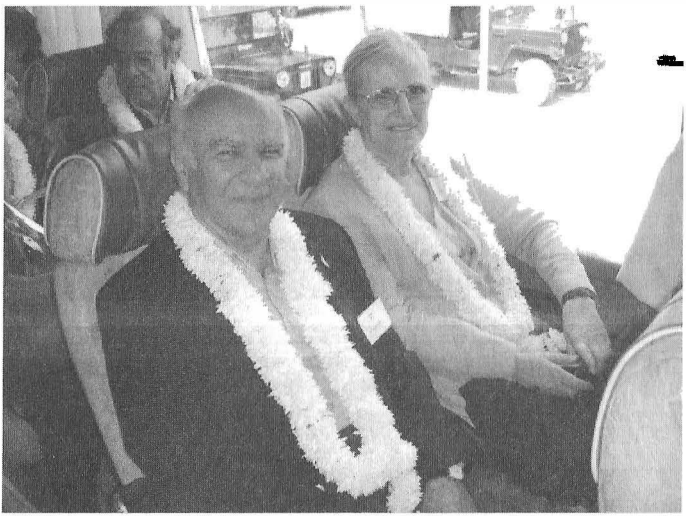
yordu. Onlar gece gündüz kumar masaları başında ya da makineleri önündeydiler. Disneyland de, Las Vegas da çok etkileyici rüya âlemleriydi. Günün gerçeklerinden kopuşu pekiştirmek için düzenlenmişti her şey.

San Francisco'da dünyanın önde gelen müteahhitlik kuruluşlarından Bechtel'in merkezini ziyaret ettik. Kaya'nın Bechtel'de epey üst düzeyde bir görevi vardı. Bizde çok yeni olan bilgisayar sisteminin mühendislikteki kullanımı konusunda bilgi edinmeye çalıştık. O tarihte bilgisayardan hesaplama ve strüktür çizimleri için yararlanıyorlardı, ancak hız, bugünküyle kıyaslanmayacak kadar düşüktü.

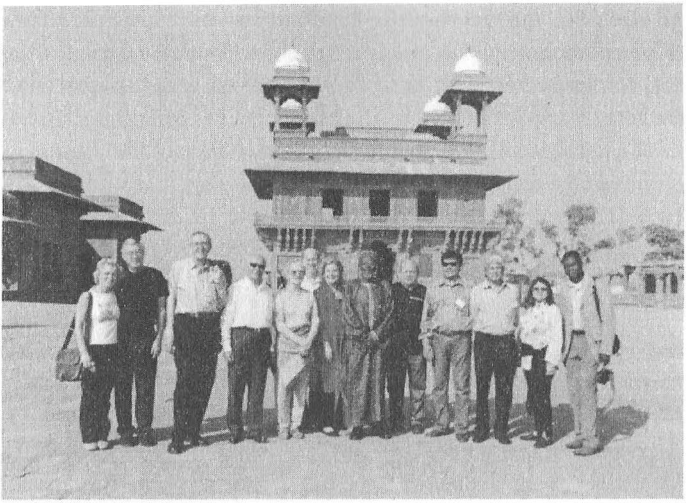
Sanırım 1998'deki bir başka seyahatte, Kanada'da, Montreal'de başka bir olayın tanığı olduk. Rusya'daki kargaşa dönemlerinden biriydi. Moskova'da olaylar oluyordu, bir başkaldırı söz konusuydu. Beyaz Ev hedef olarak seçilmişti, binaya uzaktan ateş ediliyordu. Toplantıda bulunan Rus meslektaşlarımız çok kaygılıydılar. Olup biteni internet üzerinden izleme olana-

ğı vardı. Ne var ki internette Kiril harfleri olmadığı için kendi dillerinde haberleşme olanağı yoktu. Dış dünyadan İngilizce olarak verilen haberler de onları tatmin etmiyordu. Biz yardımcı olmaya, Türkiye üzerinden aldığımız bazı haberleri kendilerine aktarmaya çalıştık, fakat onların içi içine sığmıyordu. Sonunda toplantıyı bırakıp konsolosluklarına gitmek zorunda kaldılar. Ben bir kez daha Latin harflerine geçmiş olduğumuza şükrettim.

Dünyanın bunca şehrini gördükten sonra özetle şunu belirtmek isterim. İstanbul, gördüklerim arasında en güzelidir. Şehirleri müstesna kılan üç unsur söz konusudur: Doğal güzellik, tarihsel zenginlik ve mimari. Örneğin, Roma ve Paris'te tarih ve mimarlık vardır, doğal güzellik eksiktir. Rio'da doğal güzellik ve mimarlık vardır, tarih eksiktir. İstanbul'da hepsi vardır. Bu yalnızca benim görüşüm değil, İstanbul'u görmüş yabancıların da düşüncesidir. Yıllar önce İTÜ Mimarlık Fakültesi'ne konuk hoca olarak gelen Prof. Frodl ile bir sabah Haliç kıyısına gitmiştik. Hafif bir sis vardı. Sessizce, hayranlıkla seyrediyordu. Yorumu "Nefis bir akvarel gibi"şeklinde oldu. Kanımca, İstanbul öyle-

Hasollar Hindistan'da (2004).

Hindistan'da Fatehpur Sikri'de (2004). Soldan üçüncü, ünlü Petronas Kuleleri'nin mimarı Cesar Pelli, yanında Doğan ve Hayzuran Hasol.

sine güzel ki, bütün yozlaştırma çabalarına karşın hâlâ güzelliğini koruyabiliyor. İstanbul içinden deniz geçen şehirdir. İstanbul'u daha küçük ölçekte Venedik'in izlediğini düşünürüm.

ON BEŞİNCİ BÖLÜM

Kıssadan Hisse

Çocukluğumda "şu da şöyle olsaydı" diyebileceğim bir durum yok. Olanlar, kimsenin hatasından olmuş değil ki. Savaşsa savaş... Babamın okulu bırakması, Samsun'a gitmesi falan bunlar olmuş şeyler, olmasaymış daha iyi olmaz mıymış? Olabilirmiş. Sebat edip Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş olsaydı herhalde durumu çok daha farklı olurdu. Ha, o zaman biz olur muyduk? O da işin başka yanı. Onun için ben geriye dönük hesaplar yapmayı pek fazla sevmiyorum. O varsayımlar bir işe yaramıyor. Önemli olan "keşke" yerine "iyi ki" diyebilmek... "İyi ki"lerin çokluğu önemli.

Film şeridi gibi foto.

— Uzun uzun mesleki yaşamınızdan söz ettik. Kuşkusuz hayatlarımız işten ibaret değil. Sevdiğimiz insanlar, bizi hayat yolundaki ayrımlara götüren nedenler ya da tesadüfler var. Biraz geriye dönüp şöyle topluca bakarsak, büyüdüğünüz aile içinde kız kardeşlerinizle ilişkileriniz nasıldı? Kaybettiğiniz kardeşiniz Yalçın'la nasıldı?

— Kız kardeşlerimle ilişkimiz her zaman çok iyiydi. Yalçın'la aramızda iki yaş vardı, birbirimizi hem çok sever hem de çok çekişirdik. Güreşirdik, dövüşürdük. Fakat başkalarına karşı mutlaka hemen birleşirdik. Daha küçük yaşlarda hemen hemen her akşam evde mahkeme kurulurdu. Yalçın'la ben yargılanırdık. Hep ben haklı çıkardım.

— Gerçekten haklı olduğunuz için mi, haklı çıkmayı becerdiğiniz için mi?

— Kendimi daha iyi savunduğum için!.. Galiba aramızdaki iki yaşın verdiği üstünlükle de, hep ben haklı çıkardım. Ev içinde biraz ayrıcalıklı bir çocuk gibiydim. Hep, "Doğan yetişecek, aileyi o koruyucu şemsiyesi altına alacak" gibi bir düşünce vardı. Ben öyle yetiştirildim. Hep "Doğan yetişecek, Doğan yapacak" deniyordu. Bana çocukluktan itibaren biçilen öyle bir görev vardı. Belki o bilinçle ben görev adamı oldum.

— "Ailenin başında sen olacaksın" sözünü duymak o yaşlarda ağır bir yük mü, gurur mu?

— Aslında belki her ikisi de vardı ama biz özellikle babamın ağır hasta olduğu o beş yıl içinde çok sıkıntılı zamanlar geçirdik. İşi devam ediyordu, hatta daha da iyi bir konuma gelmişti, pek para sıkıntısı çektiğimiz yoktu ama eve dönerken Üsküdar iskelesine her çıkışımda kalbimi bir heyecan sıkıştırırdı: "Eve gidece-

ğim, babamı nasıl bulacağım?" diye. Bence asıl sıkıntı veren şey buydu.

— *O beş sene içinde bilinçaltında gelecekteki sorumluluklara hazırlanma tedirginliği de var mıydı? Her gün o korkuyla iskeleye gelmek...*
— Yok, sorun o değil. Ama neyle karşılaşacağım korkusu vardı. Ben hiçbir zaman iş açısından hayattan endişe etmedim. Hiçbir zaman iş peşinde, para peşinde koşmadım; iş aldığım zaman da havalara uçmadım, sevinmedim.

— *Peki, kızlar nasıldı evde? Ailenin onlara karşı tutumu nasıldı?*
— İyiydiler. Yıldız'la Asuman'ın arasında on yaş fark vardı. Bu, yarı annelik gibi bir şey oldu. Onların ilişkileri çok iyiydi. Bir de zaten Asuman'la hepimizin ilişkisi iyiydi. En küçüğümüzdü. Benden sekiz yaş küçüktür Asuman, aramız hep iyi olmuştur. Kızlarla bir sorunumuz olmazdı. Eve onların da arkadaşları gelirdi. Bizim ev adeta mahallenin kulübü gibiydi. Önce bahçeli bir evde oturmuştuk. Orada zaten bütün arkadaşlarımız bizim bahçedeydiler. Daha sonraki yıllarda Tunusbağı'ndaki eve de yine bütün arkadaşlarımız gelirdi; onlar da ailenin çocukları gibiydi adeta. Annemle babam onlara her zaman hoşgörü ve sevgi göstermişlerdir. Tunusbağı'ndaki o eve Galatasaray'dan da arkadaşlarım gelirdi, ilkokul arkadaşlarım da. İlkokul ikinci sınıftan beri arkadaşım olan Sezai Günay zaten bizim evden hiç çıkmazdı. Kısacası, bizim ev bir buluşma noktasıydı.

— *Demek ki rahat bir aile ortamınız vardı. Pek fazla disiplinin olmadığı, otoriter olmayan...*
— Hayır, hayır... Öyle disiplinli bir ortam yoktu.

— *Ergenliğe geçişte eğlenceler neydi? Rock'n roll mesela?*
— Üniversiteye başladığımızda rock'n roll zirvedeydi. Twist daha sonra geldi. Rock'n roll daha biz birinci sınıftayken çok revaçtaydı. Hatta Hayzuran'ın Atatürk Kız Lisesi'nden, AFS ile Amerika'ya

gidip gelmiş arkadaşları vardı; onlar bize rock'n roll havasını getirmişlerdi. Onlar dansı biliyor, bize öğretmeye çalışıyorlardı ama erkek okulundan gelmiş biri olarak benim o işlerde pek yeteneğim yoktu. İyi dans etmeyi çok isterdim ama bir türlü beceremedim.

— *Mahallede, oyunlarda kızlarla oynarken bu çekingenliği kıracak bir ortam yok muydu?*
— Hayır. İlkokulda birlikte oynanırdı, aslında kız erkek farkındalığı yoktu. Sonra Galatasaray'a girdiğimiz zaman kız-erkek ilişkisi zaten tabu haline geldi. Birkaç kız göreceğiz diye herkes ön bahçede İstiklal Caddesi parmaklıklarına yapışırdı ya da arkada İtalyan Lisesi'ne bakmakla oyalanırdı. Ne bileyim, bakışmak çok hoş bir şeydi, sevdaya bedeldi. Onun bir sonraki aşaması konuşmaktı; yazışmak ise "ömre bedel"di. Hepsi o kadar. Flört falan söz konusu değildi. Herkes hikâyeler anlatırdı ama bunların çoğu düzmece hikâyelerdi. Hatta "şunun şöyle bir hikâyesi var, yapmış, etmiş" dendiğinde, "canım, istersen sen de anlat" denir, dalga geçilirdi. Bugünkü gibi özgürlük yoktu.

— *Ama o tür durumlar platonik aşkları daha güçlü kılar.*
— Öyle şeyler olurdu tabii...

— *Sizin ilkokulda var mıydı bir platonik aşkınız?*
— İlkokuldan öyle bir aşk hatırlamıyorum. Evcilik, doktorculuk oyunları falan oynanırdı ama çok çocukça şeylerdi.

— *Kız kardeşleriniz de meslek sahibi oldular mı?*
— Hayır. Ablam, (aslında ben hiç abla demedim, aramızda iki yaş fark vardı, adıyla çağırırdım, Yıldız derdim) liseden sonra Fransız Filolojisi'ne gitti. Orada bir süre okudu, o arada PTT Telefon Başmüdürlüğü'nün uluslararası bölümünde işe başladı. Fransızca biliyor diye kabul ettiler. Orada bir süre çalıştıktan sonra Yapı Kredi Bankası'na geçti. Bankadan bir arkadaşı ile evlendi, çoluk çocuk sahibi oldu ve sonra çalışmadı. Yıldız'ı birkaç yıl önce kaybettik. Bir oğlu, bir kızı var, onlar iyi yetiştiler.

Asuman ailenin en küçüğü, en çok şımartılanı idi. Nişantaşı Kız Lisesi'nde okuyordu. Cin gibi zeki olmasına rağmen liseden sonra okumayı sürdürmedi. 1974'te evlendi. İki oğlu oldu. Öyle ele avuca sığmaz bir tipti ki –hâlâ da öyledir– altı buçuk aylık hamileyken doğum yaptı. O gece Galatasaray Adası'na gitmişler, gece geç vakitlere kadar dans etmiş, sonra da hastanelik olmuş. Bebek doğunca çok sevindi, "Oh, dokuz ay taşımaya gerek kalmadı!" diye ama bebek yalnızca 1 kilo 100 gramdı. Dokuz ay taşıma sıkıntısını çok aşan bir durum ortaya çıktı.

— *Birbirinizden farklı gibi görünüyorsunuz. Ama belki de aslında o kadar farklı değilsinizdir.*
— Farklıyız tabii. Mesela ben çok konuşmayı sevmem. Asuman konuşmayı çok sever. Telefonu hiç susmaz, hatta bir telefon yetmez, bazen iki telefonu birden kullanır.

— *Asuman Hanım'la Yalçın Bey birbirlerine daha çok benziyorlardı herhalde. Daha yaramaz ve daha enerjiklermiş.*
— Yalçın'la bir süre reklam ajansında birlikte çalıştılar zaten.

— *Kalabalık aile olmak çok keyifli olmalı. Ben çok isterdim öyle bir ailem olmasını.*
— Öyleydi. Ayrıca, soframız herkese açıktı; gelen otururdu sofraya. Bütün arkadaşlar otomatik davetli idi. Kalabalıktan hoşlanıyorduk herhalde.

— *Özellikle anneye bağlı bir şey herhalde bu.*
— Annem de babam da... Bir komşumuz bir gün biraz da nasihat yollu, "Bakın babanız hasta, yarın öbür gün ne olacağınız belli değil, onun için biraz idareli gitmek gerek" diye uyarıda bulunmuş. Babam bunu duymuş. Yanıtı, "Allah yağ mumu yakana yağ mumu, bal mumu yakana bal mumu verir; ben bal mumu yakıyorum" şeklinde oldu. İlginçtir, ben de hayatımda biraz bunu uygulamaya çalıştım. Bazen beni savurganlıkla suçlayanlar olmuştur. O durumlarda hep babamın bu sözü aklı-

ma gelir: "Yağ mumu yakana yağ mumu, bal mumu yakana bal mumu..." Ben de olanaklar elverdikçe bal mumu yakmaya gayret ettim.

— *Bütün aileler için kayıplar kaçınılmazdır. Ama babanız epeyce genç bir yaşta, sizlerin de kritik yaşlarda olduğunuz bir dönemde ölmüş, Yalçın Bey'in kaybı ise çok erken. Bu kayıplar hayatınızın dönüm noktalarını oluşturmuş, hayat akışınızda kayıplar belirleyici olmuş. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?*

— Babamınki çok erkendi tabii. Ne var ki biraz beklenen bir şeydi. Doktor Talha Yapça üst katımızdaydı, her sıkıntıda ona koşuyorduk ama o da çok umut vermiyordu bize. Kendimizi biraz hazırlamıştık.

Aile hayatımızda çalkantılara o kadar alışıktık ki, gemimizi hep yürütebiliyorduk. Ben hayattan hiç korkmadım. Dediğim gibi hiç kimse beni zorlamadığı halde çocukluğumda satıcılık da yaptım. Sırf kendi harçlığım için, kimsenin buna ihtiyacı olduğundan değil. Biz her türlü şeye hazırdık. Savaş yıllarının çocuklarıydık; ekmek karneyle verilirdi, bayatlayan ekmek atılmaz peksimet yapılırdı. Kömür de karneyle alınırdı. Bunları yaşadık. Sürekli mücadelenin içinde olduğumuz için babamın vefatı daha çok duygusal bir kayıptı. Yalçın'ın kaybı ise, tabii hayatımın gidişini epey etkiledi; hiç beklenmedik bir şeydi. 34 yaşında öldü. Çok erkendi. Karısı geride kaldı. Beş aylık hamile... Yalçın iyi yoldaydı, çalışkan bir insandı, işini severek yapıyordu. Onun kaybı duyguların ötesinde, bizim için çok sıkıntılı dönemler yaşanmasına neden oldu. Ama yapılacak bir şey yoktu. Hayat bu. Hepsine hazırlıklı olmak lazım.

— *Anladığım kadarıyla anneniz daha uzun yaşadı. Annenizi ne zaman kaybettiniz?*

— Annem 82 yaşında vefat etti. Uzun yıllar boyunca şeker hastasıydı zaten. Giderek zor işitmeye başladı, son zamanlarda da görüşünü kaybetti. Epeyce sıkıntılı bir dönemdi. 80 yaşına kadar fevkalade iyi yaşadı diyebiliriz, dinçti. Ama o yaştan sonra bir mumun erimesi gibi annemin eridiğini gördük.

— Sizin hangi döneminize geliyor bu?

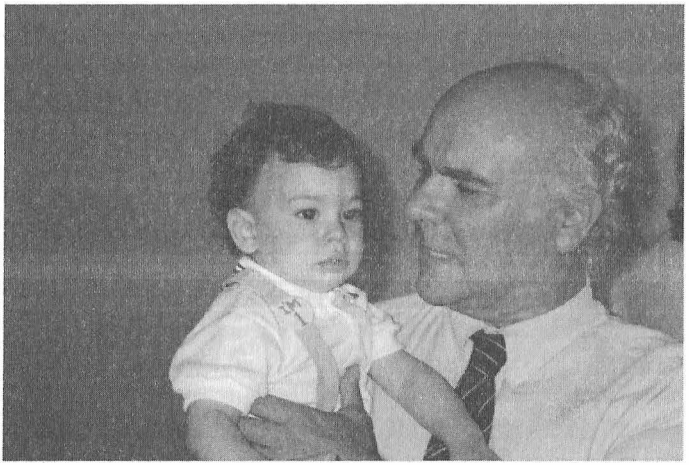
— Annem Ayşe'nin evlendiğini bile gördü. Annem, babama göre daha mutlu öldü diye düşünürüm. Hepimizin yetiştiğini, hatta torununun düğününü gördü.

— Babalar kızlarını evlendirirken biraz mahzunlaşırlarmış. Ayşe'nin evliliği sizin de içinizi burktu mu?

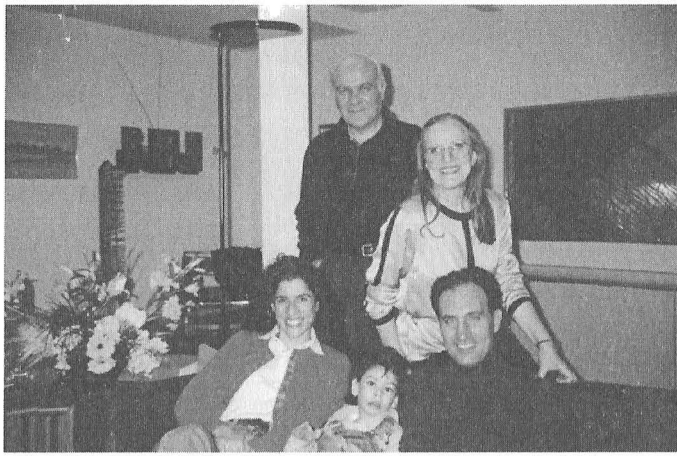
— Hayır, ben öyle bir duygu hissetmedim. Ayşe Robert Kolej'den sınıf arkadaşı Mehmet Erktin'le 1990'da evlendi, 1994'te de Ali dünyaya geldi.

Onlar zaten arkadaştılar. Mehmet'in çok düzgün bir ailesi vardır. Babası daha Mehmet lisedeyken bir uçak kazasında vefat etmişti. Mehmet zaten çocukluğundan beri tanıdığımız bir insandı. Evlenmek istediklerini söylediler; biz sadece mutlu olacağımızı söyledik. Yirmi yıl geçti evlenmelerinin üzerinden, çok şükür hep birlikte uyum içindeyiz.

Mehmet inşaat mühendisi. Robert Kolej'den sonra Boğaziçi Üniversitesi'ni bitirdi, sonra da Amerika'da yüksek lisans çalışması yaptı, şu anda Tekfen Gayrimenkul'ün başında.

Torun Ali 1 yaşında (1995).

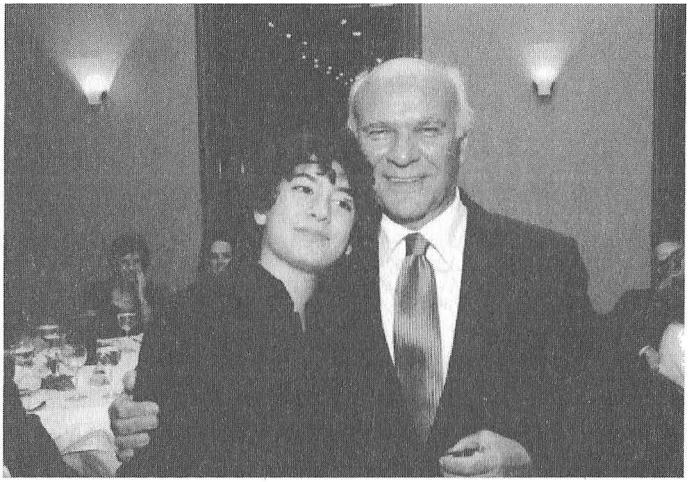

Hasollar, kızları Ayşe, damatları Mehmet Erktin ve torunları Ali ile.

— *Ali de Ayşe gibi yoğun iş temposundan şikâyet etmiyor mu?*
— Hayır. Onlar çok hızlı yaşamayı seviyorlar.

— *Peki, Ali de annesi gibi düz duvara tırmanan bir çocuk mu?*
— Ali daha sakin. Her şeyi deniyor ama çok tedbirli. Küçükken en çok bizim evdeki merdivenlerden inip çıkmasından korkuyorduk. Oysa o onu oyun haline getirmişti. İneceği zaman hemen Hayzuran da yanına gidiyor, "Bak Ali, merdivenden ineceğim ama korkuyorum, sen elimden tut, beni indir" diyordu. Ali anneanneyi güvence altına almak için elinden tutuyordu, birlikte iniyorlardı. (Bu da Hayzuran'ın konulara yaklaşımını gösterir.) Ama tabii hemen peşinden yine çıkmaya başlıyordu. Tekrar in, tekrar çık... Korkuluk camlarını kontrol ediyordu mesela. Merdiven kenarına gelip bakıyordu, düşer miyim buradan diye. Çok tedbirli bir çocuktu.

Oyuncaklarla, aletlerle oynamayı seviyordu. Bir ara daha yeni yeni yazmaya başladığı sıralarda kendisine kartvizit ya da kimlik kartı gibi bir şey hazırlamış: Adı Ali, soyadı Erktin, doğum tarihini kargacık burgacık yazmış, mesleği "icatçı"... Hâlâ du-

Torun ve dede. 2 Kasım 2007... Doğan Hasol'un 70. yaş gününde.

rur İcatçı Ali'nin o kartı bizde. Şimdi Avusturya Lisesi'nde okuyor. Son zamanlarda uçak mühendisi olmaya karar verdi. Onun için Yeşilköy'e gitti, uçak simülatörleri üzerinde çalışıyor. Birtakım tasarımlar yapmaya uğraşıyor. Galiba mucit olacak sonunda.

— *Aranız nasıl?*
— Aramız çok iyi.

— *Hatırlıyorum, o küçükken birlikte müzelere gidiyordunuz.*
— Tabii tabii... Haliç'teki Rahmi Koç Müzesi'ne gidiyorduk birlikte. Bizi o gezdiriyordu. Çok önce öğrenmişti oradaki şeyleri.

— *Ayşe, Has Mimarlık'taki rolünü sizin rolünüzün devamı gibi görüyor. Ama Ali daha farklı bir noktada herhalde. O annesinin devamı gibi değil anladığım kadarıyla.*
— Hayır. Bir de annesiyle çekişme halinde zaten. Hani böyle birileriyle didişir ya çocuklar... Çok sever ama çok didişir. Annesiyle konumu o. Babasıyla daha uyumlu gibi görünüyor. At bi-

niyordu. Şimdi küçük bir tekneleri var. Gitti, yelken öğrendi, kaptan ehliyeti aldı. Babası "otur dersini çalış" demiyor, annesi "otur dersini çalış" diyor. Bunu pek sevmiyor. Derse gözü kapalı bağlı bir çocuk değil, ama iyi bir öğrenci.

— *Yaratmak istiyor...*
— Hep öyle. Kimseyle yarışmıyor. Benzerliğimiz varsa belki bu anlamda var. Başkalarının yaptığı onu pek ilgilendirmiyor. Kendisi bir şeyler yapmak istiyor hep.

— *Dört kuşağa şöyle bir baktığımızda Ali çok başka bir hayatın çocuğu olarak görünüyor. Daha mı şanslı sizce?*
— Ali'nin hepimize göre daha şanslı olduğu kuşkusuz. Dönem de o dönem değil zaten. Bizler gibi savaş döneminin çocuğu değil. Birçok maddi olanaklar var. Yapmak istediği şeyleri yapabiliyor şu anda. Sporu seviyor, müzikle uğraşıyor.

— *Dönüp geriye baktığınızda çocukluğunuzla ilgili hatırladığınız duygu ne?*
— Ben "keşke" demeyi sevmeyen bir insanım. Hep ileriye bakmayı seviyorum. Çocukluğumda da hep ileriye bakardım. Sıkıntılı günler nasıl olsa geçecek, daha iyi olacak diye düşünüyor insan. Umutla bakıyorsunuz. Bu, bir yaşa kadar zaten böyle gidiyor. Daha ileri yaşlara geldiğiniz zaman dönüp geriye bakmayı da seviyorsunuz. Ben sonuçta yaşamımın muhasebe sonuçlarından memnunum. Arada kazalar olmuyor mu? Oluyor. Ölümler, tatsız olaylar olmuyor mu? Oluyor. İnsanın hayatında bunların hepsi oluyor. Ama bunların artılarıyla, eksileriyle toplamını aldığımda toplamdan memnunum. Çocukluğumda "şu da şöyle olsaydı" diyebileceğim bir durum yok. Olanlar, kimsenin hatasından olmuş değil ki. Savaşsa savaş... Babamın okulu bırakması, Samsun'a gitmesi falan bunlar olmuş şeyler, olmasaymış daha iyi olmaz mıymış? Tabii ki olurmuş. Sebat edip Galatasaray Lisesi'ni bitirmiş olsaydı herhalde durumu çok daha farklı olurdu. Ha, o zaman biz olur muyduk? O da işin başka yanı. Onun için ben geriye dönük hesaplar yapmayı pek fazla sevmiyorum. O var-

sayımlar bir işe yaramıyor. Önemli olan "keşke" yerine "iyi ki" diyebilmek... "İyi ki"lerin çokluğu önemli.

"Mutlu bir çocukluk muydu?" derseniz benim beklentilerim çapında mutlu bir çocukluktu. Ben daha fazlasını hiç beklemedim ki...

— *Öğretmeniniz Perihan Ongan, sizi bir rekabete zorluyor gibi. Bu, tesadüfen sizin de bir özelliğinize denk geldi mi? Başarınızda rekabetçiliğin payı var mı?*
— Öğretmen beni övünce mahcup olmayayım diye çok çalışmaya başladım.

— *Öteki çocuklarla ilgisi yok yani.*
— Hayır... Tanımıyorum ki öteki çocukları. Bir yerde öğretmeni mahcup etmeyeyim, ben de mahcup olmayayım diye başladım. 4. sınıfta Yıldız da sene kaybedip bizim sınıfa gelince beraber okumaya başladık. Birlikte okumanın da belki bir avantajı olmuştur.

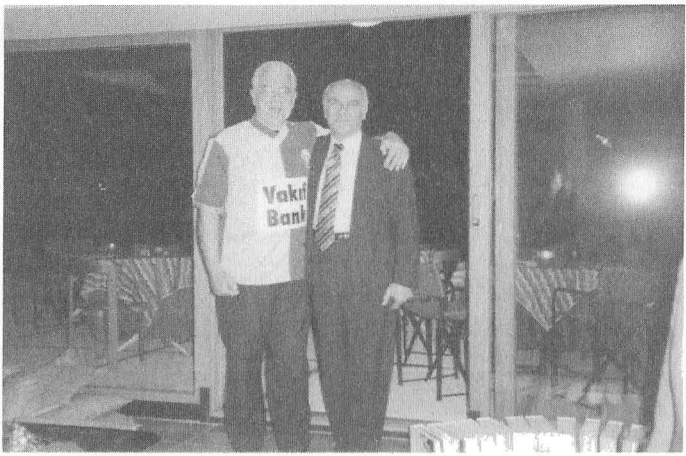
— *Bir yerde söylediniz galiba, kendi kendinizle rekabet içindesiniz aslında.*
— Hep öyle. Kimseye hesap vermek, kimseyle yarışmak gibi bir derdim olmadı benim. Başkasıyla yarışmaya başladığınız zaman herkesin yapabildiği şeyleri tekrarlarsınız. Bir ilki yaptığınız zaman kendinizle yarışmak zorundasınız.

— *Yapı-Endüstri Merkezi ünik bir şey.*
— Dünyada örnekleri var aslında.

— *Türkiye'de yok ama.*
— Evet, Türkiye'de yok. Bazı girişimler olmuş, sonra da oldu ama onlar ticaret ağırlıklı girişimler...

Uzun Yaşadığım İçin Şanslıyım

— *Bütün bu deneyimler, izlenimler, bu hayat mücadelesi aynı zamanda tarihe tanıklık demek...*

Ünlü mimar Peter Eisenman Galatasaray formasıyla Hasollar'da (Üsküdar, 1996).

— Bir bakıma tarihe tanıklıktır bu, ayrıca uzun yaşadığım için kendimi şanslı sayıyorum. Elbette uzun yaşamak bir şanstır, zamanınızı iyi kullanırsanız çok üretken olabilirsiniz. Programlı çalışmanın, doğru ve hızlı karar vermenin ciddi avantajları vardır. Ben zamanımı iyi kullandığımı, iyi değerlendirdiğimi düşünüyorum. Her şeyden önce daha üretken oluyorsunuz. Ben bu sayede çeşitli dallarda kendimi denedim. Yıllar önce maymun iştahlı diyorlardı, şimdi çok yönlü ya da karizmatik demeye başladılar, yaşımıza saygıdan herhalde...

— Önemli olan sizin ne hissettiğiniz, ne düşündüğünüz...Denediğiniz dallar size mutluluk ve tatmin vermişse mesele yok herhalde.

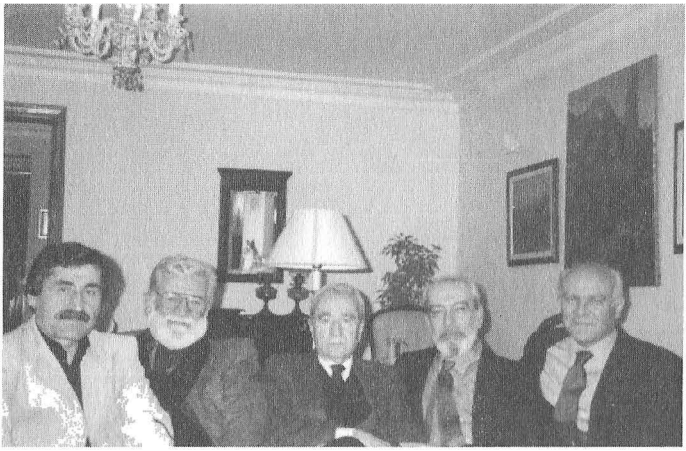
— Yaptıklarımızın önemli adımlar olduğunu düşünüyorum. Biraz da rastlantılar insanı o yollara sokuyor. Daha öğrenciyken *Mimarlık ve Sanat* dergisini çıkaran gruptaydım. Düşünün ki Yapı-Endüstri Merkezi'nin kuruluşunu gerçekleştirdiğimiz zaman ben 30 yaşındaydım. Daha önce Mimarlar Odası İstanbul

Eisenman verdiği konferanstan sonra eşiyle birlikte Üsküdar'da Hasollar'ın konuğu. Soldan: Bülent Özer, Bn. Özgüner, Orhan Özgüner, Suha Özkan, Altuğ Çinici, Doğan Hasol, Peter Eisenman, Hayzuran Hasol, Faruk Yorgancıoğlu, Behruz Çinici, Filiz Özer, Doğan Tekeli, Cynthia Davidson (1996).

Şubesi sekreterliği yapmıştım, peşinden *Mimarlık* dergisinin yönetiminde görev almıştım, Mimarlar Odası yönetim kurullarına seçilmiştim. Yapı-Endüstri Merkezi kurulurken bir yandan da *Mimarlık* dergisinin yazı işleri müdürüydüm. Hayat boyunca hiçbir zaman tek bir görevim olmadı zaten. Hep birden çok, bazen ikiden çok... Yani hep bir koltukta birkaç karpuz taşıdım. Askerlik sonrası kısa bir Ankara macerasının ardından yeniden İstanbul... Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlı mimarlık okulunda öğretim görevi, o arada Yalçın'ın ani kaybı, o nedenle üstümüze yıkılan reklam ajansı... Reklam ajansının yanı sıra birtakım başka girişimler, Piar'ın kuruluşu, Yapı-Endüstri Merkezi'nin gelişmesi, *Yapı* dergisi, *Yapı Kataloğu*, kurslar, sempozyumlar, konferanslar, YEM'de yaptığımız yüzlerce etkinlik, yayınlar, kitaplar, fuarlar ve Has Mimarlık'ın kurulup gelişmesiyle bu günlere kadar geldik.

Bütün bu etkinlikler sırasında başka bir avantajım daha oldu. O sayede çok dost biriktirdim.

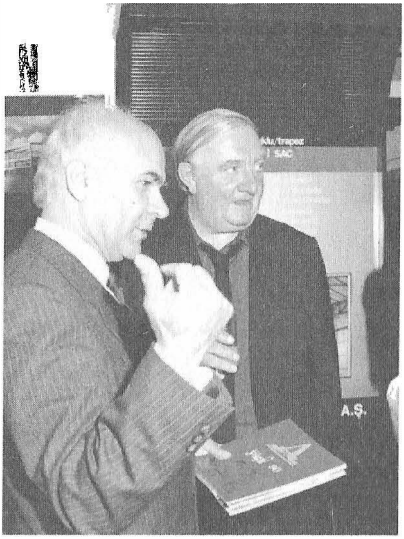

Ali Rüzgâr, Cengiz Bektaş, Maruf Önal, Engin Omacan, Doğan Hasol Kuzguncuk'ta Önal'ın kızının evinde (4.4.2002).

Kore Kahramanı Kemal Hasol

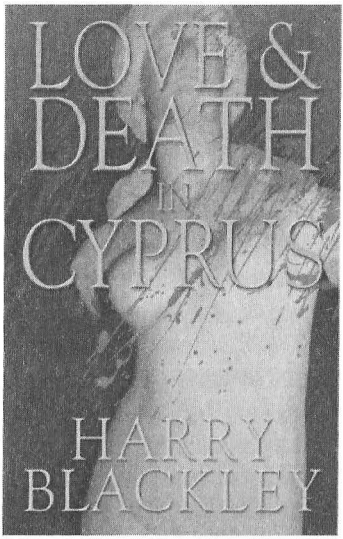
— Hayat hep iş güç mü? Eğlenceli, şaşırtıcı bir şeyler yok mu mesela hayatımızda? Mutlaka vardır.

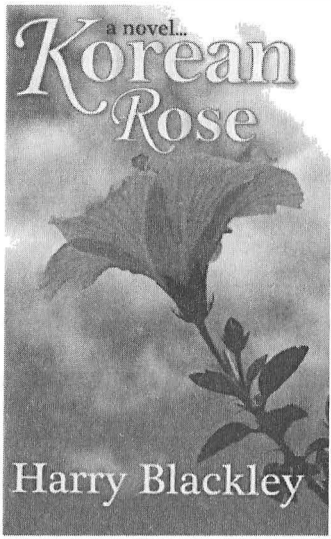
— Roman kahramanı da oldum. Bir gün Melih Aşık *Milliyet*'teki bir yazısında Avusturalyalı bir yazarın, Harry Blackley'nin *Love and Death in Cyprus* (*Kıbrıs'ta Aşk ve Ölüm*) adlı bir kitabından söz ediyordu. Türk dostu bir yazar, askerliğini Kıbrıs'ta, tam da karışık bir dönemde İngiliz subayı olarak yapmış. EOKA'nın, Grivas'ın azgın dönemleri... O dönemlerde Kıbrıs'ta Türkler'e karşı uygulanan insanlık dışı eylemleri ele alan, zaman zaman vahşete dönüşen olayları anlatan bir roman. Kitabı ben sonradan okudum. Yazar bin kadar kitabı Türkiye'ye parasız olarak göndermek istermiş, bunun için de destek ararmış. "Bu kitabı Türkiye'ye getirecek bir gönüllü yok mu?" gibi bir mesajı vardı Melih Aşık'ın. kendisini aradım ve o kitapları getirmeye talip oldum. Sonuçta, kitapları, yol ve gümrük giderlerini karşılaya-

Mimar James Stirling'le YEM Kitabevi'nde (24.5.1989).

rak Avustralya'dan Türkiye'ye getirttik. Bir miktarını yazarın isteği doğrultusunda Kıbrıs'a Rauf Denktaş'a göndermek gerekiyordu; onu da yaptık. Kitabı İstanbul ve Ankara'daki yabancı misyonlara ulaştırdık. Mimarlık Vakfı'nı devreye sokarak kitapların bir bölümünün Türkiye'de satılmasını sağladık. Böylece Vakfa da bir yarar sağlanmış oldu. Kitap ilgi gördü, Türkçesi Ankara'da April Yayınları tarafından yayımlandı. Daha sonra yazar Türkiye'ye geldi; Ankara ve İstanbul'da basın toplantıları yapıldı. Blackley, bir sonraki kitabını da *Korean Rose* (Kore Gülü) adıyla yine Türkler'le ilgili olarak yayımladı. Kitap, Kore Savaşı'na katılan Türk Birliği'ndeki bir yüzbaşı ile bir Avustralyalı hemşirenin aşkını konu alıyor, bir yandan da savaş olgusunu irdeliyor. O savaşın anlamsızlığını, bizim o savaşa ne kadar anlamsız bir şekilde katılmış olduğumuzu da vurgulayan ilginç bir roman. Bu romanın kahramanı, Türk Yüzbaşı Kemal Hasol... Yazar, benim gösterdiğim ilgiden etkilenmiş, kahramanına benim soyadımı vermiş, kitap henüz Türkçeye çevrilmedi ama internette bulunabiliyor. Doğrusu hoşuma gitti... Bu yoldan bir

Kahramanı Doğan Hasol olan Korean Rose *ile yazarın diğer kitabı.*

sanal akraba kazanmış olduk. Bir Hasol daha var şimdi: Yüzbaşı Kemal Hasol...

— *"Kim bu Hasol?" diye düşünen insanlar olacaktır belki de...*
— İlginç... Aile içinde Hayzuran ve benden başka Hasol kalmadığı için "Hasol" soyadının bizimle birlikte tükeneceğini düşünüyordum, bir "Hasol" daha çıkmış oldu.

Ben Kendimi Hep Görev Adamı Olarak Tanımladım

— *Peki, bütün bunları dinledikten sonra, çok fazla iş yaptığınız açık ama siz geriye baktığınızda, ne yaptığınızı düşünüyorsunuz? Kendinizi nasıl görüyorsunuz?*
— Başlarda, maymun iştahlı bir adam... Her şeye el atan... Belki biraz daldan dala arayışlar... Ben kendimi hep görev adamı olarak tanımladım. Galatasaray Spor Kulübü'nde görev aldığım dönemde yadırgayanlar oldu, "Senin futbolla ilgin var

mıydı?" dediler. Altı yıl süreyle kulübün sözcülüğünü yaptım. "Sen spordan anlar mısın ki konuşuyorsun?" diyenler oldu. Soru yanlıştı. Ben sporun pratiğiyle değil, kulübün yönetimiyle uğraşıyordum. Başka sorular da vardı. Örneğin, "Galatasaray'a zaman ayırabiliyor musun?" diyorlardı. Benim cevabım şu oluyordu: "Soru yanlış, kendi işlerine zaman ayırabiliyor musun?" diye sormalısın. Ayrılabiliyor... Zaman çok esnek bir şey bence; her şey için zaman bulunabiliyor. Verdiğiniz önem derecesine ve bir de zamanı iyi kullanmaya bağlı olarak. Zamanın iyi kullanılması ve kararların doğru, isabetli verilmesi çok önemli. Yanlış karar verirseniz çok zaman kaybedersiniz, kararlarınızı doğru verirseniz bu sizin için kazanç olur. Yıllardan beri normal olarak saat 14'e kadar Has Mimarlık'ta oluyorum, daha sonra Yapı- Endüstri Merkezi'ne geçiyorum. Evde olduğumuz akşamlar ve tatil günleri de zamanımı okuyup yazmaya, bir şeyler araştırmaya ayırıyorum. Her şey için zaman bulunabiliyor; önemli olan onu iyi kullanabilmek. Zamanı iyi kullanıp değerlendirdiğimi düşünüyorum. Zamansızlıktan yakınanlar onu iyi kullanmayıp bahaneler üretenlerdir. Zaman çok değerlidir, bence paradan bile değerlidir. Yarım saniyenin bile ne kadar değerli olduğunu İstanbul'daki Dünya Basketbol Turnuvası'nda gördük.

Ayrıca, üretkenliğin sırrı, zamanın iyi kullanılmasında olduğu kadar yeteneklerin keşfedilmesinde de yatar. Programlı çalışmak, yükten korkmamak, hedef koymak, onu yakalamaya çalışmak, kendinle yarışmak ve yapabileceğine inanmak önemlidir diye düşünürüm. Ayrıca, başka bir yeteneğim olduğunu görüyorum. O da şu: Bir konudan başka bir konuya rahatça geçebiliyorum. Bu geçişte kaybettiğim zaman yok. Bazı kimseler "Ben şimdi şu işle meşgulüm, başka işle uğraşamam" derler, benim için öyle bir şey söz konusu değil.

Yaptığım işi daima en iyi şekilde yapmaya çalıştım ve hep kendimle yarıştım. Her yaptığım işi o anlamda sorgular oldum; "Bunu daha iyi nasıl yapabiliriz"i, hep sorguladım. Bir de bana kolay gelen şeylere yöneldim. Bu söylediğim, kolaycılık anlamında değildir. Size kolay gelen iş zaten yetenekleriniz çerçevesi için-

de olan şeydir. O iş size kolay geliyorsa, yaptığınızdan keyif alıyorsanız, yeteneğiniz oradadır. İşin testi bence budur. Örneğin, resim yapan insan... Yeteneği olmayan insan istediği kadar uğraşsın, iyi bir şey çıkaramaz. Ama yeteneği olan, rahatlıkla hemen çizebilir, yapabilir; iyi yaptığı için de ondan keyif alır. Becerili olduğum alanları bulduğumu ve o avantajı iyi kullandığımı düşünüyorum. Bir de tabii uzun yaşamanın verdiği olanaklar var. Benim öyle bir şansım oldu diyelim.

— İş hayatında, daha önce de konuştuğumuz gibi baştan planlamadığınız yerlere yönelişler var. Ama bunlar tesadüfi gibi olsa da mutlu, kendinizden hoşnut bir hayat kurduğunuzu söylüyorsunuz. Ayşe ile de, diğer arkadaşlarınızla da konuştuğumda işleri iyi organize ettiğinizden söz ediyorlar, ki ben de buna tanığım. Bu konuda ne düşünüyorsunuz? Pek çok işi bir arada yapma konusundaki becerinizi siz de vurguluyorsunuz. Bu işin sırrı nedir?

— Aslında ben de bilmiyorum. Bir televizyon programında futbolcu Tanju'ya soruyorlardı: "Nasıl atıyorsun bu golleri?" diye. Tanju'nun cevabı çok ilginçti,"Vallahi bilmiyorum, top ayağıma geliyor, vuruyorum, gol oluyor" diyordu. Aslında bu çok açık. Doğru zamanda, doğru yerde olmak ve gerekeni yapmak söz konusu. Evet, birtakım işler çok rastlantısal olarak karşıma çıktı ama onların içinden mutlaka bir seçme yaptığımı düşünüyorum. Yapabileceklerimi seçmiş, onlara yönelmişimdir. Yapamayacağım işlerin içine girmedim. Ayrıca, yöneticiliğin bir yetenek olduğunu düşünüyorum. Tıpkı resim yeteneği, müzik yeteneği gibi bir yöneticilik yeteneği olduğuna inanıyorum. Böyle bir yeteneğim olduğunu sanıyorum. Benim için, birtakım yeni işlerin başlatılması önemlidir. Onlar başlayıp yoluna girdikten sonra benim için büyüsünü kaybeder. Kuruluş çok önemlidir; işin gerçekleştirilmesi, ortaya çıkması çok önemlidir. Ondan sonra tabii rayında, doğru işlemesini sağlamak gerekir. Doğru kişileri işin başına getirirseniz o iş zaten yürüyecektir. Ayrıca, aldığınız kararlarda isabet çok önemli. Kısa zamanda doğru karar verebilmek... Bu çok önemlidir.

— İnsanlar peki?.. Bu işler için seçtiğiniz insanlar... İnsan sarrafı olduğunuz da söyleniyor. Doğru yere doğru insanı yerleştirme becerisi belki. Doğru ilişkileri nasıl kuruyor, götürüyorsunuz?

— Tam bilmiyorum, ama o kadar zor değil; anlayabiliyorsunuz. Hatta ilk görüşmede de anlayabiliyorsunuz. Süzebiliyorsunuz tabii. Bir süre sonra insanları tanımayı deneyimlerle öğreniyorsunuz. Çok zor değil insanlar hakkında fikir edinmek. Özellikle de iş hayatında. Zaman zaman sorular gelir: "Filancayı nasıl bilirsin?" diye. "Ne için nasıl bilirsin?" diye sorarım. Evlilik için mi, iş hayatı için mi? İş hayatı için çok iyi olabilir o kişi, ama evlilik için hiç de iyi olmayabilir. Kişiyi hangi kategoride, neyle yargılayacağınız önemlidir. Bir de başından beri söylediğim gibi, yöneticilikte elbette bilgi, kavrama, projelendirme, uygulama aşamalarındaki davranışlarınız çok önemlidir ama örgütleme yeteneğiniz yoksa o işin yürümesi zordur. O yetenek işin görünmeyen tarafıdır diye düşünüyorum. Tıpkı, fotoğraf çekenlerin sık karşılaştığı sorudaki gibi: "Hangi makineyle çektin bu resmi?" Aslında fotoğraf makinesi bir araçtır. Heykelciye soruyor musunuz "Hangi çekiçle, murçla yaptın bu heykeli?" diye. Ne ilgisi var? Sanatçı nasıl bilgi ve yeteneğiyle başarıyorsa bu işi, yönetici de öyle.

— Duruşunuzda dengeli, dengeleyici, biraz da mesafeli bir hal var. Yeri gelince sulu da olabiliyorum diyorsunuz ama esasen mesafe koyucu bir hal var. Bu bilinçli yaptığınız bir şey mi, yoksa kişiliğinizde mi var?

— Benim ciddiyetim, konunun ciddiyetine göre değişir. Eğlenceye gittiysek orada ciddiyetin yeri yoktur. Ama iş konuşuyorsak o ciddi bir şeydir. Orada her şey ciddi olmak zorundadır.

— O anlamda söylemiyorum. Bir mesafeli olma hali. Çok dokundurtmama, kendini çok ele vermeme gibi bir şey var mı?

— Sanmıyorum. O da yerine göre değişir. İş yapıyorsak önemli olan işin kendisidir, işin doğru ve iyi yapılmasıdır. Orada hatır gönül pek olmaz. Ama özel hayat yakınlıklara çok açıktır.

— Hep ilkleri yapmayı seviyorsunuz. Bunun bir heyecanı ve büyüsü olduğundan söz ettiniz. Kurulduktan sonra o heyecan geçiyor. Ama ilklere girişmek aynı zamanda risk almak demek. Risk almaya yatkın bir kişiliğiniz mi var?

— Hayır yok. Ben kendimi riskleri kolayca göze alan bir insan olarak tanımlayamam. Hesap ediyorsunuz, o işin yapılabilirliğini görüyorsunuz ya da hissediyorsunuz. Her şey hesaba kitaba gelmeyebilir. Ayrıca, sezgi denen bir şey var. Bunun da çok önemli olduğuna inanıyorum. Hesaba kitaba gelmeyen şeyler sezgi ile daha önceden projenin bir parçası haline getirilebilir. Ve proje gerçekleşir. Gerçekleşmeyen projelerimiz olmamış mıdır? Tabii ki olmuştur, ama önemli olan bütün bunların sonunda, yaptığınız işlerin belli bir başarı düzeyini yakalamasıdır.

— Sizin yenilikçiliğiniz pervasızca maceraya atılmak şeklinde değil yani.

— Yok canım... Her şeyden önce benim yetişme durumum buna uygun değildir. Macereya girmek, hesapsız kitapsız iş yapmak olur mu? Biz mühendislik, mimarlık okuduk. Her şeyin bir hesabı, ölçüsü vardır. Bunun içinde sezgiler de var, algılamalar da var, hayal etmek de var. Ama hiç macera yok. Hiçbir mühendislik hesabında macera yoktur.

— Hayal etmek derken?..

— Hayal etmek çok önemli bir şey. İnsan hayatı boyunca hayal etmek zorunda. Hayal etmezseniz yeni hiçbir şeyi gerçekleştiremezsiniz, kotaramazsınız. Hayal dünyasında yaşamak başkadır, hayal kurmak başkadır. Bazı insanlar bunun ölçüsünü kaçırdığı zaman işte o, hayal dünyası olur. Yoksa herkes hayal etmek zorunda.

— Hayatta sizin de anlattığınız arzularınız var. Hariciyeci olmak isterken mimar oluyorsunuz. Reklamcılık yapmak gibi bir niyetiniz yokken, hatta Kilyos'ta tatil planlarken bir başka yol çıkıyor karşınıza... Bunlar planladığınız şeyler değil. Hayatınız bambaşka yerlere gidiyor. Ama bundan memnun görünüyorsunuz. Gerçekten öyle mi? Yoksa bir kabulleniş mi?

— Ben başarıyı seviyorum. İstemediğim işleri de pek yapmadım. Önüme çıkan işler içinden genelde istediklerimi seçiyorum, onları yapıyorum. Başarıya odaklanmış bir insanım. 73 yaşına geldim. Bana soruyorlar, "Neye ihtiyacın var ki çalışıp duruyorsun?" diye. "Daha çok aferin desinler diye çalışıyorum" diyorum. Benim çalışma tempom hiç azalmadı. Hâlâ on yıl, yirmi yıl önceki gibi çalışıyorum.

Kilyos'a gidip dinlenme derken belki de kendimizi kandırıyorduk. Önümüze çıkan yeni işlere daldığımıza göre... Belki de o tarihe kadar gelişen olaylar yormuştu. Bilemiyorum.

— Sizinki aslında ketum bir konuşma... Ailenizle ve bazı arkadaşlarınızla konuştum. Onlar sizin bu yönlerinizi elbette çok takdir ediyorlar ama başka bir şeyi daha çok öne çıkarıyorlar, ısrarla o yönünüzden söz ediyorlar: Dostluğunuzdan, güvenilirliğinizden... Yani insan olarak dost bildikleri Doğan Hasol'dan söz ediyorlar. Siz bunlardan belki tevazunuz nedeniyle hiç söz etmediniz ya da ketum davranmak istiyorsunuz.
— Hayır, kesinlikle ketum davranmak gibi bir niyetim yok... İş hayatında kendimden bahsetmek hoşuma gidiyor da kişisel konuların merkezine kendimi koymayı pek istemiyorum.

— Onlarla iyi ki konuşmuşum diyorum, bir başka Doğan Hasol anlattılar çünkü onlar.
— Birkaç Doğan Hasol var galiba... İş hayatında belki biraz yüzü asık, sert görünüşlü...

— Her ortamda, her işyerinde farklı Doğan Hasol'lar var.
— Durum herkes için biraz böyledir, yani tiyatrocular için öyle değil mi? O insan sahnede başkadır, evinde başkadır, görev sırasında başka...

— Başkalığı kastetmedim orada. Yani orada, sizin anlattığınız hayatta hep yaptığınız işler var. "Ne yaptınız?" deyince, "Yapı-Endüstri Merkezi'ni kurduk" diyorsunuz.
— Ee önemli bir şey...

Doğan Hasol 62 yıl önce mezun olduğu ilkokulun (bugün Halil Rüştü İlköğretim Okulu) öğrencileriyle Şişli Bilim Merkezi'nde (14.01.2011).

— Önemli bir şey elbette. Herkes bir şirket kurabilir sonuçta... Ama dostlarına, "Onun adını duyduğumda kimyam değişiyor" dedirtmek başka bir şey. İnsan olarak dostlarınız açısından çok özel bir değeriniz olduğunu duymak Doğan Hasol'un kendisinin anlatmadığı başka tarafları olduğunu da gösteriyor.

— Bence en büyük başarı, dostlarınızın, sağlam dostlarınızın niteliği ve sayısıdır. Benim çok dostum var, tanıdığım, hatta tanımadığım dostlarım var. İşte Galatasaray sevgisi örneğin, insanları başka türlü birbirine bağlıyor.

— Bir de kadirşinassınız anladığım kadarıyla; bu, dostlukların sürmesinde önemli bir şey.

— Dostluklar çok önemli... Aslında benim için her şey önemlidir. Bir öğrencinin telefonu da önemlidir. Öğrencilerden zaman zaman telefon gelir ya da sekreterimi arayıp konuyu anlatırlar, haber bırakırlar. Ben onlara hemen dönerim... Beni arayan kişiyi mutlaka ararım. Bu duruma şaşıranlar oluyor. Elimden gelen her yardımı yapmaya çalışırım. Dostlarım bana güvenirler. Bu, aile fertleri için de öyledir, arkadaşlarım için de...

Benim için insan çok önemlidir, tabii yakınlarım daha da önemli. İnsan tanıdıklarını sevebiliyor. Bazen soğuk duruşum vardır, özellikle de iş hayatında. Ama yine biliyorsunuz, Yapı-Endüstri Merkezi'nde benim kapım herkese açıktır, telefonlarım herkese açıktır. Hiç duvar koymadım insanlarla kendi arama. Bu benim tarzım zaten, ille böyle yapayım diye kendimi zorlayarak falan yapmıyorum ki.

— *Yapamazsınız zaten, zorlayarak bir yere kadar olur.*
— Zorla yapamazsınız bunu, mümkün değildir. Çalışma arkadaşlarıma sesimi yükseltmemişimdir. Ama başkalarıyla kavga ettiğim çok olmuştur.

— *İnsan ilişkilerinin sağlıklı olması mutluluk veren bir şey...*
— Çook, tabii çok önemli bir şey.

— *Başarıda bunun da payı var mı?*
— Tabii vardır. Standart ölçütlerle çok iyi bir adam değilim belki ama ben kimseyi kırmak istemem. İnançla değil ama bilinçle... Kimsenin kırılmasını istemem. Güvenilir olmayı zedeleyecek bir şey yaptığımı düşünmüyorum. Bilmeden hatalar yapmış olabilirim tabii. İnsanlar bilmeden pek çok şeyi yapabiliyor, ama bilinçli olarak yaptığımı hiç sanmıyorum.

— *Bütün bu macerada eksik kalan bir şey var mı? "Şunu da yapsaydım keşke" ya da "yapmasaydım" ya da "bu eksik kaldı" dediğiniz bir şey var mı yaşam maceranızın bugüne kadar olan bölümünde?*
— Hayıflanmayı sevmiyorum. Olanla yetiniyorum, yaptığım kadarı ile yetiniyorum. Kendim için uçuk beklentilerim hiç olmadı, özellikle de maddi hayallerim. Kendi sınırlarımı çiziyorum, o sınırlar içinde yapabileceğimin en iyisini yapmaya çalışıyorum. Birkaç kitap düşüncesi daha var kafamda. Vaktim olursa onlarla da uğraşabilirim diye düşünüyorum. Yapı-Endüstri Merkezi'nde etkinliklerimiz zaten düzgün bir şekilde sürüyor.. Has Mimarlık da öyle... Kitaplarım nasıl yaşayacak onu bilmiyorum, özel-

likle de sözlükler... Sözlüklerin sürekli olarak gözden geçirilip güncellenmesi gerekir. Şimdiye kadar o işi ben düzenli olarak yaptım ama bundan sonra ne olur, onu bilmiyorum.

— *Siz gene devam edersiniz.*
— Bilemiyorum artık.

— *Hobileriniz neler? Ben de aslında bazı arkadaşlarınız gibi size sık sık soruyorum: "Neden sabahın 9'unda evden çıkıyorsunuz da bu güzelim Boğaz'ı seyretmiyorsunuz evinizde?" İtiraf edeyim anlamakta zorlanıyorum.*
— Birçok şeyi aynı anda yapıyorum. Aynı anda birden fazla iş yapmaya kendimi alıştırmışım. Evde kaldığımda da bir yandan denizi seyrediyorum, bir yandan yazıyorum. Hobilerim neler?.. Her şeyden önce okumak yazmak. Yazmaktan para kazanmadığıma göre onu hobi saymak lazım. Mesleki ve sosyal etkinlikleri de hobi sayabiliriz. Sözlük üzerinde çalışmak da en çok hoşlandığım işlerden biri.

— *Bulmaca çözer gibi.*
— Tabii. Bu işten hiç anlamayan insanlar "Canım, sözlük yazmak nedir ki?" diyebilirler. Oysa sözlük yazmak sonsuz bir araştırmayı gerektiriyor. Hep söylüyorum, hiçbir sözcüğü kendim uydurmadım. Bulduğum, literatürde rastladığım sözcükleri çok çeşitli kaynaklardan defalarca taradım. En doğru karşılığını, açıklamasını bulmaya çalıştım, çünkü o kaynaklarda dahi yanlışlar vardır. Ayrıca en doğruya ulaşmanız da yetmez, en yakın anlamını bulmanız gerek. İngilizce, Fransızca sözlüklerde bile çoğu kez en yakın anlamları bulmazsanız, bu durum o sözlükleri kullananları çok yanlış yerlere sevk edebilir. Açıklamaların sıralanmasında bile bunu göz önünde tutmak, önce en yakın anlamı, sonra öteki anlamları yazmak gerekir. Çünkü genellikle kullanılacak olan birinci anlamdır. Bu ciddi bir araştırma işidir. Keyif verir, bulmaca gibi. Her şeyi tekrar tekrar didik didik ediyorsunuz. Ben galiba işleri biraz hobi haline getirdim.

— *Doğayla haşır neşir olmak, avcılık, balıkçılık...*
— Pek olmadı. Beceremem de herhalde. Ufak tefek koleksiyonlarım var. Örneğin, mimar kartları koleksiyonum var, mimar dostlardan gelmiş kartlar... Onları bir şekilde değerlendirmeyi düşünüyorum. Kafamdan geçenleri yazmayı hedefliyorum. Elbette bale seyretmek, müzik dinlemek ve konsere gitmekten hoşlanıyorum. Ama eşzamanlı yapılabilecek şeyler bunlar. Özel bir uğraş alanı değil.

— *Tablolarınız bir koleksiyon niteliğinde, öyle değil mi?*
— Koleksiyon sayılmaz. Biriktirdiğim resimler var, satın alınmış ya da hediye olarak gelmiş. Resim koleksiyonu yaptığımı söyleyemem, ama mimar kartları koleksiyonum çok iyi.

— *Neyi affetmezsiniz?*
— Ben her şeyi affederim. Unutmam ama affederim. Kin tutmam. Benim kimseye düşmanlığım söz konusu değildir. Ama beni kızdıran şeyler vardır elbette. İş hayatında adeta sıfır toleransla çalışırım. Herkesin işini düzgün yapmasını isterim. Bu ön koşuldur. Dostluk, arkadaşlık tamam ama herkes işini doğru ve zamanında yapacak, savsaklamayacak.

— *"En" diye tanımlanan yoğun duygular genellikle çok yakınınızda olan insanlarla yaşanıyor.*
— Değer verdiğiniz insanların yaptığı hatalar sizi daha çok üzer. Ötekilere zaten önem vermezsiniz. Benim hafızam çok kuvvetlidir ama bu tür şeyleri çok çabuk unuturum. Ya da unutmuş gibi yaparım, hatta kendimi unutmaya zorlarım.

— *Dönüp geriye baktığınızda hayatınızda yer almış insanlar içinde sizi en çok etkileyenler, bir anlamda yaşamınıza yön vermiş olan kişiler kimler?*
— Bunu çok düşünmüşümdür. Şöyle bir sıralama yapabilirim: İlkokul öğretmenim Perihan Ongan beni yüreklendirmesiyle, babam beni Galatasaray'a vererek ve arkadaş yerine koyarak, annem özverisiyle mutlaka ta baştan yolumu çizenler oldular. Bü-

lent Özer beni yayıncılığa ve üniversitede asistanlığa yönlendirdi. Hocam Orhan Safa'dan nezaket, titizlik ve mükemmelin peşinde koşmayı öğrendim. Celal Esad Arseven sistemli yazma ve çok yönlü üretkenlik açısından örnek aldığım insan oldu. *Cumhuriyet* gazetesindeki spor yazarlığım Abdülkadir Yücelman sayesindedir. Hayzuran hoşgörü, sabır ve paylaşma yeteneğiyle hayatımı düzenledi. Ayşe bana babalık sorumluluğunu öğretti, yıllar sonra da mimarlık pratiğimin devam etmesini sağladı.

— *En çok mutluluk duyduğunuz şeyler?*
— Bilmem... Ayşe'nin, Ali'nin doğumları tabii ki çok güzel şeylerdi. Aileye yeni bireylerin katılması... Çevremdekilerin mutluluğu... Beni delicesine sevindiren çok şey hatırlamıyorum. Mimarlık Fakültesi'ni kazandığımda çok sevinmiştim. Sonradan belki bir sürü şeyi kanıksadım.

— *Mutluluk genellikle kısa anlarda hissedilen bir duygu mu?*
— Öyle olmalı... Sonunda şunu söyleyeyim: Ben hayatımdan, yaşadıklarımdan memnunum; gerek aile çevremde gerekse okul ve iş çevremde beni mutlu eden şeyler oldu. Tabii doğa yasalarından kaynaklanan beklenmedik bazı olaylar olmadı değil. Üzüntülerimiz de oldu ama sonuçta bütün bunların bir bilançosunu yaparsak sanıyorum ki artıdayız.

Hep umutla baktım ileriye dönük olarak... Umutla baktım, çünkü umutsuzluğun hiçbir yararı yok. Bir şeyler yapmak istiyorsanız, etkin olmak istiyorsanız, umudu yitirmemek zorundasınız, iyimser olmak zorundasınız. Karamsarlık ve küskünlük hiçbir yarar getirmiyor. Bir de insanların barışık olmaları gerekiyor, mümkünse herkesle... Her şeyden önce de kendileriyle. Ben kendimle ve dünyayla barışık olduğumu düşünürüm. Yararını da gördüm.

Bu, bir yaşamın özeti. Söylemediğimiz şeyler vardır. Her şeyin söylenmesi de gerekmez zaten. Önemli olan yazılanlardır. Yazdığım bütün yazılar, Yapı-Endüstri Merkezi'ndeki arkadaşlarımın katkıları ile kurduğumuz kişisel web sitemde toplanmış durumda. Onlara istenildiğinde ulaşılabilir.

İTÜ Fahri Doktora töreninde Rektör Gülsün Sağlamer ve Mimarlık Fakültesi Dekanı Mine İnceoğlu ile (2 Mart 1999).

— Evet sonuçta kendinden hoşnut bir insan ve huzurlu bir hayat.

— Anlattıklarımın özeti olarak hep şunu söylerim: Mimarlık için yaptıklarımın mimar olarak yaptıklarımdan daha önemli olduğunu düşünürüm. Pek çok konuda birtakım ilkleri başlattığımı sanıyorum. Mimarlık çalışmalarımın yanı sıra başta Yapı-Endüstri Merkezi'nin ve Has Mimarlık'ın kuruluşu olmak üzere, *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, öteki sözlükler, yayınlar, *Yapı Kataloğu*, *Yapı* dergisi, Yapı Fuarı, makaleler, kitaplar, konferanslar, jürilikler, sivil toplum kuruluşu görevleri... Şansım varmış, bütün bunları yapabildim diye düşünüyorum.

Ayrıca bunların ödülleri de oldu. Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği UICB'nin genel kurul kararıyla "Onur Üyesi" oldum. İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yıldız Teknik Üniversitesi ayrı ayrı beni "fahri doktorluk" payesiyle ödüllendirdiler, Mimarlar Odası da "Mimarlığa Katkı Başarı Ödülü"yle... Beykent Üniversitesi de Mimarlık Onur Ödülü verdi.

Yıldız Teknik Üniversitesi'ndeki "Onursal Doktor"luk unvanının verildiği törende bazı düşüncelerimi, bazı saptamaları

gençlere aktarmak istedim. Onlar biraz da benim yaşam anlayışımı yansıtır. O özeti de buraya aktaralım isterseniz.

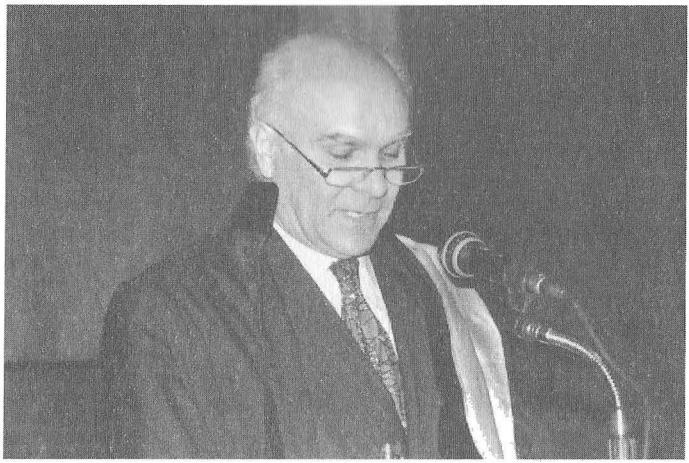
— *Çok iyi olur.*

DH : • "...Başarıya ulaşmak için onu hedeflemek gerekir. Yaşam, yararlı bir şeyler yapmak için hiç de kısa değildir. Yaşamı verimli kullanabilmek, yaşamın süresinden çok daha önemlidir. Schubert'in 31, Mozart'ın 35, Orhan Veli'nin 36, Rimbaud'nun 37, Chopin'in 39 yaşında, büyük yapıtlar verdikten sonra bu dünyadan ayrıldıklarını anımsatabilirim. "Yaş otuz beş yolun yarısı eder" diyen Cahit Sıtkı Tarancı'nın 46 yaşında bu dünyaya veda ettiğini de ekleyebilirim. Hepsinin yetenekleriyle ortaya koydukları yapıtlar kendilerinden çok daha uzun ömürlü olarak etkilerini sürdürecek. Kısacası, eser veren insanlar doğal ömürlerinden daha uzun yaşıyorlar.

• Hedeflenen her şeyi yapmak için zaman yeterlidir. Önemli olan zamanı iyi kullanmaktır. İşlerinin çokluğundan yakınıp hiçbir işe yetişemediklerini söyleyenler, gerçekte zamanı planlayamayanlardır.

Yıldız Teknik Üniversitesi Onursal Doktora töreninde Rektör Ayhan Alkış'la (7 Mart 2000).

Doğan Hasol İTÜ Fahri Doktora töreninde konuşurken (2 Mart 1999).

• Yeteneklerinizi keşfedin, geliştirin. Yeteneklere uygun işler daha kolay ve daha kısa sürede yapılır. Size kolay gelen ciddi işlere öncelik tanıyın. Biten her iş bir başarı göstergesidir. Hiçbir mazeret başarının yerini tutmaz. İşten heyecan duyun; programlayın; başladığınız işleri zamanında bitirin. Kesinlikle bitirin. Hiçbir iş yarıda bırakılmamalıdır. Ne yazık ki, başlayıp bitirmemek toplumumuzun en ciddi hastalığıdır.

• İşinizi iyi yapın. İyi yapılan işin maddi karşılığı kendiliğinden gelecektir. "Para" amaç değildir, ama bize öğretilenlerin aksine önemsiz de değildir. İşlerin daha iyi olanaklarla, daha iyi yapılması, kurumlarda daha iyi eleman çalıştırılması, onlara daha iyi ücret ödenmesi, ekipmanın ve çalışma mekânlarının geliştirilmesi, tanıtımda yararlanılması için para iyi bir araçtır.

• Araştırın, sorgulayın. Okuyun, anlayarak okuyun, notlar alın. Her şeye bakın, görerek bakın. Öğrendiğinizi tam öğrenin, fırsat yaratıp anlatın, okuyucuya dönük olarak yazın. Öğretin. Öğrenmenin en iyi yolları anlatmak ve yazmaktır. Bütün bunları yaparken bilginizi pekiştirdiğinizi göreceksiniz.

• Her girişiminizi, her işinizi kurallara uygun olarak yapın. Kural dışı yapılan her eylem bir duvara çarpmaya mahkûmdur.

• Taklit etmeyin; edilirseniz de kızmayın. Taklit edilmek, beğenilmenin bir göstergesidir, ama beğenilmekle de yetinmeyin. Taklit edilmek, bir adım daha atmanıza, daha farklısını, daha iyisini yapmanıza vesile olmalı.

• Sağlığınıza dikkat edin. İnsanların en isteksiz, en verimsiz, en az üretici oldukları dönemler sağlıklarının bozuk olduğu dönemlerdir.

• Her sıkıştığınızda akıl şablonuna başvurun, çözümü "akıl"la arayın. Kendinizi aldatmayın. Unutmayın ki insanlar en kolay kendilerini aldatırlar. Akla aykırı gelen her şey, gerçeğe aykırıdır. Buna karşılık hayal etmekten, düş kurmaktan hiç çekinmeyin. Büyük başarıların temelinde büyük düşlerin, büyük düşüncelerin yattığını gözardı etmeyin. Bazen büyük düşler, küçüklerinden daha kolay gerçekleşir...

• Ben pek beceremedim, ama siz güler yüzlü olun. Gülmekle ciddiyetsizliğin, somurtmakla ciddiyetin hiçbir örtüşmesi yoktur. Aynı anda hem ciddi, hem güler yüzlü olunabilir. Güler yüz

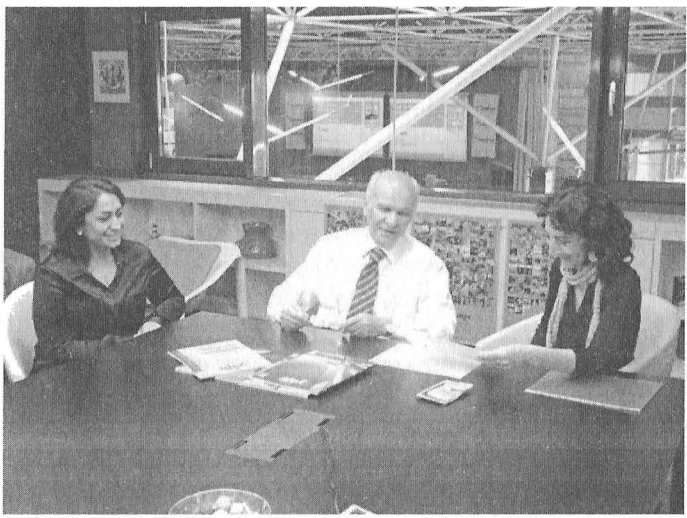

Beykent Üniversitesi Mimarlık Onur Ödülü töreninde (Nisan 2007).

mutluluk getirir, mutluluk başarıyı destekler. Mutluluktan kaçmayın; aksine mutlu olmak için kendinizi eğitin, gerekirse özel çaba harcayın. Sevecenlik mutluluğu artırır. İnsanları sevin. Unutmayın ki, sevilmek sevmeyi bilenlerin hakkıdır. Ayrıca, vermekle azalıp tükenmeyen tek şey sevgidir. Alçakgönüllü olun. Alçakgönüllülük, başarılı insanların olgunluğuna daha çok yakışır. Bu tavsiyeler listesinin güncelleştirilerek uzatılabileceğini düşünürüm."

O günkü sözlerim böyleydi. Sonuç olarak, iyi yaşadım, istediğim gibi yaşadım, uçuk hayaller peşinde koşmadım. Sonuç, "Çalış senin de olur" türünden bir şey oldu galiba.

— Her anlamda öyle olmuş. O zaman bu güzel, hoşnut, kendinizle barışık ve huzurlu hayatın böyle devam etmesi dileğiyle...

Doğan Hasol, Gülçin İpek (solda) ve Derya Nüket Özer ile birlikte çalışırken.

EK

Ayşe Hasol Erktin Söyleşisi

BABA VE MESLEKTAŞ OLARAK DOĞAN HASOL

— Doğan Hasol söyleşisinde sizin özel bir konumunuz var. Doğan Hasol'un hem kızı hem de meslektaşı olmak... Baba olarak Doğan Hasol için, çocukluğunuzdan itibaren neler konuşabiliriz?

— Ben babamı hiçbir zaman baba olarak ayrı, meslektaş olarak ayrı bir kompartımana oturtamadım. Gerçi iş hayatında bu ayrımı yapmaya gayret ediyoruz ama insanın beyninde o mümkün olmuyor. Sonuç olarak, belki biraz iç içe geçmiş olarak anlatabilirim bu iki ilişkiyi. Çünkü "baba olarak" deyince hep insanların aklında bir çocuk-baba ilişkisi konumlandırılır. Bende öyle bir ilişki yok. Çocukluğumdaki babamla, şu andaki, 45 yaşımdaki babam arasında bir ayrım yapamıyorum. Benim için baba kavramı o 45 yıl boyunca hep benzer kaldı. Dolayısıyla, "baba" tanımını ne kadar yapabilirim, bilmiyorum. O, hayatımın her döneminde çok teşvik edici ve yönlendirici bir karakter oldu benim için. En belirgin özelliği, -şimdi oğlumla ilişkilerinden de takip edebiliyorum- beklentilerinin çok yüksek olması. Oysa benim çocukluğumda hiçbir zaman babamın beklentilerinin çok yüksek olduğuna dair bir algılamam olmadı, bu durumun hiç farkında değildim.

— *Bu durum sizin için de normaldi galiba.*

— Evet, herhalde... Çünkü başkalarının babası onlardan ne bekler diye düşünmedim hiçbir zaman. Kaldı ki annem de babamı destekliyordu. Yani annem de oldukça hırslı bir insan. Dolayısıyla bazı ailelerdeki yumuşak anne-sert baba figürü, bizde hiçbir zaman olmadı. Son derece dengeli, anne ile babanın hep aynı davranışı gösterdiği, hep aynı beklentileri desteklediği bir aile ortamı vardı. Ben de onun için "normali öyledir, her aile öyle olur" diye düşündüm. Aslında neredeyse 40'lı yaşlarımın başına kadar da öyle zannediyordum. Oğlum olmasa gene fark edemeyecektim bu durumu. Fakat oğlum birtakım başarılar göstermeye başladığı zaman bir de baktım ki, o başarılarından bazılarını babamla paylaşmak istiyor, bazılarını ise istemiyor. Mesela teşekkür belgesi aldığı zaman "Ara dedeni söyle, çok sevinecek, eminim" diyorum. "Ya beni, niye takdir almadın diye eleştirirse?" diyor. Dolayısıyla ben oğlumdan öğrendim ki, aslında dedesinin beklentileri, bir başka ifadeyle bizim ailenin beklenti çıtası çok yüksekmiş. Bu, önemli bir şey aslında. Önünde hep ulaşması gereken bir hedef ve çıtanın da yüksek olması bir çocuğun yetişmesinde çok önemli bir etken. Çünkü potansiyelini maksimum kullanmasını sağlıyor. Bazı insanların bulundukları noktalara göre çok daha yüksek potansiyelleri olabiliyor ama anneleri ve babaları ya da onu yönlendirenler önüne yüksek bir çıta koymadığı için o adımı atamayabiliyor, hani nefes nefese kaldıktan sonra son bir güçle ulaşılacak o son noktaya ulaşamıyor olabilir. Buna karşın, potansiyeli aslında çok düşük olan bir insan, biraz daha çalışma ile belki potansiyelinin üzerinde bir performans gösterebilir. O anlamda ben şanslıydım diye düşünüyorum. Bu, aslında madalyonun bir yüzü. Diğer taraftan ise daha isyankâr veya karşısındakinin isteğini uygulamaya daha az eğilimli birisi olsaydım ya da bazı zorlamalarda dağılacak karakterde bir çocuk olsaydım felaketler yaşanabilirdi. Bu biraz tavuk mu yumurtadan, yumurta mı tavuktan çıkar sorusu gibi. Belki ben dayanabildiğim için o zorlamayı gösterdiler, dayanamadığım noktada beklenti çıtası aşağıya çekilecekti. Ama bence bir denge vardı işin içinde. Ya babam beni iyi tanıyordu ve

onun için beklentisini yükseltti ya da bir deneme-yanılma yöntemi ile belli bir noktada o baskıyı kaldıracaktı diye düşünüyorum. Ama sonuçta ben çok memnunum. Şimdi geriye dönüp de "keşke şunu yapsaydım" diyebileceğim hiçbir şey yok. Yapmak istediğim her şeyi babam sonuna kadar destekledi. Bu kitap babam hakkında olduğu için babam diyorum ama annem de aynı şekilde destekledi. Dolayısıyla baba-çocuk ilişkisi olarak baktığınız zaman babamın öncelikle bana ileriye dönük müthiş bir motivasyon sağladığını söyleyebilirim. Hep en iyisini bekledi, hep benim en iyiyi yapabileceğimi düşündü. O öyle olunca da o beklentiyi yerine getirmek için insan fazladan çaba gösteriyor ister istemez. Belki zaman zaman zor geliyor bu. Çok çalıştım ama şimdi "Tüm o beklentileri karşılamak için canımı dişime taktım" da diyemem.

Onun dışında iş hayatı için baba-kız ilişkisi açısından söyleyebileceğim şu: Babam bana çok büyük bir güven gösterdi. Çok genç yaşımdan itibaren çok büyük sorumlulukları bana emanet edebildi. Tabii ki istediğim her zaman yanımda, sırtımı dayayabileceğim konumdaydı ve biz o ilişkiyi çok dengeli bir şekilde götürebildik meslek hayatımızda, HAS Mimarlık'ta. Bu özelliğini çok takdir ediyorum, çünkü sanıyorum bizim şirketteki ilişkimiz dünyada tek. Böyle bir başka örnek varsa incelemeye değer. Çünkü mimarlık, özellikle serbest mimarlık büroları tamamen egoların çatıştığı kurumlardır. Mimarlık tamamen kişisel isteklerle yapılan bir şeydir ve bunun aile ortamında sürdürülebilmesi son derece zordur. Biz 25 yıldır bunu sürdürüyoruz.

— *Çok uzun bir zaman.*

— Evet, çok uzun bir zaman. İyi niyetle başlayan aile büroları çok fazla var ama kısa bir süre sonra egolar çatışıyor. Babanın adını sürdüren çok sayıda çocuk da var. Ama geriye dönüp baktığınız zaman onların birlikte çalışma süresinin çok kısa olduğunu veya bir iki ortak proje yapıp ayrıldıklarını görüyorsunuz. Bu durumun sürdürülebilmesi benim ya da annemin değil, babamın başarısıdır. İki nedeni var; birincisi gençlere duyduğu sonsuz güven, ikincisi ise yeniliklere çok açık bir insan ol-

ması. Babam hiçbir zaman yeni bir düşünceyi göz ardı etmez, hep "Acaba, olumlu yönü var mı?" diye düşünür. Yeni bir fikir karşısında bazen hiçbir şey söylemez, bir gün düşünür, ondan sonra ertesi gün tekrar toplu bir ortamda, "Dünkü konu ilginçti, onun üzerinde tekrar bir düşünelim" der. Gençlere güveni ve yeniliklere açık olması aramızdaki mesleki ilişkinin 25 yıl sürebilmesini sağladı. Ben yapamazdım. Bir baba-kız ilişkisinin mesleğe yansıtılmış olması açısından önemli bir örnek diye düşünüyorum.

— Doğan Bey'in yeniliklere açık olduğu doğru, ama bu gözü kapalı, maceracı bir yenilikçilik değil. Tersine son derece planlı aslında. Hayatında farklı kompartımanlar var sanki. Bir tarafta fuarlar falan düzenleyen bir şirket, öbür tarafta zaman zaman muhalif adımlar atan bir Yapı *dergisi var mesela. Bunlar doğaları itibarıyla zaman zaman çatışan işler. Bir tarafta mimarlık var, yaratıcı bir alan. Bütün bu farklı alanların hepsine hâkim olabilmek özel bir organizasyon tavrı gibi geliyor bana. Doğan Bey'in galiba en belirgin özelliği çok iyi bir organizasyoncu olabilmesi, insanları çok iyi değerlendirebilmesi, onları nasıl ilişkilendirebileceği ya da nasıl işlevlendirebileceğini bilmesi.*

— Sizin söylediğinize, belki tamamlayıcı bir iki şey ekleyeyim. Bir kere doğru; maceracı bir yenilikçilik değil. Bu şuradan ileri geliyor: Babam çok gezen, gezdiği yerleri çok iyi özümseyen bir insan. Çok okuyor ve o bilgileri de yine aynı şekilde çok iyi süzebiliyor. Gelenekle geleceği birbirinden kolay ayırabiliyor. Dolayısıyla gördüğü ile okuduğunu sürekli kafasında analiz ediyor. Yenilikçi fikirleri, sanıyorum o analizler ortaya çıkarıyor. Oysa daha statükocu insanlar etraflarına baktıkları zaman da, bir şey okudukları zaman da o statükoyu korumak için okuyorlar.

Babam maceracı olmamakla birlikte, toplum nereye gidiyor, dünya nereye gidiyor konusunu kavrayıp, o dönemde o kuruluşun yapısı içinde o eğilime yönelik bir fikir varsa onu destekliyor aslında. Belki ileriyi göremeyen bir insan, bunu anlamakta zorlanabilir. Oysa ortaya atılan fikir, o değişimin bir simgesi veya

başlangıcı gibi aslında. Onu bir yakalayıp desteklese, değişim devam edecek.

Bir bu var. İkincisi babam yabancıların "enterpreneur" dediği tipte, çok girişimci yapıda bir insan. Sonlandırmak veya kılı kırk yararak bir işin hamallığını yapmak babama göre değil. Genelde insanların küçük bir kısmı girişimci, büyük çoğunluğu ise girişimci fikirleri uygulamaya geçiren insanlardır. Babamın girişimciliğine ek bir özelliği daha var, sizin tespit ettiğiniz organizasyon yeteneği. Fikri oluşturduktan sonra onun nasıl hayata geçirileceğini de organize edebiliyor. Ondan sonra işi iyi yapabilecek bir ekibe teslim edebiliyor. Çünkü organizasyonda aksaklık yok. Kendi kendini kontrol edebilen bir organizasyon ortaya çıkıyor böylece.. Genelde girişimciler için en büyük tehlike veya girişimcinin başarısını tehdit eden şey o organizasyonda aksaklık olması...

— Sürece hâkim olamamak yani...

— Aynen. Dolayısıyla babamın şansı veya özelliği olan organizasyon yeteneği, başladığı fikrin devamını sağlıyor. Oysa belki piyasada çok daha enteresan, çok daha yenilikçi fikirleri olan, çok daha fazla fikri olan binlerce insan olabilir. Ama o fikri bir şekilde gerçeğe dönüştürme aşamasında veya o ara aşamada da bir yetenek, bir beceri gerekiyor. Babamın şansı herhalde iki yönde de yeteneğinin olması.

Bir de tabii ilave etmek gereken bir şey var. Sizin de tespit ettiğiniz gibi, işadamı olarak Doğan Hasol'un başarısında bunun önemli olduğunu düşünüyorum; insan sarrafı olmak. Hangi işi en iyi kimin yapabileceğini tespit edebilmek de çok önemli. Gençlere güvenmek, onların önünü açmak ve çıtayı yüksek tutmak taktiğiyle birlikte düşünmek gerek bunu. Belki o kişi kendisi farkında bile değildir neler yapabileceğinin, ama eğer siz insan sarrafıysanız bir oluşum içinde o insanın neler üretebileceğini görebiliyorsanız başarı şansınız büyük oluyor.

— Bir de sanki farklı Doğan Hasollar var... Yapı-Endüstri Merkezi'nde resmi, mesafeli, çekinilen bir Doğan Hasol tanıdım

ben. Has Mimarlık'taki Doğan Hasol çok daha farklı gibi. Belki Yapı-Endüstri'de öyle davranmak gerekiyor ama bir mimarlık bürosundaki insan ilişkileri daha başka olmak zorunda. Doğan Bey galiba özü değişmemek üzere bu dengeleri de iyi kuruyor.

— Gerçekten!.. Has Mimarlık'ta çalışan arkadaşlarla röportaj yapabilseydiniz herhalde "Doğan Bey çok tonton bir insan" diyeceklerdi. Yapı-Endüstri Merkezi'ndeki otoriter imaj ile buradaki tonton adam imajı tamamen tezat. Neden böyle olduğu konusunda ben kendi yorumumu söyleyeyim; çünkü Has Mimarlık'ın Doğan Hasol'u benim de ondan. Yani burada "kötü polis" Ayşe, "iyi polis" Doğan galiba. Tabii bunda şunun da payı var: Has Mimarlık'ta özellikle son yıllarda, hep sevdiği işlerle ilgilendi. Bilirsiniz mimaride en keyifli zaman projenin ilk başladığı yaratıcı evredir. Mesela o dönemlerde projenin içinde büyük bir zevkle yer alıyor; fakat ondan sonra mühendis arkadaşlarla koordinasyon, hafriyat, iksalar falan başladığı zaman birden babam ortadan kayboluyor. E tabii, esas gerginlikler o evrelerde ortaya çıkıyor. Babam o gerginlik döneminde hiç ortada yok! Projenin cicim aylarında ortada. Ancak çok da haksızlık yapmamalıyım. Babam bir projenin en çözümsüz noktasında, ekip olarak hepimizin tıkandığı bir konuda inanılmaz derecede yalın bir öneri getirebilir. Konu bir anda herkesin içine sinecek şekilde çözüm bulur. Hepimiz, "biz bunu niye akıl edemedik" diye düşünürüz. Daha önce sözünü ettiğim bilgiyi süzebilme ve çözümleme yeteneğinin bir yansıması olduğunu sanıyorum.

"Buranın Doğan Hasol'u benim" dememim iki sebebi var. Birincisi karakter olarak çok benzeşiyoruz, ikincisi de onun bu mükemmeliyetçi tavrını, hataları affetmeme ve hiçbir ayrıntıyı göz ardı etmeme yönünü ben de çok örnek aldım.

Ama tabii ayrı bir not olarak şunu da düşmekte yarar var. Babam bu yıl 73'üncü yaşını doldurmuş olacak. Yani öyle bir işadamı tipinin var olduğu bir dönemden geliyor.' '60'lı, '70'li yılların işadamı imajını gözünüzün önüne getirirseniz, dediğim dedik, astığım astık, bağırıp çağıran, çalışanını odasından kovan bir tiptir. Belli bir yaşın üzerindeki herkes bu tarz işadamlarını görmüştür. Babam bu tarz işadamlarının egemen olduğu

bir dönemde, açık fikirli oluşu, gençlere güvenmesi ve onların önünü açmasıyla tanınmış bir insan. O dönem babalar dahi çocuklarını uykuda severlermiş. Yani biz bugünün şartları ile '70'li, '80'li yılları değerlendiriyoruz. O dönemler bağırma çağırma, odadan kovma dönemleriydi. O dönemde bırakın takdiri, "İyi yapmışsın" demek bile mümkün değildi. Kimseye bravo, aferin denmiyordu. Dolayısıyla o günün şartlarında yetişmiş bir insanın bugüne adaptasyonu açısından bakmak gerek. Çünkü şu anda 73 yaşına erişmiş bir yönetici "İyi yapmışsın" demek için kendini epeyce zorlamak durumunda. Onların yetiştiği dönemde kimse onlara böyle dememiş ki...

— Dediğinize katılıyorum. Aynı kuşağa mensup olan benim ailem için de geçerlidir bütün bu saydıklarınız. Ama o kuşağın işadamlarının bugünkü kuşakta olmayan olumlu bir özellikleri de vardı. Şirketlerinin babası olmak. Yapı-Endüstri'de ilk yıllarda çok daha fazla hissedilen bir şeydi bu. Kalabalıklaşıp profesyonelleştikçe belki epeyce azaldı. "Benim başıma bir şey gelirse arkamda şirketim var" duygusunu yaşamak güzeldi, güven vericiydi. Bunu o şirkette yaratan bizzat Doğan Bey'dir. Aile gibi olma duygusu değerli ve motivasyonu artıran bir etken iş hayatında.

— Bu çok önemli bir şey. Ama bunu açıkçası ben hissetmedim. Belki de o gerçek ailenin bir parçası olduğum için hissetmedim ve bunu sizden duymak çok ilginç benim için. Bunu vurgulamak lazım; hakikaten özde hissedilen bir şeyse beni de çok duygulandırdı. Bunu hissedenleri dinlemek de isterim hakikaten. Babamın o anlamda çalışma arkadaşlarına karşı müthiş bir sevgisi vardır. Yani belki insan sarraflığının bir yönü de o...

— Bu da gene o eski jenerasyonun bir özelliği aslında, patron aynı zamanda babadır, gibi bir anlayışın devamı sanki. İnsana, bir nesne, oradaki bir makine gibi bakmayıp insan olarak değer verdiğinizde onunla çok özel bir ilişki kuruyorsunuz. Bundan da verimlilik doğuyor.

— Evet, ama ben gene de bunu çok enteresan bir özellik olarak görüyorum. Ben de fark etmemiştim böyle bir özelliği olduğunu, siz söyleyince biraz daha düşünmeye başladım. Çok da geleneksel bir tutum olarak görmüyorum. Eğer öyle olsaydı bütün o eski patronlar öyle olurdu veya birkaç örnek daha verebilirdik diye düşünüyorum.

— Belki de sadece kişiye has insani bir özellik.

— Ve kolay bir şey değil. Onu da söyleyeyim. Herhangi bir yönetici çalışanlarla çok fazla özel ilişkiye girdiği vakit, bu sefer işlerin aksama olasılığından çekinir.

— Doğan Bey'in sırrı işte orada. Yapı-Endüstri Merkezi'nde Doğan Bey aslında son derece mesafelidir. Bu çok mesafeli ilişki içerisinde o babalığı hissettirmek de işin sırrı. Yoksa dediğiniz doğru elbette, insan ilişkileri istenmeyen yönlere kayabilir.

— Evet evet, o çalışan için de müthiş bir şey. Bir de tabii şu var. Babam, kendisi de mutlaka söylemiştir, hiçbir işi para için yapmaz. Yapı-Endüstri Merkezi örneğinde de öyle. Yapı-Endüstri Merkezi'nin bir para kazanan unsurları vardır, bir de kültürel amaçlı unsurları. Para kazanmayı esas alan bir işadamının eline verseniz orayı, kültürel unsurları ekarte eder, en büyük kârlılık neredeyse, oraya yönlenmeyi tercih eder. Aslında baktığınız zaman düz mantığın yolu bu. Fakat babam hiçbir zaman öyle düşünmedi. O, kültürel altyapısının mutlaka şirketi besleyeceğini düşündü ki bunda çok büyük doğruluk payı var. Yapı-Endüstri Merkezi mimarlık ve inşaat çevrelerinde hep bir enstitü olarak algılanıyor. Kâr amaçlı bir merkez değil; kültürel, entelektüel bir merkez. Bu söylediğiniz o anlamda da düşünülebilir. Bir hizmet şirketinin aslında en önemli değeri çalışanlarıdır. Çalışanları ruhen besleyebildiğiniz takdirde aslında şirketi de yükseltmiş oluyorsunuz, belki o anlamda da bir paralellik düşünülebilir.

— Tabii o dediğiniz şey aslında önemli bir konu. Yapı-Endüstri Merkezi'nin kurulduğu 1960'lardaki idealist toplumcu ruhun ve aydınlanmacı vizyonun bunda payı var sanıyorum. Do-

ğan Bey hep şunu söylüyor; "kâr amacı gütmeyen bir şirket". Bir şirket kâr amacı gütmez mi? En azından karın doyurmak ve devamlılığını sağlamak için belli bir oranda kâr etmek zorunda. Tam ucundan yakaladığım '60'ların sonunun o ruh halini hatırlıyorum. "Topluma bir şeyler katmak" önemli bir değerdi ve aydınların göreviydi. Doğan Bey ayakları yere basan bir insan, yani toplumcu ama ayakları da yere basıyor. Ayrıca bugün profesyonel bir alan haline gelen kurumsal kimlik yaratmada, kültür alanına yatırım yapma konusunu Doğan Bey ve arkadaşları vakti zamanında hiç böyle hesaplar yapmadan, belki de farkında olmadan gerçekleştirmişler. Kültür yatırımlarını bir araç değil bir görev olarak kabul etmişler.

— Elbette şu anki büyük firmaların bu kültürel kimliği benimseme düzeyi ile Yapı-Endüstri Merkezi'ni kıyasladığınız zaman Yapı-Endüstri Merkezi'nin bu kimliği içselleştirmiş olduğunu görüyorsunuz. Halbuki diğer kurumlara baktığınız zaman, onlar sponsor. Parayı veriyor, ayrı bir kuruluş onlar adına onların yapmak istediği kültürel aktiviteleri yapıyorlar; yani bir nevi taşeronluk. Oysa Yapı-Endüstri Merkezi bunu kendi bünyesinde, kendi personeli ile üretiyor. Kendi ürettiğinin zaten bir parçası. O anlamda da incelenmeye değer. O '60'ların kolektivist ruhu var, tıpkı kooperatifler gibi, birden çok insanın bir araya gelip güçlerini birleştirmesi... Daha sonra '80'lere gelindiğinde kapitalizmin daha ağır basması ile birlikte üçüncü yol ortaya çıkıyor. Belki söylediğiniz şu anlamda örtüşüyor: Yapı-Endüstri Merkezi 1968'de kurulduğu vakit belki bir ciddi kâr amacı yoktu ama '80'lere gelindiğinde bir yandan bu işin sosyal tarafı hiçbir şekilde bir kenara bırakılmadan, yani topluma hizmet yönü boşlanmadan, bir yandan da diğer kurumlar gibi kâr etmenin önemsendiği bir yapı ortaya çıkıyor. Toplum nasıl dönüşüyorsa, dünya nasıl dönüşüyorsa kurum da dönüşmüş oluyor herhalde.

— Aslında bu sohbetimiz Doğan Bey'in kuşağı ile bizim kuşağımız arasındaki farklılıkları da orta koyuyor. Doğan Bey'in ve Hayzuran Hanım'ın bütün olumlu özelliklerine rağmen so-

nuçta iki farklı kuşağın bakış açıları söz konusu. Özellikle de yapılan işin doğasında yaratıcılık olunca Has Mimarlık'ta bir sıkıntı yaşanıyor mu?

— Bizim içimizde müthiş demokratik bir ortam var. Bağırıp çağırdığımız da çok oluyor proje tartışılırken. "Tamam, ne yaparsanız yapın; sizin dediğiniz gibi olsun" dediğimiz de çok oluyor. Tabii üç kişi olmanın verdiği çok büyük avantajlar var. İki kişinin evet dediğine, üçüncü uymak durumunda oluyor. Türk toplumuna yerleştirilmeye çalışılan uzlaşı kültürü bizde hep vardı. Biz kızsak da diğer iki kişi benzer düşünüyorsa hep kabul ettik. Bu "diğer iki kişi" hep değişti. Eğer annemle babam hep aynı şeyi söylerken ben farklı şeyi söyleseydim o zaman kuşak çatışması olurdu ama her zaman öyle olmuyor. Öyle olduğu zaman ben saygı gösteriyorum, "bir bildikleri vardır herhalde" diyorum. Ama bazen annemle ben benzer düşünüyoruz, babam farklı düşünüyor; bazen babamla ben benzer düşünüyoruz, annem ayrı düşünüyor. O roller hep değişiyor. Ama o iki kişinin üçüncüyü ya da o üçüncü kişinin diğer iki kişiyi ikna etmesi için çatışmalar mutlaka oluyor.

— *Çok köklü bir fark yok yani.*

— Mesleki ilişkiler açısından çok belirgin gördüğüm birkaç şey var. Birincisi annemle babamın devrinde mimarların ve mühendislerin toplumda ayrı bir konumu varmış. Hep anlatırım, benim çocukluğumda tanık olduğum bir şey vardı: Annemle babam toplantı odasına girdiği zaman işveren ayağa kalkar, ceketinin önünü iliklerdi. Yani mimara müthiş bir saygı gösterilirdi. Bugünse işveren, "Ben parayı veriyorum, mimar benim istediğimi yapmak zorunda" tavrında. Bu kültür değişikliği aslında bizi çok kötü vurdu. 25 yıl boyunca biz bu kültür değişikliğini maalesef acı bir şekilde yaşadık. Annemle babama bu değişimi açıklayabilmek, onların bu yeni konumu kabullenmeleri çok güç. Ben veya arkadaşlarım bir işverenle görüşmede uzlaşma noktasına geldiğimiz zaman bunu anneme babama anlatmaya çalışırken, onlar "Öyle şey olur mu? Siz mimarsınız, kabul ettiriverin işte" diyorlar. Ama o yapılamıyor artık. Beni çok üzse de böyle bir

kuşak çatışması var. "Niye taviz veriyorsunuz?" diyorlar. Ama biz taviz vermezsek işi kaybediyoruz.

İkincisi, ben firmada ortak yaratıcılığa çok önem veriyorum. Örneğin biz yeni bir projeye başlayacağımız zaman stajyerler dahil herkesi bu masanın etrafında topluyorum. İki gün önceden o projenin ihtiyaç programı ve arsa bilgileri arkadaşlara dağıtılmış oluyor. Adeta bir tür eskiz sınavı gibi birtakım çalışmalar yapıyorlar ve biz bir masanın etrafında, onlarca kişi bir araya geliyoruz. Beşer dakika da olsa herkesi tek tek dinliyoruz. Çok kişiden pek çok ilginç fikir ortaya çıkıyor, bazen o projenin birkaç alternatifli olarak çözümünü sağlayabiliyoruz. Bazen tek alternatif üstünde ayrı ayrı bireylerin düşünceleri birleşebiliyor. Zaman zaman annemle babamın bundan çok sıkıldığını hissediyorum. Onlara göre mimarlık kişinin kendi tamamlayacağı bir süreç, tartışılarak çözülebilecek bir şey değil. Çünkü onların döneminde hep yıldız mimarlar, egosu yüksek mimarlar vardı. Kendileri de öyle aslında. Ama ben tek kişilik bir yaratıcılığın veya tek kişilik bir aklın günümüzdeki büyük projeler için yeterli olmayacağını düşünüyorum. Annemle babam büyük bir olgunluk gösteriyorlar gerçi, kendilerini zorluyorlar. Ortaya atılan fikirlerin çoğu aslında saçma. Beyin fırtınası düzeninde, herkes aklına geleni söyleyecek, saçma olsun olmasın, kimse eleştiri almayacak, gibi bir kural koyuyoruz. Örneğin o saçma sapan fikirleri dinlemek zorunda olmak veya eleştirememek durumunda olmak onları yoruyor, sıkıyor. Hani kuşak çatışması deniyorsa bizim kuşağımızın bu anlayışı ile önceki kuşağın "mimarlık bireysel iştir" anlayışı arasında var.

— Ama bir de yaşlı kuşağın büroda var olmasının sağladığı ekstra avantajlar olmalı herhalde.

— Var tabii. Bir kere "isim" çok önemli bir şey. Yeni bir mimarlık firması kurmak yerine, aile şirketine katılmak büyük bir güvence. Onu hiçbir zaman yadsımamak lazım, çünkü +1 ile yola çıkıyorsunuz. Sıfırdan başlamaktansa, ismi olan bir firmayla yola çıkmanın büyük avantajı var. O isim referans olarak çok kapı açabiliyor. İkincisi, alanında iyilerin çalışmak için firmayı tercih

etmesi çok önemli. En iyi üniversitelerin en iyi mezunları, ismi olan yere gitmek istiyor, bu da bir artı.

Üçüncü bir artı ise şu; bir projeyi başından sonuna tamamlamış olmak son derece önemli bir kazanç. Türkiye'de pek farkında olunmuyor. İşleri yabancı mimarlara kaptırmamızın bir nedeni de odur. Mesleğe yeni başlayan bir mimar projeyi başından sonuna kadar izlemeyince aslında hiçbir şey yapmamış oluyor. Çok önemli bir tasarım yeteneği olabilir. Ama bir projenin nasıl gerçekleştiği konusunda hiçbir bilgisi yok. Kendi projesinin açılış törenini hiç görmemiş. Oysa bir şirketteki deneyim birikiminde, bizim örneğimizde annemle babamın deneyim birikiminde, başından sonuna tamamlanmış pek çok proje var. Yani bir proje nasıl yapılır, inşaata nasıl verilir, inşaat ilerlerken neler olur, son ana kadar işveren ile nasıl dost kalınır?.. Bunların hepsi bir birikim. Bu birikimi geçirmiş insanların deneyimi ile yönlenmek çok önemli bir avantaj.

— Sizin başta Amerika menşeli Skidmore, Owings and Merrill (SOM) mimarlık ve mühendislik firması ile bir ortaklığınız vardı bildiğim kadarıyla. Daha sonra başka yabancı firmalarla da işbirlikleriniz oldu. Bu işbirlikleri ya da ortaklıklar devam ediyor mu?

— Proje bazında oluyor. Biz '80'lerin sonuna kadar hep finans kurumlarının işlerini yapıyorduk. Fakat onlar bir darboğaza girdiler. Biz aslında gelmekte olan bu tehlikeyi bir süre önceden sezdik ve üzerinde düşündük. Dedik ki, bizim kuvvetli yönlerimiz nelerdir? Hangi yönlerimizle biz kendimizi daha iyi ortaya koyabiliriz? O dönemde iki kuvvetli yönümüz vardı: Birincisi çok iyi yetişmiş, dil bilen bir ekibe sahiptik; ikincisi bu kadro büyük projelerin koordinasyonunu çok iyi organize edebilecek biçimde yetişmişti. Bir başka ifadeyle, kompleks projeleri yapabilecek gücümüz vardı. Dedik ki, neden büyük projelerle ilgilenmiyoruz? Bizim elimizde oteller, hastaneler, yüksek yapılar gibi çok daha fazla büyük proje işi olması lazım. O zaman etrafımıza baktığımızda gördük ki, bu tür projeler hep yabancı mimarlara veriliyor. Nedeni de onların bu

konudaki deneyimiydi. O günlerde SOM dünyada en bilinen mimarlık kuruluşuydu. SOM'la görüştük. Onlar da tesadüfen, "Bizim Türkiye'de bir işimiz var, birlikte girelim o zaman" dedi. Öyle başladı o ilişki. Daha sonra Anadolu Sağlık Merkezi projesinde benim Harvard'dan tanıdığım bir arkadaşım aracılığıyla REES Associates Inc. ile tanıştık ve birlikte çok başarılı bir iş yaptık. Daha sonra Büyük Efes Oteli projesinin yenilenmesi sırasında ihalenin Türk firmalarına açıldığı ama mutlaka otel projelerinde deneyimli bir danışman ortak gerektiği açıklandı. Onun üzerine gene Amerika'nın ilk üç firması içinde olan NBBJ ile bir birlikteliğimiz oldu.

— Sonra yurtdışında da işler yaptınız galiba...

— Evet. Bütün bu işlerde şuna önem verdik; Bir; projenin başından itibaren birlikte başlamış olmak. İki; tasarımda söz sahibi olmak. Amacımız elbette deneyim kazanmak. İkinci amacımız ise mimarlık hizmetinin küresel düzeyde nasıl verildiğinden sürekli haberdar olmak. Yabancılarla birlikte çalıştığınız zaman muhtemel bütün rakiplerinizin ne yaptığını görüyorsunuz, muhtemel bütün rakiplerinizin ofislerine giriyorsunuz ve kaç kişi ile çalışıyor, nasıl hizmet veriyor, hangi kalitede hizmet veriyor, nasıl organize oluyor vb bütün bunları görebiliyorsunuz. Gerçekten de şu anda küresel düzeyde kim ne yapıyor, her şeyden haberdarız. Burada kendi arkadaşlarımızla bir masa etrafında toplanıp tasarım çalışmasına başladığımız gibi yurtdışından bir ekiple bir araya geldiğimiz zaman da benzer bir ortamda yola çıkıyoruz ve o karşılıklı görüş alışverişi bizi çok zenginleştiriyor. O kültürel etkileşim çok önemli, biz çok yararını gördük.

— Doğan Bey ve Hayzuran Hanım'ın kuşağı ile sizin kuşak arasında önemli bir başka fark daha var galiba. Örneğin AKM projesi bir zamanların en büyük projelerinden biri. Hayati Tabanlıoğlu projenin sahibi; Doğan Hasol da orada staj yapmış. Oysa şimdi gerek Murat Tabanlıoğlu gerekse siz ölçeği çok daha büyük projelerde çok farklı bir işveren kesimi ile çalışıyorsunuz. Mimarlığın daha çok sanat olarak algılandığı bir anlayış ve en

büyük işverenin devlet kurumları olduğu bir dönem geride kalmış gibi görünüyor. Mimarlığın birtakım kaygı alanları açısından da sizin kuşağınızla bir önceki kuşak arasında başka uçurumlar var mı? Örneğin geçmişin toplumcu bakış açısı, doğal ve tarihi çevreye karşı farklı duyarlılıklar gibi. Bugünün sizin de içinde yer aldığınız mücadele alanında dev şirketlerle işbirlikleri yapmak, küresel gayrimenkul piyasasına açılmış İstanbul gibi bir metropolde projeler üretmek var.

— Doğru... Eski kuşak ile yeni kuşak arasında, gene tırnak içinde söyleyeyim, "bir amatörlük ve profesyonellik farkı" var. İkisini de olumsuz yönde söylemiyorum. Amatörlüğü daha amatörce bir ruh anlamında söylüyorum. 1960'larda, '70'lerde bir bina yapılacaksa onun içindeki mimari unsur işverenin kazanç unsurundan daha fazla önemseniyordu, oysa içinde bulunduğumuz dönemde kazanç unsuru öncelik kazanıyor. İşverenin para kaybedeceği bir öneri getiremiyorsunuz. Her zaman için kazanç ön planda. Bir kere bundan kaçınabilmenin imkânı yok, bunu açıklayabilmenize olanak da yok. Kültürel, insani, sosyolojik konuların başka konuların önüne geçebileceğini izah etseniz dahi, "Haklısınız, ama biz de burada para kaybediyoruz" gibi bir cevap alabiliyorsunuz. Dolayısıyla bizim kuşak, "Evet, para kaybediyorsunuz ama şu tür de insani kazançlarınız olabilir" izahını bıraktı sanıyorum. Belki konuyu biraz karikatürize ediyorum. Gerçekten eskiden mimara gösterilen saygı da bu farkın göstergesiydi. Mimar, "Bu böyle olacaktır" dediği anda o konu bitiyordu; işveren gerekirse metrekare kaybetsin, gerekirse para akıtıyor olsun, mimarın dediği olurdu. Şimdi artık böyle bir şey söz konusu değil.

Amatör ruhtan kastettiğim ikinci olgu ise, hatırladığım kadarıyla bir büroda bir, haydi diyelim iki proje olurdu. Üçüncü bir proje kesinlikle olmazdı. Ama şimdi bazen bana soruyorlar "Elinizde hangi işler var?" diye, açıkçası sayamıyorum. Aklıma gelen bir iki tane oluyor, belki üçüncü, dördüncü filan ama sonuçta hep bazı projeleri unutmuş oluyorum. Dolayısıyla eskiden amatör bir ruhla, belki mimarın evinin bir odasında yürütülen işler, şu anda herhangi bir kurum nasıl çalışıyorsa o şekilde

yürütülüyor. Bir mimarlık bürosunun işleyişinin, örneğin bir turizm bürosunun işleyişinden çok fazla farkı yok. Orada gördüğünüz hareketlilik neyse buradaki de o, dolayısıyla ister istemez bir yönetim bilinci oluşması gerekiyor.

— *80-100 kişilik kadrolar ile çalışan bürolar var artık.*

— Tabii. Artık işin muhasebesinden, pazarlamasından, tanıtımından da anlamanız gerekiyor. Mimarlık gerek personel sayısı gerek yönetimdeki karmaşıklık açısından artık evin bir odasında yapılan çalışmanın çok ötesinde bir noktaya gelmiş durumda. Dolayısıyla şöyle de özetlenebilir; olumsuz algılanmasından da biraz çekiniyorum ama, babamların kuşağında mimar daha çok sanatçı olarak algılanıyordu, bizim kuşağımızda mimar daha çok iş insanı olmak zorunda. Bu söylediklerimin olumsuz algılanmasını önlemek için şunu söylemek zorundayım; mimar iş insanı olmak durumunda, çünkü muhatabı iş insanı. Artık bizlerin yaptığı iş bir zengine tek aile evi yapmak değil, elli bin, yüz bin metrekarelik bir yatırımı yönlendirmek. Yani 100 milyon dolarlık bir yatırımı yönlendiriyorsunuz, karşınızdaki de bunun karşılığını almak istemekte son derece haklı. Çünkü o da cebinden vermiyor bunu, o da bir yatırımcı bulmuş veya kredi almış, kredinin faizini ödüyor. Yani şakası yok, oyun oynanmıyor. İşin içinde artık o eski dönemdeki romantik istekler, konser salonu yapmak, tek aile evi yapmak yok. Orada verilecek tavizler fazladan bedeller değil. Burada hakikaten işvereni iflasa götürebilecek bir yatırımı yönlendiriyorsunuz. O zaman o işverenin dilini konuşabilmek, onun yönünü algılayabilmek çok önemli. O anlamda da biraz iş insanı olmak lazım diyorum. Ayrıca mimarlık bürosunun kompleks yapısını yönetebilmek için de biraz iş insanı olmak gerek. Peki, bunun faturası, bizlerden götürdüğü nedir? Evinin bir odasında çalışan mimar yüzde yüz zamanını tasarıma ayırırken bizler öyle yapamıyoruz. Zamanımızın en fazla yüzde ellisini tasarımla geçirebiliyoruz. Bu da eski döneme göre olumsuz bir nokta. Ama büyük işler yapabiliyor, dünyaya açılabiliyor olmaktan dolayı çok memnunum. Neden Türk mimarları dünyada da tanın-

masın? Hemen aklınıza geliveren yabancı mimarlar arasında neden bir Türk mimarının da ismi olmasın? Önümüzdeki on yıl içinde ben bekliyorum, mutlaka da olacak. Kısacası, bir şey gelirken bazı şeyleri de götürebiliyor.

— Dünyada bugünün star mimarlarına baktığımız zaman onların hem iş insanı hem de yenilikçi projelerle ortaya çıktıklarını görüyoruz. Ayrıca kente ilişkin eleştirel fikirler de geliştiriyorlar. Örneğin Rem Koolhaas. Tam şu günlerde Türkiye'de, özellikle İstanbul'da büyük çaplı bir kentsel dönüşüm sürecine girilmiş durumda. Bizzat TOKİ Başkanı Erdoğan Bayraktar da birkaç yıl önce kentsel dönüşüm alanlarını siyasetin dönüşüm alanları olarak nitelemişti. Yine İstanbul'da gündeme gelen bazı büyük projeler ÇED açısından çok ciddi eleştiriler alıyor. Bu durumda mimarın sorumluluğu konusunda ne düşünüyorsunuz?

— Bizler politikaya bulaşmamaya çalışıyoruz. Gerek belediye ile ilişkilerde gerekse diğer politik söylemlerde mümkün olduğunca "kendi işimizi yaparız" noktasında durmaya gayret ediyoruz. Çünkü açıkçası biz kendimizi bir başka noktada konumlandırıyoruz ve kendimize biraz da, "dünya mimarı" gözüyle bakıyoruz. Elbette bu topraklardan yetiştik ama Türkiye bize çok da fazla olanak sağlamıyor. Bir ara işveren portföyümüze şöyle bir göz atmıştık. Bizim işverenlerimizin neredeyse tamamı yurtdışında veya Türkiye'de yatırım yapan yabancı yatırımcılar ya da Türkiye'de çalışan yabancı firmalar. Bir başka deyişle, bizi yetiştirenler bizi iyi kullanamıyorlar diyebilirim. Tabii nankörlük etmek istemiyorum. Bizler Türkiye'nin olanakları ile yetiştik, büyüdük ve aslında bize çok büyük paralar harcandı, çok büyük emekler verildi ama Türkiye bizi yeterince iyi kullanamıyor. O anlamda ben Türkiye'de politik ya da şehirciliğe yönelik bir çaba boşuna bir çaba olacaktır diye düşünüyorum. Onun için biz işimizi yapalım, biz işimizi doğru yaparsak Türkiye'de takdir görmeyiz ama yurtdışında hiç değilse takdir görürüz diye düşünüyorum. Sanıyorum Has Mimarlık gibi başka mimarlık büroları da benzer düşünceler içerisinde.

— Biraz ev hayatına dönersek; Doğan Bey ve Doğan Bey'in dostlarından dinlediğim şeyler var, babanızla birlikte askere gitmeniz gibi. Ama bütün bu anlatılanlarda ben şu izlenimi edindim: Çok huzurlu bir ev ortamı, çok sakin, gerilimlerin olmadığı bir ev ortamı. Güngör Kabakçıoğlu, "Doğan'ı Doğan yapan Hayzuran'dır, onun verdiği huzurdur" dedi. Siz ne dersiniz?

— Doğru. Evden ayrıldıktan sonra hissettim bunu. Babamın muhalif bir kişiliği vardır ve iş hayatında gördüğünüz o kişilik hayatının her yönü için geçerlidir. Haksızlığa tahammül edemeyen, tepki veren o kişilik, evde de, araba kullanırken de vardır. Dolayısıyla, babamla yaşamak kolay değildir. Yani babamla yaşanan hayat gerilimli bir hayattır. Hani her şeye kızan, olur olmaz telaşlanan tipler vardır; öyle değil ama babam hayatının her anında haksızlığa tepki veren bir insandır. Ne bileyim, mesela buradan yola çıkarsınız, ters yoldan birisi gelir, hemen ona bir tepki verir. Bir gerginlik doğar. Radyoyu açarsınız, haberlerde ters bir şey duyar, hemen ona tepki verir. Tabii bu kolay bir şey değil, bunu dengelemek de kolay değil. Gerilmek çok kolay, sakin kalabilmek çok zor. Annem bunu başarmış, büyük bir başarı bu. Ben yapabilir miydim bilmiyorum.

Bir şey daha aklıma geldi. O sükûnette yeni yeni idrak ettiğim başka bir şey var. Bizim ailemiz çok önemli trajedilerden geçmiş bir aile. O sükûnetin biraz da tevekkülden ileri geldiğini düşünüyorum. Ben küçüklüğümde her ailenin başına böyle şeyler gelebileceğini düşünürdüm. Son derece normal bir şeydi sanki. Ben doğmadan birkaç ay evvel dayımı kaybetmişler, ben doğduktan hemen sonra dedemi, gene trajik biçimde kaybettik. Önce bir ayağını kesiyorlar, daha sonra oğlunun acısına dayanamayıp çok da ileri olmayan bir yaşta hayatını kaybediyor. Ben dokuz yaşındaydım, amcamı bir trafik kazasında kaybettik. Bütün bu kişilerin arkasında çocukları, yani yetimleri kalıyor. Bu çocukların yetişmesi, geleceklerinin sağlanması gerekiyor. Amcamın ölümünden sonra, onun hayatı boyunca kurup özenle yürüttüğü çok başarılı bir iş kalıyor. O işin devamının sağlanması gerekiyor. Ve tabii o çocukların dışında, ge-

ride kalan annelere de yardımcı olunması gerekiyor. Ben çocukluğumda hatırlıyorum; anneannemle babaannem karşılıklı geçip kaybettikleri çocuklarını konuşurlardı. Bana bu durum dünyanın en normal şeyi gibi geliyordu, yani her aile böyle sıkıntılar yaşardı, trajediler... Şimdi dönüp bakınca, "Aman Allahım neymiş o dönemler" diye düşünüyorum. Hakikaten filmlere konu olabilecek bir trajedi. Bir ailenin belki üç dört kuşakta yaşayabileceği trajedileri biz annemle babamın en verimli oldukları dönemde geçirmişiz. Her şeye rağmen bu başarı çizgisini yakalayabilmeleri çok takdire değer bir şey. Sanıyorum o sükûnet aslında birazcık da "beterin beteri var" düşüncesi, biraz tevekkül gibi geliyor bana.

— Bir de, ailede iki kişiden birinin başına bir felaket gelir, öbür taraf onu anlamakta zorlanabilir; ama her iki taraf da denk acılar yaşayınca belki birbirlerini daha iyi anlıyorlar. Denk acılar birleştirici mi oluyor acaba?

— Olabilir. O kötü günde bir arada olmak insanları birbirine yaklaştırabilir. İnsanların başka yönlerini keşfetmek açısından da çok yaklaştıran bir şey. Birlikte olduğunuz insanı hiç tanımadığınız bir ortamda görüyorsunuz. Mutlaka duygusal olarak çok birleştirici olmalı.

— Çocuklukta ölümün anlamı pek anlaşılamıyor. Ama yine de demek ki her şeye rağmen, evde çok ağır bir hüzün hissedilmiyordu. Size hayatı çok olumsuz gösteren, hayatınızı kasvetli bir hava da olabilirdi. Demek ki onu da yaratmamayı başarmışlar.

— Anlaşılan öyle... Bir de şu vardı, anlaşılan ben o hüznü tanıyabildim. Aslında hüzün falan değil, çok daha ağır bir şey. O derin acıyı kelimelerle anlatabilmek mümkün değil. Anneannem ve babaannemle ben onu yaşadım, hissedebiliyordum da. Çocuklar hissetmez sanılır. Oysa yaşayınca hissedebiliyorsunuz. Onların çektiği acıyı ben şu anda bile hissedebiliyorum. Ama bu bir hayat tarzı haline gelmedi. Bir yandan normal hayat yaşandı, öte yandan acılar hiçbir zaman unutulmadı.

— Bazı şeyler zaman geçtikçe unutulmak şöyle dursun, tam tersine daha bir büyüyordur belki...

— Tabii tabii, öyle...

— Doğan Bey, "Ben Ayşe'ye hiçbir zaman 'mimar ol' demedim" diyor.

— Ben kararsızdım. Şimdiki gençlerde de en eleştirdiğim yön bu. Ama ben de öyle bir gençtim. Arkadaşlarım işletme okumak istiyorlardı. O sıralar işletme okumak çok popülerdi. Benim çok fazla bir hevesim yoktu. İşletmeciliğin ne olduğunu bile çok bilemiyorduk o dönemde. Gazetecilik ya da mimarlık olabilir diye düşünüyordum. Etkilenmemem imkânsızdı. Mimarlığın içinde büyümüştüm. Karar veremeyince babam "Mimarlık yaz, mimar olan her şeyi yapabilir. Mimar olarak yetişip de pek çok farklı işler yapanlar var. Mimarlık formasyonu çok yönlü, çeşitli konuları öğrenmiş oluyorsun, ondan sonra ne istiyorsan onu yaparsın" dedi. Bence doğru da oldu. Ondan sonra ben mimarlığı gerçek anlamda uyguladım. Gazeteciliği de istiyordum; hâlâ yazar, çizerim, çok okurum, gazeteciler ne yapıyor diye araştırırım. Gerçekten isteseydim yapardım herhalde ama demek ki gönlümde yatan aslan o değilmiş. Mimarlığı çok seviyorum. Zaman zaman şikâyet ettiğim yönleri olmuyor değil ama "Tekrar dünyaya gelirsen ne yaparsın?" diye sorsalar ben gene "mimarlık" derim. Babamın bu söylediğim dışında başka bir etkisi olmadı, "Mimar ol" demedi. Sadece "Kararını vermediysen mimarlığı yaz, nasıl olsa mimarlığı okuduktan sonra istediğini yaparsın" dedi. O zamanlar mimarlığı pek sevmiyordum, annem ve babamın her hafta sonu şantiye ziyaretlerine gitmelerinden veya onları sürekli çizim masasında görmekten şikâyetçiydim. Bir şeyler yapmak isterdim, "işimiz var" derlerdi. Ama benim öğrenim hayatımda çok yararı oldu o şikâyet ettiğim şeylerin. Onların çizimlerini, maketlerini görmüş olmanın, şantiye ziyaretlerinin müthiş yararını da gördüm.

— Sınıf arkadaşlarınızdan üç beş sene ilerde başlamış oldunuz.

— Tabii tabii...

— Oğlunuz Ali ne düşünüyor peki?

— Görebildiğim kadarıyla Ali'nin gerek çizim gerek yaratıcılık gerekse üçboyutlu kavrama açısından müthiş bir yeteneği var. Ali şu anda 16 yaşında. Sketch-up öğrendi, birtakım tasarımlar yapıyor, kendi portfolyosunu hazırladı ama mimarlık yolunda değil. Çok çeşitli alanlarda. Mesela bir müzik aleti maketi yapabiliyor veya birisi için doğum gününde bir enstalasyon yapabiliyor. Kendi kafasına göre uçaklar tasarlayabiliyor. Yani tasarımın çok çeşitli yönlerine dalmış durumda. İleride ne yapacağını bilmiyorum. Biz hakikaten çok serbest bıraktık. Müzikle ilgileniyor, iyi bir matematik kafası var. Daha bilimsel bir yönde de ilerleyebilir. Mimarlığa da dönebilir ama Ali'nin ne Has Mimarlık'a ne Yapı-Endüstri Merkezi'ne ilgisi var. Öte yandan babasının işine de ilgisi yok. Galiba bizim egolarımız fazla ağır basıyor ve bizim dışımızda bir şeyler yapmak istiyor.

— Bir sonraki kuşak olarak saydığınız özellikleri ile Ali belki yaratıcılığının daha çok öne çıktığı tarzda bir mimar olmaya aday. Bir de her kuşak kendinden önceki kuşakla bir hesaplaşma yaşıyor aslında...

— Ki, bu iyi bir şey. İnsanlığı ileriye götüren de bu. Bir de her kuşak kendisinin yoksun kaldığını bir sonraki kuşağa aktarıyor. Örneğin ben, Ali'nin yaratıcılığının öne çıkması için önünü çok açtım. Ben eminim ki ikimiz de bir kuşak önce yaşasaydık, "Bırak onları, kitabını oku" diyebilirdim. Ama demedim...

YAŞAMÖYKÜSÜ

2 KASIM 1937
Kâmil ve Hürriyet Hasol'un çocuğu olarak Sivas'ta doğdu.

1939 ARALIK
Erzincan depreminden ailesiyle birlikte sağ olarak kurtuldu. Aile geçici olarak Divriği'ye gitti.

1943-1948
Erzincan'da ilkokula başladı. Birinci sınıfı orada okudu. İkinci sınıfa Kadıköy Yeldeğirmeni'nde Gazi İlkokulu'nda başladı; sonra Üsküdar'da 30. İlkokul'a geçti ve oradan mezun oldu.

1948-1956
Galatasaray Lisesi yılları.

1956-1961
İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nde öğrenim gördü; Y. Müh. (Mimar) unvanıyla mezun oldu.

1961
Mimarlık ve Sanat dergisini çıkaran gruba katıldı.
Kasım ayı başında İTÜ Mimarlık Fakültesi 2. Yapı Bilgisi Kürsüsü'ne asistan olarak girdi.

22 ŞUBAT 1963
Fakülteden sınıf arkadaşı olan Hayzuran Yunt ile evlendi.

1964
Hayzuran-Doğan Hasol çiftinin çocukları Ayşe dünyaya geldi.

1965
Bir yandan İTÜ'deki asistanlık görevi sürerken Mimarlar Odası İstanbul Şubesi sekreter üyesi seçildi. Sonra da Oda'nın dergisi *Mimarlık*'ın yayın yönetmeni oldu.

İTÜ Mimarlık Fakültesi'nce Paris'teki UIA Kongresi'ne gönderildi. Paris'ten Londra ve Rotterdam'a geçerek oralardaki Yapı Merkezlerini inceledi.

1966-1969
Mimarlar Odası Merkez Yönetim Kurullarında görev aldı.

1967
Yapı-Endüstri Merkezi kuruluş hazırlıkları başlayınca asistanlık görevinden ayrıldı.

1968
Yapı-Endüstri Merkezi hizmete girdi; Merkez'in müdürü oldu.

1969
Askere gitmek üzere Yapı-Endüstri Merkezi'ndeki ve *Mimarlık* dergisindeki görevlerinden ayrıldı. Ekim ayında yedek subay öğrencisi olarak Polatlı'ya gitti.

1970
Diyarbakır'da 3. Hava Kuvvet Komutanlığı'nda yedek subay asteğmen olarak askerlik yaptı.

1971
Ankara Or-An Yapı-Endüstri Merkezi'ni yönetti. *Or-An Yapı Endüstrisi* dergisini çıkardı.

1972
İstanbul'a dönerek Yapı-Endüstri Merkezi'nde genel müdür olarak görev aldı. Aynı zamanda DGSA Mimarlık Yüksekokulu'nda öğretim görevi üstlendi.

1973
YEM'de *Yapı dergisi* ve *Yapı Kataloğu* yayınlarını başlattı; Demirtaş Ceyhun'la birlikte kitabevi kurulmasına, kitap imza günlerinin, konferansların geliştirilmesine önayak oldu.
Kardeşi Yalçın Hasol'un Ekim ayındaki ani ölümünden sonra Has Reklam ajansının yönetimini üstlendi.

1974
Has Reklam yeni bir yapılanmayla anonim şirkete dönüştürüldü, orada Yönetim Kurulu Başkanı oldu.

1975
PİAR Piyasa Araştırma A.Ş.'nin kuruluşuna katıldı.

1976
Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü'nün ilk baskısı yayımlandı.

1977
Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği UICB'nin Londra'daki genel kurul toplantısında Yönetim Kurulu üyeliğine seçildi.

1978
İlk Yapı Fuarı'nın İstanbul Spor ve Sergi Sarayı'nda gerçekleştirilmesine öncülük etti.

1979
Hasajans A.Ş.'nin kuruluşuna katıldı ve Yönetim Kurulu Başkanı oldu.

1980
UICB Belgrad genel kurul toplantısında Başkan Yardımcısı seçildi.

1985
Eşi Hayzuran Hasol ve kızı Ayşe Hasol'la birlikte Has Mimarlık Ltd. Şti.'ni kurdu.

İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği İMSAD'ın Genel Sekreterliğini fahri olarak üstlendi.

1989

Uluslararası Yapı Merkezleri Birliği UICB'nin Stockholm'daki genel kurulunda Başkan seçildi.

1990-1996

Galatasaray Spor Kulübü Yönetim Kurulu'na seçildi ve Basın Sözcüsü oldu. Daha sonra Başkan Yardımcılığı (1991) ve 1991-1996 arasında 2. Başkanlık yaptı.

1990

Eşi Hayzuran Hasol'la birlikte tasarladıkları Zeytinoğlu Evi ile Mimarlar Odası Ulusal Mimarlık Ödülü kazandılar.

1992

İstanbul'da düzenlenen UICB Genel Kurulu'nda Başkanlığa üç yıllık bir dönem için ikinci kez seçildi.

1993

İngilizce-Fransızca-Türkçe Mimarlık ve Yapı Sözlüğü'nün ilk baskısı yayımlandı.

1994

Torunu Ali dünyaya geldi. Hasol'lar Üsküdar'da satın alıp yeniden düzenledikleri evlerine taşındılar.

1995

Başkanlıktan ayrılırken UICB tarafından kendisine Onur Üyeliği verildi. Türk Serbest Mimarlar Derneği TSMD tarafından 1994-1995 Basın-Yayın Ödülü ile ödüllendirildi.

1996

YEM anonim şirkete dönüşürken Yönetim Kurulu Başkanı seçildi.

Şevki Vanlı, Hülya Yürekli ve Ferhan Yürekli ile birlikte Archiprix-Türkiye grubunu kurdular ve Archiprix yarışmalarını başlattılar.

1997

İngilizce-Fransızca/Fransızca-İngilizce Mimarlık ve Yapı Terimleri Sözlüğü, *Architecture et Bâtiment/Architecture and Building* adıyla Paris'te Le Moniteur Yayınevi'nce yayımlandı.

Yağma Var adlı kitabı İstanbul'da çıktı.

Cumhuriyet gazetesine haftalık spor yazıları yazmaya başladı.

1998

İstanbul Teknik Üniversitesi'nce kendisine "Fahri Doktor" unvanı verildi.

Her Şeyin Mimarı Var adlı kitabı yayımlandı.

1999

Yıldız Teknik Üniversitesi'nce kendisine "Onursal Doktor" unvanı verildi.

Mimari İzlenimler adlı kitabı yayımladı.

2000

Mimarlar Odası'nca kendisine "Mesleğe Katkı Başarı Ödülü" verildi.

2001

Ağa Han Mimarlık Ödülleri'nde Büyük Jüri Üyesi olarak görev aldı.

2003

İnşaat Malzemesi Sanayicileri Derneği'ne (İMSAD) Başkan seçildi. İMSAD'ın Avrupa Yapı Malzemesi Üreticileri Konseyi CEPMC'ye üye olmasını sağladı.

Taşkışla Eğitim ve Kültür Derneği'ne Başkan seçildi.

YEM bünyesinde Sanal Mimarlık Müzesi kurulmasına öncülük etti.

2004
Mimarlık Vakfı'na Başkan seçildi.
Archiprix International yarışmasında Jüri Başkanlığı yaptı.
Galatasaray'da Düşler/Gerçekler adlı kitabını yayımladı.

2005
İstanbul'da toplanan UIA 2005 Dünya Mimarlık Kongresi sürecinde Bilimsel Komite Üyesi olarak görev aldı.
Aydın Doğan Ödülleri "Kent Mimarisi, Kent Dokusu"nda jüri üyeliği yaptı.

2006
Mezuniyetten 50 yıl sonra *Galatasaray Lisesi 1956 Yıllığı*'nı yayımladı.
Mimarlar Odası İstanbul Şubesi'nin *Oda Tarihinden Portreler* dizisinde *Doğan Hasol Kitabı* çıktı.

2007
Anılar Kuşlar Gibidir adlı kitabı Remzi Kitabevi'nce yayımlandı.

2008
Barcelona'da düzenlenen World Architecture Festival'de (WAF) jüri üyesi oldu. Bu görevi 2009 ve 2010 yıllarında da sürdürdü.
Türkiye Bilimler Akademisi TÜBA'nın isteği doğrultusunda *Mimarlık Terimleri Sözlüğü* hazırladı.

2009
İstanbul Serbest Mimarlar Derneği'ne iki yıllık dönem için başkan seçildi.

2009
Mimarlık Cep Sözlüğü'nü yayımladı.

2011
Mimarlar Dik Durur! adlı kitabı yayımlandı.

DOĞAN HASOL'UN KİTAPLARI

Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü / 11 Baskı, YEM Yayın, İstanbul.
Mimarlık ve Yapı Sözlüğü / 4 Baskı (İngilizce-Fransızca-Türkçe) YEM Yayın, İstanbul.
Architecture et Bâtiment / Architecture and Building (İngilizce-Fransızca / Fransızca-İngilizce Sözlük), Le Moniteur, Paris 1997.
Mimarlık ve Yapı Sözlüğü / 3 Baskı (İngilizce-Türkçe / Türkçe-İngilizce), YEM Yayın, İstanbul.
Yağma Var! YEM Yayın, İstanbul, 1997.
Her Şeyin Mimarı Var, YEM Yayın, İstanbul, 1998.
Mimari İzlenimler, YEM Yayın, İstanbul, 1999.
Galatasaray'da Düşler/Gerçekler, YEM Yayın, İstanbul, 2004.
Anılar Kuşlar Gibidir, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2007.
Mimarlık Cep Sözlüğü, YEM Yayın, İstanbul, 2009.
Mimarlar Dik Durur!, YEM Yayın, İstanbul, 2011.

ÖDÜLLERİ

Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Mimari Proje Yarışması, Mansiyon (Hayzuran Hasol ile birlikte).
Harp Akademileri Mimari Proje Yarışması, Üçüncülük Ödülü, (Hayzuran Hasol ile birlikte).
Mimarlar Odası Ulusal Mimarlık Ödülü, 1990 (Yapı dalında, Çamlıca'da Zeytinoğlu Evi ile, Hayzuran Hasol ile birlikte).
Türk Serbest Mimarlar Derneği (TSMD) Basın-Yayın Ödülü, 1994-95.
UICB Onursal Üyeliği.
Fahri Doktorluk, İTÜ, 1998.
Onursal Doktorluk, YTÜ, 1999.
Mimarlar Odası Mesleğe Katkı Başarı Ödülü, 2000.
Mimarlık Onur Ödülü, Beykent Üniversitesi, 2007.
Homes Overseas Awards - Gold Medal, Aegean Hills Bodrum, 2007 (Has Mimarlık bünyesinde).

CNBC International Property Awards, Aegean Hills Bodrum, 2007 (Has Mimarlık bünyesinde).

World Architecture Community Awards, EKOYapı, 2008 (Has Mimarlık bünyesinde).

BAZI SEMPOZYUM VE FORUM BİLDİRİLERİ

L'univers des Matériaux / Architectures et Matériaux, Centre Infobâtir'de Seminer, Lyon, 5 Aralık 1989.

The Use Of Building Materials Through The Ages and in Different Climates, UICB Semineri, Münih, 24 Eylül 1990.

Cumhuriyet Dönemi Mimarlığından Bir Panorama, İTÜ Sempozyumu: "Osmanlı Kültürel Mirası ve Mimarlıkta Süreklilik", 10 Aralık 1999.

Dilin Zenginleşmesinde Üniversitelerin Yeri, Türk Dili Dergisi, 1 Ocak 2000.

"21. Yüzyılın Galatasaraylısı Nasıl Olmalıdır?" / 21.Yüzyılda Galatasaray, GS İşbirliği Kurulu/ Forum2004, 23 Ekim 2004.

The Role of the Media and Photography in Architectural Criticism, "Architectural Criticism and Journalism: Global Perspectives" sempozyumu bildirisi, Kuveyt 6 Aralık 2005.

Kentsel Mekân ve Kentlilik Bilinci, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Kentleşme Şurası'nda Komisyona Sunulan Bildiri, Aralık 2008.

"Değişen Dünya, Değişen Türkiye, Değişen Galatasaray" / Galatasaray Lisesi ve Spor, GS İşbirliği Kurulu/Forum 2008, 20 Aralık 2008.

Yukarıda sayılanların dışında Doğan Hasol, Yapı-Endüstri Merkezi bünyesinde yüzlerce konferans, açıkoturum, kurs ve sempozyumun düzenlenmesine öncülük etmesinin yanı sıra kendisi de YEM'de, Mimarlar Odası bünyesinde ve birçok üniversitede konferanslar vermiştir.

Ayrıca yurtiçinde ve dışında başta International Union of Building Centres-UICB'nin özel konulu toplantıları olmak üzere Lyon, Münih, Miami, Chandigarh, Kuveyt, İsfahan, Rio de Janeiro gibi şehirlerde birçok sempozyuma konuşmacı, danışma kurulu üyesi, bilimsel kurul üyesi, oturum yöneticisi ve panelist olarak katılmış, çeşitli gazete ve televizyonlara çok sayıda röportaj vermiştir.

MESLEKİ YAZILARI

Başta *Yapı* dergisi olmak üzere çeşitli basın organlarında Doğan Hasol'un üç yüzü aşkın mesleki yazısı yayınlanmıştır.

SPOR YAZILARI

Doğan Hasol'un Cumhuriyet gazetesinde çok sayıda spor yazısı yayınlanmıştır.

NOT:

1. Mimarlık çalışmaları ve yapıtları için bkz. www.hasmimarlik.com.tr
2. Hakkında daha geniş bilgi ve yayımlanmış makaleleri, röportajları, fotoğrafları için bkz. www.doganhasol.net

AD DİZİNİ

Aalto 273
Abasıyanık, Melike 194
Adaş, Mesadet 109
Ağa Han, Ali 322
Ağa Han, Kerim 322, 324
Ağıcı, Mehmet 181
Akçura, Tuğrul 195
Akyürek, Orhan 109, 127
Alkış, Ayhan 369
Alpatlı, Erdal 104
Alpöge, Atila 77
Alptemoçin, Kurtcebe 331
Al-Radi, Selma 324
Alsaç, Orhan 111
Altındağ Sözeri, Perihan 40
Altuğ, Altan 67
Altuğ, Şevket 77
Alyanak, Akın 205
Anabolu, Mükerrem 100
Anouilh, Jean 63
Arap Yaşar 35
Arel, Ayda 135
Arolat, Emre 303
Arseven, Celal Esad 249, 289, 367
Arslan, Türker 304
Artemel Talat 10
Arû, Kemal Ahmet 97, 133-134, 150
Aşık, Melih 355
Ataman Karlıdağ, Yaprak 99-100, 103
Atatürk, Mustafa Kemal 17-18, 32, 53, 68, 76, 81, 229
Athenagoras (Patrik) 53
Avcıoğlu, Doğan 216
Aydemir, Şevket Süreyya 216
Aydemir, Talât 125
Aydın, Tekin 150, 162
Aydıner, Hayri 222
Aydıner, Suphi 313
Aydoslu, Güngör 218
Ayhan, Önder 185-187
Aykaç, Eşfak 299
Ayla, Safiye 40
Aytaç, Mustafa 100

Baler, Mehmet 225
Barinova, Larissa 310
Barutçu, Hasan 318
Başkut, Cevat Fehmi 218
Batur, Nihat 315, 316
Bayar, Celal 132, 228
Baykam, Bedri 199
Baykam, Suphi 199-200
Bayraktar, Erdoğan 388
Bayraktaroğlu, Bengiz 299
Baysal, Haluk 82, 164-166, 168

Bektaş, Cengiz 240, 355
Belling, Rudolph 94, 96
Benderli, Muvaffak 74, 86
Berger, Aliye 219
Berk, İlhan 219
Beygo, Saim 138
Bezeyiş, Şadan 100
Binan, Muhittin 133-134, 162
Birce, Neriman 111
Birsel, Melih 165-166
Blackley, Harry 355
Blomquist 316
Bonatz, Paul 19, 93, 96-97, 265
Botta, Mario 329
Boysan, Aydın 123
Bozkurt, Cafer 240
Bozkurt, Mehmet 155-157
Bölükbaşı, Osman 120

Canaydın, Özhan 303-304
Cansever, Turgut 117, 151, 154, 163, 195, 244, 324
Cansun, Mehmet 303-304
Cantürk, Güven 244
Cemal Paşa 16
Ceyhun, Demirtaş 162, 164, 167-168, 205, 215-216, 222, 233-234
Chopin, Frederick 369
Clayton, Douglas 309
Correa, Charles 324
Coşkun, Ali 331
Cüneyt (GS'li futbolcu) 302

Çakırhan, Nail 324
Çakıroğlu, Necibe 109
Çavuşoğlu, Şaban 229
Çeçener, Besim 153
Çetinoğlu, Hulusi 313-314
Çetintaş, Sedat 123
Çiftçi, Hikmet 258
Çiftçi, Tahsin 258
Çiğiltepe, Asaf 77
Çiller, Tansu 303-304
Çinici, Altuğ 354
Çinici, Behruz 102, 354
Çizgen, Gültekin 203
Çölok, Ayberk 77
Çuhadaroğlu, Ahmet 313

Dağlarca, Fazıl Hüsnü 216
Dalan, Bedrettin 118
Dalokay, Vedat 280
Davidson, Cynthia 354
Dean, James 108
Defne, Zeki Ömer 73
Demirağ, Nuri 45
Demirel, Süleyman 228
Demiren, Bülent 234
Denizli, Mustafa 301
Denktaş, Rauf 356
Devrim, Hakkı 249
Diba, Darab 324
Dikmen, Ayşe 217
Dilgan, Hamit 97
Diren, Sadi 194
Doğan, Yıldırım 99, 101, 104, 106
Doğu, Barlas 192, 194
Dubois, Pierre 74
Dudok 96
Dümbüllü, İsmail 40

Ece, Turgan 299
Ecevit, Bülent 228
Eczacıbaşı, Şakir 248
Egli, Ernst 114
Eisenman, Peter 353-354
Eldem, Nezih 144, 155, 176, 195, 279
Eldem, Sedad Hakkı 94-96, 101, 261
Enver Paşa 16
Eper Özdeş, Ayfer 99, 101, 104, 106
Erbuğ, Atilla 100
Erçetin, Candan 304
Erdem, Kaya 264
Erdem, Sinan 258-259
Erdoğan (Recep Tayyip) 281
Erer, Mete 332
Ergun, Evner 152
Ergüleç, Yusuf 109
Erhard, Ludwig 119
Erinç, Orhan 167
Erkal, Genco 77, 218, 222
Erktin, Ali 348-351, 367, 392
Erktin, Ayşe Hasol ix, 144-147, 163, 185-186, 193, 195, 229, 264, 268-271, 318, 330, 335, 348-350, 359, 367
Erktin, Mehmet 348-349
Ernart, Ege 52, 77
Erol, Nevzat 165-166
Ertel, Mengü 135, 174
Erzen, Ateş Ünal 305
Ethem Pehlivan 37
Eyüboğlu, Bedri Rahmi 244
Eyüboğlu, Sabahattin 100
Fahri Bey (Samsun valisi) 14
Faralyalı, Ersin 331
Farnsworth 244
Fatma Ülfet 11
Fehlbaum, Rolf 323
Feldkamp, Karl Heinz 301
Fethi Bey (İsfendiyaroğlu, GS Lisesi müdürlerinden) 13, 68
Fındıkoğlu, Cihat 199-200
Fibiger, Jan 313
Filaly-Ansari, Abdou 324
Frampton, Kenneth 324
Frodl (Prof.) 339

Garti, Yomtof 305
Gebhard, David 134
Gehry, Frank 275-276
Gençsü, Serab 304
George, John 311
Gerçek, Cemil 184, 192
Gevgilili, Ali 248
Giray, Muhteşem 193
Göçer, Orhan 109
Gökberk, Macit 216
Gökçe, Gündüz 193, 208
Gökçe, Perihan 208
Gökdoğan, Mukbil 97, 99, 133
Göksoy, Nedim 7
Gökyay, Orhan Şaik 73
Gönen, Suna 216
Görgün, Kâmuran 228
Görkem, Bedi 111
Gropius 273
Gutbrod, Rolf 100
Gücer, Behçet 13, 58, 68
Güler Yıldız (D. Hasol'un ablası) 3, 29, 39, 140, 344-345, 352

Güler, Hasan 140
Güler, Kemal 140
Günay, Sezai 344
Günaydın, Erol 77
Gündoğdu, Bülent 186, 227
Güner, Celal 92
Güngör, Hulusi 136
Güran, Arman 167
Gürbaşkan, Süheyl 201
Gürel, Erol 103, 148
Gürel, Sedat 134
Gürsan, Tuna 99, 101, 104
Gürsel, Cemal 125, 154
Gürtunca, Mehmet Faruk 119
Güvenç, Nedret 63

Hadid, Zaha 241, 323-324
Hagi (GS'li futbolcu) 302
Halit Bey (Galatasaray Lisesi öğretmeni) 13
Halman, Talât 192
Handan, Mehmet Ali 244
Hasol, Arzum 253
Hasol, Asuman 3, 36, 39, 140, 344, 346
Hasol, Hayzuran ix, 87, 99-101, 103-104, 106-107, 138, 140-147, 150, 160, 163, 184, 186, 192-193, 195, 199, 207-208, 215, 218, 257-258, 264, 268-271, 318, 322, 328, 330, 333-334, 340, 344, 349, 354, 357, 367, 381, 385, 389
Hasol, Hürriyet 4, 6, 140
Hasol, Kâmil 1, 4, 10, 13, 297
Hasol, Pervine 21
Hasol, Şule 202, 206-208, 211
Hasol, Yalçın 3, 39, 139-140, 143, 174, 201-204, 253, 257, 343, 346-347, 354
Hatoum, Mona 324
Hawass, Zahi 324
Hawking, 70
Hayrettin (GS'li futbolcu) 302
Hayworth, Rita 322
Hayyam, Ömer vii
Held, Sigi 301
Hicazi, Avni 99, 104
Hitler, Adolf 19, 31-32, 284
Horninger 96
Högg 117, 151
Hudson, Rock 108
Huntürk, Mehmet 222
Hüseyin Ağa Han 324

Ilgaz, Turan 133

İlhan, Attilâ 216
İnceoğlu, Mine 368
İnhan, Fatoş 26
İnhan, Hikmet 26
İnönü, İsmet 31-32, 43, 120, 122, 199, 228
İpek, Gülçin 372
İpekkaya, Çetin 77
İpekoğlu, Âli 135
İrfan Bey (kalfa) 157
İsfendiyaroğlu, Fethi 13, 68
İsozaki, Arata 327-328
İşcan, Haşim 63, 165
İşman, Faruk 194

İyem, Nuri 194
İzet, Hakkı 194
İzgi, Utarit 137

Kabakçıoğlu, Beril 208-209
Kabakçıoğlu, Güngör 202, 205-209, 226, 389
Kafesçioğlu, Ruhi 133, 174-176, 220, 253
Kalın, Louis 100
Kalmık, Ercüment 100
Kanuni Sultan Süleyman 284
Kapusta, Janusz 330
Karaca, Cem 185
Karakurt, Esat Mahmut 73
Kelly, Grace 108
Kemal Tahir 216
Kerim Ağa Han 322
Kıraç, İnan 52
Kıvırcık Muzaffer 35
Kocaaslan, Adnan 111
Koç, Vehbi 225
Koçu, Reşat Ekrem 155
Kogstad, Kjell 309
Koolhaas, Rem 241, 388
Koral, Füreya 219
Koşalay, Ömer Besim 13
Köknar, Ergun 77, 121, 218
Kubalı, Hüseyin Nail 121
Kuban, Doğan 100, 127, 134-135, 248
Kuğu, Feyyaz 135
Kulaksızoğlu, Erol 136
Kumral, Bülent ix
Kuran, Said 97
Kurdoğlu, Nevzat 110
Kurtiç, Melike 194
Kut, Gün 86
Küflü, Ahmet 216
Kükner, Ömer 300

Le Corbusier 244, 272
Leblebi Mehmet (futbolcu) 65
Legorreta, Ricardo 323-324, 332
Lewis, Carl 337
Lindgren, Jan 309

Madam Anahid 64
Madam Calloud (Galatasaray Lisesi öğretmeni) 51-52
Malraux, André 250
Mamboury, Ernest 74
Manço, Barış 77, 185
Marulyalı, Yaşar 320
Massé, Pierre 125
Mazhar-Fuat-Özkan 219
Mehmet Vasfi Bey (dedesi) 14, 16
Melek Hanım (YEM çalışanı) 181
Menderes, Adnan 81-83, 89, 93, 110, 117, 121-122, 124, 126, 155, 165, 281
Meriç, Rıfkı Melûl 153
Mies 272
Milunic, Vlado 327
Mimar Kemaleddin 20
Mimar Sinan 155, 275, 284-285
Miyawaki, Aiko 327
Monreal, Luis 324
Moses, Edwin 337

Mozart, Wolfgang Amadeus 369
Mösyö Charésieux (GS Lisesi öğretmeni) 74
Mösyö Larroumets (GS Lisesi öğretmeni) 74
Mösyö Maumus (GS Lisesi öğretmeni) 74, 84
Mösyö Mossé (Galatasaray Lisesi öğretmeni) 67
Mösyö Robin (GS Lisesi öğretmeni) 74
Muhsin Bey (muhtar) 33
Murcutt, Glen 323-324
Mussolini, Benito 284
Mutlu, Ali Yetkin 205
Mutlu, Kaya 304
Müldür, Erdal 99, 104, 175, 202, 206-207, 209, 253
Müridoğlu, Zühtü 45, 194
Müzehher Va-Nu 57

Nadi, Nadir 73
Nalçacı Aydoslu, Güngör 100, 138
Nanji, Azim 324
Nazım Hikmet 33
Nazmiye Hanım (ilkokul öğretmeni) 7
Necatigil, Behçet 216
Nesin, Aziz 32, 216, 249-250
Neutra, Richard 100
Newton, Isaac 70
Neyzen Tevfik 45-46
Neyzi, Nezih 200, 205
Niemeyer, Oscar 325, 327
Nilüfer 209
Nouvel, Jean 238, 241, 323

Oelsner, Gustav 97
Oktav Bekiroğlu, Oya 99-101, 103, 138
Omacan, Engin 319-320, 355
Onar, Kemal 302
Onar, Sıddık Sami 122
Onat, Emin 93-94, 96-97, 101, 123, 133-134
Onay, Barış 244, 310, 312
Ongan, Emin 29, 38
Ongan, Perihan 28-30, 38, 352, 366
Onur, Gülçin 217
Onur, Gürdal 202, 206-207, 209, 217
Onur, Tacettin 109
Oraloğlu, Ali 299
Oraloğlu, Lale 209
Oran, Sabri 101
Orhan Veli 369
Orhun, Vedat 135, 226
Othman, Norani 324
Othmar 40
Otyam (Bilkur), Filiz 192
Ozansoy, Halit Fahri 73

Ögelman, Kadri 63
Önal, Maruf 168, 319-320, 355
Önet, Gül 192, 193
Öngören, Vasıf 218
Öymen, Altan 193
Öymen, Örsan 193
Öz, Tahsin 153

Özal, Turgut 93, 115, 209, 213, 229, 298, 314-315
Özbilen, Ayhan 133
Özbudun, Ergun 140
Özbudun, Umay 140
Özçelik, Erhan 300
Özçelik, Sait 73
Özdeş, Gündüz 150
Özer, Bülent 127-128, 134-136, 138, 146, 156, 175, 181, 193-194, 208, 211, 233-235, 248, 354, 367
Özer, Filiz 208, 354
Özer, Derya Nüket 372
Özgüner, Orhan 354
Özgür, Nahit 185-187
Özkan, Suha 241, 318, 323-324, 354
Özkaya, Nurdoğan 162
Özsezen, Vedat 160
Özşengör, Şakir 140

Pakdemirli, Osman 331
Pamir, Doruk 194
Pamir, Haluk 318
Payzın, Sabahattin 184
Pelli, Cesar 340
Picasso, Pablo 286
Piccinato 117, 151
Polat, Adnan 305
Poyrazoğlu, Ali 219
Prekazi (GS'li futbolcu) 302
Prens Philip 311
Pur, Hüseyin Perviz 205

Rewal, Raj 324
Rimbaud, Arthur 369
Rüzgâr, Ali 355

Sabahattin Ali 33
Sadettin Bey (büyükbabası) 11-12
Safa, Orhan 97, 128-129, 133-134, 137, 162, 258, 367
Sağdıç, Ozan 192
Sağlamer, Gülsün 368
Sağman, Murat 304
Salihoğlu, Yıldırım 183-184, 186
Sanal, Gökşin 181, 215-217, 220, 223
Sandalcı, Emil Galip 193
Sandıkçıoğlu, Muhittin 58
Saner, Macit 65
Sanlı, Yılmaz 110
Sarı, Abdullah 133, 163
Satır, Kemal 209
Savaşır, Vildan Aşir 13
Sayar, Zeki 98, 233
Saylan, Türkân 181, 217
Schneider, Romy 108
Schubert, Franz 369
Séguéla, Jacques 210
Selçuk, Timur 77
Serter, Ergin 75-76, 87, 106, 173-174, 181, 258
Serter, Meral 87
Sey, Yıldız 100, 138
Shakespeare, William 40
Shuaibi, Ali 324
Silahlıpoda, Rıza 209

Silier, İzzettin 164
Simavi, Erol 219
Sirmen, Ali 304
Somer, İzzettin 135, 159-160, 175-176, 253
Somer, Mervin 253
Söylemezoğlu, Kemali 97, 128, 153-154, 156, 158, 259
Speer, Albert 19
Stalin, Josef 19, 32, 284
Stirling, James 356
Sultan Abdülaziz 55, 56
Suman, Kemal 87
Sungar, Tamer 108
Sunguroğlu, İmer 134
Süren, Faruk 303-305
Süreyya Hanım (halası) 11

Şahingiray, Cezmi 13
Şahinler, Orhan 45
Şekeroğlu, Sami 219
Şen, Necati 136
Şenduran, Mahmut 202
Şensoy, Ferhan 76-77, 219

Tabanlıoğlu, Hayati 109, 110
Tabanlıoğlu, Melkân 303
Tabanlıoğlu, Murat 385
Tagore, Rabindranath vii
Talat Paşa 11-12
Talu, Ercüment Ekrem 73
Talu, Eren 303
Tamer, Cahide 156, 158
Taner, Haldun 77, 234
Tanju (GS'li futbolcu) 302, 359
Tanju Okan, 140
Tanla, Bülent 197, 200-202, 204-206, 211
Tanrıyar, Ali 298-299, 305
Tansuğ, Arif 154
Tarancı, Cahit Sıtkı 369
Taygun, Ali 218
Taylor, Elizabeth 108
Tayman, İlhan 109-110
Tecer, Ahmet Kutsi 73
Tek, Sadi 40
Tek, Vedat 20, 97
Tekeli, Doğan 321, 354
Temelli, Hasan Rıza 43
Tevfik Fikret 69-71, 76
Tezer, Günsel 218
Tezer, Yalçın 175, 181
Teziç, Erdoğan 69, 305
Tolidis, Hristo 104
Tomsu, Leman 100-101
Toydemir, Nihat 133, 136, 138, 146, 175, 177
Toydemir, Sevinç 138
Tuncer, Kaya 75, 78, 80, 86, 143, 229, 336, 338
Tuncer, Mary 336
Tülbentçi, Feridun Fazıl 11

Uğurluer, Şevket 107, 140
Uluç, Hıncal 300
Ulueren, Serhat 300
Ulunay, Ref'i Cevat 17
Ulusoy, Mehmet 77
Uran, Fatin 265
Uras, Ali 299
Uyaroğlu, Turhan 175, 253

Ülkü, Mesut 108
Ülman, Haluk 91
Ünal, Bülent 200, 205-206

Vago, Pierre 98
Valâ Nurettin 57
Vanlı, Şevki 102-103, 188-189, 191, 194-196, 234, 240, 251-252
Vardar, Ece 104, 175
Vardar, Hikmet 175, 253
Vardar, Tomris 253
Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet 216
Verzone, Paolo 96, 100
Volbeda, Anne 309, 311

Wood, Nathalie 108
Wright 272

Yakar, Suzan 62
Yalçınalp, Muzaffer 176, 253
Yalman, Alp 295, 298-301, 304
Yamasaki, Minoru 330
Yapça, Talha 92, 347
Yaşar Kemal 216
Yavi, Erkal 135
Yayla, Yıldızhan 67, 69, 86
Yenal, Ulvi 13
Yenen, Mithat 151, 165
Yerdelen, Erman 300
Yıldız, Rusuhi 108
Yiğit, Bahadır Tahir 272
Yiğit, Ergün 272
Yorgancıoğlu, Faruk 354
Yöndel, Erden 75, 79-80, 87, 138, 149
Yunt, Ahmet 140
Yunt, Saime 140
Yunt, Seçkin 140
Yunt, Şeref 140
Yunt, Tarık 106, 140
Yusuf Efendi (YEM çalışanı) 181
Yücel, Gül 316
Yücelman, Abdülkadir 306, 367
Yüceses, Hamiyet 40
Yüksel Alper, Emel 101
Yürekli, Ferhan 251
Yürekli, Hülya 251-252

Zenger, Yılmaz 135, 175
Zeytinoğlu, Göksel 87
Zeytinoğlu, Mümtaz 234
Zeytinoğlu, Yavuz 52, 75-76, 87, 104, 106, 262
Zogo (Arnavutluk kralı) 57
Zulfikar, Said 323

NEHİR
SÖYLEŞİ
— 44 —

Cumhuriyet'in ilk kuşağının karşısına dikilen zorlu koşullarla kısıtlanmış; büyük Erzincan depremiyle sarsılmış; savaş yıllarının getirdiği korku, kıtlık ve yokluklarla eksilmiş bir çocukluğu, çalışarak ardında bırakmayı seçen biri, Doğan Hasol. Yaşam çizgisini, ona üretmenin disiplinini veren Galatasaray Lisesi ile mesleğini kazandıran İTÜ Mimarlık Fakültesi yılları belirlemiş... Sonrası gelmekte gecikmemiş: Mimarlar Odası görevleri... Yapı alanının bilgi merkezi YEM'in kuruluşu ve yıllar boyunca yönetimi... Mimarlık çalışmalarının yanısıra hiç beklenmedik reklamcılık serüveni... Galatasaray Spor Kulübü'nde yöneticilik... Yurtiçinde ve dışında üst düzey sivil toplum görevleri... Hazırladığı mimarlık sözlükleri, mimarlık yazıları, kitapları, *Cumhuriyet* gazetesinde haftalık spor yazıları... Yoğun bir mimarlık yayıncılığı... Mimar, yazar, girişimci, yönetici Doğan Hasol'un çok yönlü, dolu dolu hayatı.

Kitapta ayrıca, "başarıya giden yolların sırlarını arayanlar için de yanıtlar var, insanın dokunaklı yaşam macerasının, akan zamanın adımlarının şiirini bulmak isteyenler için de..."

Yaşamı boyunca bu kadar üretken olmaya çalışmasının bir nedeni olup olmadığı sorulduğunda Doğan Hasol'un verdiği yanıt, kitabın adını oluşturdu: "Aferin desinler diye".

9 786053 602866

KDV dahil fiyatı
18 TL

Kapak fotoğrafı: Gültekin Çizgen